

Tar Károly

Az ismert katona igaz története

tényregény

Új fejezettel bővített harmadik kiadás fiam halálának 38. és a trianoni sanyarúság 100. évfordulóján

© Tar Károly, 2002

© Tar Károly jogutódja: Tar-Bengtsson Zsuzsanna

ELSŐ KÖNYV

AZ ISMERT KATONA

„Nagyapám mondogatta mindig: – Az élet megdöbbenően rövid. Most, ahogy visszaemlékezem, úgy összezsugorodik, hogy például alig értem, fiatal koromban hogyan szánhattam magam arra, hogy a szomszéd faluba lovagoljak, és ne féljek attól, hogy – eltekintve a szerencsétlen véletleneiktől – még a megszokottan, szerencsésen eltelt élet hossza sem lesz elegendő egy ilyen lovaglásra.”

Franz Kafka: A szomszéd falu

„Pedig mint kizöldült vetés
még te szorulnál védelemre
nagy manőver ez – a jövőt
idézük fenyegetve
zabszemlelkű zupás
őrmesterek a békében
te vagy a hadisarc

.....

ne hidd hogy az leszel
ami lehetnél
szaros újonc vagy egy rühes
reményű entellektüel
a képedre van írva
egy kis masírozás
s a sarkadból genny robban
apád anyád mire megéri
belerokkan”

Lászlóffy Csaba: Rekviem T. Zs.-ért

„Néztem a holdvilágban ezt a sápadt homlokot, ezt a csukott szempárt, ezeket a szélben megrezdülő arany fürtökét, és azt gondoltam magamban: „Amit látok, az csak a kéreg. Ami a legfontosabb, az láthatatlan...” S mivel nyitott ajkai körül valami mosolyféle derengett, még ezt is gondoltam: „Ebben az alvó kis hercegen a legjobban a virágjához való hűsége hat meg: egy rózsaképe, mely akkor is úgy ragyog benne, mint egy lámpa lángja, amikor alszik...” És ettől még törekenyebbnek tűnt a szememben. A lámpákra nagyon kell vigyázni: elég egy hirtelen kis szél, hogy kioltsa őket...”

Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg

„Higgyétek, hogy a halál legyőzhető, ha én, lám elestem is.”

Illyés Gyula

Útravalók

A kötelezően fából készült utazóbőrönd nem volt nehéz. A fiú elmosolyodott, amikor megemelte; látszott rajta, hogy elégedett: sikerült meggyőznie szüleit, hogy csakis a legszükségesebb dolgokat viheti magával erre az útra. Az apa bizakodva tekintett kisportolt, izmos fiára, miközben gondolatai mindegyre elkalandoztak. Egyre az járt az eszében, hová tűnhetett az a régi koffer, amelyet katonakorában hol az ölében, hol a hátán, hol pedig maga után húzva a holdfényben szikrázó havon, cipelt föl valamelyik brassó-pojánai hegycsúcsra.

Kivette fia lapátkezeiből a „testhezálló” fabőröndöt, és levitte a tömbház mellé a Trabantba. „Csakugyan könnyű ez a bőrönd – gondolta útközben –, a fiam vállasabb, karja is sokkal erősebb a rendszeres vízilabdázástól, mindenképpen könnyebb lesz majd neki.”

Száraz, kellemes őszi hajnal volt. A korán kelő szomszédok ablakaiból ömlött a fény a kocsira. A szemben fekvő pengeblokk mögött a felkelő nap már szürkévé oldotta az éjszakai sötétséget. Törülgette a kocsis poros ablakait, és furcsa örömet érzett. Valami ahhoz hasonlót, amelyet tizennyolc éve, azon a nyári hajnalon, amikor a fia megszületett. Minden rendben van, mondta akkor a kórház utcára nyíló ablakából a felesége. „Fiú! És szép, hosszú ujjakkal született...” Állt bamba örömmel a kórház épülete előtt, és semmi, de semmi sem jutott az eszébe. Például az, hogy odakiáltsa az asszonynak: „Majd zongoristát nevelünk belőle! Valami nagy embert, hiszen éppen Brassai Sámuellel, az erdélyi polihisztorral született egy napon!” Csak mondogatta magában a fiú két nevét. Két keresztnévet választottak neki már jó előre. Az egyik olyan régi, olyan ősi, hogy talán ezer évben ha előfordul egyszer. A másik divatos, és arra is jó, hogy az anyakönyvet vezető tisztviselő írásbeli ismereteit próbára tegye. Igen, jól emlékszik: azt a két régi nevet ismételte; a feleségét már rég elparancsolták az ablaktól, álldogált ott büszke örömmel, és azt képzelte, hogy a fia két szép nevéből az évek során mindenki megtudja majd: nagyon várták világra jöttét. Ezer évnél is többnek tűnt; többet jelentett az a kilenc hónap, amíg az anyja kihordta.

„Kilenc hónap! Éppen kilenc hónap...”

A felismeréstől bénultan, pillanatra abba hagyta az ablaktörlést. Tudta, ez a hajnal is olyan, mint a többi. Csak hogy most elviszi a fiát az állomásra, és kilenc nehéz hónapig visszavárja. És visszakapja kiforrott, kész emberként. Mert most az az egyetemre bekerülő fiúk sorsa, hogy kilenc hónapig tartó külön világban újrászülessenek.

Amikor az állomásra vezető sugárúton robogtak, s a fiú a vezető melletti ülésen feszengve műanyagzacskóba csomagolt úti elemózsiját szorongatta, és az anyja kétségbeesetten hallgatott a hátsó ülésen, az apa még mindig jónak tartotta az emberré válás kilenc hónapjáról kigondolt hasonlatát. A meghatódottság rájuk nehezedő csöndjét megtörve erről beszélt. Minél természetesebb búcsút akart, az ilyenkor meggondolatlanul könnyen, szinte orvul előtörő könnyek nélkül. Közben a vonat érkezését jelző, megélnékvült taxiforgalomban, a szembe jövő kocsik fényoszlopnak fényétől vakultan, emlékezetének valamelyik zugából második osztályos kislány pattant eléje; szőke haja világít, kék szeme szokatlanul nagy a boldogságtól: „Édesanyám! Ma azt mondta nekem a tanító néni, hogy ember lesz belőlem!” Ekkora fényességes öröme bizonyára meg kellett volna állni, pillanatra félbeszakítani a mindig rohanó életet, és megsimogatni a gyerek buksi fejét. „Derék dolog lesz” – mondta akkor a fiának, és bár ölbe kapni, össze-vissza csókolni lett volna kedve, kezét rázott a gyerekekkel.

„Ha majd unokáim lesznek – gondolta az apa a rohanó kocsiban –, ezt a történetet valószínűleg többször is elmondom majd nekik. Talán a magam szórakoztatására, de lehet, hogy valami ősi ösztöntől hajtva, a mindig is nehezen kivívható apai tekintély gyarapítására. A bizalom tesz minket emberré. Lám, a fiam egy évtized múltán sem feledkezett meg a tanító nénijéről: ballagási kártyát is küldött neki, talán ezzel jelezte, hogy biztatása és bizalma beérett, emberré lett a tanítványa. Igen. És az a ballagás... Az iskolaudvar beragyogó fény a búcsúzó és a búcsúztatók arcán. A tanárokból, szülőkből, barátokból és ismerősekből alakult négyyszögben, néma sorokban apák és anyák szeme fénye. Honnan a meghatódottság? Miért az örömkönnnyek?”

Amikor az apa végzett (már vagy még?), nem volt ilyen ceremónia. Nem búcsúztak, nem ballagtak. Nehezen készült, pincébe került tablójukról többen is lekaparták a fényképeket. Az apa iskolájának bejárata fölött nem volt jelmondat. Őt nem a Mysis et Virtutibus szellemében nevelték. Egy olyan épületben végezte tanulmányait, ahol sem azelőtt, sem azután semmi sem volt, ami a tanulást szolgálta volna. Szükségiskola volt, pedagógiát alig ismerő, szükségből lett tanárokkal. Az apa éppen ezért szükségesnek tartotta, hogy a fia ballagásának felemelő hangulatában fényképezőgéppel felszerelve összejárja az utolsó erdélyi polihisztor nevét viselő iskolát. A folyosókról nyíló ablakok tele voltak kíváncsi tanulókkal. Mindenütt virág és lomb-erdő. Nem sajnálta a filmet, fényképezte a vendiákokat, miközben lassan végigvonultak a folyosókon, körbejárták az iskolát, majd felsorakoztak az ősi iskolazászló alá az udvaron. Fél szemmel a fiát figyelte. Az iskolaudvar közepén, az első sorban állott. Kölcsönkapott kicsi iskolás sapkájában, testre szabott galambszürke ruhájában a valóságosnál is karcsúbbnak és vállasabbnak tűnt. Figyelte férfias, szögletes állát, nagy, négyyszögletes szemüvegétől is szigorú,

mozdulatlan arcát. Messziről is látni vélte szabályos szemöldökét és az orra tövéből induló két ráncot, csontos arcának gödreit. Figyelte kissé merev testtartását, ahogyan a faragott pálcán batyuját: és vállára akasztott kalotaszegi piros varrottas tarisznyáját tartja. Nem vigyázzban állt, hanem valamiféle dacos ellenkezést is kifejező terpeszállásban. Bizonyára nagyon férfiasan akart viselkedni. És valóban férfias volt. Nem látszott rajta az elérzékenyülés. Pedig az apa tudta, hogy a bizalmatlanságtól vagy az alaptalan vádtól könnyen kibuggyan a fia szeméből a könny. Látta száznyolcvankét centiméter magas fiát, és még arra is büszke volt, hogy testmagasságban is meghaladta őt. Tulajdonképpen már a tanév kezdetén föl kellett néznie reá, mert matematikából és fizikából túlhaladta, helyesírásában nem talált hibát, és az együtt kezdett idegen nyelv tanulásában, az iskolán kívül választott angol elsajátításában is előbbre jutott az apjánál. És a kettőjük versengésére mégis egyformán büszkék voltak, mert kimondatlanul is élt bennük a vágy, hogy eleget tegyenek a szabálynak, miszerint a fiaknak mindenféle szempontból túl kell nőniük az apákat.

A felvillanó emlékforgácsokban az apa most már kívülállóként látta magát, amint ide-oda forgolódik a tömegben, meghatódottságát, kipottyanni készülő könnyeit a fényképezőgép mögé bújva próbálja elrejtetni barátai és ismerősei elől. Különben az egész filmet arra szánta, hogy a fia ballagását megörökítse. Születésnap ajándékának ezt gondolta ki: a nagytásákat és a filmet, amelyről később barátai számára is annyi képet és olyan kinagyításokat készíthet, amennyit és amilyent csak akar, szalaggal átkötött borítékban adja át. Fényképész barátai segítségére voltak s így ez is sikerült.

A ballagás után pontosan egy héttel csendes családi meghittségben ünnepelték a fiú tizennyolcadik születésnapját. A fiú a szülőket meglepő komolysággal ünnepelte emberré válásának évfordulóját. Mértékletességével már azelőtt is kitűnt: nem ivott, nem cigarettázott, hiszen a bajnokság idején naponta járt edzésre a közeli uszodába; saját elhatározásából vállalta a sportszerű életmódot; az erőltetést ösztönszerűen semmiben sem tűrte, erre a szülei már kiskorában rájöttek, amikor gyengénfejlettsége miatt úszni taníttatták. Felváltva vitték az uszodába, hogy az orvos útmutatása szerint tüdejét fejlesztve, csontgyenge, beesettmellűségén segítsenek. De a kisfiúnak nem tetszett a tutujgatás, az első turnus végén kihagyták azok sorából, akikkel továbbra is érdemes foglalkozni; áttették a pólósok csoportjába, ahol rendre lekoptak a gyermekek, hiszen alig tudtak úszni, így minden labda utáni rugaszkodásuk egyelőre kellemetlen víznyeléssel járt. „Fő, hogy megtanultál úszni” – mondta az anya a fiának –, nyáron majd folytatod, ha akarod.” „Maradok” – döntött a fiú a szülők nagy meglepetésére, és az uszoda párás ablakán keresztül meglesték néhányszor: vékonycsontú gyermekük irtózott a víztől. Míg a többi gyerek elszántan vetette bele magát a medence vizébe, fiuk lassan, mindig utolsóként ereszkedett a medencébe. Az úszásban is lemaradt a többi mögött, de mindig szigorúan betartotta a kijelölt távot, pedig ügyeskedő társai el-elhagytak néhány medencehosszat, ha az edző otthagya őket, és kollégájával beszélgetett a kispadon.

Talán hamarosan eltanácsolták volna a fiút a vízilabdázóktól is, ha az első, a tanfolyamot záró mérkőzésen az egyesület szaktekintélye nem nézi végig a vízi csatát. A szülők a lelátón ültek, és hallották, amint a mérkőzés végén így szólt az edzőhöz: „Úsznak, mozognak ezek a gyermekek, de a játékot csak az a kicsi szőke érzi. Ügyesen helyezkedik, egyedül ő játszik ésszel!” A fiú maradt, és a nyári vakációkban napi két edzést is kibírt. Közben, mivel csak úgy juthatott be a belvárosi, színvonaláról híres iskolába, sikerrel felvételizett az atlétika szakra. Öröm volt nézni, hogyan fejlődik évről-évre.

Hát ember lett!

És a ballagás utáni tanárlátogatások alkalmából, mindenki meglepetésére, levetette elnyűhetetlen farmerét és seszínű pulóverét. Máskor veszekedéssel sem lehetett rábírní, még a színházba sem öltözött a szülők ízlése szerint... Most sötétkék ruhát, fehér inget vett magára, és nyakkendő kötött. Nem titkolta, hogy a tanárok iránti tiszteletből teszi. Az iskolai kosárlabda-bajnokság nyertes csapatának és a bronzérmes focicsapat tagjának volt annyi tekintélye, hogy osztálytársai ezért nem nézték ki maguk közül. Az anya titkon féltette a fiát a sörös-boros búcsúktól, de amikor a reggelig tartó iskolai bankett után, munkába menet találkozott vele, ruháján, ingén nem látott gyűrődést, arcán nyoma sem volt a fáradságnak. Elképedve hallgatta a fiát, aki délelőtti teendőikről beszélt és arról, hogy délután valószínűleg még összegyűlnek a morzsára.

Az apa szűkszavú ember volt. Csodálkozva figyelte, hogy a fia ebben is hasonlít hozzá. Az apa nem dohányzott, mert egyszer egy jóember rajtakapta, hogy a szemébe dobott százas dobozban maradt cigarettát a kerti bokrok védelmében slukkolja. De nyaklevest sem kapott kihágásáért, ellenben a jóember elővette öngyújtós ezüst cigarettatárcáját, amely mindig tele volt házilag töltött illatos szívnivalóval, és becsületszavát is adta, hogy egyetlen feltétellel neki ajándékozza. Az apa akkor még csak tízéves volt, és a feltétel kegyetlenül szigorú: a család előtt kellett elszívnia egy cigarettát. A család (a bombázások elől falura menekült népes társaság) kiült a tornác elé, és mint műkedvelő előadások alkalmával, amelyeket jól nevelt gyermekek rendeztek régen szüleik és a szomszédok szórakoztatására, érdeklődve várta a különleges produkciót. A rövid jelenet életre szólóan belevésődött a tízéves gyermek lelkébe; a meggyújtott cigaretta hamarosan elaludt az ezüst cigarettatárca jövőbeli tulajdonosa szájában, patakzó könnyeitől szétmállott a cigaretta, a nedves dohány arcához, kezéhez tapadt. Köpködéssel, prüszentéssel fejezte be a mutatványt. Utána már hiába kínálták társai, fiatalember korában sem

gyújtott rá. De azért a cigarettafüstöt jól bírta, nem finnyáskodott, barátait nem akarta mindenáron leszoktatni káros szenvedélyükről. Tisztelték, mint demokratikus időkben a különvéleményt.

Az anya tömören elmesélte ezt a történetet fiának, és hangsúlyozta, hogy ebben és sok más ügyben rábízta a döntést. Tiltás helyett gondolkodni tanította. Az apa pipákat gyújtott – ritkán rá is gyújtott –, a fiú különleges cigarettákat és cigarettadobozokat, de nem dohányzott; barátait, akik lemezhallgatásra összegyűltek nála, cigarettaszünetre kirakta a lépcsőházba. Mértékletes emberré lett, talán kissé különcködővé, mert szerette a tisztaságot, naponta váltotta ingét, kedvelte az ínycsok falatokat, a különleges ízeket, a zsíraltan ételt, a fehér húsokat.

„Hát ilyen emberré vált” – gondolta az apa az állomás felé robogó Trabantban, miközben a szembejövő kocsik lámpájának fénye a szemébe tűzött. Levette lábát a gázpedálról, hagyta szabadon futni a kocsit az egyenesben, és közben az járt az eszében, micsoda közhelyes semmiségekből adódnak az emberi örömök. Olykor örülni tudott a fia egyetlen mozdulatának is, amelyről azt képzelte, hogy tőle tanulta el. Kislányának ösztönösen nőies ölelése, nyaka köré fonódó karjainak szorítása éppen olyan jó érzést váltott ki belőle, mint fia reggeli kurjantásos ébredései, az az ástásból diadalordításba árcsapó jókedv, amellyel ők ketten az anyát és talán a szomszédokat is bosszantották. Növekedtek a gyermekek, és az apa naponta látta a borotválkozó tükörben, hogy öregszik, de azért pillanatig sem érzett ellágyulást, félelmet; nem sóhajtozott, mert gondolkodás nélkül is tudta a törvényt: amennyivel kevesebbek lesznek a szülők, annyival növekednek és gyarapodnak a gyermekek. Ami belőlünk a mindennapok malmában lekopik, nem vész el, hanem megmarad, és tovább tökéletesedik utódainkban. Hiszünk ebben. Csakis ebben hiszünk igazán.

„Lám, milyen szépen énekeltek a végzősök a ballagáskor. Pedig a szülők többsége nemhogy elfelejtette, de meg sem tanulta énekszóban, dalban mutatni ki örömet, bánatát.”

Az iskola egyik régi diákjának köszönhetően, akiből lelkes zenetanár lett, és magánszorgalomból bábszínházi munkája mellett hetekig tanította a vendiákokat az alkalomhoz illő régi dalokra, felejthetetlenül szépen sikerült búcsújuk. És elhangzottak a bátorító beszédek, és kiosztották a jutalomkönyveket; az apa látta, amint fia kiemelkedő sporttevékenységéért kapott jutalmat, és büszkébb volt minden szülőnél, akinek a gyereke jó tanulmányi eredményével érdemelte ki a kitüntetését. A szülők az Ép testben ép lélek jelszavával általános műveltségre biztatták a fiút. És a fiú a sportból tanult rendszerességgel, fokozódó érdeklődéssel szívta magába a tudnivalókat. Akire odafigyelt, annak mondanivalóját tartósan megjegyezte; és olvasmányai magvát néhány mondatban meg tudta fogalmazni. Kedvenc tanárnoje, aki a román nyelvet és irodalmat a kiváltságosan jó nevelők közvetlenségével tanította, keresztnévén szólította, és büszke volt rá, hogy általános műveltségüket felmérő tesztjei alkalmával az osztály legjobbjai között szerepelt. De megértette a matematika és a fizika szükségességét, Józsiával, műegyetemista barátjával példák százait oldották meg; az érettségi előtti tanévben egyre inkább ez jelentette számára a tanulást, mert a főiskolára készülőköt erre tanította az élet, a mindenki által furcsállt, de a továbbtanulásért kialakult és évről évre könyörtelenebbé váló küzdelem, a tudás mérésének erőltetett egyoldalúsága. Az apa nem féltette a fiát, mert tudta, hogy biztosra megy, képes a legnehezebb percekben összpontosítani, minden felvételijén a vártnál jobb eredményt nyújtotta.

A ballagás napján gyönyörű kék volt az ég, a szülők örömet semmi sem tudta elhomályosítani. Miután az ünnepség végén felbomlottak a sorok, és a hozzátartozók, a barátok és ismerősök virágokkal rohantak meg minden végzős diákot, a szülők az elnöki asztalnál találták a fiút. Az apa fényképezett. A nagyszülőkkal, a hűgával, anyjával, a család barátjaival fényképezte a fiút, és sikerült elkapnia olyan helyzetben is, amikor komolyságát feladva mosolyog, sőt vidáman nevet, egészséges fogsora kivillan...

Erről a felvételről a fiú apai nagyanyjának eszébe jutott egy régi történet, amelynek hőse az apa volt, akinek egyetlen gyerekkori fényképén, egy szürke kalapos felvételen látszik némi kényszeredett mosoly, és azt is csak két megígért krémesért volt hajlandó produkálni az Ágoston-féle fényképezési műterem tulajdonosának nagy megkönnyebbülésére. És ott a ballagáson a fiú, mintha már hallotta volna ezt a történetet, mókásan elkérte nagyapjától annak szürke, nyári kalapját, és komolyságot erőltetve magára, olyanformán tette fejére és húzta szemébe az udvart elárasztó nyári fényben, ahogyan azt a kalandfilmek hősei szokták szigorú pillanataikban. És miközben az apa elkattintotta fényképezőgépét, fia a ballagásra kapott zsebórájának láncát babrálta; hosszú és rendkívül erős ujjával a mellényzsebében lapuló időt állította meg egy pillanatra.

Pörög a motor. Egy megkezdett mondat dobog benne vidáman. „Ez a nyár, ez a nyár, ez a nyár... Hozta, hordta az örömet”.

Előbb az érettségi, aztán a bankett, a tabló, a képek. Fejenként kétszáz kicsengetési kártya. A fiú néhány kivétellel mind elküldte, annyi a barátja. És mindegyikre valami „aranyköpést” másolt, filozófusok és költők egyszerűbb mondásait. A címzett tulajdonságaihoz illesztette ezeket baráti szeretettel, felnőttes jóakarattal, mókával. Aztán a hajrá, a reggeltől estig tartó számtan-fizikázás, számos próbafelvételi és öntesztelés gatyára vetkőzött Józsiával, aki a vizsgáig kitarzott mellette. Közben szabad esték: kószalások, udvarlások. És a beiratkozás az öntő-szakon. Mert ott az első vizsga az erőpróba, a testi alkalmassági vizsga. Ez dicséretesre sikerült, mert fél gózzal mindenkinél jobb időt futott. Aztán a vizsganapok, amikor izgalmát anyja előtt azzal

palástolta, hogy még néhány kanál mézet is bekapott reggeli után, pedig nem szerette, de elhitte, hogy segíti majd a gondolkodásban. És a vizsgák utáni közös elemzések, amikor kiderült, hogy a megoldott példák aránya feljogosítja a bejutásra. A nyugodt hónap alatt, amíg az egyetlen eldöntötték a sikeresen vizsgázók sorrendjét, visszapártolt a csapathoz, és már nem bánta, hogy a tanulás idején kimaradt edzések miatt nem viszik külföldre. De bekerült a nagycsapatba; és a fővárosból hazatérve anyja egyetlen pillantással megtudta – mindig is leolvasta arcáról – a sikert. „Két meccset végigjártam, és három gólt dobtam” – mondta a fiú, és szája a füléig ért.

És az az eredményhirdetés! Az a számítógépes, hosszú papírcsíkokra gépelt sorrend, amelyből kiderült, hogy választott szakán másodiknak jutott be a főiskolára. Akkor is komoly volt, érzéseit visszafogta. De az apa nem élt még olyan nagy örömet életében. Sohasem csókolgatta gyermekeit, de akkor karjába szorította, pillanatig érezte kőkemény testét, mindkét arcát megcsókolta, majd úgy állt ott magasba lendített karral körbeforogva, mint részegek szoktak, mikor jókedvükben magukhoz való ivócimborát keresnek a mulatók között. A fiú akkor már a hirtelen sokasodó tömegben lábujjhegyre ágaskodva, mások feje fölött barátai nevét kereste a hirdetőtáblán.

És a szeptember... Amikor barátaival és húgával együtt egy kisvárosi hévízfürdőn töltötték a napokat. Ott, ahol a magyarok nagy részét tréfásan „sóvábnak” nevezik, mert valamikor csakugyan svábok voltak. Józsi szüleinél és nagyszüleinél vendégeskedtek akkor néhányszor. Leszedték a kertben a kukoricát, megkóstolták az új bort... „Már néptelen volt a fürdő, amikor barátainkkal arra jártunk» – emlékezett vissza az apa az állomás felé robogó Trabantban. A fiú barátai felmentek a dombtetőre épült városba; ő ott maradt „házőrzőnek”. Kicsit szomorúnak látszott, talán szerelmes volt. „Persze, hogy szerelmes volt” – nyugtatta meg magát az apa. „Tizennyolc éves korában szerelmes szokott lenni az ember. Minden érett ember. Tejet és édességet vittünk nekik. S mert szomorúnak láttam, hagytam nála egy üveg édes bort...”

A fiú a Trabantban ülésben tartotta az elemzős műanyagzacskót, és egyáltalán nem volt szomorú. „Elrendezte a dolgait – gondolta az anya –, és most elmegy kilenc hónapig számolni a napokat, harminchat hétig túrni és mindent kibírni, kétszázhetvenöt napig még inkább megemberesedni.”

Az állomás előtt parkoltak. A váróteremben kiderült, hogy elsőnek érkeztek. A fiú társai, akikkel együtt váltottak jegyet erre az utazásra, még sehhol sem voltak. Az anyának erről korán kelő édesapja jutott az eszébe, és azok, akik minden utazás előtt már egy órával kinn vannak az állomáson. Miközben erről beszélgetett a fiával, az apa szégyenérzettel küszködött; magának sem vallotta be, hogy óvatosságával elsiette az állomásra érkezést, s ha más nem is, ez félreérthetetlenül bizonyítja öregedését.

.... mint aki előtt feldereng hány fogaskereket csiszolt harminc éven át reggel héttől délután háromig vagy délután háromtól este tizenegyig mint aki elégedett magával és ősz fejével se látja be hogy elpuskázta az életét, mint aki lyukas lábast hasadt teknőt becsülettel foldozott mint aki összegyűjtött verseiben lapozgat őszi napon, úgy simítok végig... gyermekünk fején hajnaltájt mikor legjobban alusznak ám sürget az idő talpra állomszuszékok mert az anyanyelvhez való jog a legkérlelhetlenebb ébresztőóra van akit hatkor költ másoknál negyednyolckor csönget”.

Mint megeredt patak, költő barátjának szavai folydogáltak gondolatban elő, verssorba tördeletlenül, írásjelek nélkül, szagatottan lebegtek valahol előtte az úrben, és közben az idejében érkezett barátokkal együtt lassan kigördült az állomásról az a másodosztályú kocsis is, amelyben a fiúk helyet kerestek maguknak.

Az apa feleségébe karolt, és a hirtelen elnéptelenedett pályaudvaron úgy érezte, teljesen beborítja őket fuvallatával a vacogató félelem.

A fiú elutazásának másnapján az anyának eszébe jutott az a két, tíz évvel azelőtt kelt levelezőlap, amelyet másodosztályos, tengerparton nyaraló fiúktól kaptak a dél-eforiai pionírtáborból. Az első levél szövege a feladó címének helyén kezdődött: „Kedves Édesanyám és húgom! Szerencsésen megérkeztem.” A túloldalon folytatódott: „Sokan vannak. Meg is barátkoztam néhány fiúval. A tenger előttünk van. Már sakkoztam is. Szervusztok.” A második levél már a megfelelő helyen indult, és az apának szólt: „Kedves Édesapam, a te kérdéseidre majd otthon fogok megfelelni, mert most nem akarok. Van egy néni, aki a barátom. Vittek sétálni Északra és Délre. Tornászunk. Csak erre a kérdésre felelek. És arra, hogy reggel 7 órakor kelünk, és hogy el kell rakni az asztalt és az ágyakat. Én is megkaptam a leveledet. Ne írj vissza! Szervusz...”

A fiú levelének olvasása közben kijött szobájából a lányuk. Újra meg újra elolvasták, és rendkívül humorosnak találták a tíz évvel előbb keltezett szövegeket. „Most bizonyára bővebben ír majd” – nyugtatta meg a szülőket a lány, mire ők mindketten, magától értetődőnek tekintve a dolgot, újra meg újra elmosolyodtak.

Levelek a felnőttkorból

Home

X. 3.

Kedves Édesanya, Édesapa és Húgom! Szerencsésen megérkeztem, de csak másnap kaptam a téli ruhákat. Kint meleg van, és süt a nap, és mindenki izzad. 2400 ember – egyetemista van itt, és minket, magyarokat akarattal szétválasztanak, és nem szakonként osztanak fel. Így Csaba a fölöttem levő emeleten alvó 180 ember között van, és nagyon ritkán látom. A többieket is mindenféle szétszórták. Csoportfőnök vagyok, van 8 emberem... Már az első nap, amely elsején volt (ezt számítják első napnak), felvittek egy dombra, és a melegben jól megizzasztottak. Szombaton meneteltünk, és beoltottak tetanusz és tífusz ellen.

Az ennivaló jó, a húsok nem kövérek, csak a leves gyenge.

Elég tűrhető, mert jó a hangulat, mindenki elég vidám. Eskünk kb. 31-én lesz, és ha eljössz kocsival, akkor hozd el, kérlek, B.-t is, ha van hely.

A tiszték elég szigorúak, mert ők is most kerültek ki a tisztiiskolából.

Nincs sok szabadidőnk, mert állandóan takarítani meg mindenért sorakozni kell az udvaron. Ha hozol valamit, akkor tésztaféléket meg egy üveg szörpöt hozzál. Ne küldj csomagot, mert lehetséges, hogy elmegyünk almát szedni, és félok, hogy nem jut el hozzám a csomag.

Úgy gondoltam, hogy kéthetenként írok, mert nem nagyon van mit írni.

Emeletes ágyakban alszunk, és tanítottak egy éneket.

Télen 10 nap és tavasszal 5 nap szabadságunk lesz.

Add át mindenkinek (nagy mama, Nusi néni) üdvözetemet, mert nem írhatok mindenkinek. Nincs mit, és nincs időm. Sokszor pusziállak mindnyájukat.

X. 5. Kedves fiam,

köszönjük leveled. Minden lényegest megtudtunk belőle, még többet is a kelleténél. Több tanácsot már nemigen adhatunk, csináld úgy, hogy valahogy jól legyen. Kímélni nem kímélnék, ez nyilvánvaló. De szerencséd van, az idő kedvez nektek: sáros őszben még cifrább a sok ugrálás. Minden arra jó nekik, hogy kezes bárányt neveljenek belőletek. Az okos ember ezt átlátja, és nem ellenállással, hanem feddhetetlen magaviselettel, nyugodt önfegyelmeléssel válaszol. Sportolóként ezt már végigcsináltad, ezért nem félek, felülemelkedsz te minden kicsinyeskedésen. Vezetőként nagy legyen a szád, de harag nélkül, indulat nélkül parancsolj. A lényeg az, hogy együtt és győztesként kerüljétek ki minden megpróbáltatásból. Ha jól meggondoljuk, játék az, amit csinálsz, de úgy kell tenned, mintha komolyan vennéd.

Ennyi prédikációt is csak azért írtam, mert itthon a helyzet változatlan. Anyád „üdü” a kórházban, húgod megkezdte a tanulást. Folynak mindennapi csatározásaink. Megkaptuk a rendelt képeket. Egyik-másik nem tetszett. Felbéreltem Istvánt, hogy készítsen kinagyításokat a filmkockákról, hogy a lényegét láthassuk a képeken. Megígérte.

Téged és minket leginkább a hónap végén bekövetkező nagy esemény érdekel. Józsi szerint ezt 25-én szokták megrendezni. Ez nekünk jól jönne, mert ha anyád is úgy akarja – és amennyiben kiengedik a kórházból –, elmehetnénk hozzád. És elvihetnénk B.-t is. Amint megtudod a biztos dátumot, írd meg nekünk is. Gyakorlatilag azért nehezebb, mert anyád ebben a hónapban nem kap fizetést, költségvetésünk teljesen felborult. De novemberben valószínűleg arrafelé lesz dolgom: nyilván felkereslek akkor is. De hát ezek egyelőre tervezgetések. Három hét múlva okosabbak leszünk.

Leveledet mindenkinek megmutatjuk, akit érdekelhet, üdvözlöletedet átadogatjuk. Leveledből úgy értettem, hogy ruháidat csomagban feladtad. Várjuk. Igényeidet figyelembe vesszük. Amikor mehet a csomag, jelezd. Ha nincs is mit írnod, akkor is írd kéthetenként, mert anyád is van a világon. Izzul érted.

Vigyázz magadra, és ha lehet, másra is.

Mindnyájan csókolunk: Apád

X. 9.

Drága kicsi fiam!

Leveledet már türelmetlenül vártuk. Megérkezett, és Édesapád megírta a választ, de sietségében nem tett reá bélyeget. Feladót sem írt, így aztán valószínűleg nem érkezik meg hozzád, de vissza sem jön. Ezért, soros lévén, én írom ezt a levelet.

Beszámolódnak örvendtünk, mert úgy értelmeztük, hogy igyekszel az ottani életbe beilleszkedni, és még a konyhára sincs panaszod. Ez utóbbi számomra nagyon megnyugtató.

A meglátogatásoddal kapcsolatosan még semmi biztosat nem tudunk, ugyanis úgy néz ki, hogy október 30-a előtt nem jövök ki a kórházból. Édesapád egyedül nem megy a kocsival. November elején amúgy is lesz arra hivatalos útja, és akkor meglátogat téged is. Ha viszont engem addig kiengednek innen, akkor föltétlenül elmegyünk. Húgod valami olyasmit mesélt, hogy találkozott B.-vel, és ő mondta, hogy elmegy hozzád F.-el és másokkal vonaton. Mindenesetre ha megyünk, és B. velünk akar jönni, elvisszük. Ha nem mehetünk, és B. megy hamarabb, mint Édesapád, küldünk vele egy kis csomagot.

Én itt töltöm a napokat a kórházban. Ötféle kezelést írtak elő, és csak váltakozva, minden második nap kerül sor egy-egy kezelésre. Már kiszámítottam, hogy húsz napra van szükségem ahhoz, hogy befejezzem az egész kezelést. Különbösen a lábam már nem fáj, és az is jó, hogy az összes vizsgálatokat elvégezték, a vérvizsgától a szívvizsgálatig. Az eredmények nagyon jók.

Amíg én itt pihengetek, odahaza ők eszik egymást. Tudod te, az örökös vita a rendetlenség miatt. Most már nemcsak magánál rendetlenít, hanem a te asztalodnál is, mert most ott tanul. Mindig elhagy valamit. Különbösen Józsi nagyon befogta, vele is három, négy órát tanul. Nem tudom, szegény húgod hogyan is bírja. De hátha belejön. Most már nincs más választása. Tegnap hazamentem, és büszkén mesélte, hogy a romantánárnőd megdicsérte, mert szépen fejezi ki magát, de sajnos a helyesírásával még egy kis baj van. Húgod is szeretne hozzád menni, de nem hiszem, hogy elvisszük, mert nem hiányozhat annyit az iskolából.

Itthoni hírek nem nagyon vannak. Öcsém volt itthon. Vasárnap újra kijöttem a kórházból, és Nagymamáéknál találkoztunk. Nemsokára leteszi a sofőrvizsgát. Kérte a címedet, írni akar neked.

A leveledet, mint írtad, Nusi néninek is megmutatom, telefonon már elmondtam neki, hogy mit írtál. Nagyon örvendett, hogy neki is szól a levél. Ha majd időd megengedi, írd nekik legalább egy képeslapot.

Gondolom, mindenről beszámoltam. Még csak annyit, hogy kérlek, írd meg, mit vigyen neked édesapád novemberben.

Mi mindnyájan nagyon sok szeretettel gondolunk rád, és csókolunk. Vigyázz magadra.

Édesanya.

X. 8.

Kedves Édesanya, Édesapa és Húgom!

Azért írok ilyen hamar, mert holnap reggel elvisznek egy hónapra kukoricát szedni, és valószínű, hogy ott is lakunk majd. A leveleket erre a címre lehet küldeni. Ez a második levelem. Lehet, az elsőt nem kaptátok meg.

Az esküt ezek szerint november 15-én tesszük le. Az egyik nap konyhaszolgálatosok voltunk. Tegnap kivettem az esőben a lőtérre, és bemutattak mindenfélét. Ma adtak gumicsizmát, régi nyári ruhákat, és még kapunk pufajkát és munkaruhát.

Minden rendben van, nincs szükségem semmire. Most délelőtt még nem tudom, hogy hová visznek, de este majd hozzáírom a levélhez. Ma adjuk postára a ruhacsomagot.

Egy faluba visznek. A megyeközponttól 34 kilométerre. Majd onnan is írok. Szeretettel.

X. 10.

Kedves Édesanya, Édesapa és Húgom!

Megérkeztünk ide a faluba, és egy munkásszállóféleségben lakunk. Beszúfoltak 25 embert egy 4 X 15 m-es szobába; alig lehet megmozdulni. Az ágyneműk büdösek, a matracok viszont jók, mert gyapjúból vannak. A mosdó mocskos, de van benne zuhany, ami a régi szállásunkon nem volt. Az étel is jobbnak ígérkezik. A tiszt megígérte, hogy elvisz moziba, sörözni. Az egyik szobában van tévé, és minden este nézhetjük, amikor mi akarjuk. Régi helyünkön még nincs tévé, de ha lesz is, nem engedik meg, hogy akkor nézzük, amikor mi akarjuk. Egyszerűen jobb itt, csak hogy nem olyan tiszta. Almát és kukoricát szedünk. Írhatsz mind a két címemre. Próbáld ide is írni, lássuk megérkezik?

Valószínű, sokat fog kelleni dolgoznunk, mert a vezető, aki velünk jött, fenemód lelkiismeretes ember, ezúton szeretne előreléptetést szerezni. Ezért mondta, ha jól dolgozunk, elvisz moziba stb. Minden tele van legyekkel. Van egy nyári ruhánk és egy téli. Téli kabát, nyári és vastag sapka, téli szőrmesapka, gumicsizma, kesztyű, bélelt nadrág és kabát (pufajka). Ezeket mind ide kellett cipelnünk.

A mai napunk teljesen szabad volt, holnap majd meglátom, mit és mennyit kell dolgoznunk.

Húgom! Kérlek, hívd fel B.-t, és mondd meg neki az itteni címemet is. F.-nek pedig adj 175 lejt. Írd meg az unokatestvéreink pontos címét is, hogy írhassek nekik. Szeretettel.

Ui. Tegnap reggel tettük postára a ruhacsomagjainkat.

X. 13.

Kedves bátyám!

Hogy érzed magad? Remélem, nem a legrosszabbul? Mennyit fogytál? Tejet kaptok? Miben szenvedsz hiányt?... Na, ebből elég! B.-vel nem tudtam felvenni a kapcsolatot, mert eddig ahányszor telefonáltam, sohasem kaptam otthon. Ezelőtt kb. egy hete volt fent a sulinkban, azóta nem találkoztunk. Mikor fent volt, nem említett semmit a nadrágról. Nem tudom, mire véljem ezt? (Különben nagyon jól áll a pufajka rajta.) Azzal a nyávogós Jolival jött. F. is volt fenn a suliban, kérte a pénzt. De akkor én még semmiről sem tudtam. Most már értem, de most nem tudom, hogy vegyem fel vele a kapcsolatot. A tegnap Mari is jött Jolival, és velük üzentem, hogy értesítsék valahogy B.-t, hogy beszélni akarok vele, és F.-t is, hogy hívjon fel. Azóta még semmi jel!

Alig van egy kicsi szabad időm. Olyan nehéz ez a tizedik. Annyit kell tanulni. Igazad volt! Az idej matekból egy csöppet sem értek. Most Józsit is elvitték három hétre szedni... Így aztán még nehezebb.

A romántanárnő nagyon vagány. Már írtunk két rögit, az első csak olyan formáság, hogy megismerjen. (Ez jól sikerült.) A másodikat a „semănătorismul”-ból (ha még emlékszel) írtuk. Ez 5-ös lesz, mert nem sikerült. A fizikát is eléggé értem (az ideit)!

Elég ízék a tanárok, mert mindenki követeli a könyvet. Így aztán van mit cipekednünk.

Osztályom elég jó, de gyenge. Mindenki kb. egyforma szinten áll. Így aztán két csoport van: 1. gyenge, 2. közepes. Jó, zseni, okos nincs egyetlenegy sem.

Ez azért nagyon rossz. Igaz, hogy a másik iskolában sem voltak zsenik, de hát az gyengébb sulí. Barátaiddal még találkozol? Melyiket nyírták kopaszra, és kit kísért ki három „kislány” az állomásra? Kikkel ismerkedtél meg? Milyen a nyolcas csoportod? Mind románok?

Ne haragudj, de a pénztárcádban pénzt nem találtam. De nem baj, mert édesapa ad, és ti majd elszámoltok.

A tanárok csaknem mind megkérdik, hogy a te húgod vagyok-e. Képzeld, az első franciaórán a tanárnő megjegyezte, hogy reméli, nem leszek olyan „léha, életunt” az iskolában, mint amilyen te voltál.

Öt perc múlva kidobott; mert beírtam a könyvbe, a francia szöveg fölé a fordítást.

Megpróbálom idézni:

– Mit csinál most a bátyád?

– Elvitték...

– Nem jutott be az egyetemre.

– Dehogyan!

– Igen? Akkor jól hallottam... (Bájos mosoly.) Hányással?

– Hát valamennyivel! (Tátva maradt a szája.)

– Nem jön, hogy elhiggyem...

Erre valaki beköpi az osztályból:

– Nem franciából kellett felvételizzen!

Kitört a röhögés. Rögtön leültetett.

Az oszid is mind engem szólít. Nem tudom, mi baja velem?

Na, de nem írok többet, mert már unhatod. Őszintén mondván álmos vagyok!

Sokszor öllelek.

Mellékelt oldalon:

Kedves fiam, most érkezett a leveled az állami gazdaságból. Anyád levelét eddig még nem tettem fel, mert nem tudtam, mi a helyzet. Első levelemet egy ugyanilyen borítékban tettem postára, véletlenül bélyeg nélkül. Ha megérkezett, írd meg. A csomagod is ma vettem ki.

Ha novemberben lesz az avatás, akkor még van időnk gondolkozni az utazásról és a találkáról. Annak a helységnek mi a magyar neve?

Ha a vezető előléptetést akar, ti is akarhattok mozit, sörözést és emberibb hangulatot. De ha nem akartok, az nektek is rossz lesz! Ezt ki kell bírnod.

Egyelőre ennyi. Csókol Apád. Ui. X. 14.

Ma kikaptuk a rögtönzést románból. Hetes. Igazán meglepetés.

X. 18.

Kedves Édesanya, Édesapa és Húgom!

Leveleiteket tegnap kaptam meg, és örültem nekik, hisz ezek voltak az elsők.

Itt kukoricát szedünk, háncsolunk és rugdossuk le a teherautóról. Reggel hatkor költenek, és 18 órakor fejezzük be a munkát. Elég nehéz és fárasztó.

Pénteken elvittek a közfürdőbe, ami elég modern. '79-ben adták át. A falu két várostól egyenlő távolságra van, és szép házai vannak. Németek lakták, mert a házak homlokzatán a század eleji évszámok mellett német nevek olvashatók. A bejáratuk nagyon tetszik: bennebb van, mint a ház fala, és lépcső vezet fel a kapuhoz. A lakosok nagy része mocskos, főleg akik a község peremén laknak. Régi, nagy – gondolom nemesi – házak vannak a központban, és két tömbházuk is van. Van mozi, kertmozi, posta, cukrászda, kenyér, hús, zöldség, háztartási cikkeket árusító és más üzletek.

Pénteken fürdés előtt söröztünk.

Szombaton kerestelek telefonon, de nem vette fel senki. B.-vel beszéltem.

Sok kenyeret eszem, hogy jóllakjam, mert a munkától megéhezem. Már írtam, hogy az étel jobb, mint előbbi helyünkön.

Nem nagyon van időm semmire, de azért befejeztem egy Hemingway-t, és egy Shakespeare-kötet végén járok.

Nem lesz elég véccépapírom, és hiányzik az édesség, a tészták. A kétszáz lejem elfogyott.

100 – a háló rendben tartása, szépítéséért

10 – sör

25 – telefon

20 – a csomag elküldése

a többire cukorkát és nápolyit vásároltam.

Kb. XI. 10.-én visznek vissza.

Édesanya, már most kérek, hogy szerezz nekem a jövő télire egy szép natúr színű, hegyes orrú csizmát, s ha lehet, egy olyat is, mint az Édesapáé és a Józsié.

Reggel, este teát iszunk, és naponta 10-15 almát eszünk, de már csökkent az étvágyunk.

Húgom! Beszéltem B.-vel, és mondta, hogy szégyellt visszahívni, de mondtam neki, hogy majd rendezze el veled a dolgot, beszéljen veled. Az a pénz lehet, hogy abban a nagy kávésdobozban van, nem tudom, hová tettem. Árpi csaknem kopasz, Csabát nem nyírták meg. Azok a lányok az áltamáson a Bodi húga és barátnője voltak.

Írni fogok majd rendre mindenkinek, ma este már fáradt vagyok, nincs kedvem. Vasárnap is rendesen dolgoztunk.

Ha akarsz, küldhetsz csomagot ide is. Mivel nincs pontos címünk, nem tudom, hogy kapom meg. Inkább hozza el Édesapa, amikor jön.

Húgom! Matekból, földrajzból, biológiából, technikai tantárgyakból nem kell könyvet cipelni. Ha a matektanár téged szólít, az nem baj, csak vigyázz, legyen meg a házi feladatod, és kész. Tanulj főleg mateket és fizikát. (Ebben segít Józsi is.) Más tantárgyakra, házi feladatokra ne fecsérelj időt. Mateket, fizikát, románt, magyart, földrajzot tanulj! Inkább figyelj órán, hogy megértsd a dolgokat. Vigyázz a kémiára. Így több időd lesz készülni. Szeretettel.

X. 25.

Kedves fiam!

Azt mondja Anyád, hogy szépen írjak. Biztosan azért, hogy tudd kiolvasni. Ha töröd magad, akkor bizonyára belátod: írásom gyönyörű.

Először: Nem írtad, kaptál-e tőlem géppel írt levelet.

Másodszor: Éppen most készült el a költségvetésünk. Kevesebb a pénzünk kb. háromezer lejjel. Összegyűltek a nyári költségek, hozzájárult ehhez a nyári kiadás, a betegség. Úgy határoztunk, hogy: decemberig elodázzuk a dolgot, akkor kapok még valamit a fizetésen felül. Tehát kérünk például Nagymamától kétezret. Téged is bevettünk a költségvetésbe. Nem ezzel a százassal. Ezt gyorssegélyként küldjük. Nem úgy képzeltük ugyanis, hogy holmi hálószoza cicomázásra is a kedves szülők kell, hogy adjanak száz lejelet. A mellékelt képhasút próbaként küldjük, ne nagyon dicsekedj vele, mert esetleg felbontják az összes borítékaidat.

Találkozásunkra valószínűleg a fővárosi utam után kerül sor. Ez pedig november elején lesz. Addigra visszatértek majd eredeti állomáshelyetekre. Írd meg, ha valamire szükséged van a fővárosból. Anyád gyűjti az édességeket számodra. Lemondtunk a Trabantos kirándulásról: újra nagy sorok alakultak ki a benzinkutaknál.

Aztán már pénzünk sincsen. Ha csak én megyek, az neked is jó, mert többet juttathatunk kajapótlékodra. B. amúgy sem hajlandó velünk jönni, és igaza van, mert vagy velünk töltöd az esti kimenődöt, vagy vele.

Csizmákért már érdeklődtünk. Olyan sötétbarna katonai tisztcsizma-féle volt, ami nem hiszem, hogy tetszik neked.

Húgod is akar menni B.-vel és a többiekkel. De nem engedjük, mert nincs nyár, nincs pénz, és nála még az ész is kevés. Különben köszönjük, hogy barátián segítségére siettél néhány jó tanáccsal.

Erről jut eszembe, hogy mondtá valaki, a műgyetemen nem kötelezően pedagógiai kurzus is van. Aki elvégzi, műszaki tantárgyakat taníthat középiskolában. Még egy lehetőség, hogy majd megtaláld a munkaköröd – helyed.

Egyelőre ennyi. Hazahoztuk faluról Nagymamát. Mindenki jól van. Anyádnak használt a kezelés. Túl vagyunk egy adag influenzán. Azt hiszem, neked is jót tenne egy kis C-vitamin.

Most sietnem kell Anyádat elkísérni, hétfő van, délután is dolgozik.

Mindnyájan csókolunk:

Apád

X. 28.

Fiam,

ez egy gyorscsomag. Van benne két üveg íz, egy ananászkonzerv, egy kis mazsola, cukorkából három csomag, dió tölteléknek, vécépapír és kétféle keksz, amit Nusi néni süített, és Anyád ragasztgatott össze. Meg egy kis doboz csokoládé. Vettünk még holmi ordináré kekszet, de az nem fért bele. Most várjuk a húgodat, hogy térjen haza, és mondja meg, hol a Lennon-könyv, mert sehol sem kapjuk. Akkor aztán lezárhatjuk a csomagot, és holnap, pénteken, feladom. Kedden meg kellene kapnod. Majd meglátod.

Utasítások: egyszerre ne habzsoljál belőle sokat, mert gyomorsavad lesz vagy egyéb bajod. Adj másoknak is. A barátainak. Mert ha egyedül eszed, megutálnak, és más bajod is lesz. Mindazonáltal oszd be, ahogy tudod. November közepén kapsz még egyet-mást. Mézet küldjünk?

Megtaláltuk a könyvet.

Már lezártuk a csomagot. Ezt a levelet valahogyan még becsúsztatom. Csókolunk:

Apád, Anyád és Húgod.

X. 30.

Kedves Édesapa, Édesanya és Húgom!

Ma kaptam kézhez a 25-én, hétfőn írt levelet, mert 28-án érkezett az itteni postára, de csak ma osztották szét a leveleket.

Azért írok rögtön választ, mert a levélben írod, hogy egy százalékos van benne, és ugyanezt mondtad a telefonban is, de nem találtam sehol.

Többször is körülnéztem azon a helyen, ahol felbontottam a levelet, de nem hinném, hogy a felbontásnál csúszott volna ki. A borítékon sem látszik semmi nyoma az esetleges felbontásnak.

Nem tudom elképzelni, hogy mi történt. Telefonálni akartam rögtön, de meggondoltam a dolgot, mert ez is pénzbe került volna, és nem akarom fölöslegesen terhelni deficitesebb költségeteket.

Bánom, hogy megírtam, hogy elfogyott a pénzem, mert nem azzal a szándékkal írtam, hogy pénzt kérjek, mert nincs mire költenem. Ha most ez a százalékos elvesztődött, hibásnak érzem magam, és mérgesít az ügy, annál is inkább, hogy tudom, otthon sincs sok pénz.

A géppel írt leveledet nem kaptam meg, gondolom, ez volt az a levél, amire nem tettél bélyeget. Csak egy levelet kaptam tőletek, amelyben mindketten írtatok.

A hálónk 36 személyes, és arra a pénzre függönnyt, sötétítőt, virágokat, seprűket, mosóport kellene vegyének. Ennyit kértek tőlünk, kénytelenek voltunk ennyit adni.

Különben örülök, hogy mindenki egészséges; nekem sincs semmi bajom, meg se hültem. Elvesztettem a mezőn a biciklomat. Nézzük a tévét, ha nem vagyunk túl fáradtak.

B.-t is meggyőztem, hogy ne látogasson meg, mert túlságosan körülményes lenne az utazás és fárasztó. Remélem, a csomagot, amit küldesz, minden nehézség, minden baj nélkül megkapom, mert nyugtalanít, kikököntetett ez az eset a pénzzel. Éppen ezért ne küldj, ne is hozz később sem pénzt, annál is inkább, mert szükség van rá otthon is. Kis kiadásokra elég lesz az, amit itt kapok. És a mezőgazdasági munka után is jár nekünk egy kis pénz, amit takarékkönyvbe tesznek, és a 9-ik hónap végén kézhez kapjuk.

10-éig biztosan itt ülünk, így hát avatásunk valószínűleg 21-én lesz. Úgy írtatok választ, hogy 10-e után már nem vagyok itt. Írok még egy levelezőlapot, mikor megkapom a csomagot. Üdvözlök mindenkit és csókollak.

XI. 4.

Kedves Édesanya, Édesapa és Húgom!

2-án vettem ki a csomagot, és tegnap nem írhattam, mert áramszünet volt. És ma is lesz, ezért nem biztos, hogy befejezem a levelet.

Köszönöm a csomagot, nagyon jól fog. A tésztát már aznap este megettük közösen. A levelet megkaptam a csomagot borító papír alatt. Mézet ne küldj, elég lesz ez a két üveg íz.

Nincsen semmi baj; könnyebbült a munka, ugyanis a kukoricaszedés a vége felé jár. 13-ig ülünk itt, úgyhogy választ addig írj.

Láttam 3 fehér fenekű őzet, nyulat 10 m-ről, ölyvet, fűrjet és sok-sok fácánt. Ettem vadszőlőt és sült szóját.

Gondolom, az megfelel neked is, ha avatás után jössz egy-két héttel, ugyanis B-vel és F-el úgy egyeztem meg, hogy avatásra jönnék, amikor a többi osztálytárssal is találkozhatnak. Akkor úgyis zsúfoltság lesz a városban; nyugodtabb körülmények lesznek azután. Írd meg, ha így megfelel-e vagy sem, hogy őket teutánad igazítsam. Ha te jössz az avatásra, akkor ők jönnek később.

Húgom! Kérlek, írd meg, hogy találkozótál-e és mit rendeztél F-el.

Hallottam, vagyis B. írta, hogy azt mondtad neki, édesanyáék haragszanak rá valami okból. Mi a helyzet ebben az ügyben?

Köszönöm Nusi néninek is a tésztákat, hisz mindenki dicsérte, és étvággal fogyasztotta.

A választ, ha 9-10-ig írod, küldd az itteni címre.

Mindnyájatokat csókollak.

XI. 6.

Távirat: Kívánok boldog házassági évfordulót.

XI. 7.

Ma kaptuk meg a táviratod, és igen jólesett a megemlékezésed, jókívánságod. Ma érkezett a leveled is, illik rögtön megválaszolni.

Úgy lesz, ahogy mondd: B.-ék menjenek avatáskor, én később, de még ebben a hónapban. 21-én választás lesz. Úgy gondolom, aznap nem avatnak. Ha igen, akkor nehéz lesz a B.-ék utazása, papírt kell kérniük, hogy ott szavazhassanak. De mondom, két ünnep sok egy jó katonának, ilyen alkalommal régen italadag is járt. Ha a kettőt egyszerre tartják, néhány korttyal kevesebb. Majd meglátod.

B.-t, ha megjavítják a telefonunkat (négy napja néma, valahol megszakadt a vonal), meghívjuk, hogy vegye át a küldeményed, és tisztázzuk magunk; nem haragszunk, egyáltalán nincs miért haragudnunk. Ugyanakkor megbeszéljük az utat is. Ma utazom a fővárosba, szerdán térek vissza.

Az ellopott száz lejt nem sajnálom, a tanulság többet ér... Az is igaz, hogy nem lehet levélben pénzt küldeni, ezért reklamálni sem lehet. Gyorsan akartuk küldeni, és úgy jártunk el, mint a falusiak. Ha valóban tudod nélkülözni a pénzt, akkor legközelebb B.-vel küldünk, mert biztosan lesz kiadásod.

A héten Józsival elkocsikáztunk hozzájuk, és elhoztuk a télire való krumplit. Dicsértek az öregek, hogy szorgalmas vagy. Amikor segítettetek a kukoricaszedésben a többiek egy, de te két sort vállaltál. Sok és jó már az idei bor. A házigazdák és a rokonság szívélyesek voltak.

Elmentünk Anyáddal egy faluba, hoztunk hét láda almát. Egy másik helyen pálinkát és paszulyt kaptunk. Az idén tehát a legszükségesebbeket beszereztük, amikor majd hazalátogatsz, meglátod. Ilyenformán pénzügyekben is még az idén egyenesbe jövünk.

Azt tervezem, hogy miután letelik a szolgálatod, velünk vagy B.-vel és a többiekkel két hetet utazgass a szomszédos országokban. Tibi bátyádnak nem sikerült a sofőrvizsga, de az idén még vizsgázhat. Jó volna, ha már a felkiáltójeleit is letehetné, akkor aztán két kocsival és az Ani német nyelvtudásával szép utat tehetnének Németországban.

Nagymama kezéről levették a gipszet, ígérte, hogy süt neked tésztát. A klub színjátszói részleteket mutattak be kísérleti darabjukból a diákok előtt. Húgod is szerepelt. Szép siker volt. Kiadtam a családi parancsot, hogy mindenki írjon pár sort még ma estig neked, ezért nem részletezem a dolgot.

Láttam tegnap a könyvesboltban a kohászok kézikönyvének első kötetét. 81 lej. Írd meg, kell-e. Vegyem meg? Nekem tetszik, tele van mindenféle tömény dolgokkal, olyan lexikonszerű, és ehhez képest nem is drága.

Nagyapád kérésre készített három pár bundás vagy műszőrmés bakancsbetétet, ha sürgős, csomagban felteszem. Ha nem fázik még a talpad, elviszi neked B.

Egyébként jól vagyunk.

Nem írtad, olvastok-e újságot? Fizessek elő címedre az Ifjúmunkásra? Szabad-e magyar újságot olvasnotok?

Üdvözlöm a fehér fenekű őzikéket, vigyázzanak magukra. És te is. Kilenc hónap után lettél csecsemő, az emberesedés kilenc hónapjából csaknem másfél hónap eltelt, és úgy hiszem, elégedettek lehetünk veled; külön örülök pontos fogalmazásodnak és Anyádat is felüdítő soraidnak, amiből okos gondolkodásod kitűnik. Mondanom sem kell, várjuk leveleid. Csókol: Apád.

Drága kicsi fiam!

Miután jó Apád már mindenről beszámolt, nekem nagyon kevés maradt, de szeretném elmondani, nagyon boldoggá tett figyelmességed, és komoly gondolkodásod, nem mintha eddig sok panaszra lett volna okom.

Szeretném, ha leveledben megírnád, mire van szükség: ruha, étel? De ha lehet, pontosan. Gondoltam valami meleg holmira, amit majd Édesapa elvinne neked. Mi szükséges? Én is már nagyon szeretnék látni, de a helyzetet ismerve, te megérted... Amikor hazajössz, majd sokat dumálunk. Sok mondanivalóm van neked, amit nem szeretnék levélben megírni, elmondva jobb, közvetlenebb.

Húgodnak nagyon hiányzol, akárcsak nekünk. Nagyon jó, hogy mindig írsz neki is, így talán, remélem, még közelebb kerültek egymáshoz, ami nagy öröm számomra.

Kéréseid pontos listáját várom. Sokszor csókol Édesanya.

Ui. Húgod is ír majd. A pénzt átadta F.-nek.

XI. 12.

Először is arról írok, hogy avatásunk csak december 5-én vagy 10-én lesz. Ilyenkor már elég hideg van a vonaton való utazáshoz, és december 27-én engednek haza tíz napra. Ezért én amondó vagyok, hogy főleg engem meglátogatni. B.-éknek is ugyanezt írtam. Inkább csomagban küldd el a szükséges holmit. A következőkre lenne szükségem:

- egy-két meleg, vastag alsónadrágra, felsővel együtt (azt hiszem, pizsamának árulják, és az öregek viselik)
- a Nagytata által készített cipőbetétekre
- a hosszú ujjú zöld pulóveremre
- bélyegekre
- folyóiratokra
- a hajkefémre
- ha elküldhető: egy üveg szörpre
- egy ötujjas kötött kesztyűre
- borotvapengére
- karamell és más cukorkák

Ezenkívül, ha gondolod, hogy eljut hozzám, fizess elő az Ifjúmunkásra. Ha van pénzed, vedd meg a kohászok kézikönyvének mindkét vagy csak az első kötetét (81+115? lej). Tedd a csomagba a bűvös kockámat is (mármost azt, amelyik újabbnak néz ki), mert szeretném eladni egy kollégámnak. Különben sem vesszük semmi hasznát otthon két kockának, így pedig száz lejem is lenne.

Vásároltam egy szép literes üvegben árusított magyar muroklevet (majd hazaviszem). Moziba mentem kétszer, és többször ettem mici-et, és ittam sört kölcsönpénzből. Ebből a száz lejből ezeket a tartozásaimat is megadhatnám.

A külföldi útnak örülnék, de csak hazatértem után egy évvel kérhetek útlevelet, így csak belföldön nyaralhatok. Húgom levelét még nem kaptam meg. Ha még nem írt, akkor a régi címemre írjon.

Kívánok sok sikert a színházi szerepléséhez, de főleg a fizika és matek tanulásához, hogy sikerüljön a felvételi. Gondolom, jól haladnak Józsiival az előkészületek.

Itt reggelente hideg van, de később ingben is lehet járni, annyira meleg van. Egy Szilágy megyei fiúval megegyeztem, hogy elad nekem nyulat és fácánt. Ugyanis az apja erdőmérnök.

A vezetővel nem nagyon vagyok jó viszonyban; nem szeretjük egymást. Én fogom a rövidebbet húzni, de eltelik a kilenc hónap. Válaszodban írd meg, hogy mikorra várhatom a csomagot.

Üdvözlök mindenkit, és csókolok mindnyájatokat.

XI. 18.

Pénzutasváltvány 200 lejéről. Hátlapján a levelezésnek fenntartott részen ez olvasható: 100 az adósságra, 100 a tied. Édesapa e héten számít hozzád menni a csomaggal. Csók. Édesanya.

Gino

X. 2. Szombat

Kedves Gino!

Szerdán indultunk, mint tudod. Csaba majdnem lekészte a vonatot. Ahol váltanunk kellett, három órát vártunk.

Borzasztó sokan vagyunk itt. Akarattal úgy válogattak ki, hogy a magyarok és az egy egyetemre bejutottak ne kerüljenek azonos helyre. Első nap nem kaptam ruhát. Második nap csak éjféltől. Tegnap négyszögbe álltunk, és aztán felvittek a környező dombokra. Itt állandóan jó meleg van, és kifáradtunk.

Téli ruhát adtak, és teljesen be kell gombolkozni. Egyszer hat percig a Vigyázz! – Pihenj!-t gyakoroltuk. És mind előttem járkált a vezető, hát csak elkapott a sírás, alig tudtam megállni, miközben a tag nyugtatott.

Mikor visszajöttünk, rájöttem, hogy beszélgetnem kell, mert másként piszkosul egyedül érzem magam. Mellettem alszik egy korrekt cigó és egy vicces tag. Mi hárman lógunk, hülyéskedünk. Könnyen felengedtem, és most jól, felszabadultnak érzem magam: fütyülök, káromkodok, beszélgetek, kacagok. Pénteki menü: 1. káposzta, tea, 2. leves-lé, paszuly+szalámi, 3. paszuly, laska, rizskeverék. Szombaton 5.30-kor keltünk, meneteltünk az udvaron, beoltottak tífusz és tetanusz ellen; menetelés, szakmai film, ebéd. Délután takarítás, sepregetés az udvaron, vacsora. Hárman mindig előrelépünk a kajaszorban.

A többiekkel ritkán találkozom, külön programjuk van. A talpbetétet ma kaptam, ma tudtam elhozni Árpitól, mert eddig nem is láttam. Kösz szépen!

Menü: krumpligulyás, tea, lé, krumplipüré, sovány marhahús, kalácsszelet paszuly, tea.

Vasárnap 6.30-kor ébresztő, sepregetés az udvaron. Délről hétfő délig szolgálatosak vagyunk a kázinóban, ami azért nehéz, mert kb. éjféltől fekszünk, és 4.30-kor kelünk.

Tanítottak egy éneket.

8 embernek vagyok a főnöke, ami elenyészően kis tisztség, de azért ez is visszaadta az önbizalmamat. Rövidesen elég erős leszek ahhoz, hogy tegyem, amit tenni kell. Ez itt iskola, és itt minden előírás szerinti.

Nem nyírtak meg. Eskü kb. 31-én lesz, de semmi sem biztos. Valószínű, elvisznek almát szedni.

A víz csak az első emeletre jön fel. Én a másodikon vagyok. Török vécé.

Írjál, mesélj, mi történik otthon veled és az ismerősökkel.

Vizsgálunk is kell. Mi vagyunk a legvidámabbak, sokat röhögünk együtt. A röhögés nagyon jó orvosság.

Írd meg, ha mégy külföldre, hogy utasításokat adhassak. Vedd fel a kapcsolatot az enyéimmel, mert megírtam nekik, hogy lehetőleg hozzanak el.

Menj szemorvoshoz, fogorvoshoz, és vigyázz. Ezek jó tanácsok. Kéthetenként írok, mert nem nagyon van mit. Egy puszi.

X. 8.

Levelet még nem kaptam se tőled, se anyáméktól (ez a második levelem). Úgy látszik, elég lassan jön a posta. Ezt a levelet délelőtt írom, és azért, mert holnap reggel elvisznek kukoricát szedni egy hónapig. Este majd biztosan fogom tudni, hogy hová, és majd hozzáírom a levélhez. Ezek szerint eskü csak 15-én lesz. Majd megírom pontosan, mikor. Egyébként jól vagyok, nincs semmi baj.

Elég ritkán mosakodom, nincs is kedvem, vagy nincs víz, és elég mocskos az ember. Hétfőn írtam F.-nek. Vasárnap a konyhán mosogattunk: hárman kb. 6000 tányért és 3000 csuprot. Tegnap zuhogott az eső, és eláztunk. Mindenki csupa sár volt, és jól megszaladtattak. Láttam a várost, nagyon jópofának tűnik. Szép kisváros. Egy jól öltözött spinit láttunk. Ma adjuk fel a ruháscsomagokat, és így hát megint kimegyünk az állomásig.

Írd meg, hogy megkaptad-e a leveleket. Gyanús nekem, hogy nem kapok levelet. Egy puszi (Lennon-lemezborító féle).

X. 12.

Kedves Gugu!

Gondolom, nem is kell, hogy mondjam, mennyire megörültem a levelednek. Furcsa módra egyszerre kaptam meg mind a két levelet. Örvendek, hogy mégis, végre és ilyen hamar sikerült megszoknod az ottani életet. Most kaptam egy képeslapot Árpitól, azt írja, hogy mégsem üdülés és nem leányálom, amit csináltok. De azért nektek

hamar eltelik, csak az első hónapok lesznek nehezek. Érted nem izgulok, mert tudom, hogy te minden helyzetben feltalálsz magad. Nehezebb Csabának. Sajnos ő nem ír nekem, így nem tudom, mi történik vele.

Szégyellek találkozni a húgoddal, mert nincs nadrág. A Mari csoportjának indulását elhalasztották, és így csak karácsonyra jöhet valami maszek úton. Érdeklődtem, hogy nem megy senki ki, de nem kaptam senkit. Annyira szégyellem magam, hogy nem is tudom, miként mondjam meg neki. Kérlek, kérdezd meg tőle, hogy fizessem ki a nadrágot, vagy ráér decemberben. Mintha előre tudta volna, amikor azt mondta, hogy aztán szeretné látni azt a nadrágot. Írd meg, hogy mit tegyek.

Máskülönben jól vagyok. Befejeztem a szórakozást. Nekifogtam angolt és németet tanulni. Közben járkálom az orvosi rendelőket, hogy tudjak beállni már dolgozni a laborba. Ott még nincs hely, de felvesznek egy másik osztályra, s aztán november vége felé könnyebb lesz egyik helyről átmenni a másikra, mintha akkor kellene, hogy egyből felvegyenek.

Nagyon rossz így, mert olyan egyedül vagyok. De már én is kezdem megszokni. Ritkán megyek ki a házból, és akkor is csak kevés időre. Így egyszer találkoztam F.-vel és Andrissal a restiben. Nagyon furcsán néztek rám, mert Jolival és a bátyjával voltam, aki fülig szerelmes lett belém, és meg akarja szakítani az eljegyzését, hogy megkérje a kezemet. Sajnálom szegény srácot, mert látszik rajta, hogy nem hazudik, de engem hidegen hagy minden ilyesmi. Volt, aki elhitte, hogy az ő menyasszonya vagyok, mert mind a kettőnk ujján volt karikagyűrű. Máskülönben F. biztosan megírja neked.

Azt mondják, hogy szörnyen megkomolyodtam, nem érdekelnek a hülyeségek, ezért is haragudott meg reám Lajcsi és Tamás is, mert rájuk szóltam, hogy legyenek komolyak, és ebből kiindulva összevesztünk.

Voltam a fogorvosnál. Feltette a másik hidamat, betömte egy fogamat, és azt mondta, hogy előre, lehet, majd műfogot kell tennie, mert igen nagy a lyuk, és nem áll meg a tömés. Hülye voltam, hogy így elhanyagoltam. Meghíztam 49 kg-ról 51-re. Amióta észrevettem, többet mozgok, és kevesebbet eszem. Azt hiszem, a tablettáktól jött meg így az étvágyam is. De most már minden szempontból helyrejöttem, és ezzel befejeztem a komolytalanságot.

Arról volt szó, hogy megyünk hozzád vasárnap (10-én) Sanyival (a Joli pasasa), mert ő is készült valakihez, de a végén, sajnos, nem lett belőle semmi, mert ők ketten összeveszték, én meg vele csak nem indulok el, mert pont szombaton mondta a Joli bátyuskája, hogy Sanyinak is nagyon tetszem, és feni reám a fogát. Azt is mondta, hogy biztosan hívni fog, hogy mi ketten menjünk el, de gondoljam meg, mit csinálok. Úgy döntöttem, inkább várok, amíg gyűjtök valami pénzt, lemegyek hozzád vonattal. Remélem, nem haragszol meg. Keresem mindig azt, amit írtál. Várom már, hogy haza gyere, mert van finom gombánk, és meghívlak egy jó gombapaprikásra. Arra is gondoltam, hogy lehet, visszautasítod a meghívásomat, de akkor odaadom anyukádnak, hogy készítse el ő neked.

Majdnem elfelejtettem, hogy találkoztam egyik nap egyetemista barátoddal, és azt mondta, írjam meg neked, hogy üdvözlök, és fel a fejvel! A többiekéről nem sokat tudok. Jancsival találkozom néha, őt is viszik decemberben, ide a közelbe. Mari nagyon szereti a munkahelyét. Sári szakított Andrissal, és dolgozik. Lajcsi intézte el neki hat hónapra. Ő is üdvözlök. A többiekéről nem tudok. C.-vel biztos levelezel. Egyszer láttam szeptember 15-e óta, egy surmó kinézésű sráccal. Ha majd beszámol, hogy ki volt az, írd meg nekem is, mert borzasztó ronda volt, és olyan sötét, mint egy cigány. Ne haragudj az írásomért, mind próbálok szépen írni, de már nagyon elszokott a kezem tőle.

Írhatnál többször is, ne csak kéthetenként, mert ennyi idő alatt is sok minden történik. Utoljára pedig csak annyit, hogy vigyázz magadra. És nagyon fukarkodsz a puszikkal. Mint akkor, utolsó este. Küldjél nyugodtan két Lennon-lemezborító féle pusztit. Ha találkozol Csabával, mondd meg neki, hogy üdvözlöm és pusziom őt is. Azt tudom, hogy Árpit elvitték kukoricát szedni. Nagyon meghatóan fejezte be a levelet: „Sok szeretettel küldöm soraimat és sokszor pusziillak.” Nem tudom, miért, de tőle szokatlan. Viszont jól esett, hogy többek között rám is gondolt. Várom leveled, és nagyon sokszor pusziillak!!!

Ui. Mindig elfelejtettem megkérdezni: mit jelent az a Gino? Legközelebb két borítékot küldök bélyeggel. Vigyázz, ne szakítsd el, amikor felbontod a levelet. Írd meg, hogy mit küldjek.

X. 12.

Kedves Gino!

Kimentünk a postáig a ruhászsákjainkkal, és vettem két levelezőlapot. Egyet C.-nek és D.-nek írtam. Csak ma este indulunk. Tegnap írtam neked egy második levelet. Ezt a lapot megpróbálom a városban feltenni, hogy biztosan eljusson. Egy puszi.

X. 17.

Kedves Gugu!

Megkaptam a képeslapodat is, és nagyon örvendtem neki. Nem tudom elképzelni, hogy visznek ki titeket az utcára eskü előtt! Jó, hogy már ilyen hamar felmérhetitek a terepet a spinkók ügyében. Mire eljutok hozzád,

akkorra már foglalt leszel. Húgod ma kétszer is keresett telefonon. Szégyellem visszahívni. Kerülöm a veled való találkozást, mert elsüllyednék a szégyentől. Üzente, hogy vegyem fel a kapcsolatot F.-vel is, mert adnom kell neki valamit, de sajnos nem tudtam elkapni. Nem tudom, mi lesz a szilveszterezéssel, ő mind ígérte, hogy elrendezi. Ti még nem tudjátok, hogy hazaengednek-e? Én tervezgetek, és lehet, hogy be se fogadtok. Találkoztam Verával. Nagyon boldog. Vettek bútorokat. Amint látom, jól élnek, van, amikor irigylem őket. Ma vasárnap, megígértem, hogy meglátogatom őket, de nem megyek, várom, hogy telefonálj. Nagyon régen nem hallottam a hangod, és ezt még nem szoktam meg. Sajnálom, hogy nem voltam itthon tegnap, amikor hívtál. Félek, hogy ma már nem lesz erre idő. Nem értem, hogy miért vittek annyifelé. Vagyis értem. Azt szeretném tudni, hogy ott, ahol vagy, meg lehet-e téged látogatni. Még mielőtt munkába állok, szeretnék elmenni hozzád. Mit vigyek? Mit kívánsz? Nem tudom, emlékszel-e még arra a szíriai srácra, akiről meséltem, hogy F.-éknél ismertem meg? Amint visszajött Szíriából, felhívott telefonon, hogy nem mennék le találkozni veled, mert szeretne adni neked valamit. Nem mentem. Valamelyik nap beállított hozzánk, és hozott egy gyönyörű szép, lila, vékony magas sarkú papucsot. Gyönyörű szép. Nem akartam elfogadni, de annyit beszélt az anyám fejébe, amíg muszáj volt elfogadni. Azt mondta, hogy még találkát sem kér tőlem, de úgy érezte, kell hogy hozzon neked valamit, mivel pont olyan vagyok, mint a húga. Nem tudom, mi van Mariékkal. Nagyon furcsán viselkednek. Sári boldog. Joli szenved. Addig verte Sanyi a fejemet, hogy csak akkor visz le hozzád, ha bemutatom neki Sárit. Összehoztam őket. Találkoztam Misivel. Meghívott, hogy mutassa be három hónapos kisleányát. Teljesen megváltozott. Csendes férj, nyugodt családapa. Csak hogy nem boldog. Nem is csodálkozom.

Nekifogtam fordítani Mozart életét németből magyarra. Elég jól megy. Nem kapok magamnak rövid szárú csizmát. Van vagy kétféle, de mindenik borzasztó ronda. A Shopban láttam nagyon vagányt, de kb. 900 lejbe jönne. Végignézek a levélen, és szörnyen szégyellem magam, mert olyan ronda az írásom. Haragszol biztos, hogy alig tudod elolvasni. Nem írtál semmit a szakácsnőkről. Még nem akasztottál egyet se le? Írd meg, kérlek, hogy miként lehet eljutni hozzád, persze, ha akarsz. És mit vigyek, és hogyan? Zárom levelem, és várom gyors válaszod. Milliószer puszillak (nagyon kívánom),

Gino.

Ui. Írd meg, kérlek, hogy kikkel levelezel.

X. 19.

Kedves Gugu!

Agyból írom a levelet, mert nagyon beteg vagyok. Már vasárnap meg voltam hűlve, de ma, kedden, már 39 fokos lázam van, és nem akar alábbhagyni semmitől sem. Annyira rosszul vagyok, hogy alig látom, amit írok. Ma telefonált F. és a húgod. F.-vel megbeszéltük, hogy 30-án megyünk hozzád, mert ő az avatásra nem tud jönni. Hiába fogsz írni most gyorsan, hogy ne menjünk, túl késő, már elhatároztuk. Megérdeklődtük a vonatjáratot, minden kedvező, így nem szabadulsz meg tőlem. Számolok azzal is, hogy megharagszol reám. Ettől még visszakísérhetlek januárban is. Húgodhoz pénteken megyek el. Ő is szeretne velünk jönni, ha fizeti édesapád az útját. Nagyon szeretnék már látni. Nem tudom, miért tűnik neked úgy, hogy húgod lenéz engem és nem szeret. Sokat gondolkoztam ezen, de nem tudok rájönni, hogy mi az igazság, mert X.-szel szemben egészen más volt a viselkedése. Szeretnék valami érdekeset is írni neked, de hirtelen nem tudom, mit. Moziban régen nem voltam, színházban sem, és olvasni is már két hete csak Mozart életét olvasom. Böngézek, fordítom. Már félek is írni neked, gondolom, borzasztó unalmasak a leveleim. A szilvesztert én tartom; ha nem zavar, hogy nem hívom meg X.-et. Ha eljössz hozzám, írd meg idejében, hogy még kit hívjak meg. Azt mondta édesanyám, ha meglesz az erősítő, és bejön a másik műsor, akkor nagymamáékhoz megyünk, mert ők feljönnek hozzánk. Ha meg nem készül el, akkor édesanyámék mennek le, és itthon tartom. Megfelel? Nem hiszem, hogy túl korai erről beszélni, mert lassan neki kell fogni beszerezni valamit. Hagylak is, mert borzasztóan rosszul érzem magam. Ha tudsz még, kérlek, telefonálj „taxa inversá”, hogy ne költsd a pénzed. Írd meg, mit vigyünk. Sok (tudod milyen) puszi

Ginotól.

X. 22.

Kedves Gino!

Tegnap este kaptam meg két leveledet és az F.-ét is. Tegnap neki írtam, ma neked írok. Most jöttünk a fürdőből és kocsmából, ahol 100 „centaurt” ittam, és elloptam egy mérőlombikot. Késő van, de azért írok, mert azt akarom, hogy szerdáig elérjen a levél. Szerdán felhívlak (este). Remélem, addig meggyógyulsz. Jobban vigyázz magadra. Viseld egészséggel a papucsot (a farmerrel például). Nem most, hanem melegebb időkben.

A szilveszterrel kapcsolatban nincs semmi kifogásolnivalóm, csak az, hogy nem kell sok embert meghívni (én úgysem tudok olyan jól szórakozni). 6-8 emberre gondolok. F.-nek megírtam, milyen piákat keressetek erre az alkalomra.

Egy valamirevaló szakácsnő van, 35-40 éves, éles arcúval, barna hajjal, sasorral; de férjes nő. De itt nem kívánod annyira a nőket, hogy utánuk járj; főleg asszonyok után. Gondolom, később sem kerül senki ilyen helyzetbe.

Nem tudom, hogy viselkedik a húgom veled szemben, nem tudom, miért érzed, hogy lenéz; egyáltalán van miért lenézzen?

Nem írok, csak haza, neked és F.-nek. Már neki is említettem, hogy miért nem kell engem itt meglátogatni. Nem haragszom meg, ha jösztek, de saját érdeketek, hogy inkább a régi helyünkre gyertek. Először is, itt nincs hol megszállni. Azért kell megszállni, mert mi reggel 6-tól 18 óráig dolgozunk. Mire behoznak, 19 óra. Azután eszünk stb. Így csak este lehet engem elkapni. Ekkor is csak pár órára. Lehet, november első hetében már visszatérünk, és ha ti 30-án akartok jönni, akkor igazán várhattok még néhány napot. Ott van szálloda is. Ott találkozhatunk délután és délelőtt. Írtam F.-nek, hogy tésztát, cukorkát hozhattok ipari mennyiségben, pixet (belet), borítékot, bélyeget.

Látom, komolyan vetted, hogy küldjél felbélyegzett borítékot. Ne küldjél ezután. Hozhattok egy-két üveg mustot.

Kérjél nagypapádtól egy üveg fehér ribizlibort, mert félre kell tegyek belőle egy kis üveggel minden év elején (83 januárjában is).

Megismertem itt egy lányos arcú, de a végtelenségig előzékeny kedves, csendes tagot, Sorinnak hívják, és tud egy kicsit magyarul is.

Bemutatom majd nektek vagy a látogatásnál, vagy a szabadságom végén, ha eljössz velem.

Otthonról khaki alsónadrág kellene. Nagy koszban élek. Reggel semmi mosakodás, fogmosás 2-3 naponként. Szürkülő lepedők és párnahuzatok. Ezt is meg lehet és meg is szoktam. Még kb. száz lejt is kéne anyámék küldjenek, de ezt majd megírom nekik is.

Megtanultam egy szép, bús román nótát és egy pár kifejezést. Pl. e umbră rău – azt jelenti, hogy nagy hideg van.

Szerdáig felhív F. is, és este majd megmondod, mit határozottak a látogatással kapcsolatban.

Írd úgy, hogy Gougou (vagyis franciául Gugu), de inkább keress egy más nevet (én már ismerem Gugut). Puszi:

X. 29.

Kedves Gougou!

Először is kérlek, ne haragudj, hogy nem tartottam be ígéreteimet, és nem tettem fel a csomagot ma (péntek), hanem csak szombaton reggel teszem fel. Ugyanis az volt a baj, hogy nem kaptam dobozt. Máskülönből jól vagyok, nincs semmi bajom, csak annyi, hogy még mindig nem tudtam elhelyezkedni, mert mindenki ígér, de senki sem tartja be. Gondolod, hogy nem a munka hiányzik nekem, hanem a pénz! Annyi mindent terveztem, hogy veszek magamnak, de a szüleimet nem foszthatom ki egészen. Örvendtem, amikor telefonáltál. Most már ez az egyetlen örömöm, amikor kapom a leveleket, vagy telefonálsz. El vagyok keseredve, mert a betegségem nem jött meg azóta... Olyan hihetetlen az egész, és nem tudom, kihez forduljak. De ne aggódj, mert elrendezem valahogy.

Szeretnék már látni, de nem tudom, hogy mikor lehetne, mert mondta a húgod, hogy édesapádék haragszanak rám, és nem akarnak akkor menni, amikor én. Nem tudom, mi rosszat csináltam, de nagyon sajnálom. Én szeretem őket, és szeretném, hogy ők is szeressenek, még akkor is, ha köztünk épp nincs semmi. Amikor a húgod megmondta, elkezdtem sírni, annyira rosszul esett. Úgyhogy kérlek, írd meg te: látni szeretnél? Nem zavarlak téged is? És persze azt is, hogy mikor menjek. Én szerettem volna az esküre menni, mert akkor kiengednek, és két napot együtt tölthetünk, ha te is akarod. Biztos édesapádék is mennének, nem szeretném, hogy miattam ne induljanak el, mert ugye, ők az első. Ezt rád hagyom, és minél hamarabb írd meg. Remélem, te még nem haragszol reám! A fényképeket nem tudtam megcsináltatni, mert Joli nem csavarta fel a hajamat. Vasárnap pedig megyek a fővárosba, három napra. Édesanyámnak konferenciája van, és megyek vele. Úgyhogy onnan is hozok neked valamiket. Sajnos, csak péntek este tudta meg anyukám is, hogy mennie kell, és nem tudtam tőled megkérdezni, hogy mire van szükséged. Szerdán este jövünk onnan haza. Remélem, akkor már megkapod a csomagot, és írsz vagy telefonálsz.

Nem tudtam küldeni olyan tésztát, amilyent mondtál, mert amíg megérkezik, megpenészedik, és mustot sem, mert az kilövi magát. Ezekből majd viszek neked, amikor megyek, és főzök házicsókat is. A Kajla csokit Sári küldi neked. Sajnos én csak hazait tudok küldeni. Remélem, ízlik a cukorka, és valamennyire a tészta is. Az íz — szilvaíz. Keksszel nagyon finom. A többi viszem, amikor megírod, hogy mikor látogassunk meg. Írd meg azt is, hogy akkor milyen kaját vigyek. Mit kívánsz? Elküldöm a XI-es osztályképet is, mert tudom, hogy Vele akarsz dicsekedni, és igazad van, mert van kivel. Már nem is jön, hogy magamról fényképet küldjek. Most olvasom Fitzgeraldtól Az ég szelíd trónját. Nagyon jó könyv. Egy tehetséges, nagyreményű fiatal amerikai elmeegógyász beleesett gyönyörű betegébe, és vállalkozik arra, hogy egy életen át férje, orvosa és ápolója legyen. De

nemcsak egy szép lányt köt magához a házassággal, hanem egy búsas vagyont is, amivel majd kezdődnek a bajok, ami jellemző minden gazdag családra. Kb. ez. De minden pénzt megér. Holnap este (szombat) megyek színházba Sárival, megnézzük a Szerető című színdarabot. Remélhetőleg ez is érdekes lesz. Vasárnap este meg elrepültem a fővárosba. Ott majd nézek magamnak valami nadrágot és télikabátnak való anyagot meg csizmát. A piát szilveszterre, és neked valami szépet. Most már hagyjak, légy jó fiú, és írf vagy telefonálf, hogy mikor menjek hozzád!!!

Sok puszi: Gino (amiben te nagyon fukar vagy)

Ui. Édesanyámék is sokszor pusziznak.

XI. 2.

Kedves Gino!

Ma este vettem ki a csomagot.

Válaszolóf leveledben felmerülő kérdéseidre. Nem tudom, mi a helyzet, és nem tudom elképzelni, hogy történt valami (úgy emlékszem, betegség után v. előtt történt, nemde?). Örülök, hogy azt írtad, „ne aggódj”. Remélem, nem lesz miért.

Nem tudom, mit mondott a húgom, de hülyeséget mondott, az biztos! Azért nem jönnek veled egyszerre (ezt Apám írta meg), mert ha külön jösztök, az nekem is jobb; többször mehetek ki. Azt írta apám, és nagyon okosan, hogy vagy velük, v. veled töltöm azt a bizonyos délutánt; mindkettőtökkel nem érezném jól magam. És ti sem éreznétek jól magatokat. Nem foglalkozhatnék kellőképpen egyiketekkel sem. Érted? És nyugodj meg, nem tettél semmi különöset, amivel szüleim haragját magadra vonhattad volna.

Tudod jól, hogy a mamának mindig tetszettél, hogy szeretetre méltónak írt le. És nem volt semmi köztünk.

Papámmal is úgy egyeztem meg, hogy ti ketten F.-vel eskütételkor jösztök (kb. XI. 21.), ő pedig egy-két héttel azután, ugyanis csak ő jön, és vonattal, mert benzin nincs, és hármuknak túl költséges vonattal (ismétlek; nem szép). Különben még beszélék (vagyis levelezek) velük.

Avatáskor csak délutánra engednek ki.

A fővárosból valóban csak azokra a papucsokra van szükségem. Nagyon kedves részedről, hogy gondolsz rám ilyenkor, de nagyon szépen megkérlek, ne költs rám pénzt, annál is inkább, mert nem az általad megkeresett pénzből költesz! Úgy érzem, túl nagy hévvel gondoskodszt rólam. Ez nekem valóban jól esik; de nem kell költened rám.

Meglepett, és örültem, büszke voltam a csomagra. Először is a Sári csokija volt meglepetésszerű és örömkeltő. Hirtelen arra gondoltam, hogy még van valakiben annyi baráti jóérzés, hogy küld valamit, nem fontos, mit, de szándékában van segíteni, és tudja, hogy szükséged van ilyesmire. Az ellentmondásos, hogy Sári volt az az ember. De akármilyen okból tette, nagyon jól esett és boldogított. Add át, kérlek, hálás köszönetemet és üdvözetemet. Azoknak, akik az osztályképet megnézték, mindegyiknek tetszett Sári. Ezután a sorrend ez volt: Blanka, E. (azt mondták, idősebbnek látszik, mint mi) és Gyöngyi.

Az tetszett, hogy mindent megjegyeztél, amire szükségem van, és erre büszke vagyok. Mint egy anya vagy egy feleség, aki pontosan tudja, mire van szükséged. Mindent nagyon szépen köszönök, és hálás vagyok mindenért. A tészták finomak, az íz is, és nagyra értékelem a cukorkákat, a kis csokikat.

Nyugodtan küldhetsz fényképet (hosszú hajjal is), mert senki nem mondta, hogy csúnya vagy, vagy más ilyesmi. Sorin barátom megjegyezte, hogy a képen kövérkés vagy (ami igaz volt), de büszkén válaszoltam, hogy azóta lefogytál. Remélem, tartod magad, nem hízol meg, és eskütételkor, mikor szeretném, ha látna Sorin is, nem volna semmi kifogásolnivalója az alakoddal kapcsolatosan.

A legjobb érzés akkor töltött el, amikor kedvenc íróf, Fitzgerald könyvéről számoltál be nagyon ügyesen. Remélem, te írtad a tömör, nagyon jól sikerült tartalmi ismertetést? Ha tudnád hozni ezt a könyvet, nagy szolgálatot tennél. Keveset találtam meg magyarra fordított műveiből.

Fővárosi utadhoz sok szerencsét kívánok; ne költsd a pénzt fölösleges dolgokra (fagyi, kávé, édesség stb.). Mire megkapod levelem, már hazaérkezel. Majd írd meg, hogy s mint telt.

10-én megyünk innen; úgy gondolom, jobb, ha 8-9-én teszed fel válaszleveled a régi címemre.

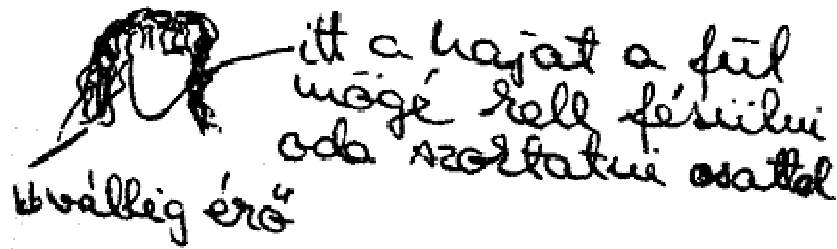
Történt egy eset, ami nagyon hatott rám, és egy időre letört: apám 100 lejt tett az utolsó levelébe, és valószínű, akkor vesztettem el, amikor felbontottam a levelet. Ezen kívül elveszett a bicskám.

Érdekességek: levest és másodikat kihozzák utánunk a mezőre, és mindkettőt kanállal esszük. Az itteni tagok nagy része úgy szólít, hogy „ungurú”.

Az utolsó ú-t jól megnyújtják. De ez nem zavar. Kukoricaszedés végén járunk, és könnyebb a munka. Ma feltűnt nekem a természet szépsége. Nagyon sok fácskát láttam, és ma reggel olyan 100 méternyire három fehér fenekű özet. Egy fűrf szaladt a kukoricaszárak között. Nyulat is láttam. Vadszölyőt is ettem. (Nagyon finom.)

Még egyszer köszönöm neked is meg Sárinak is a csomagot. Leveleidben küldj majd képeket, ha elkészülnek. Az a véleményem, ha már eddig növesztetted a hajadat, akkor még kibírsz egy kis időt, ameddig jól áll. Elöl kell a hosszából levágni, hogy ne érjen a szemedbe.

Kb. így:



Nem áll senkinek sem jól a rövid, göndör haj, és gondoldj arra, hogy tél van, és fázni fog a fejed. Gondold meg.

Üdvözlöm a mamáédakat, és add át köszönetemet a tésztáért.

Nyugodtan beszélhetsz, és mehetsz a húgomhoz, mert senki sem haragszik rád. Légy közvetlen, természetes; ne ijedj meg, és ne hallgass. Mi a helyzet a lemezekkel?

Puszi.

XI. 4.

Kedves Gino!

Remélem, még nem küldted el válaszodat 3-án feltett levelemre. Ezt most kiegészítésképpen írom, ezek most jutottak eszembe.

Nem lesz elég pénz az útra. (Két éjjelre 180 a szálló; 150 a vonatjegy; kaja 250). Inkább otthon elmegyünk egy nyugodt, de elit helyre, egy komoly vacsorára. Jó lesz így? Innék DUBONNET-t is.

Van egy másik probléma is. Valami fővárosiaknál megrendelem a lemezeket, és ha meg is szerzik, akkor tömérdek pénzre lesz szükségem. Ezért megkérlek, válaszodban küldd Ne küldj semmit. (A lemezcímes papírról van szó.) De küldj egy másolatot, jó?

Írj erre a címre, mert csak 13-án megyünk el. A következő dolog, ami aggaszt, az állapotod. Érted, mire gondolok. F. leveléből tudom, hogy Lajcsi apa, Kati meg anya lesz (5-ik hónap). Ez eszembe juttatta a következményeket. Mindenkiel, velünk is megtörténhet. Remélem, hogy a Postinor borította fel az egyensúlyt, és csak egy ciklus elmaradásáról van szó. Írd meg, mikor kellett volna... és a többi adatot, ha emlékszel rá. Tornássz, fürödj, mert akkor sem csinálod fölöslegesen, ha minden rendben lesz.

Ha ide írsz, legkésőbb 9-én tedd fel a választ, amit türelmetlenül várok.

Puszi.

Kedves A.-ticike!

A fővárosban jól telt, és még jobban telt volna, ha nem gondoltam volna annyit erre a dologra. Egy éjszakát szállodában, egyet pedig nénéméknél töltöttünk. Doinával és osztálytársaival voltunk az ATHENEE PALACE disco-bárjában. Ittam pilseni sört. Ne félj, nem költöttem pénzt. Ők fizettek mindent. Ott volt Dem Rădulescu egy bomba nővel, Piersic és Anna, Rodica Tapalagă és Luigi Ionescu. Mind egy asztalnál ültek, és olyan klasszul mulattak. Mindenik jó idős lehet, de egyik sem mutatja a korát. Tele van a főváros tejszínhabos tésztával.

Diplomat, savarin, indiáner. Ettem. Vettünk 16 kiló disznóhúst és tíz tábla vajot. Bementünk a cipőüzletbe. Elállt a lélegzetem, olyan szép cipők és szandálok voltak ott a legújabb divat szerint. Szép csizmát csak egy helyen láttam a Victoriei úton, a divatáruházban. Vettem. Nem hiszem, hogy ennél szebbet kaptam volna bárhol is. Azt mondták, hogy kézimunka, azért 680 lej. Fekete, az orra hegyes. A sarka vékony és magas. Szára közepes, és meg lehet kötni. Így beírva, biztosan nem tudod majd elképzelni, de hamarosan látni is fogod, és remélem, tetszik majd. Vettem még három pár fülbevalót. Láttam kabátanyagot is. Szeretem. Mert álomszép. Métere 222 lej. A baj csak az volt, hogy szimpla széles, és nem volt elég pénzem. Kölcsön kérni sem tudtunk, mert már utolsó este volt, nem lett volna időnk visszatérni az üzletbe. Nagyon fájt érte a szívem, mert gyönyörű volt, és már elképzeltem magam abban a kabátban, a fekete csizmával és kalapban.

Láttam olyan szövetet is, amiből neked nadrágod van; de abból nem volt egy kosztümre való. Megnéztem más üzletekben is, de nem kaptam. Legalább egy nadrágra valót szerettem volna belőle, de mire visszamentem, már elfogyott. Fővárosi utamon végig peches voltam. Neked is kerestem cipőt, de egyetlen egy párat sem láttam

sehol. Nagyon sajnálom. Meghagytam Ly.-nek, hogy nézzen ő is utána. Olyan piák sem voltak, amiket felírtál. Háromféle pezsgő volt: két Törley és egy szovjet. Sok a külföldi likőrfajta, konyak, vodka.

A fényképeket a következő levélben küldöm, ha még kell. Nem fogod szégyellni magad? Úgy látom, mintha megöregedtem volna. Látod, Ő akárhogy is néz ki, mégis mindig tetszik mindenkinek. Nekem aránylag az osztályképem a legjobb, és mégsem tetszettem. Biztos, azért nem akarsz már, hogy odamenjek. De ha nem akarsz, akkor nem megyek, pedig nagyon szerettelek volna már látni. Látni azt, hogy hol és hogyan élsz, és hogy milyen ott.

Ha az avatás 21-én lesz, akkor csak vasárnap délutánra tudunk menni, mert akkor van a szavazás. Reggel elmennék szavazni, és a legkorábbi vonattal indulnánk, délutánra ott lennénk. Ülnék hétfőn is. Valahogy elintéznék, hogy több időre is kiengedjenek. Nem szeretnéd? Nem tudnál lemondani a restiben felszolgált vacsoráról? Erre valóban nem jutna a pénzből. Édesanyám ad 300 lejt, Sári tartozik 100 lejjel és Lajcsi 150-nel. 550 lej nem lesz elég? Nagyon szeretnék látni. Ha nem akarsz, nem is megyünk a kaszárnya felé. Kérlek szépen, engeddd, hogy menjünk. Nem másért, de szeretném megmutatni a csizmámat és az új nadrágomat. Ne félj, csak annyit költök rád, amennyi szükséges, és ezért senki sem fog kérni tőled semmit. Megsértettél azzal, hogy azt írtad, „túl nagy hévvel” gondoskodom rólad. Ez, azt hiszem, azért van, mert amint többször is mondtad, soha nem tudtam se szeretetemet, se egyszerű barátságomat kimutatni. És ne hálálkodj semmiért. Vedd természetesen, amit küldök és küldeni fogok még a csomagokban. De ha terhedre leszek, írd meg nyugodtan.

Érdeklődd meg az eskütétel pontos dátumát. 21-én ti is szavaztok. Mikor lesz akkor az eskü? Ezek szerint kevés szülő tud majd részt venni az avatáson.

A lemezekkel az van, hogy odaadtam egy listát F.-nek, hogy próbáljon megszerezni belőlük. Eddig még nem kaptam tőle választ. Várom gyors válaszod, hogy tudjam, mit tegyünk.

Puszi.

XI. 20.

Kedves A.

Nyolc napot jött a leveled. Elég nyers. Nem akartalak megharagítani. Bocsáss meg. Máskor figyelmesebb leszek. A ruhákról pedig csak annyit, hogy mindig te voltál az, aki többet törődött az öltözködéssel. Most, amikor végre lejárt az adósságunk, és vásárolhattam magamnak, vehettem olyan dolgokat, amelyek neked is tetszettek; olyan boldog voltam, mint egy gyerek, amikor új játékot kap. Valóban a nadrág áll jól a testalkatom miatt. A csizma jó. A főváros tetszett. Egészen megszépült. Voltam a történelmi múzeumban, láttam, mekkorát változott az elmúlt 10-20 év alatt.

Nem emlékszem, írtam-e, hogy sok tejszínhabos tésztát ettem. Ott még kapható. Láttam a kínai vendéglőt, ahova egyszer elmennék, ha a fővárosban járok. Kíváncsi vagyok, hogy ott milyen kaják vannak, milyen a kiszolgálás, és egyáltalán milyen az egész vendéglő. A baj csak az, hogy csupa követségi kocsik álltak előtte, amiből arra következtettem, elég elit hely, tehát a megjelenés is kifogástalan kell, hogy legyen. Még sokat mesélek majd, ha találkozunk. Nem tudom, miként foglak visszakísérni majd januárban, hiszen én már akkor dolgozni fogok. Remélem, hogy legalább az avatásra leutazhatunk, hogy végre lássam, hol vagy, és megismerjem Sorint. Meghívhatnád hozzánk.

Velem nemcsak külföldre nem mehetsz, hanem máshova sem, mert nekem nem jár szabadság. Úgy érzem, tetszeni fog a munka. A baj az, hogy az egyetemisták lenéznek, vagy ha nem, akkor sem keresik a munkások barátságát. De ezek buta egyetemisták.

Írd meg F.-nek, hogy foglalkozzék már a szilveszteri piával is. Írd meg nekem, hogy miből mennyi kell. A pénzzel baj van. Borzasztó pénzhiányban szenvedünk. Sári sárgaságos. Kórházban van. Nincs kizárva, hogy én is megkapom. Szerencsére elég erős a szervezetem. Ti is vigyázzatok, mert járvány van.

Hova megyünk majd vacsorázni? Dubonnet-t csak az egyik bárban találni néha.

Ha mégsem tudok menni december 5-én, akkor édesapádtól vagy F.-től elküldöm azt a tésztát, amit szeretsz, csokit és mustot. Édesapádék azt mordták, hogy amikor megyek, telefonáljak nekik is. Vagy ha ők mennek, akkor ők telefonálnak.

Csaba írt, Árpai nem válaszolt a levelemre. Nem kaptad meg te sem az előző leveletem? Szép, ha valaki elolvasta. Mondhatom, okos dolgokat tudott meg belőle. C.-vel és D.-vel nem találkoztam. Írd meg nekik a szilvesztert. Ha akarják, akkor értesítsenek majd engem vagy F.-t.

Még egyszer kérek, ne haragudj „azért”. Hidd el, nem vagyok hibás. Várom válaszod. Ha lehet, hamarabb küldd, mint ezt. Puszi.

Ui. Nagyon fárasztó az írásom olvasása. Még annyit, hogy itt borzasztó hideg idők járnak. Próbálj jobb fiú lenni, mert nem jó, ha rossz híred kel. Gépeljem ezentúl a leveleim? A súlyosabb hibákra hívd fel, kérek, a figyelme-met. Jó?

XI. 24.

Kedves Gino!

Nem haragudtam meg, csak rossz volt a közérzetem, mert megneheztelt rám a fölöttesem.

Azt hiszem, nem írtam meg, hogy a betakarítás utolsó napján, szombaton délután a községben kószáltam. Esküvős menettel találkoztam, megkínáltak szilvapálinkával és borral. Nem fukarkodtak. Akkor a kocsmából egy mérőpoharat és negyed liter pálinkát vittem haza. Pálinkát nem iszom, így hát a többieket boldogítottam vele.

Éjjel érkezünk régi szálláshelyünkre. Lefekvés előtt zuhanyoztunk.

Van egy tapasztaltabb vezetőnk, három éve végzett, és ez meglátszik rajta. Nem kínoz hiába. Mindnyájan elképedtünk, hogy milyen lezser. Csak azt kötötte ki, hogy jól lőjünk.

A napok elteltek. Beoltottak, néhány szemináriumot tartottak, részt vettünk a választáson, leadtuk a voksokat. Kiábrándító cirkusz volt. Közben, naponta gyakorlatoztunk. A vasárnap kissé kikapcsolt ebből a világból. Vetítettek egy tűrhető szovjet filmet.

Tegnap, vagyis kedden a lőtérré siettünk. Ocsmány eredményt értünk el. Parancsnokunk szíve kissé megkeményedett, szigorúbb lett. Estefelé hazamentünk, ebédeltünk. A talpam sajog, fáj, alig járok. A bakancs különben is sérti az Achilles-inamat (tudod mi az, nem?). Ma a máskor könnyűnek tűnő gyakorlatozás kín volt számomra és mások számára is.

Örültem a levelednek, mert ez volt (a C.-ével együtt, ami ugyancsak tegnap érkezett) az első levél, amit itt kaptam.

Elismerem, hogy levelem nyers volt; viszonzásképpen te is nagyon röviden, kissé visszafogottan írtál. Igaz az is, hogy az öltözettel én foglalkozom többet, de ez csak azért volt, hogy kialakuljon benned helyes (szerintem) nézet a divatról. Úgy gondolom, eddig már elsajátítottad ezt a nézetet, és egyedül is tudod, hogyan, milyen ruhában kell megjelenni különböző alkalmakkor ahhoz, hogy én meg azok, akikéhez hasonlít az ízlésem, méltányolják az ízlésed. Azt hiszem, azt akartam elérni, hogy hasonló legyen az ízlésünk a divatra vonatkozóan. Nem helyes ez a mondat, de remélem, érted a mondanivalót.

Ha már elértem volna fent említett célokat, akkor nem kellene mindig megkérdezned, hogy ez jó, az tetszik-e nekem. Azt szeretném, ha hasonlítana ízlésünk, mert szerintem ez a normális, a helyes út; de ezen kívül az is fontos, hogy egyéni is legyen a dologban. Pl. szereted a hervadt virágokat; ez egyéni, és részemről nem kifogásolható. Természetes, hogy nem jó az alakod, ha finom tejszínes tésztaát eszel (ez még nem baj), és nincs erőd, akaratod, hogy egy kicsit koplalj! Mozogj minél többet. Főleg lábmozgást ajánlok, a combok miatt. Az nagyon jó volna, ha dolgoznál. Tudhatnád, hogy nem nézek le senkit, aki dolgozik, sőt irigylem, mert anyagilag függetlenebb. Nem az a baj, ha valaki munkás, hanem az, ha hülye. Az pedig nem véletlen, hogy nem tetsző alakok is dolgoznak. Van olyan is, aki nem dolgozik, de azért antipatikus.

Úgy látom, hogy nem vitted figyelembe, hogy azt ajánlottam, se te, se apám ne látogasson meg az idén.

Ha el akarsz jönni, ha el tudsz jönni, nem bánom, de még most is az a véleményem, jobb, ha az útipénzt a szilveszteri menüre költöd. Értesíts válaszodban, mit határoztlál.

Hívd fel apámékat, vagy beszélj a húgommal a suliban, mert nincs mitől félned. Ne nyavalyogj annyit, mikor velük kell beszélni vagy találkozni. Légy egy kicsit bátrabb.

Első leveledet megkaptam, és az is tetszett. Várt C. egy levele is. Mostani levelében azt írta, hogy szeretnének velem szilveszterezni, tehát velünk.

Sajnos csak levélben, de nagyon jól elbeszélgettünk. Igazán jó, lelki barátom. Büszke vagyok, hogy ilyen barátom van, akivel ennyire jól megértem magam, és még akkor is megmaradtunk barátoknak (a szó legigazibb értelmében), amikor egy-két évig csak havonta találkoztunk. Megírom, hogy vegyétek fel a kapcsolatot, ha van értelme, F.-vel is. Meg lehetne szervezni, ha a mamád is segít. F. intézhetné a piát, te a kaját (vagyis mamád). Már említetem, hogy nem kell sokat költeni, sok kaját, sok piát nem kell venni, hogy ne járjunk úgy, mint a tavaly. Bízom benne, hogy ügyesen elrendezed a dolgot. Beszélj F.-vel minél hamarabb. Olvastam Csabának írt leveled, kissé elsietted. Írj lassabban, és figyelj a szépíráásra. Ha géppel akarsz levelet írni, akkor jól és gyorsan kell gépelj. Másképp órákba telik a pótyögtetés.

Ma kaptam anyáméktól 200 lejt, és anyám azt írta, hogy ezen a héten apám meglátogat.

Nincs már levélpapírom, sem bélyegem. Remélem, apám hoz. Itt most nem lehet bélyeget kapni.

Vettem neked karácsonyra két ajándékot (az egyik 1 liter muroklé – remélem, finom). Ha jön apám, ő hazaviszi az ajándékot. Kénytelen lesz elmenni hozzánk utána. Remélem, jó méretűt választottam. Találgasd, hogy mi lehet!

Idézek a C. leveléből: „B.-vel kapcsolatban semmi hiba, csak annyi, hogy nekem rossz előérzetem van, és arra gondolok, kár lenne érted. Utóvégre a te privát ügyed.

E. véleményem szerint egy nyafogós, kiállhatatlan természetű, nagyon is számító kis... embertársunk.”

Én kértem rá, hogy írja meg a véleményét. Különben írtam egy levelet E.-nek osztálytársi alapon, hogy ne zavarjon.

1. A kínai vendéglő a Nan Jing és a Minerva hotel restije. Amikor a nyáron a fővárosban voltunk, ott szálltunk meg. Nem annyira elit, mint amennyire drága. 500 lej egy kiadós vacsora.

2. Keresünk valami szimpatikus helyet, ahol jó a kaja. Szerintem az a fontos. Azután még el lehet menni egy bárba, ahol ihatunk valamit.

3. C. vett két jegyet a XII. 29-i SEMNAL koncertre.

4. Most fejezem be a Búcsú a fegyverektől olvasását. Nagyon tetszik a cselekménye, és főleg az, ahogyan mesél az író; a mondatok, az egyszerű, szép mondatok. A szerelem benne kissé romantikus, de mintha így lenne ez jól. Tetszik, milyen nyugodt életet élnek. Gondolom, te is olvastad. Erre a könyvre 10-est adok.

Puszi.

Írj hamar!

Friends

X. 4.

Kedves F.,

össze-vissza osztottak, és Csaba a fölöttem lévő emelete van. Iskolában vagyunk, és nagyon szigorúan veszik a dolgot. Első napnak október elsejét számítják. Fialat vezetőink elsőévesek, és nagyon igyekeznek. Úgy néz ki, hogy az eskü után is b...gatni fognak. Vizsgázni fogunk elméleti és gyakorlati tudnivalókból. Hét emberem van, de csak papíron.

Nem nagyon van mit írjak, mert elég kínosan telik, és főleg lassan. Kéthetenként írok majd. Te is írd meg mindenfélét, ami történik a városban veled és az ismerősökkel. Időm sincs sok levélíráásra, mert mindig takarítani kell. Most jut eszembe, hogy nem tudom a címedet, és Csabával, aki tudja, csak kétnaponként találkozom. Üdvözlettel,

Jó.

X. 8.

Kedves Jó!

Azzal kezdem a leveletem, hogy boldog névnapot kívánok. Egyik neved szerint ma van. Ez alkalomból kívánom, hogy olyan legyen a szolgálatod, amilyennek te szeretnéd.

Először is magamról. Mint számár én vagyok az első. Elkezdtem a munkát. Elég jó. De fárasztó. Ezenkívül nekikezdtem a matekórának. Kissé soknak tűnik a semmittevésből, a lógásból melóba és tanulásba csöppenni. Este tízkor már olyan fáradt vagyok, hogy nem látok tisztán. Ötkor kelek, fél hatkor a megállóban vagyok. Ez megvisel. Hát még a matek! Csak most vettem észre, hogy fordítva, az utolsó oldalon kezdtem írni ezt a levelet. Az előbb a fáradtságról beszéltem, hát íme a példa reá.

Itt nálunk az idő szar. Egyszer süt, aztán esik, fagy, mindezt egy napon.

Most jut eszembe, hogy első leveledből úgy vettem ki, nem röpdösöl az elégedettségtől. Na, de gondolj arra, hogy milyen lenne ugyanezt másfél évig csinálni. Esetleg gondolj arra, hogy júliusban a szálloda teraszán sört iszunk.

Itthon nincs sok hír, nincs mit megírjak neked. Ismerősökkel nemigen találkozom. Legfennebb az a hír, hogy Mihály beesett egy négy méter mély gödörbe, és három helyen be kellett varrni a fejét. Eltört a jobb keze, meg minden. Nagyon rossz, mert ha véletlenül akad is időm, nincs akivel elmenjek meginni egy sört. Szóval azért akad, de azok nem ti vagytok. Rendben van, beleegyezem, hogy kéthetenként írj, én rögtön válaszolok. Ha valamire szükséged van, írd meg, és megpróbálom megszerezni. Váron leveled. Írj benne magadról. Kikkel vagy egy helyen? Kiket ismertél meg? Mivel telik az idő? Hogy álltok a kajával, a szabadidővel, a kockázással? Írd meg, hogy néz ki új ruhájában Csaba, mindenféléről írj.

Különben a magyar – francia EB selejtező Párizsban 0-1. Románia csoportjában a csehszlovák – svéd találkozó Pozsonyban 2-2. A svédek a 88 és 80. percben rúgták a gólokat.

Várom válaszod, s ha akarsz, következő leveleimben bővebben írok sportról.

Sok szeretettel, örök havered

F.

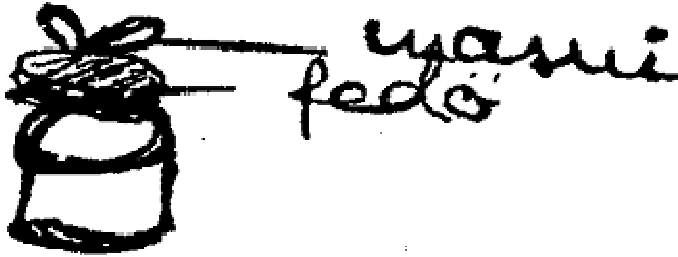
X. 10.

Kedves F.,

másodszor írok neked, nem tudom, első leveletem megkaptad-e. Ma megérkeztünk ide, ahol minimum egy hónapig almát és kukoricát szedünk. 50-en jöttünk és 25-en vagyunk egy 15 X 4 m-es szobában. Emeletes ágyakban alszunk, de meg sem tudunk mozdulni az ágyak között. Ennek ellenére jobb, mint előbbi helyünkön, mert van tévé egy másik szobában, a vezető nem lakik velünk, a kaja jobb, van hideg zuhany. Tegnap, mielőtt elindultunk, fürödtünk.

Mindenhol nagy a kosz, de már kezdem megszokni. A pokrócok itt büdösek, a lepedők sárgák: pufajkában aludtam. Tíz napja ugyanabban az ingben vagyok, zoknit se cserélek olyan gyakran, mint otthon. Beszéltem telefonon a húgommal tegnap este, és említette, hogy szóba hoztad a pénzt a kalapra. Szóltam neki, és ha felveszed velem a kapcsolatot, ad 175 lejt.

Kérlek, vedd meg azt a kék kalapot, amit együtt láttunk. Még arra kérlek, hogy lehetőleg ne azt vedd meg, ami kinn van, és amit mindenki felpróbál, mert az eléggé látszik rajta. Kérj az eladótól egy ugyanolyan méretűt és színűt a raktárból, és kérd meg, csomagolja olyan kalapos dobozba. Ilyenbe:



Tudod te, hogyan kell ezt véghezvinni.

B.-nek persze ne szólj, mert neki szánom karácsonyi ajándéknak. Megveheted most is a kalapot, mert eláll addig. A többit add meg az egészségünkre. Bízom abban, hogy elintézed az ügyet, és előre köszönöm. Írjál gyakrabban, mert máig még nem kaptam levelet senkitől sem. Üdvözlettel

Jó.

X. 13.

Kedves Jó!

Soha nem gondoltam volna, hogy ilyen hamar kapok tőled újra levelet. Ez alkalommal egyikünk sem hibás abban, hogy válaszom nem jutott el hozzád időben. Amint kivettem a levelemből, ti 9-én mentetek el, szombaton. Éppen aznap tettem fel a levelet. Tehát vár rád.

A kalapmesét vedd úgy, hogy el van intézve. Mindenesetre nem hiszem, hogy leányálom az életetek. Második levelemből kivettem, hogy ott, ahol most vagytok, jobb, bár ez sem lehet rózsás.

Én leálltam dolgozni, és Csaba edzője tanít matekból. Nagyon nehéz mindkettő, olyan egyből pottyantam bele, ezelőtt két héttel még nem is dolgoztam és nem is tanultam, s most itt van mindkettő a nyakamon. Minden éjjel 12-, fél 1-kor fekszem. Reggel ötkor kelek. Ne haragudj, hogy csúnyán írok, de nagyon sietek órára. De azt szeretném, hogy minél hamarabb eljusson hozzád ez a levél.

Apropó, mikor lesz az avatás? Csabától teljesen elválasztottak?

Itthon nincs semmi különösebb esemény. Nincs időm járni a várost és szórakozni. Szombaton, amikor szabad vagyok, tanulok, vagy bedőlök az ágyba, s ráadásul van egy kis barátnóm, 11-ikes. Ha van egy kis szabad időm, azt rögtön rápazarolom. Van ez így!

Várom beszámolódat. Minél aprólékosabban, minél sürgősebben. Sok szeretettel, öreg havered, F.

Ui. Ne csüggedj, gondolj arra, hogy júliusban a tengerparton sörözünk!

X. 18.

Kedves A.,

a tegnapi kaptam meg képeslapodat, mondhatom, nem vártam. Gondolom, még mindig haragszol rám. Tudniillik azért, mert nem kísértelek ki az állomásra. Most biztos azt gondolod, hogy félrebeszéltek. De én tudom, hogy ez nem hatott kellemesen. Már előkészítettem neked egy levelet. El akartam küldeni. Igaz, kicsit lehangoló levél volt. Aztán meggondoltam magam, és félretettem. Életjelt vártam tőled, hiszen te vagy az, aki jogosan haragszik.

Nem szeretném habfehérre mosni magam előtted, hiszen te is tudod, milyen vagyok. Ha egy kicsit is ismersz, tudhatod azt is, hogy félig-meddig utálok ezeket a könnyfakasztó búcsúkat.

Végül is vedd úgy, hogy elaludtam!

Bocsánatot kérek pocsék írásomért. A pocsék szó vonatkozik a helyesírásra és a külalakra is, végül azt hiszem, fogalmazni sem tudok.

Remélem, ezek után nem hajítod el a levelet, hanem megpróbálsz kibetűzni.

Néhány dolgot, apróságot már hallottam rólad, rólatok. Kitől? F.-tól! Volt nálam párszor. Ha még emlékszel, mi hárman el akartunk menni Váradra. Végül aztán csak mi ketten mentünk. Talán mert nem voltam elég meggyőző F.-vel szemben. Én óvakodom belemelegedni akármelyik kapcsolatba, mert erre már ráfáztam. Milyen Várad? Te jobban tudod. Viszont mi elég komoly összeggel mentünk vásárolni, de majdnem semmit sem kaptunk. Majdnem. Mert vettem egy könyvet (Nemess László: Ködoszlás) és 3 db. ananásznektárt. És néhány apróságot. Az antikváriumban vettem egy angol-román szótárt. Lehet, hogy ez téged nem érdekel, de azért érdekes, miként képes az ember egyetlen délután elverni 300 lejt majdnem semmire.

D. nem dolgozik, és ez bizonyos mértékben idegesít, mert túl sok ideje van velem foglalkozni. Ezt nem szeretem.

Próbálok megfogadni a tanácsodat, és úgy gondolom, hogy most már nem vagyok olyan vaskalapos, mint régen. Tartunk olykor kétnapos szüneteket, igaz, előtte csúnyán összekapunk, hogy azután annál inkább egymásra találjunk.

Velem tudod, mi van? Dolgozom. A gárda nagyon fiatal, majdnem velem egykorúak, és nagyon viccesek. A műveltségi nívóról ne beszéljünk. Egy-egy sikkes viccet egyszerűen nem képesek felfogni ésszel. Viszont jó paraszt humoruk van, és ez nem hasonlítható semmi máshoz. Széles látókörű folklór... Például, ha a csapat tagjai megtudják, hogy valamelyik társuk a budira ment, úgy viccelik meg, hogy mikor a legédesebben tojik, ráhajítanak két, vízzel teli egylejes zacskót. Ha nem vagy figyelmes arra, hogy mit csinálnak a hátad mögött, arra ébredhetsz: a sűrített levegős csövet a seggedhez tartják, és hirtelen megengedik a levegőt. Csak hat atmoszféra! Velem is megtették. Ebbe a viccbe már belehalt egy ember, de ez nem zavarja a fiúkat.

Hogyan beszélnek? Hát navétások. A társaság fele jó parasztosan beszél. A másik fele (majdnem a fele) otthonban lakik. Ilyesmiket mondanak: „N-ai printi, ești animal fără dintî?”

A napokban voltunk kukoricát szedni. Zuhogó eső meg minden. Sár mindenfelé. Nyitott kocsiban vittek. Hideg volt. Reád gondoltam, mert a Csaba apjától tudom, hogy az őszi betakarítást végzitek. Még jó, hogy lefoglalnak, és nem vagy itthon, mert itt nagy az unalom. Párszor elmentem a restibe, de idegesített a társaság, így hát...

Apropó! Nem tudom, rosszul esik vagy sem, de láttam B.-t azzal a csóró szőkével. Nagyon feszített a puffos dzsekidben. Mióta elmentél, már láttam néhányszor. Úgy veszem észre, hogy addig hordja a cuccod, amíg lerohad róla.

Ha már a nőkről beszélek... E. megint azzal a patkányszőke sráccal jár. Különböztet ezeket csak írom, remélem, nem vagy annyira hülye, hogy mellre szívd.

Néha fotózom, kicsit mindennap böngészem az angolt. Várom már, hogy elvigyenek ebből a civil életből.

Szeretnék egyszer elmenni hozzád. Úgy szerettem volna, hogy meglepetés legyen. De beszélve Csaba apjával, arra az elhatározásra jutottam, hogy megvárom, amíg befejezitek az őszi munkát. Ő ugyanis két napig kereste a fiát. Írd meg, mikor menjek; hogy legalább pár percet beszélgessünk.

Örvidenék, ha válaszolnál erre a levélre. Néhány sort egy képeslapra. Levelet majd csak akkor írnál, ha idő enged, és lesz mondanivalód.

Gondolom, elég kevés az idő. Számolod-e a napokat? Vettél méterest, és azt vágod centinként?

Ha van valami kérésed, csak írd meg bátran, ha módomban áll, teljesítem. Ha valamire szükséged van, írd meg, hogy postára tegyem, vagy személyesen vigyem. Remélem, még van annyi időm, hogy legalább egyszer lássalak, mielőtt elcipelnek.

Ha netán hazajönnél szilveszter előtt, amit nem nagyon hiszek, kérlek, keress fel. Írd meg előre. Remélem, már nem haragszol olyan nagyon reám. Sokszor csókol a távolból

C.

X. 21.

Kedves F.,

ma este kaptam meg X. 13-ai leveledet. Örülök, hogy hasznosan töltöd idődet és dolgozol; annak pedig még inkább, hogy tanulsz. Ne bánkódj, mert az elején nehéz, fárasztó. Azt ajánlom, hogy nagyobb hangsúlyt fektess a tanulásra, pénzt még kereshetsz azután is. Az is jó, hogy barátnőddel kívánod a tartós, kiadós kapcsolatot.

Ma kaptam B.-től két levelet, és az utóbbiban azt olvastam, hogy ide akartok jönni 30-án. Úgy tudom, hogy ez szombatra esik. Az a helyzet, hogy mi hétköznap, és gondolom, vasárnapokon is, reggel 6-kor kelünk, és este hatig dolgozunk. Így csak estére jöhettek pár órára. Ajánlom, hogy vasárnap gyertek, hátha nem dolgozunk. Ha dolgozol, akkor nem jöhetsz. A legokosabb, ha elhalasztjátok a látogatást, és csak november elején jösztek. A kukoricát ezen a héten befejezzük, azután almát szedünk, de az sem tart sokáig. Pontosan megírnám, mikor jöhettek, de nem tudom, nem tehetem.

A kalapbeszerzést előre is köszönöm.

Van itt egy fővárosi, egy aradi és egy tircovište-i, akikkel (jól) jobban megértem magam, és többre értékelem őket másoknál. A hangulat jó. Hülyéskednek, viccelnek, énekelnek, de hülyére sokat is dolgozunk. Pénteken a fürdő előtt elvittek egy sörré, kedden kilógtunk egy taggal egy sörré, szombatom pedig ittam 100 ml CENTAUR-t (APERITIV AMÁRU I-t). Ajánlom figyelmedbe, mert nagyon finomnak vélem. Van tévénk is, tegnap néztem a meccset.

Még egyszer azt mondom, gondoljátok meg, és gyertek inkább későbbi időpontban. Tésztát hozhattok ipari mennyiségben. Édességet, cukorkát, pixbetétet, borítékot, bélyeget. Ezeket B.-nek is megírom. Szerdán majd felhívom innen, addig határozzátok el, mit csináltok. Beszélj meg B.-vel a szilvesztert is. Nem kell sok embert meghívni. Szerezzetek be nekem valami MAMAIÁ-t, ROZAFÁ-t, MALAGÁ-t, CENTAUR-t. Ha netalán találkozol T.-vel, kérdezd meg tőlük is a szilvesztert. Ha ide utaztok, L.-t és a többieket nem kapjátok el, ez is egy szempont. Hozzatok egy üveg mustot!

Beszélgj szerda estig B.-val. Üdvözöllek

Jó.

X. 23.

Kedves Jó!

Ma csütörtök. Most kaptam meg leveled. B.-vel már eldöntöttük: csak avatásra megyünk, hogy mindnyájatokkal találkozhatunk. Délben, amikor a postát kivettem, hat levél volt a szekrényben. Rajtad kívül Csaba, Péter, Márton, István és Árpí írt.

A kalappal beugrott valami hézag. Amikor elmentem, hogy megvásároljam, nem volt olyan fajta, mint amilyent együtt láttunk. Szóltam Apámnak. Ő ismeri az üzlet főnökét, és beszélt a kalaposokkal. Megnyugtatták, hogy a november eleji szállítmányban lesz olyan fajta, és így hát félre lesz téve. Különbö a húgoddal még nem vettem fel a kapcsolatot, majd elintézem vele.

Van egy érdekes hírem. Lajcsi apuka lesz rövidesen. Csodálom, hogy te még nem hallottál róla.

A szilveszterrel kapcsolatban B.-vel a megszokott társaságra gondoltunk: te, Csaba, Árpí, én, B. és még valami nőstények. És persze C.-ék, ha jönnek. Rövidesen szakítok annyi időt, hogy megkeressem őket. Ha van még valami tipped a meghívottakkal kapcsolatban, írd meg. Erről még beszélgetünk az esküd utáni szabad órákban. Egy, két, három, tíz sör mellett. De a beszerzést azért már el kellene kezdeni, mert te is tudod, hogy ez a legnehezebb része a dolognak.

Ember, küzdj, és bízva bízzál! – mondá az öreg Madách. A mielőbbi viszontlátásig sokszor smárol

F.

XI. 4.

Kedves F.,

ma kaptam meg a leveledet, és most sietek a válasszal, mert áramszünet lesz.

Nagyon meglepett a hír Lajcsiról, nem tudom, mi lesz vele. A szilveszterhez annyit szeretnék hozzáfűzni, hogy nem kell megint olyan tömördecs kaját készíteni. (Egy pár szendvics, majonézes gomba, karfiol, valami töltött káposzta vagy főtt kolbász, ilyesmik.) Ezt ti döntitek el. A piát is. Erről még beszélni fogunk.

Minden igyekezeted fektesd abba, hogy elegendő spinit hívj meg. Ez a legnehezebb rész. De úgy is jó lesz, ha nem lesznek nők, hanem megpróbálunk szórakozni magunkra: mesélnivalónk van elég.

Ezeket B.-re és rád bízzuk.

A kalappal kapcsolatosan: ha november elején kapható lesz, akkor minden rendben. Hogy a húgommal találkoz és elkérd a pénzt, menj be a suliba, amikor futja az időből.

Válaszod a régi címünkre várom, innen 13-án megyünk el.

Én nagyon jól vagyok. 6-kor kelek, amíg világosság van kinn, dolgozom; most már könnyebb a munka.

Nincs semmi újdonság, nincs mit írjak.

Írjál te valami új híreket magadról, a melóról, a tanulásról. Lehet kölcsönzök valami komolyabb összeget (kb. 500) tőled, ha van neked is parlagon heverő tartalékpénzed, mert szeretnék egy pár lemezt venni valami fővárosiaktól. Üdvözöllek

Jó.

XI. 9.

Kedves A.!

Több mint egy hónapja várom a válaszod. Ha ez a levél eljut hozzád, kérlek, válaszolj.

Ha megkaptad volna előbbi levelem, és megharagudtál, és nem akarod, hogy írjak, akkor is küldj egy képeslapot, legalább tudjam, mi a helyzet. Nem tudom, mikor kapok újra hírt rólad. Nem tudom, megérkezik valaha is ez a levél hozzád?

Addig is (amíg választ nem kapok) sokszor csókol, C.

XI. 14.

Kedves D. és C.!

Nem hittem, hogy levelezőlapomra válaszolni fogsz; ugyanis azt szerettem volna tudatni veled, hogy máshová visznek mezőgazdasági munkára. A lap írásakor még nem tudtam új címünket.

Ma éjjel érkeztünk vissza, ahol leveleid vártak. Bocsáss meg, de kellemetlen félreértés áldozatai voltunk, csakis az én hibámból. De semmi baj, az a fontos, hogy megkaptam leveled. Úgy látom, elég borúlátóan szemléled a világot, és azt gondold, hogy megharagudtam, amiért nem kísértél ki.

Ne foglalkoztasson többé a dolog, mert hozzád hasonlóan én sem szeretem a nagy létszámú, könnyes búcsúkat. Ha jól meggondoljuk, nincs értelme annak, hogy kikísérj: 9 hónap múlva otthon leszek, csak az a baj, hogy addigra téged visznek el.

Befejezésül: nincs semmi harag; nem vártam el, hogy kikísérj. (Csak apám vitt le az állomásig a kocsival.)

A leveledet olvasva pedig jóleső melegség, elégedettség és a régi idők utáni epekedés öntött el. Hidd el, írásod és a levél külalakja nagyon tetszik (hisz a régi, a megszokott, többen is felfigyeltek, és dicsérték mind az írott, mind pedig a nyomtatott betűk formáját).

A fogalmazással semmi baj; a helyesírás pedig megbocsátható. Az én levelemről pedig tudom, hogy külalakja nem a legpompásabb, de szebben nem tudok írni.

Amikor a váradi útról beszéltek, nem gondoltam volna, hogy valaha lesz belőle valami. Remélhetőleg jól telt; a pénzüsszeg nagysága lepott meg. Nem tudom elképzelni, mit akartál vásárolni ilyen nagy összegből. Ne vedd rossz néven, de a lelkem mélyén örülök, hogy nem költötted el a pénzt; feltéve, ha nem egy ismert áru megvételét illetően otthonról eltervezett tárgyat akartál megvásárolni (elég csavaros mondat, de érted a lényegét).

Lehangolt viszont, hogy nem szereted, ha D. túl sokat foglalkozik veled. Hidd el, örülnöd kellene, hogy ő foglalkozik veled. Igazi jelentőségét csak akkor fognád fel, ha nem törődne egyáltalán veled, ha neked kellene a társaságát keresned. Halványan dereng előttem valami, de nem egészen emlékszem, mit jelent az, hogy ne légy annyira „vaskalapos”. Annak viszont őszintén örvendek, hogy egy-egy szünet után egyre inkább egymásra találtok. Gondolkodj mindig higgadtan, lásd tisztán a dolgokat, és ápd kapcsolatokat. Számodra főleg, de számomra is annyira megszokott állapot az együttlétetek, hogy nem lenne elképzelhető a kapcsolatotok megromlása. Úgy hiszem, ezért csakis te felelsz.

Azt hiszem, haragudni tudnék rád, ha a te hibádból összekapnátok, idegesítenétek egymást. Remélem, nem veszed rossz néven a fennebbi atyáskodást, de valószínűleg irántatok érzett aggodásom oka a távollét, az, hogy rég nem beszélgettünk, és nem volt alkalmam megfigyelni benneteket.

A munkahelyed leírásából arra következtettem, hogy javult a moráloed, nem találoed unalmasnak, fárasztónak a munkát meg a társaságot. Az is méltánylandó, hogy a fotózásra és az angolra is kerítsz időt.

Jól esett volna, ha meglátogatsz, de apámnak is meg F.-nek és B.-nek is azt írtam, hogy nem érdemes, mert a vonatozáshoz már hűvös az idő (sokba is kerül); eskütételünk XII. 5-én lesz, és akkortól a szabadságig (XII. 27)

már nem sok napot kell elmarháskodni. Ha nem visznek addig el, én felkereslek, ha gondolod, együtt szilveszterezhetünk.

A nőkkel kapcsolatos véleményeid nem zavarnak, csak azt veszem észre, hogy még mindig rosszmájú vagy B.-vel szemben. A dzsekim ne sajnáld, mert nem ajándékba adtam, hanem eladtam neki; hadd viselje egészséggel, mert szerintem jól áll rajta. (Remélem, nincs kifogásolnivalód a dzsekimmel kapcsolatban.)

Különben irtó rendes, több levelet váltottunk, sőt csomagot is küldött. Ha neked megfelelne, én, az ő nevében is, meghívnálak szilveszterezni őhozzá (F., Csaba, Árpi). Gondoljátok meg, és ha úgy látjátok, hogy jól telne, és eljőnétek, szóljatok F.-nek vagy B.-nek. Tudom, hogy szereted a szilvesztert zárt családi körben átévezni.

Válaszodban, kérek, tárgyald bővebben a következő témát: miért vagy B. ellen, miért ellenszenves neked; milyen előnyöket találsz E.-ben. Írj egy kis eszmefuttatást, és a véleményeden kívül arra is kíváncsi vagyok, mit tanácsolsz a jövőre nézve. Ha van időd hosszabb leveleket írni, szívesen elvitáznék egyről s másról veled.

Zenei téren semmi, teljesen ki vagyok esve. Egy fővárosi alaknál megrendeltem 12 nagylemezt; kérdés, hogy megszerzi-e.

PL. FLEETWOOD MAC: TUSK ÉS MIRAGE

STYX: PARADISE THEATER

NEIL DIAMOND: THE JAZZ SINGER

REO SPEEDWAGON: HIGH INFIDELITY

FOREIGNER: 4

SIMON GARFUNKEL – 2 lemeze

KENNY ROGERS

LINDA RONSTADT

ROXY MUSIC

STEVIE NICKS

Egy halom pénzre lesz szükségem, hogy az összeset megvehessem. Írjál, kérek, egy pár zenei hírt is. Magamról és hülyeségeimről:

Egy szép épületekkel rendelkező, tipikusan német községben szállásoltak el. Reggel 7-től este 18 h-ig dolgozunk (kukorica szedése, háncsolása és lerakódása a teherautókról). Esténként el-ellógtunk a kocsmáig.

Ilyen téren senki sem panaszkodhat. Hülyeségeim: a könyvesboltból egy Emil Botta verseskötetet, a kocsmából mérőpoharat, negyed liter szilvapálinkát tulajdonítottam el. Fölöttesünk is megtudta, és megígérte, hogy nemigen fog hazaengedni.

Nagy hasznodra válik itt az önuralom, a türelem.

Már nem jut eszembe semmi, így hát zárom soraimat, és kíváncsian várom válaszod.

P.S. Üdvözetem a mamádnak.

Ui. F. leveléből arról értesültem, hogy Mihály egy 4 méteres gödörbe esett; keze eltört, fejét bevarrták. Ha erről tudsz valami mást is, írd meg, kérek.

Mindkettőtöket barátian csókollak

(ez azért szükséges, mert féltékeny természetű vagy!)

Csak viccelek.

Kedves E.!

Ma érkeztünk vissza a mezőgazdasági kampányból, és nagyjából szabadnapunk volt, amit levélírással használtam fel.

Gondolom, nem veszed rossz néven, hogy levelet írok neked: úgy emlékszem, nem voltunk haragban a szeptemberi események után. Igaz, hogy azok után semmilyen kapcsolat sem volt közöttünk, de mostani levelemmel javítani szeretnék a helyzeten.

Úgy írok, mint osztálytársnak, nem gondolok a múltban történetekre. Szeptemberben, azt hiszem, jogosan voltam kissé mérges rád, és nem tudtam még az osztálytársi viszony erejéig sem kapcsolatot fenntartani veled. Nem akartam beismerni magamnak, hogy velem is kitolhatnak, mégpedig ilyen ügyesen.

Ezért a cseles bosszúállásért minden csodálatom a tied, ez olyan csodálatom, olyan jól eljátszott szerep volt, amire csak egy nő lehet képes. Szinte örülök, hogy áldozata voltam egy ilyen gyönyörű átrázásnak, mert ilyesmit, a női ész ilyenfajta megnyilvánulását csak regényből ismertem eddig. Most a saját bőrömmön tapasztaltam, amit nem akartam elhinni neked. Úgy emlékszem, amikor először szakítottunk, bosszút esküdtem. A szeptemberi dolgot a bosszú beteljesülésének fogtam föl.

Kicsit hosszúra nyúlt a filozofálgatás, de ha nincs is igazam, vagy másképpen történtek a dolgok, remélem, nem veszed rossz néven. Különben sem lett volna mit írnom azon a pár dologon kívül, ami személyemhez kötődik.

Hallottam, hogy Árpi is írt neked, ezt természetesnek vélem, és részben ez bátorított arra, hogy én is zavarjalak. Gondolom, az itteni élet nehézségeiről nem írhatok neked semmi újat. Eddig kukoricát szedtünk, iddógáltunk, és a könyvesboltból vásároltunk. Jól telt ez az egyhónapos kiruccanás.

Valószínűleg tudod, hogy eskütételünk XII. 5-én lesz, addig pedig alaposan kiképeznek.

Lehet, nem érdekelnek ezek a dolgok, én mindenesetre leírtam.

Abban a reményben, hogy válaszolni fogsz (nem látom ennek akadályát), adok néhány ötletet, hogy miről írjál. Pl. dolgozol-e, tanulsz-e. Mit hallottál osztálytársainkról? Ki udvarol neked? Milyen újdonságok, hírek keringenek a városban stb.?

C. írta, hogy látott egy fiúval. Csak ennyit hallottam felőled.

Üdvözetem szüleidnek. Azt hiszem, nem kellene megmutatnod nekik a leveletem.

Üdvözetem: A.

XI. 16.

Kedves A.!

Nagyon örvendek, hogy vége a mezőgazdasági munkáknak, más szóval a betakarítás nem áll boldogságunk útjába. Szerintem az élet olyan, mint egy hétfő hajnal: I DONT LIKE MONDAY! Remélem, nem felejtetted el a külvárosi patkány-együttes számát. Tudod, miként született meg ez a szám? Elmondanám. A részleteket nem jegyeztem meg, ám nagyjából a következő a STORY: Egy 14 éves kislány délelőtt egy amerikai iskolában néhány osztálytársát és tanárját halálosan megsebezte egy Colt 45-össel. A helyszínre kirohanó rendőr bácsik közül jó páran ugyancsak bogyót kaptak. A rendőrkapitányságon, amikor megkérdezték, miért végzett ilyen szörnyű öldöklést, csak ennyit felelt: I DONT LIKE MONDAY!

Bírói döntés még nem született, amikor a fent említett együttes már elkészült a számmal, de a törvény nem engedélyezte az audíciót, nehogy a dal befolyásolja a hájfejű esküdteket.

Sajnos, a munka sok mindenre megtanított. Pl. arra, hogy létezik munka kenyér nélkül is. Ezt a fogyókúrázóknak, a cukorbetegeknek és a gyomorfekélyeseknek ajánlom.

A fizu 2300. Kurva hideg van. Pufajkában dolgozom.

Örvendek, hogy te sem szereted a búcsúkat, de azért akaratlanul is átérzem soraidd között a szemrehányást. Igazad van abból a szempontból, hogy akármikor megtörténhet: egy „kis” ideig nem láthatjuk egymást.

Anélkül, hogy sírva fakadnék, nyugodtan állítom, hogy levelednek olyan jó hatása volt, mintha helyrepopozott volna két évet az életünkből.

Mielőtt válasz érkezett volna tőled, már próbálkoztam néhányszor levélírással, és szociális meg kulturális szintkülönbségeket próbáltam felsorolni. Nem sok eredménnyel.

Közben pasztát kellett cserélnem. A művelet három napomba került, ugyanis éjszakás vagyok, és ez egy „kicsit” a feje tetejére állítja a programomat.

Levelednek megnyugtató hatása volt és van. A helyesíráásra vonatkozólag a mondókám már ismered. Amit a levelem külalakjával kapcsolatban írtál, nagyon meglepett!

Váraddal kapcsolatos megjegyzésedre: útra pénzzel szeretek indulni. Nem úgy, hogy minden pénzem magammal viszem, hanem legyen nálam bőven. Erre még nagyapám tanított. Sohasem lehet tudni, hátha kisklik a repülőgép, hátha elüt a hajó a központban... Az enyveskezüektől meg nem tartok.

D.-val kapcsolatban nem az a hiba, hogy sokat foglalkozik velem, mert ahogy telik az idő, egyre inkább belém rögződik a gondolat, hogy ez az ember életében ritkán megjelenő és hosszabb ideig tartó SZERELEM. De azért minduntalan felteszem, akaratlanul is felteszem a kérdést: vajon számára is ugyanezt jelenti kapcsolatunk!? Vagy csak az én önző szeretetem tartja bilincsben az akaratát? Éppen ezért, tanácsodra hallgatva, szeretném, ha nyílt szemmel járná a világot. És ami a legfontosabb, ne csak a szívére hallgasson, hanem próbáljon logikusan gondolkodni.

DEAR, nem veszem rossz néven az atyáskodást. Sőt...

Amit a munkahelyemről írtál, nem éppen így van. Te is tudod jól, „ha disznók közé keveredtél, te is korpakenyeret kell hogy egyél!” A klikkharc létezik, az emberek egymást fúrják. Majd ha dolgozni fogsz, te is átesel a „mindenki vezet mindenkit” gyönyöreire. Bár gondolom, hogy téged ez kisebb mértékben érint majd.

Viszont, ha nem lennének ők és a penész, nem tudom, ki enné meg a kenyerünket. Például most vagy négy hete pofaszakállat hordtam. A mester Úr megszólított, hogy vágjam le, mert nem szép. Hiába mondtam, hogy ez „országom” belügyeibe való beavatkozás és nincs benne a munkaszerződésben, meg hogy nem nőültem meg a gyárral stb., ő csak fújta: „Nyírd már le!” Nem akartam levágni. Aztán észrevettem, hogy leszálltak rólam, hát

levágtam. Apropó! Tudod, miket mondott? Azt, hogy életszemlélet és világnézet, és hogy nem méltó egy KISZ-tagra nézve...

Hiába hivatkoztam Fidel Castróra, meg Marxra és másokra: szerinte ez komolytalanság.

A látogatással kapcsolatban: Nagyon kitolódtam, mert most a két műszak időbeosztása a következő: 06–14 és 22–06. Szabad szombat? Mondjam vagy mutassam? Édes, mi?

A szilveszterrel kapcsolatban mindennel egyetértek veled, számomra csak az a fontos, hogy veled legyek.

B.-vel kapcsolatban semmi hiba. Csak annyit, hogy rossz előérzetem van, és arra gondolok, kár lenne érted. Végül is a te privát ügyed. E. véleményem szerint nyafogós, kiállhatatlan természetű, nagyon is számító kis embertársunk.

A jövő nőjével kapcsolatban mit is mondhatnék! Talán azt, hogy nézd meg az értelmező szótárba az ideális szócikkben írt dolgokat.

Most én atyáskodom. „A rendes ember otthagy csapot-papot, és a kocsmában tölti el a napot.” Kérlek, gondold reám, amikor felöntesz a garatra. Én hónapok óta nem ittam semmi szeszeset. Hiába, ha nincs állandó edzés, rá sem bírok nézni az italra. Emlékezetemben még élesen élnek az ezzel kapcsolatos jó példák.

A „beszerzéssel” kapcsolatosan csak annyit, hogy vigyázz, nehogy a hobbyd elhatalmasodjék rajtad.

Annak, aki bánt, magyarázd el, hogy a malomkerék egyszer fenn, másszor lenn van, tehát forog, és jaj annak, aki ezt elfelejti, mert csak a hegyek nem találkoznak. Négyszemközt azt is mondd meg neki, hogy van egy bácsid, aki elég jól kezeli a kétkezes pofagyalt.

Kérlek, üdvözdölj nevében a szüleidet és a húgodat. Mihály végtagjai szépen gyógyulnak. Saját hülyeségéből esett az öntöződörbe. Szerencsére nem volt benne egy kis acél. Behívását elhalasztották. Készül a felvételire.

Zene: Elég ritkán hallgatom a TOP-ot. Nagyjából a helyezés: G. Rafeety 6. Olimpia N. I. – Szívroham. Feljött újra az ULTRA-VOX, 2. hely. És megjelent az új Dire Straits nagylemez – Love over gold! Borítója: kék alapon, viharos égen egy villám cikázik át.

Vettünk neked 2 jegyet a Semnal koncertre. December 29-én lesz.

Barátian csókol a távolból D. és C.

Ui. Írd meg, hányadikán, mikor érkezel haza.

XI. 22.

Kedves A.!

Örülök, hogy így fogtad fel a dolgot, és írtál. Nem szeretek senkivel haragot tartani. Nem tudom, miért kellett az Árpai levele biztasson, szerintem gyerekes lett volna (legalábbis az én szememben) hallgatásod. Tanulj meg nagystílusú lenni, ne váltsd magad soha aprópénzre, és engedj egy kicsit a büszkeségedből. (Mindenből megárt a sok!) Hidd el, a túlzott büszkeséggel nem leszel se nagyobb fiú, se jobban megbecsült. Hosszas gondolkodás után rájöttem, hogy a mi barátságunkból azért nem lett semmi, mert te túlságosan féltetted személyedet, nehogy én legyek az, aki szakítok. Azt hitted, hogy szakításoddal győzedelmeskedtél fölöttem. Hidd el, részemről még nagyon sokáig tarthatott volna kapcsolatunk. Szakítási módod adott erőt cselszövésémhez. Akkor nagyon rosszul esett, és elhatároztam: ha te ilyen kegyetlen vagy, akkor én is durván belekönyökölök a lelkivilágodba. Ne vedd rossz néven fenti soraimat, nem szeretném, ha osztálytársi viszonyunkat is romba döntenénk.

A következőkben megpróbálok válaszolni kérdéseidre. Dolgozni még nem dolgozom. Talán január elsejétől felvesznek egy raktárba. Addig is gyúrom a tanulást. Mindhárom tantárgyból tanárhoz járok. Elég nehéz mindenhol helytállni a követelményeknek megfelelően, ugyanis nagy lépésekben haladunk előre, és a nyár óta sokat felejtettem.

Udvarolni nem udvarol senki komolyabban. Aki próbálkozik, az nem tetszik nekem, akit pedig elfogadnék, az nem nagyon teszi magát tönkre miattam. Nem baj, majd csak kialakul ez is: nem minden egy férfi. Szabad időmben olvasok, színházba járok, és rengeteget kötök. Október végén külföldön jártam. Istenien telt. Láttam, ismerkedtem, szórakoztam. Amikor majd haza jössz, és esetleg meglátogatsz, majd előszóban elmesélem. Pillanatnyilag a szüeim vannak külföldön. Egy hétig egyedül voltam itthon. Az elején nehéz volt megszokni a nagy csendet és a hallgatást, később belejöttem, igyekeztem mindennap társaságba kerülni. Legutóbb az elektrósok gólyabáljáján voltam. Nagyon jól telt.

Az osztálytársakról nem sokat tudok. Miután elolvastam a leveled, felhívtam Sárít, hogy mondjon valami újdonságot. Attól, amit megtudtam, nem lettem okosabb. Dolgozik, és sárgasággal beviszik a kórházba. B. és F. nem dolgozik. Mari és pasasa a nehézsúlygyárban, Béla és Sándor a gépgyárban, Géza szintén. A legújabb hír, hogy kémiaira készül estire. Pali autószerelő. Most jött ki a kórházból. Sárgaságos volt. Éva virul, Ica tanul és

szerelmes, Ibi még mindig azzal a szőke pasással jár. Petit talán nem viszik el bakának. Berta a kertészetben dolgozott, pillanatnyilag munkanélküli, Noémi szintén.

Itt zárom soraimat, várom mielőbbi válaszod:

E.

XI. 24.

Kedves D. és C.!

Tegnap kaptam meg leveled, aminek őszintén megörültem. Főleg azt értékelem, hogy mindig sokat írsz. Ne légy pesszimista; csak helyenként olyan az élet, mint a hétfő reggel. A szám keletkezésének történetét hallottam a rádióban, de kösz, hogy újra emlékeztettél rá.

Azt vettem észre, hogy állandóan foglalkoztat a munka gondolata, ami egyáltalán nem baj. Jó, ha az ember tudatosan dolgozik: gondolkozik azon, hogy mit csinál. A fizuért pedig irigyellek, majdnem függetlenül élhetsz.

Arról, hogy mit érez irántad D., úgy győződhetsz meg, hogy nem bilincseled magadhoz, hanem engedted szabadon cselekedni. Azt hiszem, hogy forró, elsöprő szerelem ügyében nincs baj. Már eléggé felnőttek vagyunk komoly, tartós kapcsolat kialakítására, amelyet nemcsak a szív, hanem az ész is vezérel. Ilyen hosszú kapcsolat nem romlik meg egykönnyen, főleg hogy eddig úgy láttam, minden pompásan ment. Egy-két hajbakapás elkerülhetetlen, sőt ajánlatos dolog. Nem tudom, miért, de így van jól.

A pofaszakáll körüli vita nagyon meglepett. Elég gyenge szellemi képességű mestered lehet.

De ahogy jobban belégondolok, úgy vélem, hogy nem állhatott olyan jól neked. Nem láttalak, így hát nem tudhatom biztosan, hogyan néztél ki. Éppen csak nem tudlak elképzelni pofaszakállasan.

A két SEMNAL-jegyet nagyon köszönöm, kérlek, tartsd meg, majd ketten elmegyünk.

Várom, hogy találkozzunk, hogy egy-két jót beszéljünk, viduljunk. Szeretnék megrontani, és elvinnélek néha piálni, persze komoly felnőttekhez illően, csak sört, vermutot, gint, whiskyt meg hasonló dolgokat iszogatnánk. Semmiképp nem szeretnék berúgni. B.-t már meghívtam, ezennel pedig titeket is arra kérlek, hogy mielőtt januárban visszajönnék, vacsorázzunk együtt egy restiben. Ajánlj egy jó helyet, és írd meg, mi a véleményed.

Úgy képzeltem, hogy eszünk egy jót és finomat, egy süteményt, egy-két üveg finom bort iszunk. Lehet, hogy nevetségesnek véled, de mostanában ez az, amire vágyom. Szeretnék már abrosszal ízlésesen megterített asztalnál egy jót enni, majd cigifüstben elbeszélgetni.

Az alacsonyabb beosztású vezetők a legnagyobb ingyenélők. A magasabb rangúak olyanok, mint bármely polgár, tisztességesen viselkednek, eldumálgatnak velünk. De a kicsik beképzelték, utálatosak.

Ha ti is úgy akarjátok, hogy B.-nél szilveszterezzünk, akkor fel kéne vened a kapcsolatot F.-vel a piabeszerezés ügyében. Beszéljétek meg, hogy mennyit és mit vegyetek, B.-nek pedig javasoljátok a menüt illetően. Ha nem esik nehezedre, hívd fel, beszélj vele. Tedd ezt azért is, mert ő mindig fél a veled való találkozástól, érzi, hogy nem tetszik neked. Légy olyan jó, beszélj vele. Ha nem is kitűnő, de egyszerű emberi kapcsolatot tarts fenn vele, már csak értem is. Csak ennyire kérlek.

Ma már alig lépkedek 18 kilométer után. Vízhólyagos a talpam, dagadozik a bokám. Lassan közeledünk az eskütétel napjához. Remélem, utána könnyebbé válik az életem. Roppant lassan telik. Borzasztó nagy a honvágyam. Majd te is meglátod. Reggeltől estig állandóan zaklatnak. Olvastam két Hemingway-regényt és két Shakespeare-drámát.

Úgy érzem, hogy nem felejtettem el semmit abból, amit írni akartam, zárom soraimat, a mesei távolból csókollak A.

Látogatás

– Nem lesz könnyű megtalálni a fiát ebben a rengetegben – mondta az ügyeletes, és alaposan áttanulmányozta az apa személyazonosságját.

– Nyilván, nem lesz egyszerű dolog – mondta az apa. Tapasztalatból tudta, hogy az ügyeletessel nem szabad ellenkezni. Követelni sem szabad tőle semmit, mert ha megharagszik és elkezd hivataloskodni, az is kiderül, hogy nem jókor jött: a hivatalos látogatási idő nem most van, hanem később, talán nem is ma, hanem holnap.

– Nem járt még nálunk? – kérdezte a középkorú ügyeletes. Az apa látta az arcát, és amikor felpillantott, hogy a személyazonosságában lévő fényképet az eredetihez hasonlítsa, sikerült a szemébe néznie.

– Csomagot hoztam... – érvelt az apa, mintha ezzel akarta volna pártjára állítani az ügyeletest. Mert, ugye, a csomag nem várhat. Élelem van benne, egy aggódó anya főztje; az utazás valószínűleg már megviselte, némileg megváltoztatta a hazai ízeket, ezért jó lenne, ha minél hamarabb eljutnának ezek a falatok a fiúhoz.

Az ügyeletes még egyszer végignézett az apán. Tudta már róla, hogy messziről jött. Az apa nagykabátja és szőrmesapkája azt is elárulta, hogy más évszaktól érkezett. Az ügyeletes a szoba falához támasztotta a csomagot, és zsebkendőjével itatta gyöngyöző homlokát.

– Két hónapja nem láttam a fiamat – mondta elgondolkozva. Már nem akarta megnyerni az ügyeletes jóindulatát, nem kívánta a sajnálatát. Elszántan állt a kapusszoba előtt, majd oldalt fordulva, az aszfaltjárdáktól mutatós udvart vizsgálta.

– Elküldök egy gyereket – mondta az ügyeletes. Emberséges volt a hangja.

Tíz perc múlva tért vissza a küldönc a válasszal:

– Ilyen nevű fiút nem ismernek nálunk – mondta, és a vállát vonogatta.

A kapusszoba ajtajával szemben padsor húzódott. Az ügyeletes hellyel kínálta az apát, és maga ment a fiú keresésére.

Negyedóra múlva csinos katona közeledett a sétányon a kapu felé. Az apa a szemüvegéről ismerte meg fiát. Lassan, méltóságteljesen lépkedett. Az apa szerette volna átugrani a közöttük húzódó rózsabokrokat. Felemelte a karját, és intett. A fiú csak a szemével intett vissza.

A kapuban megjelent egy tiszt, az ügyeletes tisztelgett. A fiú zubbonya felső zsebében kotorászott, de sem a tiszt, sem az ügyeletes nem törődött vele. Két rózsabokor között az apa látta, de nem akart hinni a szemének: fia az otthoni, fekete fordított bőr papucsában csoszogva közeledett a találkozóhely felé.

– Mi történt? – kérdezte az apa, miután megölelte és megcsókolta fiát.

A fiú kissé ijedt szemébe nézett, és arra gondolt, hogy talán saját meghatódottságával idézte elő fia különös viselkedését. Az az igazság, hogy ritkán csókolta meg fiát; nagy örömökre, nagy alkalmakra tartogatta ezt a fajta érzelmnyilvánítást. Most szemüvegük is összekocant a lendülettől.

A fiú igazolványt vett elő zubbonya zsebéből. – Három napra felmentettek, mert feltörte a lábamat a bakancs. De már gyógyul...

– Hogyhogy feltörte? – értetlenkedett az apa, és bosszúsán nézett a fiára. Mint amikor hiányzó házi feladatát kérte számon vagy a késői hazatérést. Úgy tett, mint aki idejében beoltatta egy betegség ellen gyermekét, s nem az orvos, nem az orvosság, hanem maga a gyermek volna hibás és felelős azért, hogy mégis megbetegedett.

– Tele lett a lábam vízhólyaggal – magyarázta a fiú. – Az egyiket a talpamon ki kellett vágni. De már gyógyul...

Késő délután volt. Szép őszi délután, amikor estefelé gyorsan fogy a fény, és frissen szántott földek illatát, zörgő leveleket sodor magával minden gyenge légáramlat.

Az ügyeletes azt ajánlotta, hogy menjenek be a látogatóknak fenntartott szobába. Az apa gyorsan kibontotta a nagy kartondoboz fedelét, hogy az ügyeletes ellenőrizhesse a csomag tartalmát. De az ügyeletes intett, hogy nem fontos; elhiszi, hogy az apa sem italt, sem romlott élelmet nem hozott a fiának.

A látogatóknak fenntartott terem tele volt műanyag borítású asztalokkal és székekkel. Az ajtó melletti sarokba húzódtak. Az apa gyorsan felsorolta a csomag tartalmát, és megnyugtatta a fiát, hogy amit kért, mindent megszereztek.

– Most pedig mesélj! – mondta az apa a fiának.

– Jól vagyok.

– Tényleg?

– Tényleg – mondta a fiú. Féltékenységgel vegyes megilletődöttsége eltűnt. Levette fejéről a meleg téli sapkát, és erős, hosszú ujjaival beleszántott két centiméteres, zsíros hajába. Az apa látta, hogy a fiú keze koszos. Nem most piszkolhatta össze, a munka nyoma itatódott mélyen a bőrébe. Nem merte figyelmeztetni. Félt, hogy megsértődik. Hiszen otthon a naponkénti kétszeres fürdésről akarta leszoktatni, mert féltette, nehogy piperkőccé váljék.

– Reggel csak fogat mosok – mondta a fiú akaratlan dicsekvéssel.

– Kevés az idő?

– Nincs víz.

– Hogyhogy nincs víz?

– Nincs nyomása.

– Ez máshol is megtörténik.

– Meg.

– Különben?

– Semmi különös. Telik az idő.

– Kibírod?

– Ki.

– Van valami problémád? Beszéljek-e a tiszttel?

– Nincs miért. Rendes ember. Kijövünk vele. Nemrég kötelező bőröndvizit volt. Senkitől nem vett el semmit. Mások piszkálódta. Holnap lőgyakorlatunk van, megkért, hogy ne maradjak le, ha tudok, menjek velük tornacipőben.

– Vállaltad?

– Igen.

– Tornacipőben?

– Már nagyjából begyógyult a lábam.

– Hogyhogy nagyjából?

– Már csak ragtapasz van rajta. Három napig lötyöghetek a hálóban...

Az apa arra gondolt, hogy mielőtt útra engedte a fiát, egy lepedőt négybe vágta. Fülébe csengett a vászon visítása. „Tudsz-e kapcát kötni?”, „Tudok!”, „Honnan tudnál?”, „Nem nagy dolog.”, „Na, nem baj. Megtanítalak.” Emlékezett, hogy a fiúnak egyből sikerült helyesen lábára tekernie a lepedővászon darabot. „Ha sért a csizma, használd a kapcát!” „Bakancsot adnak.”, „Bakancsba is lehet...” „Jó.” És mégis felsértette a lábbeli.

– Mondtam, hogy vigyázz! – mondta az apa, de nem szemrehányóan, mert hitte, hogy a háromnapos felmentés alatt helyre jön a fiú lába.

– Hány óra? – kérdezte a fiú.

– Mindjárt hat – felelte az apa:

– KISZ-gyűlésünk van – magyarázta a fia –, s ha már felmentettek a gyakorlatozás alól, erről nem hiányozhatom.

– Jól van, menj. Mondd, hogy apád vár reád...

– Hát akkor megyek.

– Várlak!

Közben új látogató érkezett. Kucsmás falusi ember nagy és valószínűleg súlyos fabőröndöt cipelt. Lezsapta az egyik asztalra a kucsmáját, és panaszkodott. Már két órája keresi ezt a helyet, valaki rossz irányba térítette, és a kis elemőzsia, vagyis hát a bőrönd cipelése már nem neki való. Kopasz fején izzadsággöngyök éktelenkedtek.

Később cingár legény lépett a szobába egy férfi meg egy gyerek kíséretében. Az apa hiába figyelte beszélgetésüket, nem tudott rájönni, milyen rokonságban lehet a férfi és a gyerek a fiúval. Hogy valamivel elfoglalja magát, táskájából elővette a menetrendet, és egy noteszlapra felírta a hazafelé tartó vonatok indulási idejét, valamint azokat az állomásokat, ahol szabadságos útján a fiának át kell majd szállnia. Majdnem végzett a munkával, amikor észrevette, hogy sietségében a tavalyi menetrendet hozta el magával. Közben bejött a szobába egy kislány és utána egy falusi képmű legény. A kislány kislábosban meleg ételt tett a legény elé az asztalra. Amikor a legény végzett az evéssel, leült vele szemben, az asztal túloldalán, könyvet és füzetet szedett elő aktatáskájából. Az apa rögtön kitalálta, hogy matematikai feladatokat oldanak meg együtt. Később egy másik lányka rágógumit hozott és újabb feladatokat. Közben sűrűn nyílt az ajtó, egyenruhás fiúk jöttek, egy vagy több, postára adandó levelet hoztak. A lányok elvették a fiúktól a leveleket, és matematikafüzetükbe tették. Aztán egy dzsekis fiatalember jött be a szobába kulcsait zörgetve, és könyörtelenül kifaggatta mundérba öltöztetett öccsét. Úgy látszik, hogy elégedett volt az öcs válaszaival, mert kiment, és kisvártatva tele műanyag zacskóval tért vissza.

Az apa körbejárta a szobát, és elolvasott minden feliratot, amelyek a falragaszokon és fakeretbe foglalt gépelt papírlapokon voltak. Megtudta többek között, hogy előzetes értesítés nélkül nem hívhatja telefonhoz a fiát. Közben megéhezett. Letörte a fiának hozott vekni egyik végét, és apró falatokban megette.

A KISZ-gyűlés pontosan egy órát tartott. A fia csomaggal tért vissza. Megmutatta, hogy milyen kalapot vett a kislánynak, majd vigyázva visszatette a kalapot a kartondobozba. A dobozt az apa átkötötte spárgával. A fiú egy üveg muroklevet is hozott, amit az apa a táskájába tett.

Leültek egymással szemben a keskeny kis asztal két oldalán.

– Nehéz? – faggatózott újra az apa.

– Nem nehéz – mondta a fiú.

– Mutasd a lábad. Húzd le a zoknid!

– Hát nem hiszed el nekem, hogy csakugyan begyógyult már?

Az önérzet némi vért pumpált a fia arcába. Az apa mindig szigorúan ügyelt arra, hogy bizalmatlanságával ne bántsa a fiát. Ő maga is rendkívül érzékeny volt, és minden áron azt szeretete volna, ha a fia sem kételkedne soha benne. De azért néhányszor akaratlanul is megsértette a fiút: féltette, hát kételkednie kellett benne. A fiú arca ilyenkor elborult, a szeme könnybe lábadt. Ezt szégyellve, idegességében még jobban elérezkenyedt.

Az apa újra a fia arcába nézett.

– Elhiszem – mondta megnyugodva.

Két egymáshoz hasonló férfi ült egymással szemben. Az apa rákönyökölt a fehér asztalra, tenyerébe hajtotta a fejét, és az utazástól fáradtan, de elégedett örömmel nézett a fiára. Biztatóan rámosolygott, közben azt gondolta, hogy majd elmondja a feleségének: ügyesnek és szépnek látta a fiukat; a posztóruha nem lötyög, hanem feszül rajta, derekán szoros a szíj. Karcsú, de erős, és semmi sincs benne a szemüvegesek sutaságából.

– Nemsokára letesszük az esküt. Utána biztosan még könnyebb lesz...

– Ügyes vagy! – mondta az apa, és hirtelen evés közben szeretete volna látni a fiát. Büszke volt arra, hogy nyencségét is éppen úgy örökölte tőle, akár a főzéshez való ösztönös hozzáértését.

– Majonézes albán csigát hoztam egy üvegben. Azt edd meg előbb. Aztán a prézlis húst, aztán...

– Persze – bólintott a fiú, és mosolygott. Mosolyában benne volt, hogy mulat az ő atyáskodásán.

– Egyél – biztatta.

– Most nem tudok. Későn ebédeltünk. És két adag paszulyt vágtam be.

– Két adagot?

– Tudod, hogy szeretem. Nálunk önkiszolgálás van, hát beálltam másodszor is.

– Nem fogytál.

– Nem fogytam.

– Akkor majd később eszel. Megkínálok a fiúkat is?

– Megkínálok.

– Itt maradhatok holnapra, és beszélhetek a feletteseddel.

– Az csak rosszabb. Meg nincs is miért!

– Ahogy gondolod... Anyád kétszáz lejt küldött. Még jó, hogy eszembe jutott.

Az apa előkotorta belső zsebéből a pénzt.

– Nektek jobban kell most... – utasította vissza a fiú.

– Anyád úgy osztotta be, hogy ennyi jutott neked.

– Valóban nincs szükségem pénzre. Nemrég küldtetek.

– Elment az már adósságra... Vedd el.

– Nem veszem el.

– Nem vihetem vissza. Tudod, milyen anyád...

– De csak vidd vissza. Amikor hazamegyek szabadságra, akkor is kell majd.

– Lesz akkor is, ne félj. Nagyanyád is adni akart egy százast, de lebeszéltem róla. Azt mondtam, tartsa meg év végére, amikor hazajössz.

– Akkor valóban jól fog majd.

– Na, akkor itt hagyom a felét. Tedd el ezt a százast.

– Köszönöm.

– Nincs mit.

– Mikor van vonatod?

Az apa az órájára nézett.

– Fél óra múlva. Később is van, tíz után.

– Nem késed le?

– Nem. Közel van az állomás.

– Valóban közel van, de azért idejében ott kell lenned.

– Hát akkor megyek. Mit üzensz?

– Megírtam már mindent.

– Írj az öregeknek is. Tudod, milyenek: várják.

– Eddig is írtam volna, de nem mindenkinek tudom a pontos címét.

- Megírom, mihelyt hazaérek.
- Mikorra érsz haza?
- Ha minden jól megy, szombatra.
- Hát akkor indulj.
- Megyek, fiam. Aztán írd, ha valamire szükséged van. A csomagban találsz majd papírt, borítékot és bélyeget.
- Írok majd.

Az apa felállt, összegombolta nagykabátját, fejére igazította prémes sapkáját.

– Füle van a doboznak, ott fogd – mutatta a fia. Felkapta a táskáját és a kalapos dobozt. Előreengedte fiát az ajtóban. A lépcsőn a fiúhoz hajolt, és megcsókolta mind a két arcát. Nem foghattak kezét.

– Szervusz, fiam!

A fiú eltűnt az épület felé vezető sötét sétányon. Az apa köszönni szeretett volna az ügyeletesnek. A kapusszoba kicsiny ablakán át látta, hogy már más a szolgálatos. Biccentett, és kilépett a zöldre festett fémkapun. Sietett.

Az apa mindig sietett, hajtotta magát. És sohasem bánta, hogy sietnie kell.

További levelek

Kedves E.!

Néhány napja kaptam meg leveled, de csak most van időm válaszolni. Kedden, a lőtéren voltunk. Mire hazaértünk, mindenki hullafáradt volt. Szerdán kb. 18 kilométert gyalogoltunk. Csütörtökön pedig orvoshoz mentem, mert vízholdyagos lett a lábam. Háromnapos felmentést kaptam. Pénteken tornacipőben baktattam a lőtérig.

Moráloamat emeli, hogy csütörtökön meglátogatott apám. Gondolom, ennyi elég az itteni életemről.

Különben borzasztó lassan telnek a napok, nő bennem (és másokban) a honvágy. Szeretne az ember egy igazit aludni, egyet fürdeni, jókat enni, inni, kényelmesen öltözni.

Más. Nem értek veled egyet abban a kérdésben, hogy miért nem volt tartós a kapcsolatunk. Annak ellenére, hogy már lényegtelen az ügy, szeretném, ha tisztáznánk a dolgot.

Először is, kérlek, hidd el, nem tartozom azok közé az ifjak közé, akiknek sérti a büszkeségét, ha elhagyja őket a partnerük. Más előtt sem szeretem hangsúlyozni azt, hogy melyik fél hagyta ott a másikat. Szerintem ez lényegtelen. A fontos az, hogy egyiküknek sem felelt meg valami, nem tetszett a kapcsolat, és ezért elváltak útjaik.

Lehet, azért gondolod, hogy győzedelmeskedtem első szakításunkkor, mert ez általában így szokott történni. Nem tudom, észrevetted-e, hogy nem kérkedtem azzal, hogy én hagytalak el. Nem is lett volna miért. Ha így történt volna, akkor azt jelentené, hogy én csak azért barátkoztam, udvaroltam neked, hogy elhagyhassalak, és legyen mivel aztán dicsekednem. Nem tűnik ésszerűnek.

A velünk egykorúaknál már nem hiszem, hogy fontos az a tény, hogy ki kit hagyott el. Az az elsőbrendű, hogy a pár összeveszett, vagy abbahagyták, ahogy akarod. Remélem, megértetted, mit szeretnék közölni veled! Ma nem nagyon megy a fogalmazás. Úgy írok, olyan körülményesen, mint egy kisiskolás.

Azt sem hinném, hogy büszke ember lennék. Inkább azt tartom helyesnek, hogy túlzott az önbizalmam: kissé öntelt vagyok. Sok esetben ez nagyon jól fog, persze van, amikor az embert beképzeltnek minősítik.

Már mindegy. Végigjátszottuk a játékot, megbosszultad magad, én pedig természetesnek fogadtam azt, ami történt (nem megy, nem jönnek a helyes kifejezések). Különben kívánok sok sikert a tanuláshoz, gondolom, most már siker koronázza fáradozásod. Úgy látom, az osztály eléggé szétszóródott, pár év múlva egyesekről már semmit sem fogunk tudni. Pedig ezután is kellene az összetartás, az, hogy figyeljünk, vigyázzunk egymásra. Így sokkal könnyebb volna mindannyiunknak. Látom, némelyek elég jól töltik napjaikat: nem dolgoznak.

XII. 27-én kapunk szabadságot. Még 31-e előtt szakítok időt arra, hogy felkeresselek, hogy mesélj majd utadról, élményeidről.

Evvel be is fejezem levelem, látom, nem vagyok formában, és gyengén fogalmazok. Nem tudom, miről, de azért írd valami érdekességről:

A.

XI. 28.

Kedves közlegényünk!

Hazaérkezve tanulmányoztam a menetrendet, és úgy tűnik, hogy a reggeli vonat rövid idő alatt hazához. A mellékelt táblázaton megtalálod az összes igénybe vehető vonatok indulási idejét. Gyorsvonattal gyere. Érdeklődd meg, válthatsz-e elővételben ott nálatok gyorsvonati helyjegyet. De azt hiszem, helyjegy nélkül is utazhatsz, ha zsúfoltak lesznek a vonatok. Ha nincs más, gyere éjszaka.

Felétek az ellátás is jobb, mint nálunk, vásároltam szalámit. Jobb, mint nálunk. Láttam 6-7-féle jó bort, olyat, amiből nekünk egyáltalán nem hoznak.

Most rajtad a sor, írd szépen mindenkinek. Íme a pontos címek...

Írd meg, mi van a lábaddal. Hogyan sikerült a vizsga, a felszentelés.

Miután kiléptem tőletek, az állomásra mentem. A hétórás személy éppen egy órát késett, így aztán lemondtam a továbbutazásról. Megkerestem a szállodát; enni is kaptam, és megkóstoltam a Zarándi sört. Ez is jobb, mint a mifelénk gyártott lötyty. Reggel körbejártam a várost, láttam két századot masírozni. Téged nem láttalak, pedig nagyon figyeltem a tornacipődet. Szombaton értem haza. Ma vasárnap.

B.-vel beszéltem, eljön majd a kalapért, ha nem tud, a héten úgyis feljűk járok, és beviszem neki. Orvosi vizsgálatokat végez, hogy munkába álljon. Mondta, hogy látott vermutot. Én is láttam utamon, ha tudom, hogy kell nektek, vásároltam volna. Na, de így is lesz.

Most végre itt is napos idő van. A fűtés gyatra. 14 fok van a szobánkban. Várunk haza. Ha többen vagyunk, melegebb van. Húgoddal nehezen bírunk, a szája nagy, anyáddal csatarálnak. Vakációig nem mehet sehova, mert későn jött haza. De még megmenthető. Számítunk a segítségedre, ha majd hazajössz. Légy ügyes. Mindnyájan csókolunk: Anyád, Apád és Húgod.

XI. 28.

(Silvester Stalone portréjának hátára)

Kedves A.!

Levelem előfutáraként küldöm neked ezt a frissen készült, de gyengén sikerült fotót kedvenc színészemről, Silvester Stalonéről. Egy olasz divatlapból másoltam. Majd amikor hazajössz, megleplek néhány jobban sikerült sztárfotóval.

Levelem hamarosan elkészül. Addig is sokszor gondol rád szeretettel barátod:

C.

XI. 28.

Kedves Édesanya, Édesapa és Húgom!

Nagyon köszönöm a csomagot, éppen idejében érkezett. XII. 27-ig (ekkor kapunk szabadságot) naponta két téstát ehetek. Mind a két fajta nagyon jó ízű. Cukorkával, karamellel együtt bőven elég lesz az édesség. A csiga jó ízű volt, habár ilyent még nem ettem. A telemea, a hús és a vaj is két nap alatt elfogyott. A sajtot lassan eszegetem. Egy üveg szörp is elment. A kesztyű nagyon jó, az alsónadrágok is kitűnőek. Meleg holmim túl sok van. Napközben csak egy pulóvert viselek, így is, ha sokat menetelünk, szaladgálunk, nagyon megizzadok a sok posztó alatt. Csak a fülem és a kezem fázhat. Van három melegítőm és a zöld hosszú ujjú. Ez túl sok.

Jól fogott a sok újság, a folyóirat is. Az IM-et hárman is meg akarták venni vezetőink közül a benne lévő képek miatt. Ezért arra kérem húgomat, hogy válogasson a régi IM-ekből és más képeslapokból jó sok oldalnagyságú képet. Az a fontos, hogy valamilyen együttes vagy nőket ábrázoló kép legyen. Gyűjts össze kb. 50 lapot, és ha jön B., küldd el vele, ha nem, akkor postán küldd. Ha adhatnék ilyen képeket, az jó pont volna számomra.

Köszönöm nagymamának a kesztyűt, nagytatának a talpbetéteket, fáradozásukat.

Hallottam, hogy kaptam (valószínűleg karácsonyra) egy olyan pár csizmát, mint az édesapáé. Ennek nagyon örülök. Jól esne felváltani a durva bakancsot a kényelmes, szőrmés csizmával.

Remélem, hogy édesanya már teljesen felépült, nagymamának is rendben van a keze, Vilma nagymama pedig biztosan új erőre kapott a falusi nyaralás után.

Húgom pedig jól felkészült a matek-, fizika-, román- és magyar-dolgozatokra. Vigyázz, ne húzzanak meg a jelentéktelennek tűnő tantárgyakból. Üdvözetem Józsának. Remélem, nincs nagy gondja a tervek elkészítésével, és a húgom tanítása is könnyebben megy neki. Még egyszer köszönöm a csomagot. Húgomnak előre köszönöm a képeket, a reklámfotókat, és végül bocsánat a nem éppen gondos fogalmazásért. Mindnyájatokat csókolok.

Ui. Nusi néninek juttasd el a mellékelt levelet. Remélem, meg vagy elégedve a fogalmazással, a tartalommal, azon kívül, hogy nem, szép az állandó „tetszett”-ezés.

B.-nek a kalapot karácsonyra vettem. Ha meggörbült volna a karimája, kérlek, szedd rendbe, és úgy add oda neki, amikor meglátogat. A muromlevelet a húgomnak ajándékozom. Nagyon finom. Elolvastam már:

SHAKESPEARE: A WINDSORI VÍG NŐK, SOK HÚHÓ SEMMIÉRT
HEMINGWAY: AKIÉRT A HARANG SZÓL, BÚCSÚ A FEGYVEREKTŐL (tetszett)

Szabadságig elolvasom:

STEINBECK: ÉRIK A GYÜMÖLCS

Még adtunk 100 lejt szőnyegért, függönyért.

KÜLDJ KÉPEKET A BALLAGÁSRÓL! !

XI. 29.

Kedves Gougou!

Nagyon vártam már a leveled, mert el voltam keseredve. De amint az utolsó lapot is elolvastam, megint egy olyan sokáig tartó tompa fájás kerített hatalmába, mint áprilisban, amikor filozófiaóra előtt megláttalak E.-nek udvarolni. Ez a kép mostanában minduntalan visszatér. Olvasva, hogy írtál neki, megint olyan rossz érzés fogott el, mint akkor. Ebből, érzésem szerint hosszú, tartós levelezés fog kibontakozni. Kérlek, ne haragudj meg, hogy erről írok, de úgy érzem, hogy meg kell írnom.

Sajnálom, hogy nem tudtam felvenni édesapáddal a kapcsolatot. Szerettem volna mustot küldeni neked (amit tartósítottam) és olyan tésztát, amit kértél. Amint megírtam, azt csomagban nem lehet elküldeni, mert megpenészedik. Édesanyád azt mondta, hogy telefonálnak, ha megy édesapád. Csomagot a jövő hét elején küldök. Az eskütételre csak abban az esetben megyünk, ha visznek a Csaba szülei. F. mondta, hogy beszél velük, mert hely van, csak benzin legyen. Elég reménytelen a dolog. Édesapád is mondta, hogy rengeteg pénzbe kerül, és inkább vásároljunk szilveszterre. Vettem egy üveg fehér és egy üveg piros vermutot (MAMAIA), gint, és édesanyám próbál szerezni albán bort is. A vendéglőben van, 90 lej egy üveg. ROZAFÁ – így hívják? A kaja meglepetés lesz. Esetleg még veszünk sört és más bort is. Megfelel? Örvendek, hogy jönnek C.-ék. Már rég megszerettem őket, és sajnálom, hogy annyi időn keresztül elválasztottalak a legjobb barátodtól. Megbocsátod ezt is? Igazán, naaa! (mint ahogyan a kicsik szokták kérni). Előre is köszönöm az ajándékot. Csütörtökön vagy pénteken megyek utána. Alig várom. De nem kellene azt a kevés pénzedet is ránk költsd. Nem tudom, mi lehet az ajándék, mert apukád nem akarta megmondani. Örvendek, hogy C. véleménye szerint velem nincs semmi hiba, de nem tudom, miért van olyan rossz előérzete, hogy kár lenne érted. Gondolom, ha jobban ismerne, elmúlna neki. Abban bízom, hogy ismersz, és tudod, milyen vagyok. Jövő hétfőtől dolgozom. Erről a következő levemben számolok be, amikor már ismerem a részleteket is. Mire hazajössz, már megkapom az első fizetésem. Kevés lesz: 500-600 lej. De ez is valami. Azt sajnálom, hogy pont most kell beálljak én is. De ha lehet, úgy rendezem el, hogy mire itthon leszel, azon a héten éjjeles legyek, nappal pedig veled legyek. Ha te is akarod.

Hazai hírek: Sári sárgaságos, tíz napja kórházban van. Intenzíven látogatom. Joli befejezte Sanyival. Most már a srác barátjával jár. Ez is nő, van egy kislánya is. Öregnek néz ki, csúnya és pocakos. Joli szereti, mert kocsija van és pénze. Kedves „barátnőm” már nem szív csak külföldi cigarettát, van egy csomó cucca, többek között egy szép aranygyűrűje. Boldog és elégedett a világgal. És feszít. Ez volt az álma. Megkapta, és nem vár más semmit az élettől. Tömör beszámolómból, gondolom, a véleményemet is kiolvasad. Irén megismert egy korrekt marosvásárhelyi egyetemista srácot. Ő is nagyon boldog, és a lényeg, hogy szerelmes. Marfék még mindig jól vannak együtt. És valami szokatlan: Székelyföldön akarnak szilveszterezni. Ha ez nem sikerül, szólhatok nekik is? Úgysem biztos, hogy elfogadják a meghívást. Lilit meghívhatom a fiúknak? Valamelyik csak fogja foglalkoztatni. Most jön az év eseménye! Anna és Pista össze fognak házasodni karácsonykor. Anna állapotos (3-ik hónap), de nem akarják elvételni a gyereket. A szülők is ugyanazon a véleményen vannak. Ők is boldogok, és már várják a gyermeket. Irigylem Annát, mert ő is úgy van, mint én veled. Első nagy szerelem, és nem lehet rossz érzés, ha az az ember lesz a férjed, aki az első volt, és akibe először voltál és vagy szerelmes. Amikor láttam, hogy milyen boldogok, kicsordult a könny a szememből.

Vajon meddig tart majd ez a boldogság? Azt hiszem, amíg rádöbbenek a valóságra, de megbánni sohasem fogják, mert ritka eset az övök. Egy kicsit összekavartam a gondolatokat, de remélem, megérted a lényegét. Meghatódtam. Talán túl romantikus vagyok? Nem tudom.

Végignézek az írásomon. Látom, hogy borzasztó. Mit tudjak csinálni? Sietek, hogy mindent leírjak, hogy ne felejtsek el semmit, és a végén ez jön ki. Várom a válaszod minél hamarabb. Kérlek, ne lopj, vagyis ne tulajdoníts el semmit, ami a másé. Próbáld kitörölni a neved a feketelistáról. Jó? Puszi.

Ui. Ma halt meg szegény Xántusz tanárunk. 65 éves volt. Ne várj 5-én, és akkor lehetséges, hogy eljutunk. Csaba szüleitől függ. Ha mégsem megyünk, akkor kérlek, siess te haza. Épp ideje! Puszi.

Ui. Szeretem, amikor megírod a véleményed a leveleimről.

XI. 30.

Kedves A.!

Levellem előfutárát, remélem, megkaptad. Ezért volt szükség erre a dologra, mert miután megkaptam a leveled (27-én), nem nagyon volt időm írni. Szombaton D. nagynénjének a névnapját ünnepeltük. Éjjel után vetődtem haza. Nekifogtam a levélírásnak, de nem ment. Vasárnap délelőtt el kellett mennem nagymamámhoz. Délutánra koncertjegyünk volt. A COMPACT+RODION G. A. volt itt. Nagyon gyenge volt. Hétfőtől délutános voltam. Délelőtt elmentem, hogy megvegyem a SEMNAL koncertre az ígért jegyeket. Kaptam, és nyugodt lélekkel mentem dolgozni. És volt pofám „fél téglával” verni a mellemet a kollégák előtt, hogy megvan a jegyem a Semnal decemberi koncertjére. Kiröhögtek. Azt mondták, nézzem meg a jegyen a dátumot. Pofára estem, mert a jegyek aznap estére szóltak. Elkéreztem, és elmentem D.-val a koncertre. A jegyeidet sajnos el kellett adnom. A koncert viszont gyenge volt. Másnap reggel 9-től este tízig dolgoztam, hogy behozzam az elmulasztottakat.

Ma december elseje van, és D.-val íratom a levelet, ugyanis az én kolbászujjaim nem tudják a tollat tartani.

A fizuért ne irigyelj, mert csak az a magasságos jó isten tudja, miként kaparjuk ki a fizetésünket. Független életmódról még beszélhetünk.

A pofaszakáll-ügyről majd még mesélek néhány jó sztorit.

A „vacsora-est”-re a Sport-szállót tartom megfelelőnek. Persze ez csak ajánlat. Elképzeléseiddel teljesen egyetérték.

Szeretnénk, ha veled és B.-vel szilvesztereznének. Felveszem veled a kapcsolatot. F.-vel nem nagyon. Mi ketten elsősorban a te társaságodra vágyunk. Ugyanis amíg itt voltál, haverjaid ránk se bagóztak. Most, hogy nem vagy itt, F.-nek sok az ideje, és összeemelegedne velünk. De ehhez nekünk semmi kedvünk sincs. Nem hiszem (C.), hogy meg tudnék férni veled, mert két hazudós nem fér meg együtt, főleg, ha az egyik minden áron el akarja vinni a pálmát. Jellemről és életszemléletről ne tárgyaljunk ezzel kapcsolatban, mert ha elgondolkozol, te is meglátod a difit. Ezzel nem azt akartam mondani, hogy nem éreznénk magunkat jól azok társaságában, akik veled vannak. De azért nem szeretnénk a társadalom szélén élőkkel elmélyíteni kapcsolatainkat. Tehát inkább B.-vel tartjuk a kapcsolatot, úgy érezzük, hogy ez fair.

Képzeld el, hogy volt szerelmed, okos szüleit kijátszva, beutaltatta magát az elmeorvosintézetbe. A saját véleménye az, hogy agyára ment a tanulás. Ehhez hozzájárult az is, hogy a sráca elhagyta, mivel hosszas együttlét után sem akarta megmutatni a lyuk fenekét. (C. trágárságai.) Diszkrét módon megtudtuk, és ez tőled is diszkréciót kér, hogy szeretne megint veled járni.

A zaklatással és a hülyítéssel kapcsolatban csak annyit mondhatok, hogy az elkövetkező idők majd kárpótolni fognak.

D. még nem dolgozik; otthon köt, és elég jó pénzt keres. Örvendek, hogy marad időd olvasásra. Sajnos, sürges az idő (D. még jobban), mert eljött az ideje, hogy köszöntsem a gyárkaput.

A messzi távolból őszinte szeretettel csókolunk D. és C.

XI. 30.

Kedves A.

Megkaptam leveledet, s hogy lásd, milyen rendes vagyok, azonnal válaszolok rá. Soraidból kiténik, hogy veled vitatkozni nem lehet. Úgy forgatod a dolgokat, hogy a végén neked legyen igazad. Hát okultam, és nem vitatkozom tovább (pláne levélben), legyen a múlté, ami volt, ne bolygassuk fel emlékeinket. A következtetésem az, hogy mindkettőnknek volt mit tanulnia ebből a kapcsolatból, tehát nem töltöttük fölöslegesen az időnket.

Voltam a suliban. Az utóbbi időben gyakrabban járok oda, mert úgy érzem, vonz valami, úgy érzem, oda-tartozunk. Most már élvezet tanárainkkal találkozni. Persze most már ők is másként állnak velünk szóba. Megszűnt köztünk a tanár-diák viszony, szinte egyenlő felekként társalgunk. Találkoztam például Lalával, és nem jött, hogy higgyek a fülemnek: csókolomot köszönt. Találkoztam a húgoddal, remélem nem haragszol, elkértem tőle egyik példatáradat. Neki még nem kell, mert a XI-XII-es anyag van benne.

A barátaid közül B. már volt itthon. November elsején letették az esküt. C.-t láttam néhányszor, D.-t úgyszintén. Nem tudom, jelent-e valamit, hogy C. látott azzal a fiúval. Elvégre a barátom.

Mi van Árpival? Utolsó levelemre nem válaszolt. Találkoztam a mamájával, és azt mondta, valami májbeteg kapott. Ő s csak ennyit tudott róla. Azóta sem kaptam más hírt róla. Hallom, közületek Csaba van a legrosszabb helyen. Szegény feje ott is jól kifogta. Levelében nem panaszkodott, elég vidáman írt.

Zárom soraimat. Hirtelen nem jut eszembe semmi más újság. Következő levelemig üdvözöllek:

E.

XII. 1.

Kedves Bátyám!

Bocsáss meg, hogy ilyen hülyeségeket küldök. Remélem, nem gondoltál arra, hogy levegyem a falról a postereimet. Ha erre gondoltál, írd meg, de nem szívesen szedem le. Apám cirkuszos, hogy szedjem csak le, mert neked pont ilyenekre van szükséged, nem reklámokra. Lehet, igaza van, de én akkor sem veszem le szívesen őket, hogy holmi ismeretleneknek adjad.

Már be is fejeztem ezt a hülye hangot. Ne haragudj, de úgy felidegesítettek (mostanában többször).

Alig várom, hogy haza gyere. Nélküled hülyén üres a lakás, és a szüleink is mintha megmentek volna. Nagyon kivannak rám. Irtón utálhatnak. Alig várják, hogy hazatérj, hogy legyen kivel dicsekedjenek. Tudd meg, ez irtó rosszul esik nekem. Alig várom érkezésedet.

A múltkor is akkora cirkuszt csaptak, mert fél 12-kor értem haza. Pedig előzőleg telefonáltam, és megnyugtattam őket, hogy sietek, és nem egyedül jövök. De hát nincs kivel beszélni. Mintha az utcasarokról szedtek volna össze, úgy beszélnek velem. Parancsolgatnak, kiabálnak, vagy nem szólnak hozzám. Apám azt hiszi, hogy egy gyerekkel beszél. Mindegy. Remélem, te megértesz, és nem haragszol, hogy ilyesmikkel untatlak. Kérlek, írd külön nekem!

De írjak már mást is neked. Beszéltem B.-vel és F.-vel is. Feltétlenül el akar menni hozzád, hogy elvigye a mustot, amit olyan nehezen tartósított neked, és valami tésztát is. Szerintem hülyeség. Ezért is apámék a hibásak, mert Anyám megígérte B.-nek, hogyha édesapa elmegy hozzád, feltétlenül szól neki, de valószínűleg elfelejtette. Mikor megkérdeztem, azt felelte nagy idegesen, hogy ha B. akar valamit, akkor miért nem hív fel. Hát az a szerencsétlen leány honnan tudja, hogy mikor akar apám elmenni hozzád? Legalább ne ígérte volna!

Jaj, bátyám, irtó hülyén nézel ki azon a képen! Mit csináltak veled? Mintha tükön állnál, olyan pofát vágsz (remélem, nem haragszol ezért). Gyere csak haza, annyi kaját kapsz, meghizlallak, mint egy libát, majd nem kell behúzzad az övet a derekadon. Sőt ki kell majd engedned.

Ne emlegesd állandóan a mateket és a fizikát, mert hányingerem van már tőlük. Nem értem, nem tudom, mert tökfej vagyok (főleg a fizikát).

Van egy kérésem. Emlékszel, a nyáron B. azzal idegesített a strandon, hogy jön Öcsi és találkozni akar Öcsivel, és motrot akar venni, mert Öcsinek is van. Na, én megismertem ezt az Öcsit. Mondta, hogy ő is ismer téged, mert ő is pólózik. Szeretném, ha megírnád róla a véleményed, mivel te jobban ismered. B.-nek nem merem említeni, mert Öcsi azt mondta, hogy B. ki nem állhatja őt, és biztosan azt hiszi róla, hogy tekerő stb. ... Szeretném, ha mindent leírnál róla, amit csak tudsz, mert érdekel. De a levelet nekem címezd.

Különben B. most nagyon jól néz ki. Amikor találkoztam vele, a gatyámban volt és a te pufajkádban. Irtó jól néz ki, és a haja is nagyon jól áll. Azt hiszem, már tudod, hogy dolgozni fog, és mire hazajössz, fizetése is lesz.

Még van egy kérésem. Szeretném, hogy amikor hazajössz, intézzél nekem valami jó szilveszterezni való helyet, mert nincs hova menjek, és megbolondulok, ha otthon maradok.

A barátnőm is már alig várja, hogy lásson. Mindnyájan várunk haza.

Még egy kérdés: még mindig haragszol Árpira? Nem megy ki a fejemből, hogy kitoltatok vele.

Szeretném, ha nagyon gyorsan válaszolnál. Írjál anyáméknak is, nehogy felbontsák a nekem küldött levelet. Ne haragudj, hogy ilyen hülyeségekkel untatlak, de azt hiszem, te megértesz engem! Sokszor pusziillak.

Húgod.

XII. 3.

Kedves Vilma nagymama!

Ne haragudj, hogy eddig nem írtam, de októberben még nem voltál otthon; később pedig minket vittek el kukoricát szedni egy hónapra. A pontos címedet is csak most írta meg édesapa.

Eddig minden jól megy, azon kívül, hogy vízhólyagos lett a lábam. A hólyagok is begyógyultak, de az a baj, hogy a bakancs ugyanazon a helyen sérti a lábam. Ezen a helyen gyulladásba jött a bőr, egy kicsit megdagadt és ég, piros körülötte. Néhány nap alatt ezt is kiheverem.

A gyakorlatozás nem nehéz, nem fárasztó, mert egy nagyon rendes tisztünk van.

Délutánonként takarítjuk a hálószobát és a kaszárnya udvarát. Túrhető az élet itt, meg lehet szokni. Az a baj, hogy nagyon lassan telnek a napok. Reggel fél hatkor kelünk, és fél tízkor fekszünk le. Nagyon hosszúnak tűnik a nap.

Vasárnap letesszük az esküt, és 27-én hazaengednek mindenkit tíznapos szabadságra. Akkor majd meglátogatlak, majd nem fél éve nem láttalak. Remélem, jól telt falun, nem volt sok munkád, és kipihented magad.

Hallottam, hogy otthon nagyon hideg van. Itt azonban csak reggel hűl le az idő. Napközben kisüt a nap, és még melegít is egy kicsit. Csak kétszer-háromszor esett az eső az elmúlt két hónapban.

Ételünk is elég jó, csak hosszú sort kell állni a kantinnál. Minden második nap harmadik fogást is kapunk. Nekem még van tészta, cukorkám egy dobozban, amit édesapa hozott a múlt héten. Biztosan mesélt neked rólam.

Van olvasnivalóm is, így hát a szabadidőmet is hasznosan töltöm. Eskü után lehet, hogy vasárnaponként kiengednek a városba. Akkor majd megismerem ezt a szépnek, tisztának tűnő kisvárost. A mielőbbi vizontlátás reményében zárom soraimat, és sokszor csókollak,

A.

XII. 3.

Kedves D. és C.!

Roppant kellemes meglepetés volt számomra a Rocky-kép. Mintha az otthoni, a régi életből jutott volna el hozzám egy kis darab. Nekem a kép minősége is nagyon jónak tűnik azért, mert a felvétel nem csillogó, fényvisszaverő, hanem matt felületű. A színész póza pedig, akárcsak neked, nagyon tetszik.

Adnék egy ötletet: ehhez hasonló képeket, ugyanilyen matt papírra, nagy és egész nagy méretre is másolhatsz (pl. 1,5×1 m). Posterként hozhatnád forgalomba.

Ma kaptam meg a leveleteket. Most, hogy D. is írt, nyugodt lélekkel válaszolhatok többes számban. Hirtelen nem is vettem észre, hogy nem a C. írását olvasom, mert a D. betűi is annyira szabályosan folynak, hogy nem zavarja a szememet, így hát nem tűnt fel. Örülök és értékelem, hogy elég telített programod ellenére is igyekszel minél hamarabb válaszolni.

Attól pedig egyenesen sírni tudnék, hogy mi milyen jó barátok maradtunk. Büszke vagyok, hogy barátságunk átvészelte az olyan időközöket, amikor csak ritkán találkozhattunk. Ha barátságról beszélnek, szeretem a mi kapcsolatunkat példának felhozni. De erről, azt hiszem, nem kell sokat szövegelni, mi tudjuk, hogy milyen a barátságunk. Te pedig kitűnően megosztattad magad D. és személyem között. És sikerült az is, hogy D. iránt tanúsított félszükségemet legyőzve, őt is ugyanolyan barátomnak érezzem, mint téged, C.

Kissé romantikusan a jövőről álmódozva, azt látom előre, hogy évek múltán családok és családom között megmaradnak a jelenlegi viszonyok, együtt fogunk szórakozni. És még szeretnék rögbizni is.

Szilveszterezni pedig ha török, ha szakad, együtt fogunk. B.-t pedig az általatok leírtak szerint megnyugtathatom, hogy nem nézitek rossz szemmel, és ő is a megszokott módon viselkedhet jelenlétetekben. Kb. olyan feszélyezetten, magába zárkózottan viselkedett jelenlétetekben, mint D. a régi időkben.

Remélem, mindenkinek jól telik majd az ünnep. Mások társaságát én is nélkülözhetem, Csabát csak azért szeretném belevonni a dologba, mert ő tud komoly is lenni, és hülyéskedni is, ha kell. Már annyira hozzám kötődött (suli-évek, egyetem, itt), hogy sajnálnám szegényt kitudszkolni; tudom, hogy nincs más társasága, ahol szilveszterezhetne. Az is szép részéről, hogy nem igényel csak egy kis piát, kevés zenét, és már egyedül is jól elszórakozik.

F.-vel kapcsolatban igazad van. Tudnod kell azt is, hogy természete miatt nem kötődött senki hozzá komolyabban. Mindenki számára csak egy szimpatikus, bő beszédű, szórakoztató pajtás volt. Tehát nyugodtan nélkülözhetném társaságát, ha előzetesen nem bíztam volna meg a pia beszerzésével.

De ha ügyes és ravasz vagy, C., akkor felhívod B.-t, és úgy intézitek a dolgot, csak négyen legyünk. Ha valaki érdeklődne, akkor hantázni lehetne valamit arról, hogy nincs hely, nem engedik a szülők.

Ez nem szép dolog, nem szabályos! Azt hiszem, nem olyan túrhetetlen a F. társasága, hogy ne szórakozhatnánk együtt egy éjszakát. Utána pedig nem muszáj találkoznotok vele. Azért B.-t csak hívd fel, és ha valami nem tetszene, akkor nyugodtan mondd meg, miképpen változtasson rajta. Ne hagyd rá a szervezést, mert ha valami nem sikerülne, akkor csak őt egyedül terhelné a felelősség, és hibásnak érezné magát. Ez elrontaná a kedvét, és lehet, a hangulatot is.

Talán túl sok figyelmet szentelek a szilveszternek, de ez azért van, mert távol vagyok az előkészületek helyétől, nem vehetek részt bennük, és aggódom azért, hogy minden jól sikerüljön.

A koncertet, ha nem volt jó, amint írtátok, nem sajnálom. Reméljük, lesz még jobb is (ez egy jól sikerült közhely).

A Zsókárról szóló hírek megleptek. Elképzelhetetlennek tűnik, hogy újra vele járjak. Csak miután összevesztünk, ismertem meg igazán. Mindenesetre szeretnék elbeszélgetni vele, lássam, mi készítette arra, hogy egy olyan ember barátságát keresse, akivel 2 évig nem váltott több szót néhány „szervusz”-nál. Azt gondolom, hogy mint utolsó menhelyhez folyamodik hozzám, vagyis szeretne valakivel járni, de már nincs kivel. Ezért ő jár a férfi után.

Most vasárnap tesszük le az esküt. Kíváncsi vagyok, miben különbözik az utána következő élet a mostanitól. Ezen a héten könnyebb volt a programunk, gyakoroltuk a díszlépést, énekeltünk, tanultunk. Nagyon, vagyis inkább viszonylag kellemesen telt volna ez a hét, ha nem sértette volna a bakancs hol a bal, hol a jobb lábamat. De ez is elmúlik, és nincs már csak 24 napom a hazatérésig.

Informatív ügyként: E.-vel is levelezek. A levelek eléggé udvarias, tartózkodó, hideg hangvételűek. Osztálytársi viszony fenntartásában egyeztünk meg. Ezennel zárom soraimat, habár még lenne írnivalóm, de ma hajnalban 2,50-től 5,30-ig őrködöm a folyosón. Most aludni térek.

Mindkettőtöket üdvözöl és csókol

A.

Ui. Kellemes Mikulást!

XII. 4.

Kedves Nagymama és Nagytata!

Ne haragudjatok, hogy eddig nem írtam, de Édesanya biztos mindig elmesélte, hogy mit írtam haza.

Remélem, már nem fáj Nagymamának a keze, és te is, Nagytata, egészséges vagy. Szeretném megköszönni a csomagban küldött finom tésztát, a kesztyűt és a talpbetéteket. Mindnek nagyon jó hasznát veszem.

Én jól vagyok, csak egyszer hol a jobb, hol a bal lábamat sérti a bakancs.

Az idő errefelé nagyon jó volt eddig, csak most kezd lehűlni. De még így is melegít a nap. Eső csak kétszer-háromszor esett a két hónap alatt.

Holnap, vasárnap letesszük az esküt. XII. 27-én pedig megyek haza szabadságra. Akkor még szilveszter előtt meglátogatlak.

A lögyakorlat is jól ment, csak az a baj, hogy a sok gyaloglástól vízhányós lett a talpam. Ez pár nap alatt begyógyult. Most az egyik begyógyult helyen sérti a bakancs a lábam. Hamarosan elmúlik ez is.

Elég lassan telnek a napok, mert nagyon hosszúak. Eltelik ez a három hét, és hazamehetek.

A közeli találkozásig csókol mindkettőtöket unokátok.

XII 6.

Kedves Húgom!

Kösz szépen a képeket, elég jók. Én sem gondoltam arra, hogy levedd a falról a képeket, hanem a megmaradt képeslapokból valami falra ragaszthatót küldj. Otthon én majd válogatok még. Mindenesetre köszönöm a fáradozásod.

Édesanyákkal kapcsolatban: mindig úgy van, hogy kamaszkorban a szülők állandóan veszekednek a gyermekükkel. Úgy érzed, hogy nagyon rosszak hozzád, és nem értenek meg. Ez azért van, mert túlságosan féltenek, ügyelnek, nehogy valami bajod történjen. Később, majd ha nagyobb leszel és nyugodtabb, higgadtabb is, értékelni fogod ezt a túlzott szülői szeretetet. Nyugodj meg, lesz idő mindenre; későn jöhetsz haza, csinálhatsz, amit akarsz, mehatsz, ahová tetszik. Ezt még most nem ajánlatos tenni, ezért vannak a veszekedések. Most még ülj le magadnak, akkor menj haza, amikor mondják, és nincs értelme, hogy igyál és cigarettázz.

Ha látják, hogy szófogadó vagy, akkor többször engednek el és későbbig. Így csak egyszer maradsz későig, és egy hónapig veszekedhetsz. Ehelyett nyugodtan, egyetértésben élhetnél a szülőkkel, és természetesen sokszor elengednének. Ha nem feleselsz, nem pattogsz, és rendszeren végzed a dolgod, vagyis tanulsz, akkor nekik sincs semmi kifogásolnivalójuk a szórakozásoddal kapcsolatban. Példának az én esetemet hozom fel: jól tanultam (tehát evvel ne legyen baj), rendszeren beszéltem, és nem is kellett kérezek, csak megmondtam, hová megyek. De ezt nem, 15-16 évesen. Nem kell mindent most csinálni. Lesz bőven idő arra, amit akarsz. Veledd az a baj, hogy aggódnak a tanulmányi eredményeidért, mert nem sikerült a felvételi, és már itt is van a második, a nehezebb! Gondolj magadra, és akármennyire nem tetszik, de tanul meg a fizikát, a mateket.

A másik ok az, hogy lány vagy, és érthető, hogy mitől féltenek. És nagyon jól teszik. Ennek is eljön az ideje.

Ezekről majd szóban többet mondhatok.

Engem ne félt, nincs semmi bajom, csak a lábam fáj most. Gennyes, és nincs ahol kitörjön. De ez is elmúlik, amíg hazamegyek. Az étellel pedig jól állunk, sokat eszünk, nem azért fogytam.

Ö.-ről: jól néz ki, izmos is, jól öltözködik, de azóta nem tetszik, amióta jobban megismertem. Elég nagy nőcsábász, és kihasználja a nőket. Így látom én. A szavát sem szokta betartani. Nem fordít elég figyelmet barátnőjére, többet ér neki a motorbiciklije. A kapcsolatai nem mondhatók komolyaknak, egy célja van... Azt tanácsolom, hogy ne járj vele, mert túl nagy, túl tapasztalt és ravasz hozzád képest. Elcsábít, ez könnyen megy neki, eléri a célját, és amikor megun, akkor elhagy.

Ezek az elhagyások pedig tönkreteszik az embert. Engem nem nagyon ismer, alaposan sohasem beszélgettünk. Nem tekergő, hanem ravasz nőcsábász. Azért foglalkozik veled, mert te 5-6-7 évvel kisebb vagy nála; könnyen és gyorsan meghódíthat. Akármit mond, ne vedd komolyan, és ha lehet, kerüld vele a találkozást. Én ezt ajánlom. B.-vel is nyugodtan megbeszélheted, ő is elmondhatja, hogy milyen ember.

Azt írod, hogy B. jól néz ki. Ennek örülök, majd meglátom, hogy mennyire van igazad.

Ha akarod, elviszlek magammal szilveszterezni B.-hez. Ott lesz C. és D., és F. Erről beszélj majd B.-vel is. Édesapáéknak is szóljál.

Azt pedig nem tudom, hogy mikor toltunk ki Árpival.

Ne csüggedj, mert Édesanyáék csak a javadat akarják, és ha jól viselkedsz, minden elrendeződik. Puszi! A.

XII. 7.

Kedves A.!

Két napja, hogy megkaptam a leveled, viszont csak most érlelődött meg a mondanivalóm, az írnivalóm.

Jólesett elismerő szöveged a Rocky-képről. Tulajdonképpen a kép egy fotósnak majdnem semmit ér, ugyanis a hibák halmazát követtem el rajta. A nagyítógéppemmel bajok vannak. A nagy méretekkel meg várnom kell még. Majd ha hazajövök katonáéktól, és féltetett pénzem erre költhetem, veszek megfelelő felszerelést, és meghívlak egy 1,5×1 m-es nagyításra.

Most szerda délután van, fél hat felé jár az idő, és nálam van D. Kolbászujjaimmal körmölöm neked a levelet, miközben egy igazi amerikai song, vagyis inkább blue bard song dallamait hallgatva rád gondolok. A szám címe CLASSIC. Két testvér szerzeménye, nevüket sajnos nem jegyeztem meg. Albumuk címe is Classic.

Én is elég folyékony lelkiállapotban vagyok, ezért ne haragudj, ha hülyeségeket írnék.

Attól pedig egyenesen sírni tudnék, hogy mi milyen jó barátok maradtunk.

A szám szövegének egy részlete: „Drágám, a kikötőből írom neked ezt a klasszikus levelet, és teljesen a tiéd lettem.”

Mindig attól félttem, nehogy vad érzéseimet eleresztve olyasmit mondjak vagy írjak neked, amivel elijesztelek.

De most már tudom, hogy ameddig élek, te mindig ugyanaz maradsz számomra. Te egy kikötő vagy az életben. Talán önzően hangzik, de remélem, én is az vagyok a számodra. Rád gondolok, látlak magam előtt, és szidom azokat, akik uniformisba öltöztettek. Büszke vagyok barátságunkra, mert te olyan ember vagy, akire akkor is büszke lennék, ha csak kezet szoríthatnék vele, nem hogy a barátságával kérkedjem. Egy igazi barától sokat tanulsz, én tanultam tőled, viszont te alig hiszem, hogy elleshettél valamit. A ballagási kártyádra ezt írtad: „A ritka találkozás erősíti a barátságot”. Igaz, hogy barátságunkról kár szövegelni, de mégis szeretnék kipakolni. Levelednek azt a részét, amely barátságunkról szól, nagyon boldogan olvastam. D. a megmondhatója, hogy milyen jó hangulatban voltam akkor. Most is a lelkem mélyén ezt a hangulatot őrzöm. (Ha egyáltalán van lelkem. Egyesek szerint nincs, mások szerint kőből van.) Még akkor is, amikor alaphangulatom szerint borús vagyok. Mint például most.

A leginkább azt sajnálom, hogy miközben te hazatérsz a civil életbe, én majd az ország valamelyik eldugott részén sínylődöm. S akkor majd számodra újra meglesz a leveledben említett baráti kör. Sokszor tűnődöm azon, hogy vajon miként alakul a kapcsolat közöttünk miután hazatérek, és te szabad időd nagy részét egyetemista kollégáiddal fogod eltölteni. Lesz-e közös dumatémánk?

Amit a jövőről írtál, kellemesen érintett. Nem tudom elképzelni, mi ütött beléd, hogy rögbizni akarsz.

Ami pedig a szilvesztert illeti, hát itt van, megjött a legnagyobb pof, amitől félttem. Parancsot kaptam, hogy jelentkezzem december 17-én. Kb. tíz napra rá valószínűleg visznek. Amikor te jössz, én megyek. Nagyon rosszul esik ez nekem. Elbeszélgettem volna veled két napig is. Túlzás?

Sajnos, ez az igazán kurva élet.

F. és Csaba társaságát én szívesen elnézem, sőt... Talán nem is telne olyan jól, ha csak négyesben vésznélnek át a szilvesztert. B.-t megpróbáltam felhívni. Édesanyja szerint dolgozik, velem ellenkező váltásban.

Amit Zsókárról írtunk, annak közöttünk kell maradnia.

Remélem, életed könnyebbé vált. Én is visszafele számolom napjaidat december 27-ig. Várom a találkozást.

Hálás vagyok a Sorsnak, hogy helyrebillentette barátságunkat, én sohasem akartam erőszakoskodni, mert tudtam, hogy ez minden barátságot megront. Bár először hagytam a Sorsot, hogy ő pofozza helyre a dolgot – sikerült. A tettek embere vagyok, de mégis félttem, nehogy elrontsam a dolgot, ahelyett hogy segítenék barátságunk további alakításában.

Ma ellógtam a gyárból. Elkéreztem a mestertől, de nem engedett el. 12 órakor leléptem, hogy lássam a Craiova–Bordeaux meccset. A meccs végén majdnem idegsokkot kaptam, és mindenkit szidtam. És alig vártam, hogy legyen vége az egész ingyen cirkusznak. A végén, mint mindig, arra a következtetésre jutottam, hogy a csapatjátékok közül mégis a rögbi a legszebb. Hogy miért, azt már tudod. Nincs annyi színház. Nincs annyi ingyen cirkusz. Ott minden játékos két lábon járó anatómiakönyv, és nem valamelyik újság kulturális rovata.

A levélírással pedig úgy vagyok, hogy várom, amíg megérlelődik bennem a mondanivaló. Ha még nem, vagy már túl érett, akkor ennél rosszabb zöldségeket lennél kénytelen olvasni leveleimből. De amikor úgy érzem, hogy na, most írhatom, akkor olyan gyorsan tódulnak elő gondolataim, úgy kapkodok, hogy kizökkenek a logikus gondolatvezetésből, végül, ami agytekervényeim szűrőjén fennmarad, az hülyeség és unalom.

Mit mondhatnék még? Katonadolog? Nem tudok ebbe beletörődni. Telik az idő, múlik az élet. Miért? Remélem, nem haragszol, amiért hülyeségekkel terhelem az agyadat. A választ várva marad hű barátod, és forrón csókol a b. nejevel (eggyüt) EGYÜTT

D. és C.

Ez nem ui.

Helyesírási hiba. Nem hiába hülyéskedtem én végig minden magyarórát. Ki gondolta volna, hogy ide süllyedek.

Ez az Ui.

Ha úgy akarod, várlak az állomáson. Írd meg, mikor. Persze ez is közhely, de azért elsütöttem.

XII. 7.

Kedves Gino!

Leveled tegnap kaptam meg. Elég letört hangulatban vagy, mert E.-vel levelezek. Gondoltam, hogy már komolyabb vagy, és nem féltékenykedsz ilyen dologért. Megértem, hogy rosszat sejtessz, de megnyugtatlak, hogy nincs semmi céloom, amiért levelezek veled. Minden csak osztálytársi alapon folyik, és ha hazamegyek, akkor még csak levelezni sem fogok veled. Egyszer elmegyünk Csabával hozzá, mert meghívott, hogy elmesélje külföldi útját. Nincs miért aggódnod, mert nem állnék le veled többet. Tudod jól, hogy mit akartam elérni, és nem sikerült. Ha nem megy, akkor én természetemtől fogva nem erőltetem a dolgot.

Úgyhogy fel a fejjel, légy vidám, mert máskülönben nem tetszel, és az én kedvemet is elrontod. Tudod, hogy milyen jó a kapcsolatunk, nem érdemes egy ilyesmivel elrontani.

Ne légy olyan félős és pesszimista.

F. nem beszélt a Csaba szüleivel, hogy együtt utazzatok az avatásra. C. nagyon kiábrándító leírást adott róla. Azért is írtam C.-nek, hogy rendezzék szilveszteri együttlétünket. Látom, a piával is te kell foglalkozz őhelyette. Ha másként nem megy, akkor ki lehet bírni egy éjjelt veled, mert alapjában véve nem olyan rossz fiú.

Gratulálok, hogy a piát megvetted, ügyes vagy. Albán bort ne végy, csak az üzletből, másként a dupláját fizeted, és nem érdemes. Vehetsz még sört, kb. 10-15 üveggel. Több nem kell. Nagyatádtól jó a hecserlibor és a fehér ribizli, ha van. Szerintem ez bőven elég. A morzsára pedig még vihetünk, ha kell. Azért elég ennyi, mert a társaság nem áll nagy ivókból. Csaba nem iszik. Eskü után csak két pohár bort ivott.

Ha az étel meglepetés, akkor biztosan valami jó lehet. Vigyázz, ne legyen megint túl sok.

Én amondó vagyok, hogy ne hívd meg Mariékat, mert nem tetszik a bulis stílusa. Hamar berúgnak, és nem viselkednek úriemberhez méltóan. Lehet, hogy te igen, de én nem szeretem, ha kurjongatnak, mulatnak teljes hangerővel. Másrészt C.-nek az a kívánsága, hogy velem szilveszterezzen. Nem tetszenek neki az osztálytársaim, akik, mint írja, rájuk se bagóztak. Lili ellen nincs kifogásom, de nem tudom, kinek hívnád meg, és egy éjjelen keresztül hallgatni a pletykáit, elég fárasztó ügy. Nem hiszem, hogy nincs hol szilveszterezzen.

De ha akarod, meghívhatasz bárkit, hiszen te rendezed a bulit.

Van egy másik problémám: a húgom elég rosszban van a szüleimmel, és megkért, rendezzek valamit a szilveszterezéssel! Mást nem tudok csinálni, mint hogy magammal cipeljem. Remélem, beleegyezel, mert nem fog sok vizet zavarni, és lehet, sikerül feloldani a féltékenységét, amit az idősebbek jelenlétében tanúsít. Úgy emlékszem, hogy jó viszonyba szeretnél volna kerülni veled. Erre most itt az alkalom.

Ha sikerül, akkor rád bízhatom az irányítást. Otthon baj van, mert felesel, későn megy haza, és ilyesmi. Ezért szükség lenne egy olyan valakire, aki helyes irányba terelné, foglalkozna veled, mert a baj az, hogy a társasága rontja meg. Ha otthon lennél, akkor én foglalkoznék veled, vinném magammal moziba, strandra, vagyis együtt lennél veled, és közelebb kerülnél hozzá, irányíthatnám az ebben a korban sorsdöntő lépéseit. Mivelhogy nem vagyok otthon, téged kérek meg arra, hogy légy olyan jó és türelmes: foglalkozz veled. Vidd moziba, diszkóba, látogasd meg nálunk. (Így még anyámékhöz is közelebb kerülsz.) Hívd magadhoz, töltsétek együtt a szabad időt. Ne engedd, hogy cigarettázzék (így te sem cigarettázhatsz) és hogy igyék. Csak kivételes alkalmakkor, nehogy rászokjék.

Most jut eszembe, hogy nem nagyon lehetséges az ügy, ha te dolgozol. De így is próbáld meg. Mondd neki azt is, hogy tanuljon a felvételre. Ezekről még beszélünk otthon is.

Az ajándékom az karácsonyi ajándék, és ne izgulj, mert nem is olyan drága. Remélem, nincs már rajta a címke. Írd meg, ha jó neked, és jól áll, meg hogy van mihez felteld. Lehet, hogy az úton behorpadt, de biztosan helyrehozható a károsodás.

Vasárnap felesküdtünk. Elég sokáig keresgéltelek a tömegben, reméltem, hogy eljössz. Azért gondoltam erre, mert nem kaptam semmi választ, nem tudtam, hogy várjalak-e vagy ne. Jól bezabáltunk (krumplipüré, marhahús, kalács, szalámi, telemea, kompót, sör), és kimentünk a városba. Telefonáltam neked, majd elmentünk egy restibe, ahol „fehér angyalt” ittam. A gin hazai volt, és sárgás színe miatt a koktél nem volt fehér, de azért jó volt. Fél hét felé már benn voltunk a szobánkban. Nem volt mit csinálnunk a városban, melyben hemzsegtek az egyenruhások.

A legnagyobb baj az, hogy mélyen, egy begyógyult víz hólyag alatt begennyesedett a lábam. Tegnap az orvos felvágta egy kis L alakban, de nem jött ki a genny. Adott 3 nap felmentést. Nagyon rosszul aludtam, mert ég az egész lábam, nem tudom, hogyan tartsam. Ma rakott rá olyan fekete krémet, ami összegyűjti a gennyet. Lehet, holnap újra felvágja. Előre irtózom ettől, de azért minél hamarabb szeretnék szabadulni a lábfájástól. Olyan idegesítő, hogy néha jön, hogy sírjak. Gondolom, szépen begyógyul, amíg hazamegyek. Erről pedig ne mondj semmit anyáméknak, mármint a lábamról. Nem kell izgatni ilyesmivel őket. Nagyon bízom abban, hogy szépen és hamar meggyógyul a lábam.

Itt jó hidegek vannak, a nap sem melegít már. De csak az arcom, fülem, kezem és a lábam fázik néha. Valahogyan átvészelem a hidegeket.

A levélírással kapcsolatban azt javasolom, ha nem tartod észben a mondanivalód, és azért sietsz, akkor inkább előbb vázold fel, foglald pontokba a megírandókat. Így nem felejtet el őket, és nem kell sietned.

Ne igazsággad, mert az elemelgetés nem válik szokásommá, viccből tettem. Puszi.

XII. 8.

Kedves E.!

Megkésve válaszolok leveledre, mert az utóbbi napokban sok bajom és gondom volt, így hát nem maradt időm levélíráásra.

Letettük az esküt, és délután kimehettünk a városba. Ittunk valamit (gint és vodkát), ettünk valami süteményt, és vissza is tértünk a kaszárnnyába. A katonáktól hemzsegő városban nem tudtuk mivel eltölteni a szabadidőnket. Hétfőtől pedig begyulladt a sarkamon a seb, és annyira fájt, hogy éjjel nem tudtam aludni. Most már kaptam három nap felmentést, ami nem lesz elég, mert nem távolították el a gennyet a sebről. Ma kellene megvágjanak. Előre irtózom.

A többiek mind jól vannak, egészségesek. Árpának jöttek a szülei és a nagyszülei. Beszélgettem is velük. Csabának ugyancsak a szülei. Istvának a mamája jött látogatóba.

Azt nem tudom, miért nem írt neked Árpi. Gondolom, azóta már kaptál tőle levelet. Panaszkodott, hogy egy-két leveled nem kapta meg. Lehet, hogy a legutolsó is elkallódott. Csaba nincs rossz helyen, felettese is elég tűrhető. Nincs mire panaszkodnia, csendesen tölti a napokat.

Azt kérde, jelentett-e valamit az, hogy C. látott azzal a fiúval. Nem tudom, mit jelentett számára. Amilyenek én ismerem, nem izgatja magát, hiszen semmi köze hozzá.

Most, hogy azzal a fiúval sétáltál, én is ugyanolyan rosszmájúan megkérdézhethetném: hogy nem ismersz csak két fiút? Emlékszel, te is ezt kérdezted szeptember 15.-én az iskolában.

Ezt, mint érdekességet írom, nem kell megharagudnod. Nincs is miért.

Hallom, hogy Anna harmadik hónapos, és december végén tartják az esküvőt. A gyerekek pedig nagyon örülnek. Nem akarják elvéteni.

István említette, hogy Tamás szilveszterre mindenkit szeretne összegyűjteni. István azon kesereg, hogy nemigen szórakozhat. Csaba is fintorog az ötletre. Érthető, mi sohasem tartoztunk az osztály „felső tízezerébe”. Én már biztos vagyok abban, hogy C.-ékkal szilveszterezem B. barátnőmmel. Plusz F., Csaba és a hűgom.

Ezt csak úgy írom, hogy tudjad te is.

Csabával úgy terveztük, hogy szilveszter előtt felkeresünk egy délelőtt, hogy mesélj úti élményeidről.

Árpiról jut eszembe, hogy vasárnap pia mellett mesélték a szobatársai, hogy türelmetlenkedik, mert nem ír a „nője”, vagyis te. Nem szóltam semmit, mert sohasem lehet tudni. Annak ellenére, hogy te csak baráti viszony fenntartására törekedtél kettőtök között.

Itt is hidegebbre fordult az idő, napok óta borult az ég. A szabadságig maradt 18 napot azért valahogy kibírjuk. Azt mondják, hogy ezután könnyebb lesz, többet ülünk a tanteremben.

Becsületesemre, hogy most normálisan, nagyon jól érezném magam, ha nem fájna a lábam. A gyakorlatozás fáradtságait már megszoktam, vezetőnk irtó rendes, belejöttem az itteni életbe. Alaposan csökkent a honvágyam. Túljutottam a holtpontra.

Együtt utazunk majd a többiekkel a vonaton, de még nem lehet tudni, melyik napon.

Ezzel a hírrel zárom leveletemet.

Üdvözöllek A.

Ui. Sok sikert a tanuláshoz. Használd egészséggel a matek példatárat. Van otthon több is, kérd el a neked megfelelőbbeket.

XII. 9.

Kedves A.-m!

Nem tudom felfogni, hogy miért állt itt nálunk annyit a levél, máskor nem dobom a lakónegyedi postaládába, hanem a központi postán teszem fel. A csomagot elküldöm, mert mikulási ajándéknak szántam. Ami benne van, mindent én készítettem, remélem, tetszeni fog. Fogyaszd egészséggel! Igen, jól vetted ki a levelemből, hogy letört hangulatban vagyok. Komolyabb lettem valamivel, és nem a féltékenység gyötör. De ha jól meggondolom a dolgot, az is. Ha majdnem két hónapig megvoltál E. levelei nélkül, utána miért kellett? Vajon bízhatom-e benned a történetek után? Mindig azt mondtad, hogy nem állnál le vele. Ne haragudj, de amíg a nevé hallom tőled, mindig is lesznek kételyeim és rossz napjaim. Ne értsd félre, nem féltékenységből!!! Nem akarom elrontani ténylegesen jó kapcsolatunkat. Más lesz, miután hazajössz? Hidd el, nagyon szeretném, ha te is komolyodnál, és nem okoznál több csalódást. Remélem, nem haragudtál meg megjegyzéseimért. Máskülönben nem az újtját és az élményeit akarja elmesélni, mert azt le is írhatná, hanem megmutatni a cuccokat, amiket hozott. Felhívta Sárít telefonon, és nem kérdezte, jobban van-e, hanem rögtön elkezdte sorolni a dolgokat. Kabátanyag, ruhaanyag, cipők, blúzok, nadrágok, ruhák... Igaza van C.-nek, a te privát ügyed, hogy mit csinálsz. Ezzel elég ebből, és ne haragudj rám!

Már én is gondoltam arra, hogy F.-et nem kellene meghívni, és ezt nagyon egyszerűen elvégzem. Már kétszer is, amikor felhívott, mondtam, hogy ne haragudjon, de nincs időm beszélni (vagyis hallgatni a hantáit), és letettem a kagylót. Annyit hazudik, hogy már unom. Azt hiszi, én vagyok az a hülye, aki meghallgatja, és el is hiszi a dumáit. Lilinek például már semmit sem mond, mert ő mindig visszamond neki.

A szilvesztert elrendezem én. A sört és a bort, amikor ti is itthon lesztek. C. nem telefonált, pedig vártam.

Persze hogy nincs semmi kifogásom a húgod ellen, sőt örvendek, és remélem, jól érzi majd magát velünk. Megteszek mindent, hogy foglalkoztassam. A baj csak az, hogy dolgozom, és így tényleg nehéz lesz, de bízhatsz bennem. Ezen a héten sem tudtam felmenni hozzátok, mert már hétfőn dolgozni kellett menjek. Délutános voltam és vagyok. Jövő héten délelőtt dolgozom, és valamelyik délután elmegyek. Ahol dolgozom, kávéba való árpát pergelnek. De nekem úri munkám van. Három asszonnal és egy lánnyal csomagolunk. Rendes, korrekt fehérnépek. Jól érzem magam velük. Nem iroda, de nem is a nehézgépgyár. Dolgozunk, de szórakozunk is közben. Az első két nap szokatlan volt.

Kérlek, vigyázz magadra és a lábodra. Nehogy valami súlyos következménye legyen annak a begennyedésnek. Komolyan aggódom érted. Mindig történik veled valami, amikor távol vagy tőlünk.

Sajnos nem tudtam elmenni az eskütételre, mert nem volt pénzem a vonatra. Sokat költöttünk a fővárosban, írtam, mennyi mindent vettünk. És még húst, vaját, olajat. Édesanyám adott volna pénz, de akkor a szilveszteri piákkal lett volna baj. Még van 16-17 nap, és itthon vagy. Alig várom már. Várhatlak az állomáson? Vagy nem akarsz? Reméltem, hogy F. elintézi a Csaba szüleivel az utazást. Azt mondta, 99 százalék. Aztán nem adott több életjelt magáról, mert megérkezett a barátja 20 napos szabadságra. Ezt Lilitől tudtam meg. Ez a mi hűség, jó barátunk. Miután hazajössz, még sokat mesélek róla, mert bőven van mit. Sajnos csak rossz. Nem is csodálkozom a T. beszámolóján.

Kérlek, mondd meg Árpinak és Csabának, hogy ne haragudjanak, nem volt időm írni nekik. Édesanyámnak is rengeteg a dolga, mert évvég van, és amikor szabad vagyok, minden házimunkát én végzek, hogy segítsek rajta valamit. Nagyon beteg szegény, azt hiszem, be kell menjen a kórházba. Akkor aztán tényleg mindent magamnak kell elvégezni. Legyetek jók, vigyázzatok magatokra. Főleg a lábadra! Írj hamar. Még mindig nagyon várlak haza! Puszik.

Ui. Hívd meg Sorint 2-3 napra. Árpi jön szilveszterezni? Ha igen, remélem, E. nélkül! Még két puszi.

XII. 11.

Kedves D. és C.!

Tegnap kaptam meg a leveleteket, mohón elolvastam evés közben, majd befeküdtem az egység kórházába. Így hát most nyugodt körülmények között írhatok választ. Az történt, hogy a sarkamon a seb begennyesedett, és borzasztóan csúnya lett. Remélem, már írtam, hogy milyen sebről van szó. Egy kb. 8 mm átmérőjű, 1 cm mély lyuk tátong a sarkamon. Azért fektettek le, mert ha járok, akkor nem gyógyulhat be a seb. Fertőtlenítőszeres gézt nyomnak be naponta mélyen a sebbe. Úgy 6-7 nap alatt gyógyul. A kezelés már nem jár nagy fájdalmakkal, így

hát örülök, hogy pihenhetek egy hetet. Egész nap alszom, olvasok, kártyázom; tehát üdülök. Ilyen körülmények között jó a morálom, a honvágyam is alaposan csökkent. Azt mondhatom, hogy egy idő után, ami alatt az ember megszokja az itteni életet, normálisan töltheti napjait. Persze minden nap visszaírja a civil élet elérhetetlen örömeit, de már nem tűnik olyan nehéznek, elviselhetetlennek. Ez történt az én esetemben is. Ehhez még az is hozzájárul, hogy vezetőnk egy flegmatikus alak, aki unja a dolgokat.

Szeretnék megvizsgáltatni, C., ha lehetne, mert úgy veszem észre, hogy eléggé letört a behívás. Próbáld meg keményen, összeszorított fogakkal, elszántan kezdeni a dolgot. A te esetében az első szakasz és annak is csak az esküig tartó része jelent problémát. Akkor parancsolgatnak, idegesítenek, gyakorlatoztatnak könnyörtelenül, de azután számodra csak unalom lesz. Minket végig gyakorlatoztatnak, igaz, a vége felé már ritkábban. Akkor több lesz az elmélet. Ha átesel, és egy bizonyos idő múlva átesel azon az állapoton, amikor állandóan hazagondolsz, állandóan keseregsz, akkor már csak az lesz a baj, hogy mivel töltöd a szabadidőd. A legjobb, ha olvasol. Borzasztó sok időd lesz, még az olvasást is megunod. Ez nem az első hónapokra, hanem az utánuk következőre vonatkozik. A te helyzetedet azért látom borúsabbnak, mert tudom, hogy mennyire féltékeny vagy D.-ra. Ez a féltékenység tönkre is tehet, megkeserítheti napjaidat. Valamit tegyél annak érdekében, hogy ne nyugtalankodj állandóan érte. Ennyi idő után már nagyon jól ismered, és nyugodtan megbízhatasz benne. Ha nem így lenne, akkor rád idegtépő percek várnak. A másik rossz az, hogy most karácsony és szilveszter előtt visznek el. Azért írom úgy, hogy elvisznek, mert attól félek, hogy e hó 17-e után rögtön elvisznek. Ha így történne, akkor nem is találkozhatnánk. Ezt nem tartom valószínűnek. De az is lehetséges, hogy amúgy sem találkozunk, mert én nem megyek haza. Az történt, hogy sok nálunk a sárgaságos, karanténban vagyunk. Ha ez az állapot sokáig tart, akkor nem engednek haza, csak jövőre. De már írtam, hogy nem valószínű. Még van 15 napunk szabadságig, és azalatt elsimulhatnak a dolgok.

Abban pedig biztos vagyok, ha nem is találkozunk, csak hónapok múlva, akkor is megmaradunk ugyanolyan barátoknak. Az utóbbi évben sem találkoztunk valami gyakran, és mégsem távolodtunk el egymástól. Úgyhogy ezt is átvészeljük. Eltelik a szolgálati idő, és akkor még mindig van előttünk vagy 50 év. Az egyetemi kollégákkal kötendő barátságok pedig nem ronthatják meg a mi öreg, szilárd alapokon álló barátságunkat. Ugyanúgy, mint a teálatlad a munkahelyeden vagy bárhol kötött barátságok sem.

Azt hiszem, ha a gyermekkori szerelmek, barátságok, álmok átvészelik a kamaszkort, a változások korát, akkor már semmi sem teheti tönkre létezésüket.

Nekem is szépnek, férfiasnak tűnik a rögbi, azért tetszik ez a sport. Kezdeményezőképessegre, helyzetfelismerő készségre van szükség ahhoz, hogy jó játékos legyél; mindezekért mondom, hogy érdemes rögbizni. Ha egy lányom lenne (szeretném, ha gyerekem lány lenne), annak érdekében, hogy kemény, határozott, férfias természetű legyen, szeretném, ha rögbizne. Elszánttá, küzdővé tenni – erre tanít a rögbi. Ezeket a tulajdonságokat jól hasznosíthatod egész életedben.

Tőled éppen ezeket tanultam. Te férfias, kemény, durva természetű voltál, én zárkózottabb, félénkebb. Jól kiegészítettük egymást. És te higgadtabb lettél. (D.-é a fő érdem, ő zabolázott meg), én pedig nem viselkedtem olyan félénken, megjött az önbizalmam.

A szilveszterrel kapcsolatban pedig remélem, hogy nem visznek el addig, és akkor együtt szórakozunk. Azóta már biztos beszéltél B.-vel, és elmondta, hogy milyen italokat vett (F. dolga lett volna), milyen ételeket akar készíteni. Nekem nem akarta megírni, mert meglepetésnek szánja. F. pedig nem írt választ már három hete. Én úgy tudom, rajta a sor, hogy levelet írjon. Mondd meg ezt is neki, és arra is hívd fel a figyelmét, hogy szerezzen magának és lehetőleg Árpának is valami nőt, feltéve, ha nővel akar szórakozni. Árpi pedig nem halad biztatóan az E. meghódításában, ezért szeretné azt, hogy F. valami nőt hajtson fel neki. Ez valószínűleg nem történik meg, és mindketten nők nélkül fognak szilveszterezni. Ez mindig így szokott lenni.

Én a hűgomat is magammal szeretném vinni, egyúttal megóvnám a rossz társaságtól, amely már kezdi megromlani. Természetesen állandóak a veszekedések közötté és a szüleim között. Apám írta, hogy számít a segítségemre a probléma megoldásában.

A fotózásról: úgy hallottam, hogy a kapható legnagyobb méretű fotópapír nagy rajztömbnagyságú. Így hát majdnem lehetetlen 1,5×1 m-es nagyítás. De a folyóiratokban fellelhető képek nagyítására is hasznos a gép. Ha hazamegyek, megkérem apámat, hogy tanítson meg fotózni, mert nekem is megtetszett ez a hobbi.

Zenei téren az újdonságok nem jutnak el hozzánk. Úgy hallottam, hogy az AC/DC repülőszerencsétlenség áldozata lett. A szobában felszerelt hangszóróból ugyanazt az egy szalag diszkózenét sugározzák. December 8-án, Lennon halálának évfordulóján viszont Beatles-számokat hallgathattunk. Néha felcsendülnek egy Queen-koncert dallamai. Más semmi.

Ha van valami postered vagy felragasztható reklámod, és nincs szükséged rá, akkor megkérnék, hogy tedd félre őket. Szükségem lesz reájuk, mert megígértem egy hadnagynak, hogy hozok neki képeket. Azóta szervusz-t köszön.

XII. 5-én tettük le az esküt, ezután hülyére ettük magunkat. Ittunk egy sört is. Mindenkit kiengedtek a városba. Ebből az alkalomból ittam egy „fehér angyalt” (fél rész gin, fél rész vodka). Nem volt mivel eltölteni az időt, így hát hamar visszamentünk, vagyis jöttünk a kaszárnyába. Már akkor fájt a lábam. Keddtől kaptam három nap felmentést, utána még hármát, és tegnap délutántól itt fekszem.

Még írjatok valamit a Zsóka-ügyről, mert kíváncsi vagyok, mi lelte ezt a leányt, hogy ilyen komoly tervei vannak a személyemmel. Talán nosztalgia kerítette hatalmába? És miért kell olyan titokban tartani? És mégis, hogy képzelte el a dolgot? Az eltelt két év alatt háromszor ha köszöntünk egymásnak, és ő még azt reméli, hogy újból összejöhetünk. Jó, hogy te már akkor végképp kiábrándítottál belőle.

A katonaság pedig ne törjön le egyiketeket sem; ez az első igazán nehéz megpróbáltatás, amit kapcsolatotoknak át kell vészelnie. Az a mondás járja, hogy az itt „eltűnt idő” – nyert idő! Valahogy csak lesz, mert „úgy még sosem volt, hogy valahogy ne lett volna”. Sovány vigasz, de... más nincs. Papír hiánya miatt írok ilyen sűrűn. Csók

A.

XII. 15.

Kedves Gino!

Ma kaptam meg a csomagot, és azért örvendtem különösképpen, mert leveledet is olvashattam, és van mire válaszoljak. Ugyanis az történt, hogy a gennyes lábamért kaptam 3 nap felmentést keddtől, XII 7-től. Egész nap üldögéltem a szobában, és kötözésre jártam. A bal lábam sarkán, talpán lévő seb jó nagy és mély lett. És persze gennyes. Pénteken az orvos beinternált az egység kis kórházába. Azóta fekszem, nagyokat alszom, mert már nincs olvasnivalóm; levelet is csak C.-től kaptam pénteken. Ezt még aznap megválaszoltam.

Mindent nap elég sok gennyet távolítanak el a sebből. Olyan, mintha egy szeg lyukat vajt volna a lábamba. A seb átmérője 15 mm, a mélysége 10 mm. Tegnaptól már nincs genny a sebben, és gyógyulni kezdett. Azt hiszem, hogy az idén már nem megyek gyakorlatozni. Nekem tetszik az itteni élet, a nagy olvasások, evések, híztam is kb. 2-3 kilót.

Úgy hallszik, hogy 27-én hazamehetünk, addig kihúzom a felmentéssel. Most már anyáméknak is lehet szólni, elmúlt minden veszély. Az orvos szerint meg kellene kapjam a türelem díját, olyan férfiasan bírtam kis műtéteit. A sebbe mindig begyömöszölt egy fertőtlenítőszeres gézt. Ebből gondolhatod, hogy jó mély seb volt.

A csomag tartalma pedig kitűnő: a kekszek ízletesek, a csoki finom. A kis dobozban sok minden elfért. A szalvétákat nincs mire használnom; a borítékokra pedig kár volt pénzt adni, mert 12 nap alatt nem írhatok 10 levelet. Még nekem is van négy bélyeges borítékom. Csak a papír hiányzik. C.-nek nagyon apró betűkkel és sűrűn kellett írjak. Mindenesetre nagyon köszönök mindent; másnak nemigen küldenek a barátaink csomagot. Nem annyira háziasak.

Őszintén örülök, hogy dolgozol, és annak még jobban, hogy tetszik a munkád. Ez nagyon fontos dolog az ember életében. Biztosan te is tapasztalod, hogy milyen más az élet, amikor a munkádat kedvvel végzed; nem húzod a szád, amikor be kell menni dolgozni. Jobb, ha kisebb fizetés ellenében is olyan munkát végzel, ami tetszik. Másképp az egészség, a lelki egyensúly rovására megy a mindennapos utálat, amit a munkád, a munkahelyed vált ki. Ha jól érzed ott magad, légy rendes, és becsüld meg a helyed. Te is tudod, milyen nehezen lehet elhelyezkedni, nemhogy egy neked is tetsző, könnyű munkahelyet kapj. Szilveszterre pedig, remélem, a jó munkahely a morálozat, az életkedvedet is növeli.

Most pedig sorra veszem a leveledben felmerülő problémákat. Ha hazamegyek, azért csak elmegyek E.-hez Csabával: megnézzük, mit vásárolt. Ettől még nem dől össze a világ. Majd meglátod, hogy nem történik semmi. Nincs miért vele töltssem az időmet. Komoly kapcsolatra nem látom képesnek; akkor, amikor másra lett volna szükségem, akkor nem lehetett, vagyis nem akarta. Most már eljárt az idő, és nem érdemel figyelmet. Arra még kíváncsi vagyok, milyen cuccokat lehet kapni. Ezzel nem adok neheztelésre neked okot. Erről még beszélünk.

Látom, hogy jó lány vagy, rendes, féltő, dolgozó. Az pedig különösen értékelendő, hogy otthon is segíted mamádat a háztartásban. A húgom azt írja, hogy jól nézel ki, a hajad is jól áll. Erről majd meggyőződöm, de biztos van valami igazság a dologban, ha a húgom is felfigyelt rá. Én azért mégis azt mondom, hogy vigyázz az alakodra; a fenekedre, a combokra, ugyanis alacsony termetű vagy, és éppen ezért hajlamosabb is a hízásra. Vigyázz, mert a munkahelyeden állandóan ülsz, és ha nem mozogsz néhány percet óránként, akkor szépen ellaposodsz.

F.-t intézd, ahogy gondold. A baj az, hogy C.-nek 17-én jelentkeznie kell, és lehet, hogy szilveszterig el is kell utaznia. Ha így lesz, akkor ők is jönnek. F. nem jön, Árpának nőre van szüksége. A biztos ember Csaba. Azt hiszem, már írtam, hogy Tamás is rendez szilveszteri bulit. István szerint minél több osztálytársunkat össze akarja gyűjteni. Lehet, F.-t is meghívják, és akkor nem csodálkoznék, ha Árpi is oda menne. Ha látom, megkérdem, hogyan döntött.

Remélem, C.-nek nem kell elmennie, és akkor nem leszünk éppen olyan kevesen. Engem ez sem zavarna, de akkor a húgom érezné rosszul magát.

C. biztosan felhív, és megmondja, hogy vele mi a helyzet. Ha nem jönnek, akkor, ha akarod, meghívhatok még valakit. Javasolj egy nőt Árpinak. Azt hiszem, meggyőzhetem, hogy nő nélkül is velünk szilveszterezzen. Hivatkozhatnék jobb piákra, kajákra.

Az lenne a legjobb, ha sürgősen írnál neki is meg Csabának is, és meghívnád őket. Panaszkodtak mindketten, hogy nem írsz. Esténként szoríthatok egy kis időt két levél megírására.

Kétszer áldottam veled: az első erotikus volt, a másodikban pedig elhagytalak, mert már untam a megszokott női pletykákat, a cirkuszosokat.

Egy városunkból való tag nem akarja visszaadni a Lennon – könyvem, azt mondja, hogy ellopta valaki. Ezért otthon verést kap, vagy más ehhez hasonló bosszú vár rá.

Sorinnal már nem vagyok olyan jóban. Megijedhettem tőlem a töményérés eset után, biztosan úgy véli, nem jó ilyen gazemberekkel találkozni. Jóban vagyunk, de ritkábban találkozunk, mert ő más egységben van. Egy fővárosi taggal értem meg jól magam. Rendes, adakozó és intelligens. Természetünk nagyjából megegyező. Ő sokkal inkább szívén viseli ügyeinket; idegeskedik, szájal, hogy elérje igazát. Szereti az irodalmat, jó matekes, a zenéhez is ért. Szép szőke nője van, és mikor levelet kap tőle, úgy mosolyog boldogságában, mint egy gyerek. Valinak hívják. Sokat mesélt a fővárosról. A kórházban is csak ő látogatott meg. Az az érdekes, hogy állandóan vidám, és sokat mosolyog. Majd, ha lesz alkalom, megismerheted. Ha a fővárosban járnék, szívesen felkeresném.

Arra kérlek, ha van valami postered, akkor tartsd meg nekem, mert van itt valaki, aki meghálálja, ha hozok neki pár képet. Azt hiszem, adtam neked egy postert, amely egy lófejet ábrázol. Írd meg, hogy nálad van-e, vagy nincs. Még érdeklődj a lemezek után is. Mire hazaérek, tudjam, hogy mi van, és mennyibe kerül. Jó?

A mezőgazdasági munkáért pénzt kapunk, s a zsolddal együtt lesz pénzem egy-két lemezre. Szilveszterre a bort, gondolom, azért nem veszed meg, mert nem tudod elcipelni. Ha nem ez lenne a baj, akkor nyugodtan kimérhetsz a borokból, mert én emlékszem az ízükre, és tudom, melyik finom. Készíték egy listát:

- 1 fehér MAMAIA
- 1 piros „-”
- ezt megvetted
- 1 gin
- + 10 sör – a nőknek
- 5 hecserlibor
- 2 l. szőlőbor
- 2 l. ribizlibor

Azt hiszem, elég lesz ennyi. Nem tudom már, mit írtam előbbi levelemben, nézd meg, és vedd a kettőnek az átlagát. Ezen kívül kérj nekem is egy üveg fehér ribizlit; és szeretnék apáméknak venni 5 l. hecserlibort. Persze ha van belőle nagyapádnak.

Azt is írd meg, hogy nálatok lesz a buli vagy nagymamádéknál. Írj még néhány idetartozó dolgot: meddig maradhatunk, mit eszünk, mi lesz a zenével stb.

Menj el hozzánk, vár a karácsonyi ajándékom.

Remélem, hogy mire megérkezik a levelem, már átvette a csomagot. Így nyugodtan leírhatom, hogy egy kalapot vettem: remélem, van mihez felteld. A színe és a formája kell, hogy tetszen neked is. Itt van még egy liter muroklevem és egy ananászkonzervem, amit a koktélokhoz fogok felhasználni.

Lehet, hogy amikor hazaérek, még kapsz egy karácsonyi ajándékot. Ez F.-től függ, ugyanis őt bíztam meg a megvásárlásával. Meglátjuk.

C. is ajánlkozott, hogy vár az állomáson, de nincs ilyesmire szükség, mert biztosan vár majd apám a kocsival. Egyszerre jövünk, és valószínűleg este 11 után érkezünk.

Ha beszélés még F.-vel, mondd meg neki, hogy írjon, mert rajta a sor. Így megtudhatom, hogy mi a helyzet az ajándékokkal.

Válaszolj gyorsan, mert unatkozom a kórházban. Puszi.

XII. 15.

Dear Joe!

Milyen rég nem szólítottalak így?! Délelőtt kaptam meg a leveledet. Most 23,15 van, és egy kicsit fáradt vagyok nyolc óra munka után. A munkahelyemen kissé elromlott a helyzet, mert soka meló.

Egészségi állapotod aggaszt.

Talán mondanom, írnom sem kell, mit kívánok neked, hogyan szeretnék viszontlátni.

Annak, hogy most üdülsz, nagyon örvendek. Remélem, a sárgaságos egyéneket hamar helyrepopofozzák, és dec. 27-ére itthon leszel.

Ne vigasztalj, mert az egész egy nagy rohadt szar. Bocsánat a rohadt szóért. Én sajnos természetemből adódóan szélsőséges vagyok (egyén, típus). Éppen ezért félek, nehogy túl finoman vagy igen durván kezdjem a szolgálatot. Még csak annyit ezzel kapcsolatban, hogy megpróbálták a szerencsénket irányítani, de úgy látszik, sikertelenül. Két nap múlva küldök egy képeslapot, azon majd rajta lesz, hogy hová és merre megyek.

A szilveszterre vonatkozóan D. felvette a kapcsolatot B.-vel. A többi számodra meglepetés.

Ha az elkövetkező években alkatmam lesz, majd megtanítalak rögbizni. De amikor érezni fogod, miként csapódik neked egy jó sebességben lévő 70 kg-os emberi test, akkor majd elmegy a kedved ettől a finom sporttól. Részemről lehet, de én a lányomat nem tanítanám sem rögbizni, sem bokszolni. (Cipőt igen!)

A húgodról hallottak megleptek. Ha valahogyan tudnék segíteni, s ha rajtam múlik, készen állok segítségére lenni.

Apropó! A város tele van kicsi punkistákkal. Mocskosak, büdösek, rongyosak meg minden. Förtelem.

A fotózást könnyű megtanulni, de gyakorlatban alkalmazni a tanultakat nehéz. Nem tudom, a papád mennyire tud, de én szívesen szolgálok negatív példákkal, melyekből tanulhatsz.

Mivelhogy festeni nem tudok, és sokszor nem is tetszik a festészet, mert túl rafinált: a 7 művészet kisfiát, a fotózást nagyon megszerettem. A művészfotóról majd máskor.

Postert, reklámot próbálok szerezni neked. Attól függetlenül, hogy mi lesz 17-én, várunk, várjuk a veled való találkozást.

Kérlek, erre a levélre ne válaszolj, míg nem kapod meg a képeslapomat is. Akkor meg íráj a sorsodról, hogyan halad a gyógyulásod, van-e remény a december végi találkozásra. Csókol

C. és D.

P.S. Csabának sajnos nem írtam, teljesen megfeledkeztem róla, viszont számítok rád, szólj egy pár jó szót hozzá a nevemben. Ahogy az indiánok mondják. „A barátaink barátai a mi barátaink!”

Rossz álmok

Sűrű köd fedte az országutat. Öt-tíz méternyi, ha lehetett a látótávolság. Hegyre kapaszkodott föl a Trabant. Valószínűtlenül lassan haladt előre a tejszínű levegőben. Az apa egyesbe kapcsolt, és ráfeküdt a kormányra. A köd, mintha valahol rést kapott volna a kocsin, beúszott az utastérbe, és ott gomolygott mindenféle ijesztő alakzatokban, amilyeneket csak rossz álmaiban láthat az ember.

Az apa egyik barátját látta az első ülésen. Látta, hogy mozdulatlanul ül, és megfeszített figyelemmel, mereven előre néz az országútra. Az út közben eltűnt a kocsi alól. Az apa arra gondolt, hogy barátja, bár nála fiatalabb, az utóbbi időben, sűrű egymásutánban temette el szüleit és közeli rokonait.

– Jobbra! Jobbra! Kanyar következik! – szólt nyugodtan a barátja, és továbbra is előre figyelt mozdulatlanul.

Átvágott a szobán, levette a tízliteres akvárium üvegfedelét. A halak mintha zöld olajban lebegtek volna; furcsán nagy, kerek szemmel néztek vissza rá. Amikor megfordult, látta, hogy lánya a hengeres műanyagszéken állva a könyvespolcon rendezget valamit. Vasárnap este volt. Az esti filmhez készülődtek. A lánya valószínűleg nemsokára bekapcsolja a tévét. Az egész nap az ünnepeket megelőző, sajátosan kellemes hangulatban telt. Ilyenkor mindenkinek kedve van a rendezéshez. A készülődés öröme, napok óta megkönnyített minden, máskor utálatos és csakis kényszerből vállalt munkát. Apró ötletek születtek és valósultak meg percek alatt, gyűlt a jókedv, tornyosult a boldogság.

A lánya kéretlenül is takarított, rendbe rakta bátyja polcait, amelyek a könyves szekrény lehajtható asztallapja mögött tele voltak mindenféle mütyürrel, furcsa emléktárgyakkal, amilyeneket csak a fiúk szoktak gyűjteni tizenéves korukban.

Lánya a fiú 18 x 24-es nagyítású kalapos fényképét állította a mennyezettől számított harmadik polcra, a könyvek elé. Aztán úgy igazította a fiú láncos zsebóráját a kép elé, hogy az a fényképen látható óra magasságában lógjon. Az apa látta, hogy a fényes-fehér fényképpapírra akasztott ezüstlánc fekete szalaggá alakul át hirtelen. Megállt egy pillanatra, és az akváriumot a melléhez szorítva fölnevezte a képre. Az ezüstláncan függő óra valamennyit kilendült a helyéről.

– Nem lesz az úgy jó, fiam! – szólt a lányához.

– Megtartja – mondta a lány, miután leugrott a székről, és apja mellé visszalépve nézte igyekezetének eredményét. Ragyogott a boldogságtól. Az apa egy pillanatig arra gondolt, hogy elmondja a lánynak, mit látott a képen az ezüstlánc helyén, és beszél arról a szokásról is, amikor az emberek eltávozott szeretteik arcmását fekete keretbe vonják az emlékezés végett, amelyet a gyász kényszerített rájuk. De nem szólt, mert öregesnek találta a lelki kitárulkozást, a féltést, amelyből minden valószínűség szerint furcsa látomása eredt.

– Nehogy leessék az óra! Kár lenne érte, hiszen még vadonatúj – figyelmeztette a lányát, és az akváriummal együtt eltűnt a fürdőszoba ajtaja mögött. Elégedettséget érzett, mert nem árulta el magát. Öregasszonyos ijedtségével talán még a lánya rendező kedvét is lehervasztotta volna. A fürdőkádba tette a kis üvegkalitkát. A halak mozdulatlanul lebegtek a zöld olajban, és egyre nagyobbodó szemmel figyelték mozdulatait.

A Trabantban ült. Az anya előrehajolt a hátsó ülésről, elkérte a szemüvegét, hogy megtörülje. Egy végtelenül hosszú nyílegyenes országúton rohantak. Sűrű havas eső esett, idegesítően kopogtak az esőcseppek a karosszérián. Az ablaktörő egyhangú zaja álmosító volt. Az apa úgy érezte, hogy a motor emberi tüdőhöz hasonlóan zihál. Saját zihálását hallotta, s úgy figyelte a fogyni nem akaró utat, mint aki tudja, hogy ilyennel csak rossz álmaiban találkozik az ember. Hátradőlt, nekifeszítette hátát az ülésnek, és várta az ébredést. Ha este vacsorázott, mindig furcsák voltak az álmai. De akárhogyan is erőltette, nem jutott eszébe, mit evett lefekvés előtt. Levette lábát a gázpedálról. A kocs sebessége semmit sem változott. Félt a csúszós útszakaszoktól, és ez rendkívül éberré tette. Azt is tudta már, hogy aznap este semmit sem vacsorázott. Várta, hogy képtelen álma félbeszakadjon. Visszakapta a tisztára törült szemüveget feleségétől, orrára pászította. Nem észlelt különösebb változást: ugyanúgy látott, mint addig. Ködök jöttek, és a fákkal, behavazott árokkal szegélyezett út továbbra is nyílegyenesen a semmibe vezetett.

Az apa megnyugodva nyújtózott egyet. A felesége mindig mellette ült az első ülésen. Miért engedte volna át a helyét éppen ezen a nehéz úton, egy ilyen keservesen hosszú éjszakán?

Visszavitte a kőlappal szélesített ablakkeretre az akváriumot. A víz fehér volt a kocka alakú üvegedényben. A halak eltűntek. „Nem baj – gondolta az apa –, lassan kitisztul minden. A fiú örülni fog, hogy távollétében is megmaradtak a halai!”

A lány tovább rendezgetett a polcon. Azt akarta, hogy bátyja mindent olyan rendben kapjon, ahogyan itt hagyta.

– Külön szobája van, egyedül neki van külön szobája, mégis a bátyja helyébe telepedett – csodálkozott az anya, és kérdőn nézett a férjére.

– Ott esik neki jól a tanulás! – jegyezte meg mosolyogva az apa, és ezzel a maga részéről lezártnak tekintette az ügyet. De a közeli viszontlátás hírére maga szólt a lánynak, hogy teremtsen rendet a fiú helyén; dolgait állítsa a régi rendbe. Erélyes felszólítása semmiféle ellenkezést nem váltott ki a lányból. Napok óta a közeledő együttlét ígézetében éltek; egyszeriben megszűntek a hirtelen felcsattanó viták, az értetlenség, az elmergesedő szóváltások.

Vasárnap este volt. Az anya még talált valami rendeznivalót a konyhában; kedvvel végezte, nyoma sem volt arcán az „értetek feláldozom magam” máskor oly könnyen megjátszott kifejezésének.

A lány a Hotel California című új lemezt bögte a lemezjátszón, és elégedetten figyelte a saját igyekezete nyomán kialakult rendet. Az akváriumhoz lépett. A tiszta vízben – ötször is megszámlolta – csak három ijed képű hal tátogott. A negyediket mintha a föld nyelte volna el – eltűnt. Az apa a fürdőbe sietett. A fürdőkád fehér volt, mint egy meszesgödör. Az apa felhúzott szemöldökkel visszament az akváriumhoz. Körbeforgatta az üvegedényt, és újra megszámlolta a halakat. Bosszankodva állapította meg a megfellebbezhetetlen tényt: a negyedik hal végleg elúszott.

Ekkor élesen csengett a telefon.

„Hogyan történhetett?” – törte fejét az apa, miközben a telefonáló idegen hangjára figyelt. Biztos volt benne, hogy ezt a hangot még sohasem hallotta. De mert az idegen a nevéen szólította, nem tette le a telefonkagylót.

A lány lehalkította a lemezjátszót, és az anya is bejött a szobába a csengetésre. Némán és kérdőn nézték az apát.

Az apa merev, de fokozatosan elfehéredő arccal igenelt az ismeretlen telefonálónak.

Azon a vasárnapon a szép és jó álmok a rosszal, az elviselhetetlennel ütköztek.

Lezárt sorompóhoz közeledett a kocs, süket csendben úszott a latyakos úttesten. Az ablaktörő nehezen birkózott a sűrű esővel. A sorompó fekete-fehér csíkos volt, és beláthatatlan űr előtt űrködött. A sín pár hirtelen kanyarral ebből a sötét űrből kanyarodott közvetlenül a sorompó mögé. A sínvas rozsdás volt, kopott vörös minden oldalán, úgy tűnt, évek óta nem járt errefelé egyetlen vonat sem.

Az apa kikászálódott a kocsiból. Feltűrt gallérral nekivágott az éjszakának. Halványan még emlékezett rá, hogy az ablaktörőn akart igazítani, de talán csak azért hagyta ott a védelmet nyújtó kocsit, mert vizelnie kellett.

Visszanézett az útra. Furcsállotta, hogy egyetlen kocsis sem követi. Megfordult. A sorompón vörös lámpa égett. Az volt az érzése, hogy ezt a sorompót örökre leengedték, és már nagyon régen áll ebben a helyzetben.

Amikor elindult az őrház felé, iszonyú nyilallást érzett a hátgerincében. Legyőzte a fájdalmat, és rogyant testtel, csoszogva közelített az őrházhoz. Az egyik nyáron napszámért dolgozott, disznóolt épített a kollégájával. Az utolsó saroglya betont vitték hátra a kertbe, az istállók mögé, ahol a tucatnyi hízó korszerű ólja készült. Az úton a kolléga, miközben mérgesen belerúgott az útját álló sertésbe, megrántotta a saroglyát. A megvadult disznót látva az apa ösztönösen, hirtelen mozdult az ellenkező irányba: az ötödik csigolyája felmondta a szolgálatot, az alóla kitüremlő porc és az idegek helyváltoztatását rogyant lábán érezte. Nehezen járt. Elkínódott valahogyan a kocsijáig. Hazahajtott. A tömbház előtt játszó gyerekek megbámulták. Két hétig nem kelt föl az ágyból. Később gyerekei elmesélték, hogy akkor, ott lenn a játszótéren többen is feltételezték: „Édesapa belecsonált a nadrágjába!” Azóta hideg időben csaknem mindig előáll a derékfájása, nehezen indulhat, de ha erőlteti a járását, később enged az erőtlenség, és újra parancsolni tud a lábainak.

Az őrház felé tartott, és közben azon mulatott, hogy a kocsiban ülők valószínűleg azt hiszik, belerondított a nadrágjába.

Az őrház csatornájából csorgott a víz. Az arcára is ömölhetett belőle. Letörülte a keze fejével. Sós víz volt. Benézett a sötét ablakon. Jókora szobabelsőt látott. A falak mentén hatalmas könyvespolc, közvetlenül az ablak alatt vesszőből fonott bölcső állott. A fia fekiült a bölcsőben. Hanyatt fekvé, két kezét hátravetve aludt. Az Őrzőmama állt a bölcső mellett. Mosolyogva intett. A szájáról könnyen leolvashatta üzenetét:

„Moost teetteam tiisztáábaa! Aaalsziik a dráágaaa...”

Visszatért a kocsisához. Az országúton mentőkocsi közeledett hangtalanul. A sorompó nem volt sehol.

A tehergépkocsi a négy hátsó kerekével felhajtott a vasúti sínre, hogy közelebb kerüljön a tehervagon feketén tátongó szájához. Az apa felismerte a helyszínt: a vasúti csomópont állomását. Járt fönny az irányítótoronyban, ahol villanyfényes vonalkák és mindenféle számok és betűk mutatják az állomásra érkező vonatok helyét. A barátja szólt a vonatirányítónak, hogy az állomásépület magasságába engedje a második vagon, és amíg a kirakodás tart, ne engedjen szerelvényt az első vágányra. Aztán visszatértek a váróterembe. Az apa nem érezte a váróterem hányásszagát. Fázott. Mozdulatlanul ült a fapadon. Mellette nyugdíjazás előtt álló őrnagy a felesége halálát mesélte. Az apa nem értette, miért éppen neki mondja el a szomorú történetet. Az asszony rákos volt, minden elképzelhető megpróbálták, rengeteg orvosságot beletömtek, mégsem segíthettek rajta. „Valakinek csak el kell hogy mondja” – gondolta az apa, és nem a férfit, hanem az ismeretlen asszonyt sajnálta. Mielőtt az őrnagy részletekbe bocsátkozhatott volna, az apa felállt, elballagott az üveges ajtóig, és kinézett az éjszakába. Látta, hogy akár egy tartályhajó, lassan és megborzongtatóan egy szennyes tehervagon úszik be az állomás előtti térre. Idős vasutas nyitja az ajtaját. Lámpája ide-oda imbolyog a sötétségben. Fiúk jönnek, és óriási ládát emelnek le a vagonból.

– Csak lassan! – figyelmezteti őket a gépkocsivezető. – Csak lassan!

Az apa látta, hogy ezek a fiával egyidős fiúk erőtlenek, nyápicok. A láda valóban nagy volt, és nem nekik való. Indult segítségükre, de a barátja visszatartotta. Elébe tartott karral megállította. A láda ólomból volt. Körvonalai elmosódtak a sötétben. Barátja karja ólomnehéz. A láda a vagonnál is nagyobb.

Valaki kinyitotta a kocsis ajtaját, és besegítette az ülésre. Az apa csodálkozva vette észre, hogy nem ő vezet. Egy idegen kocsijában ült. Az idegen nagyon hasonlított az özvegy őrnagyra. Az időjárásról beszélt.

– Fekete karácsonyunk lesz... Fél évszázada nem volt ilyen enyhe telünk...

Az apa nem válaszolt. Befordultak a vasrácsos temetőkapun. Azt gondolta, jobb, ha az ember álmában sem beszél zöldségeket.

Füröszgtess álom, vasderes lovak
szügye párállik télben
utolsó vágta kor
feksziünk kiterítve, test mellett test
egymást kézen fogva, s lám
sehol a pap, sehol a siratóasszonyok
jajongó hada
csak vasderes lovak vágtaznak
félreállni már nem lehet:
előttük vágtaznak vagy eltaposnak

Az apa némelykor verset álmodott. Úgy álltak egymás mellé a sorok, mint magasodó téglafal a kőműves keze alatt. Lüktetett, hömpölygött benne a vers. Olykor csak miután felébredt, és próbálta emlékezetében felidézni a sorokat, döbrent rá, hogy fáradt agya olvasmányélményeiből vetített ki sorokat, valamiért fontos részleteket.

Lassan, méltóságteljesen kitárult a kapu. Tudta, hogy felfelé kapaszkodó lépcsők következnek, és az előcsarnokból kettéfelé, folyosókra vezet az út. A kapu fölé írt latin feliratról, az ajtó vastag üvegéről ráismert az iskola bejáratára. De a nyitott kapu mögött nem a felfelé vivő lépcsőket, hanem a fia sötétkék ruhás képét látta. A tablójukon az ismert Ady-versrészlet:

Mi vagyunk: Jövő és Igazság,
Engesztelés és nagy Ítélet,
És mi vagyunk, csak mi vagyunk
Jó Sors, ha kell, s ha nem kell: Végzet.

– Jó idézet – mondta az apa a fiának.

– Valamelyik tanárunk választotta – mondta a fiú, és látszott rajta, hogy unja, nem szereti a nagy szavakat. Minden távolinak tűnt: Jövő, Igazság, Engesztelés, Ítélet, Jó Sors és Végzet. Az apának kedve lett volna ebbe a sok-ismeretlenes egyenletbe behelyettesíteni egyet s mást. A jövő fogalmát csakis gyermekeinek boldogulásával értette meg, az igazságot a maga igazságaival. Engesztelés és ítélet hidegen hagyta, a sorsot formálhatónak, a végzetet elkerülhetetlennek tudta. Megmutatta a fiának azt a halálfejes fedőlappal készült könyvet, amelynek mottóját Simone de Beauvoir Szelíd halál című művéből választotta az író: „Világos lett, hogy a halál sehol, semmilyen életkorban sem valamilyen természetesség. Hogy mindnyájan halálra vagyunk ítélve, azt tudjuk, de ennek az osztályrészünknek elcsépelet általános érvénye és minden egyéni halál magányos tapasztalata közt nyomasztó ellentét van.” A fiú elolvasta a mottót, és utána elolvasta a könyvet.

– Jó könyv – mondta az apjának. – Egy apa haláláról szól. Szomorú könyv. De azért jó könyv. A fiú nem látszott szomorúnak. Komoly volt.

Az apa örült, hogy az ajánlott könyv elgondolkoztatta a fiát, és úgy érezte, sikerült még egy lépéssel közelebb kerülniük egymáshoz.

Becsukta a súlyos iskolaajtót, és rátapasztotta a kezét. Az ajtó kifelé nyílt, minduntalan kitárult. A kicsengetési kártyán látható ajtó volt. Készült összesen 8200 példányban. Ebből kétszáz jutott fiának. Tizennyolc éves korban ennyi barát és ismerős: kerek számban kifejezett népszerűség. Mi sincs ennél távolabb, mint a halál gondolata.

Álmaikat nem válogathatjuk. Meglepnek minket, fölemelnek és letepernek.

Valaki leemelte a koporsó fedelét. A koporsóban a fia feküdt, és lélegzetvétel nélkül aludt.

Az apa barátja, mozgékony, szemüveges ember, forgalomirányító a vasútnál. Állt a koporsó mellett, és a megdöbbenéstől nem tudott szóhoz jutni.

„Ilyen lehet a vasutas, amikor téved. Amikor megtörtént már a vasúti szerencsétlenség.”

– János! – rezzent fel a forgalmista, mint aki gondolatokban olvas. – János! Fel kell öltöztetni a fiút. – Szürke munkaköpenyes öregember mozdult, valahonnan a kápolna mélyéből jött, megállt az apa előtt, és mozdulatlan arccal, nagy lélegzetet véve, kijelentette:

– A nők jelenlétében nem tudom felöltöztetni...

– Menjetek ki – mondta az apa a nőknek, és sírva bontogatni kezdte a szíjat, amivel a fia kezét összekötötték valamiféle ismeretlen szertartás szerint.

Az anya átadta a szürkeköpenyes embernek a fiú galambszürke ruháját, kedvenc nyakkendőjét és mindent, amit a ballagáskor hordott.

– A nyakkendőjét én szeretném megkötni – mondta fojtott hangon B.

– Nyakkendőjét majd ez a lány fogja megkötni! – mondta az apa, miután végre sikerült kibontania az erősen összehúzott szíjat. Aztán szóltanul fia lapáttanyerét nézte.

A fiú húga dühösen belerúgott a fekete, ormótlan bakancsokba.

– Ha nem mennek ki a nők, hozzá sem fogok az öltöztetéshez! – mondta szigorúan az ember.

Az apa kikísérte a nőket. Átölelte őket és vitte, vitte magával. Sötétség és sajgó fájdalom áramlott a temető sírrengetege felől. A temető rácsos kapuján belül álltak összeborulva. Fölöttük csillagos volt a decemberi ég. Különös év, különös december, különös látomás.

Az apa fölnevezett a csillagokra, és arra gondolt, ha nem emeli ki a koporsóból a fia sebes bal lábát, melynek láttán szörnyülködve-nyögve elborzadtak a körülötte állók, akkor most és talán mindörökké elhiszik neki, hogy egy nagyon szép, egészséges fiatalembert láttak mélyen aludni.

- Láttad, milyen kék az ajka?
- Láttam.
- A szívbajosoknak ilyen...
- A mi fiúnk nem szívbajos. Viszont minden bizonnal alaposan átfázott a jéghideg vízben.
- Fürdött.
- Átúsztá a tavat. Oda-vissza lehet vagy másfél kilométer.
- Meggondolatlanok ezek a gyermekek.
- Egyedül úszta át. Próbára tette az erejét. Estére otthon lesz, beledugjuk a jó meleg vízbe...
- Szeret fürödni... Vajon mikorra érkezik? – Estére otthon lesz. Nem hagyhatta a többieket. Gyalognak vagy tíz kilométert, és elkapják az esti buszt...
- Jó, hogy ideadta a csomagjait.

Kanyargós úton jártak. Visszafelé jöttek a hegyekből. Az út bal oldalán, lenn a mélyben kéken csillogott a gyűjtőtó vize. Körülötte fenyvesek, patinás sziklák és üde zöld tisztások.

„Képeslap.” Az apa egy nyár végi vasárnap délutáni autós kirándulás emlékein kérődzött. Nem szerette a céltalan utakat, a csupán a távolságért véghezvitt benzinfogyasztást.

Az anya a hátsó ülésen ült régi, gyerekkori barátnőjével. Az apa mellett a férj. Négyük barátsága házasságuk előtti. Kirándulásuknak kettős célja volt. Kocsikázni a barátok kedvéért, és közben meglátogatni a tóparton a barátaival sátorozó fiút.

Kanyar előtt álltak meg az út szélén, kiszálltak, és leereszkedtek a tópartra, ahol kilométer hosszan sátrak sorakoztak. A tó vizén motorcsónakok száguldottak föl s alá, vízi síelőket húztak maguk után. A táborozók kiültek a meredek partra felhúzott sátrak közelébe. Nézték a motorcsónakok futását, vidultak a kezdő vízi sízők ügyetlenségein, amikor minden igyekezetük ellenére megmártóztak a pisztrángos lében. A naplemente szépnek ígérkezett, és az apa látta, hogy a tavat bámuló jómódú városi emberek áhítattal várják, hogy a nap aranykorongja a szemközti hegy mögé bukjk, és jóleső fáradságukat, napközben felforrósodott testüket enyhítse a közibük lopakodó este.

A fiút sehol sem találták.

Felkapaszkodtak az útra, beültek a kocsiba, és tovább hajtottak felfelé a hegyi úton. A következő tábornál sem találták a fiút, hiába kérdezősködtek utána.

Visszafordultak. A csónakosok táboránál az apa lekiáltott az útról. Hosszan, elnyújtott hangon szólította fiát. A tó túlsó oldalán sötét foltként fenyves állott. Mintha minden kiáltása után nőtt volna a csend.

Aztán mintegy kétszáz méternyire, jobbra, az út és a tó közötti bokorsor alól szőke, szemüveges srác indult fölfelé. Csak egyszer intett. Kopott farmernadrágot és villámzárás pufajkát viselt.

- Ő az! – mondta tompán az anya.
- Ő az! – szólt kislányos örömmel az anya barátnője.

Elébe mentek. Aztán a fiú visszakísérte őket a kocsinhoz, és átvette a műanyagzacskóba csomagolt süteményeket. Kék volt az ajka, de nevetett.

- Estére otthon leszek.
- Az jó! – mondta az apa, és arra gondolt, hogy általában minden vasárnap este van melegvizük a tömbházban.

Kissé szédült. Azt hitte, nyitott szemmel járkal, fátylak között kering. Valaki baráti hangon azt magyarázta, amit nem tudott megérteni.

- Zárt város – zárt temető! Hogy nem érted?!
- A régi köveket rendre kidöntik...
- Így is zsúfolt már ez a kert...
- Apám azt mondta, hogy legalább négyszáz éve élünk ebben a városban.
- Ez most nem számít!
- Most mit kell tennem?
- Majd mi elintézzük. Szólunk a barátunknak, ő az igazgatójának, és így tovább. Írd meg a kérvényt!
- Mít kérjek?
- Sírhelyet.
- Nekem nem kell a sírhely!

– Muszáj!

Az apa egy irodában állt. Jött az igazgató. Az apa barátja odanyújtotta a kérvényt. Az igazgató aláírta. Az apa megköszönte, és kifordult az ajtón.

Kocsiba ült. A zárt temető vasrácsos kapui maguktól kinyíltak a kocsi előtt. Felrobogtak a dombtetőre. A gondnok magyarázott.

– Ez itt egy száraz hely...

Az apa körülnézett, és továbbment.

– Itt források vannak. Nedves hely...

Az apa körülnézett. Úgy tűnt, a fák között látja a várost. Anyanyelvén írott sírfeliratokat látott. Ismerős, tisztelet parancsoló neveket. Intett.

A sírásók sietős munkába kezdtek.

A szobában enyhe orvosságzag terjengett. A fiút estére befektették a húga szobájába. Már mind átestek a járványos influenzán, csak ő tartotta még magát. Lucskos ősz volt. Az edző kétnaponként felhajtotta a vízilabdázókat a város közepéig húzóódó hegyre. Az erdő mellett kellett leereszkedniük, aztán átvágtak a folyó fölötti hídon, és kikötöttek a fedett uszodában.

– Nem fog rajta a betegség – mondta az apa.

Néhány nap múlva furcsán fénylettek a fiú szemei.

– Lázás – állapította meg az anya, és ágyba parancsolta. Lázcsillapítót adtak neki, de estére mégis negyven fölé emelkedett a hőmérséklete. Újabb adag gyógyszert kapott, éjfél után pedig az anyja hideg vizes borogatást tett a fiú bokájára és karjára. Addig cserélte a borogatást, míg vissza nem húzódtott a láz.

A fiú tágra nyitott szemmel, szótlánul nézte a körülötte sürgölődő szülőket.

Másnap felkelt, és időnként titokzatosan mosolygott serkenő bajuszkája alatt. Az apa olykor azon tűnődött, miféle álmodást látott a fia azon a lázas éjszakán.

Az idős tanító házából egyenesen a temetőbe lépett. Kicsi, kalotaszegi temető volt, tele korhadó kopjafákkal.

– Szépek ezek a kopjafák – mondta az apa.

– Szomorúságosak – szólt a barátja.

– De azért valamiért nagyon szépek – erősítette az apa, és kijelentette, hogy csináltat egyet, hazaviszi, és beállítja valamelyik szobasarkba.

– Nálunk faragják – sietett segítségére az idős tanító. Elvezette őket a beteg asztaloshoz.

– Diófából kellene.

– Azt lehet – mondta a mester, és közelebről megvizsgálta a kopjafa rajzát, amelyet az apa barátja készített a temetőben látott sírfák mintájára.

Két hét alatt elkészült vele.

Az apa hümmögött. A mester földbe állítható kopjafát készített.

– Állnia kellene ennek a szobám sarkában – nézett a faragóra.

– Azt is lehet – mondta a mester. Szeme megakadt egy görcsös szilvafa kiszáradt törzsén. Két végét laposra vágta, felső részébe négyszögű mélyedést faragott, és beleállította a kopjafát. Aztán csendesen megjegyezte:

– Szobába valót még egyet sem csináltam.

A kopjafa nehéz volt. Szilvafából készült aljáról időnként lefeszítettek egy-egy kéregdarabot. A látogatók így is szépnek vagy legalábbis érdekesnek tartották.

A ravatal a kápolna melletti téren áll. Szól az ünnepélyes gyászzene. A nagytemplomban deket harangoznak. Felszállt a köd, fényes-hidegen ragyog a nap.

Az apa nyögve forgolódik. Előbb a kopjafát állítja a halott fejéhez. Aztán a fenyőfát, amelyet barátja küldött a Hargitáról.

„Most mit csináljak? Mihez kezdjek?”

Egymagában áll a betonlapokkal fedett téren. A lapok között fű nőtt.

„Nagyhét közepén, Viktória napján?”

Jönnek a rokonok, barátok, ismerősök, ismeretlenek. Eléjük siet, aztán földbegyökerezett lábbal áll. Hozzálépnek, megölelik, megcsókolják. Pedig tudják, hogy nem szeret csókolózni.

Valószínűtlen minden. Gyűlnek a koszorúk, nő a temetéseken szokásos illat.

„Sohasem szerettem a temetéseket! Hogy kerülök én ide? Hányszor megígértem, hogy a saját temetésemre sem megyek el.”

Az anya szótlán és halott sárga.

Kisírt szennő lányok állják körül a koporsót.

„Mikor vették le a koporsó fedelét?”

A díszőrség mozdulatlanul áll. Patakszik a könny a fővárosi fiú arcán.

„Ballagáson vagyok. Ott annyira ünnepélyes a csend.”

Az iskola igazgatója beszél.

„Ballagáskor szépen beszélnek az iskolaigazgatók.”

Az igazgató a fiúról beszél.

„Nagy megtiszteltetés: a fiamról külön szól az iskolaigazgató. Vajon mivel érdemelte ki?”

Szép búcsúbeszédet mondott az igazgató.

„Különben csöndes, halk szavú ember. Az ilyenek mind jó nevelők. Miért tett most mégis kivételt?”

Egy okos lány beszél, az első tanuló. Sírás fojtogatja.

„Ez mégsem a ballagás. Mikor ott beszélt, mi hatódtunk meg. Ő pontosan és szépen mondta a búcsúszt.”

Beszél a család barátja is. Máskor szabadon beszél, most szöveget olvas.

A fiú kinyújtózva fekszik a koporsóban. Mozdulatlan. Szeme félig nyitva.

– Le kell fogni a szemét... – suttogja egy tanárnő.

A fiú hangtalanul tűri ezt is. Fekszik mozdulatlanul. Körülötte legjobb, legkedvesebb ismerősei.

Homokos parton ütötték fel a két sátrat. Az apa, a fiú és a lány tíz perc alatt elkészültek háromszemélyes sátrakkal. Nem először sikerült a teendőket összehangoltan és szabályszerűen, rövid idő alatt elvégezniük. Külföldi útjukon volt alkalmuk begyakorolni a gyors sátorverést. Itt a homokon pedig minden egyszerűbb. A sátorkötelek sorra kifeszülnek.

Barátaiknak nehezebb a dolguk. Kölcsönsátruk nem engedelmeskedik, nem találják a merevítő cövekek. Az apa és a fiú segítségükre siet. Végre áll a sátor. Készül a közös vacsora. Mindannyian éhesek. Hosszú utat tettek meg a Duna-deltáig. Négy felnőtt és öt gyerek forgolódik a nagyobbik sátor előtt, ott terül a közös asztal.

A fiú is segíteni akar: konyhakéssel bontja a konzervet. A konzervnyitókat elnyelte a föld. Senki sem látja, mit csinál a fiú. A kés megcsúszik, és hüvelykujja tövével a tenyerébe szalad.

A két család minden tagja összefut, nézik a sebet. A négy centiméteres vágás nyomán kettényílik a hús: látszik a csont.

Felkötik a fiú karját, kocsiba ültetik. Az apa beviszi a közeli faluba. A nővér összevarrja. A fiú szótlánan tűri. A fájdalomtól félig lehunyja a szemét.

Másnap indulnak haza. Hosszú az útjuk. Otthon a sebész kijavítja az elsősegély tökéletlenségeit. A seb összeforrt.

Az apa nézi a fia kezét.

„Erős kezű ember lesz belőle. Mindenhova kell az erős kezű ember.”

Olvassa búcsúbeszédét a család barátja. Az apa látja, hogy mindegyre felemeli tekintetét a fél oldalakra gépelt szövegről.

„Ez az őszinte, tiszta lelkű és kék szemű gyermek dolgos családban nevelkedett, ahol megtanulta szeretni a becsületet, az igazságot és az életörömet nyújtó munkát. Szerette és tisztelte szüleit és húgát, akinek bátyja, barátja és bizalmasa volt. Szerette és tisztelte rokonait. Tiszta szívvel szerette a lányt, akitől szerelmet kapott.

Szerette iskoláját, tanárait, barátait és osztálytársait, akikkel együtt élte át serdülőkkora legszebb pillanatait.

Szerette csapattársait és edzőjét, akikkel együtt szervezetét, akaratát, és szellemét edzette.

Boldog volt, mert még nem ismerte a megvetés és a gyűlölet érzését.

Érettségizik, és merész terveket sző. A műegyetemre készül. Verejtékezve készül erre a próbára. És sikerül bejutnia. Győzött! Első és utolsó nagy győzelme ez az életben. Felhőtlen az égbolt, ragyogóan süt a nap. Diáktársaival együtt indul, hogy teljesítse kötelességét. Szorgalmas és komoly. Néhány hónap alatt érettsége kiteljesedik.

És ekkor egy kezdetben banális lábseb elindítja a tragédiát. Betegsége elhatalmasodik visszafordíthatatlanul. Távol szüleitől, távol a szülői háztól. Nem panaszkodik, bízik magában és a körülötte lévőkben. A tragédia felé vezető utat a jóindulat kemény köveivel rakták ki. Az ég felette végleg beborul.

Az ifjú sas merészen ívelt a magasba, a fény felé, de a bős, igazságtalan és kegyetlen szellemek szárnyát törték. »Akkor is, amikor az ember ügyel, és csakis jót cselekszik, a sors, amely szeret letérni az egyenes útról, másként határoz.« Időszámításunk előtt mondta ezt egy indiai bölcs. Az ókorban élő Plautus meg volt győződve arról, hogy »az, akit szeretnek az istenek, fiatalon hal meg«, de engedjétek meg, hogy Ovidiusnak higgyek: »Amikor a sors a jókat sújtja, engednem kell a kísértésnek, hinnem kell, hogy nincsenek istenek.«

Gyászoló gyülekezet!

A szenvedés a fájdalomból született, a fájdalom a halálból. Nem hiszem, hogy van ezen a földön nagyobb fájdalom a gyermekét elvesztő szülő fájdalománál.

A fiatal sas merészen az égre tört, de a bős, az igazságtalan, a kegyetlen és aljas szellemek szárnyát szegték. És a fiatal sas a porba zuhant. Tágra nyitott, ártatlan nagy szemében a kérdés: Miért? Tudja valaki, miért?"

Sit tibi tena levis!

Nyugodj békében.

„Nem igaz!”

Mielőtt befedték a koporsót, az anya, a húga és a lány megcsókolják a fiút. Az apa a haját simogatja. A boncolás után összevarrt vágást is érzik ujjai. Amikor ajkával a fia hideg ajkát megérintette, tudta, hogy az egész csak álom. Még sohasem történt meg, mert soha nem engedte meg magának azt a gyöngédséget, hogy szájon csókolja a fiát. Így nevelte, így szoktatta. De azért engedte, hogy a rokonokkal szemben az anyja szokását kövesse. Ők minden találkozást csókkal kezdték és csókkal fejeztek be. A fiú alkalmazkodott a szokásokhoz, és nem vált álszemérmessé, mert otthon nem titkolták testiségüket, kicsi gyerekkora óta úgy nevelték, hogy nem kellett kíváncsiskodnia.

„Másként szemérmes. A túlzásokat szégyelli.”

Az edzőtáborból küldött egyik képeslapon a következő megszólításon vidult a család: „Kedves Édesanya, -apa, -testvér!” Az aláírás: „Édes-fiú.”

„Kelj fel, édes fiú!”

Csend van. A szipogások is elültek.

„Ilyenkor csörög az óra. Élettel fröcsköli tele a csendet. Felébred az ember. Nyújtózik egyet. Vasárnap megenged magának egy indiánüvöltést. Vasárnap van? Mire kilépek a fürdőből, a fiam is nyújtózkodik. Ha fáradt, fejére húzza a takarót. Mi az? Miért hasítják fel arca fölött a szemfedőt?!

– Látod, fiam, azt a csoszogó öregembert és töpörödött feleségét? Éppen most vágnak át a téren. Ha kilépünk, utolérjük őket. Utol kell érniük őket, mert azt szeretném, hogy közelről is lásd, észben tartsd, és unokáidnak is elmeséld, milyen volt Kós Károly. Különben bizonyára felismered. Ez az a bácsi, akinek a képe az íróasztalomon áll. Látod, csupa ránc az arca. Csupa szenvedés, csupa szenvedélyes küzdelem volt az élete. Most még kicsi vagy, később majd tanultok róla az iskolában, és olvasod a műveit, és majd eszedbe jut, hogy láttad ezt a tiszteletre méltó embert, akire büszke lehetsz. Mert ő is olyan ember, mint az, akit könyvére hajoltan ábrázolt a világhíres fametsző. Arról a fametszetről van szó, amelyet mi a könyvespolcon tartunk, és amely alá pirossal írtam a tőle vett idézetet: „Ha nagy állhatatossággal nem iparkodunk, hogy az időt hasznosan eltöltsük, dicsőség nélkül, barmok gyanánt fogunk az életből kimúlni!” Persze, hogy Apáczai Csere Jánosról van szó. Látom, elolvastad, és észben tartottad. Még sok embert kell megismerned, és észben kell tartanod okosságaikat, mert a mi útjainkat járták, tanácsaikkal mi majd ésszerűbben élünk.

Nézd, milyen lassan lépeget a két öreg. Feketébe öltöztek. Az idősök mind feketébe öltöznek, és ünnepélyesek. Te is ilyené válhatsz, ha akarsz, és ha konokul kitartasz elveid mellett nyolcvanötödik életéved után is. De erről majd máskor. Most csak az a lényeg, hogy nézd meg jól ezt az embert, és tartsd meg jól emlékezetedben. Híres városban születettél, mindennap találkozhatasz ilyen híres emberekkel, és te magad is híres lehetsz, ha tanulsz, ha igyekszel...

Add a kezed. Álljunk meg egy pillanatra ezen a téren. Régen itt volt a piac. Hóztátiak árulták itt a zöldséget. Majd megmagyarázom egyszer, kik a hóztátiak. Nézd, készülnek az alapok: itt áll majd a város harmadik lovas szobra. Az első a leghíresebb. Az a kisebb, persze. De azért még lehet a leghíresebb... Erről majd máskor.

Most menjünk, mert lekéssük a focimeccset. Akarsz egy fagyaltot?

Vasárnap volt. Az apa és a fiú átvágtak a téren. A fiú nagy kék szemekkel figyelte az apját.

„Mondják, én is ilyen szótlan voltam gyermekkoromban. Most pedig mindent összehordok, egyetlen vasárnap délelőttön akarom neki megtanítani a múltat és a jövőt. Pedig erre van még idő bőven! Még elriasztom. Legyen hát a foci! Lám, a fagyltról is lemondott, csakhogy idejében kiérjünk a vasutas csapat pályájára.”

Az apa elnapolta az idő írótól átvett tanulságok magyarázatát. De tudta, hogy egyszer majd eljön az idő és az alkalom, amikor Kós Károlyt idézi, és a fia szótlan figyelemmel szívja magába a sokszor elgondolt gondolatot:

„És lám, mégis megmaradtunk és együtt vagyunk újra, hogy kidúlt a mi keresztünk, hogy temetünk valakit magunk közül. Mert ilyenkor tudjuk, hogy itt a helyünk, itt kell maradnunk, és tovább kell harcolnunk azt a harcot, ami örök. Ilyenkor tudjuk, hogy a jövődönk is csak, miként a múltunk is – harc, örök tusakodás, és tudjuk, hogy állni fogjuk ezt a harcot, merthogy ez az élet, a mi egy örök életünk... mind, akik élünk folytatásai vagyunk csupán csak egy sokszázados életnek, hogy egyek vagyunk, egy többől valók, akárkinek hívnak is... mind egyfajta: egymással örökké tusakodó, egymást mindig marcangoló, de ha egyszer-egyszer történik valami igazán nagy dolog, ha kidűlnek a kereszték, ha nagy halottaink vannak, akkor a toron mégis összekerülünk mind, hogy megemlékezzünk a közös múlttól, és csináljuk a közös jövődőt.”

Ébren is arról álmodott, elolvasott könyveit rendre úgy adja át a fiának, hogy leszűrt tanulságai kárba ne menjenek, mert minden elolvasott könyv a kenyértészta-hoz hasonlóan nő az alapos dagasztás-olvasás után, az író szándéka szerint is több lesz, karéjok és dúcok kerülnek ki belőle, amelyből az éhes ember jóllakhat. Az éhség pedig eredendő tulajdonságunk... Álmában is folytatta a jegyzetelést könyvei margóján.

„Amikor majd nem leszek, a fiam leemel egy könyvet a polcra, és elolvassa a nyomtatott szöveg mellé írt megjegyzéseimet. Talán bosszankodni fog a telefirkált könyvek láttán. De lehet, hogy egyetért velem, és tetszik majd neki egyik-másik sebtében odavetett gondolatom. Ilyenkor szótlánul bólint, vagy magában vitatkozik velem, de érezni fogja, hogy nincs egyedül, mert én érte voltam, és őneki is lennie kell valakiért.”

Az apa hosszú sorban állott. Nem tudta, hosszú vagy rövid-e ez a sor. Az előtte állókat látta, és a maga után következőket figyelte. Az időnként felnagyított pillanatokban megöregedtek és fogytak az előtte állók, felnőttek és gyarapodtak az utána következők. És közben már nem bánta, hogy nem érti a fia felsőmatematikai példáit és elméleti fizikáját. Öröme telt benne, hogy nála három centivel magasabbra nőtt a fiú, és nem lötyögött rajta a fehérnemű, az öltöny, a rövid bunda, amikor néha kölcsönkérte őket.

Ismerősök és ismeretlenek álltak, néha tülekedtek a sorban. Egyetlen jel sem mutatta, hogy valamilyen oknál fogva felborulhat a kialakult sorrend. A sor maga az állandóság, a mindig előbbre igyekvő élet. Álmában sem képzelhet mást az egyszerű ember.

– Valami seb volt a lábán – mesélte az apa barátja. – Egy banális seb. És bevitték a kórházba. És ott tartották, nézegették, kezelgették. És amikor a nagyvizit volt, mint rendesen, összegyűltek az orvosok, és úgy vonultak kórteremről kórteremre, akár egy jól megtermett, hófehér csörgőkígyó. És a fiúnál is megálltak egy percre. Volt ott egy fiatal orvos. Nemrég végzett, és lelkes volt meg naiv, ahogyan ez a fiatalokkal még mindig előfordul. És mert előzőleg tanulmányozhatta a beteg kórlapját, nagy bátran a főorvos elé lépett. Elmondta, hogy szerinte a fiú betegsége vérmérgezés. A kígyó fejét és az utána következőket is meglepte, de lehetséges, hogy sértette a diagnózis, hiszen a vérmérgezés nem betegség, hanem a gondatlanság következménye. És lepisszegték a fiatal orvost. Amikor pedig tovább kardoskodott, kiküldték a kórteremből. De a fiatal orvos a folyosón is orvos maradt, és elrohant telefonálni. Felhívta azt az egyetemi tanárt, akitől a legtöbbet tanult, és akivel jó viszonyban volt. És elmondta neki, micsoda kellemetlen helyzetbe került, és azt is, hogy amennyiben ő tévedett, nem történik semmi, de ha nem téved, akkor meghal egy ember. És a tapasztalt orvos-tanár biztosította, hogy nem tévedett, és megígérte, mindent megtesz azért, hogy megmentse a beteget. És gyorsan intézkedett. Mentőkocsiba tették a fiút, és elindították az egyetem székhelyére, arra a klinikára, ahol a tanár gyógyított. És közben a mentőkocsiban mindegyre vért vettek tőle, mert a vérmérgezéses betegnek olyanformán erjed a vére, mint ősszel a must, és végül is végzetes rohamban legyűri a szervezetet. És megérkezett a fiú a klinikára. Az orvos három hétig vigyázott reá, erős antibiotikumokkal, vérátömlesztéssel kezelte. Kritikus pillanatokban eret vágott rajta. Egy tizenhat éves fiúról van szó, fenn él valahol a hegyekben. Ezt a történetet a szomszédomtól tudom. A szomszédom ugyanis az az egyetemi tanár. És a felesége is orvos. Az este átjöttek hozzánk. És rólatok beszélgettünk. És sírtak. Azt hiszem, tehetetlenségükben sírtak, mert nem tudnak mindenkit megmenteni, aki megmenthető...

– Az orvos is ember – sóhajtott az apa, és a fal felé fordult. De nem látta a falat. Csak valami gomolygó fehérséget látott, és valamiféle kozmikus ürességet érzett maga előtt, amelybe beleszédült.

A fiú húga napok óta Don Henley hangját hallgatta. A lemezjátszón Don Felder – Don Henley – Glenn Frey szerzeménye, a Hotel California forgott.

Last thing I remember, I was
running for the door
I had to find the passage back
To the place I was before
„Relax”, said the night man,
„we are programmed to receive.
You can check out any time you like,
But you can never leave.”

Az édesbús dallam bejárta a szobát, nekiütközött a natúr színű könyvespolcnak, elhalt a szobát beborító sárga szőnyegen és a piros huzatú, szivacsból készült foteleken.

A tömbház valamelyik emeletén időnként egy bezárt kutya vonított.

A fiú húga rendezés közben irattartót talált. Benne nyomtatott írással, gondosan összeállított top-listák. Évenként a legjobb ötven szám, a legsikeresebb női és férfi énekesek, a legjobb együttesek névsora. A fiú évek óta rendszeresen vezette nyilvántartását. Esténként, amikor hazajött az uszodából, vacsora közben is jegyzetelt. Március közepén hirtelen abbahagyta beidegződött szokását. Ekkor kezdte a hajrát, készült az érettségire és az egyetemi felvételire. Az amerikai top-lista szerint akkor Juice Newton: The Sweetest thing, Sheena Easton: You could have been with me, George Benson: Turn Your love around, Daryl Hall – John Oats: I can't go for that, Rolling Stones: Waiting on a Friend, Journey: Open arms, J. Geils Band: Centerfold, The Cars: Shake it up, Diana Ross: Mirror, Mirror, Little River Band: Take it Easy on me volt a sorrend.

Az összesítésben George Benson vezetett 39 ponttal, egyetlen ponttal megelőzve a Daryl Hall – John Oats együttest. A harmadik helyezett, Juice Newton mögött tizenvalahány pontos lemaradással következett még hat-hét együttes.

Az apa is belenézett a kimutatásokba, büszkén magyarázta a lányának, hogy a pontosság, a rend és a kitartás jó dolog. Dicsérte a fiút, és fél szemmel figyelte, van-e hajlandóság a lányában arra, hogy bátyja hobbiját ilyenformán folytassa.

Kezükbe került a fiú lemezeinek listája is. Külön sorrendben sorakoztak azok a lemezcímek, amelyeket megpróbált felhajtani. A megszerzett Bob Marley, Police, Supertramp, AC/DC, Michael Jackson, Billy Joel, Eagles stb. lemezek címe mellé a gyártó cég nevét is gondosan felírta.

Egy műanyag borítású, spirálos, betűrendes jegyzetfüzetben ismerősök, barátok nevére bukkantak. A nevek mellett egy vagy több szám állt. Nem volt nehéz kitalálni, hogy azokat jegyezte be ebbe a noteszbe a fiú, akiknek kicsengetési kártyát küldött. A nevek mellett szereplő számok gondolatokat és elmés idézeteket jelöltek, melyeket a kézikönyvekben talált. Tízszor idézte Goethét, hatszor Schopenhauert, ötször Emersont, háromszor Schillert, Puskint, Kemény Zsigmondot, Shakespeare-t, Széchenyit, Arisztotelészt, Heinét, Senecát, Cicerót, Wellst. Összesen harminckilenc író, költő, filozófus műveiből válogatta ki a kétszáz kicsengetési kártyára szükséges idézeteket.

Elovasott könyveinek külön kartotékrendszert dolgozott ki. Az apa jóleső érzéssel nyugtázta, hogy nem egészen öt év alatt 140 könyvet olvasott el a fia. Kimutatásaiból kiderült, hogy minden könyvet egytől tízig osztályozott. A felvételi után különösen mohón olvasott. Három Faulkner, három Steinbeck művet, és közben, bizonyára pihentetőül Aldridge és Woolf egy-egy könyvét valamint a John Lennon emlékkönyvet olvasta el. Elutazáskor Shakespeare és Hemingway könyveket vitt magával. Az apa arra is felfigyelt, hogy fia az utóbbi időben csak olyan könyveket vett a kezébe, amelyekre nyolcasnál rosszabb jegyet nem kellett adnia. Tízest adott A. Christie: Tíz kicsi néger, A. Dumas: Három testőr és Húsz év múlva, H. Lee: Ne bántsátok a fekete rigót, J. London: Az éneklő kutya és Messze földön, Maupassant: Gyöngy kisasszony, Salinger: Zabhegyező, Wyss: A Robinson család, Fallet: Egy félnótás Párizsban, Don Passos: U.S.A., Keyes: Száll a kakukk fészkére, I. Shaw: Oroszlánkölykök, M. F. Ford: A jó katona, Kerouac: Úton – Üvöltés – Vallomások a beat nemzedékről – Mai amerikai elbeszélők, Fitzgerald: Az ólomkristály és Aldridge: Még egy utolsó pillantás című műveire. A felsorolásból az is kiderült, hogy a tízes értéke együtt növekedett a választott könyvek értékével.

Az apa újra meg újra végignézte a kartotékokat. Gyönyörködött a tiszta és jól olvasható írásban, örült a fia módszerességének.

Aztán egy hibás mozdulatára szétesett kezében a kártyacsomó, összekeveredtek a top-listák. A számok legurultak a papírlapokról, a sorok széttöredeztek, és a betűk érthetetlen zagyvalékká futottak össze, kupacokba gyűltek

a sárga szőnyegen, otromba foltokká képződtek a papucs alatt. Amikor az apa átment a szülők szobájába, latyakos papucs otromba nyomokat hagyott az ottani perzsán is.

Közben a lány lemezt váltott.

Beautiful
Beautiful beautiful
Beautiful boy
Out on the ocean sailing away
I can hardly wait
To see you come of age
But I guess we'll both
Just have to be patient
It's a long way to go
A hard row to hoe
Yes it's a long way to go
But in the meantime...

A szám végén a halk füttyszó és tengermoraj megnyugtató volt. Az apa úgy emlékezett, hogy egy vasárnap délután két gyereke között ült a szényitható ágyon. A tévé a megszokott unalmas műsort sugározta, lecsavart hanggal, mint máskor, és lemezeket hallgattak hozzá. Akkor talán éppen ennek a Lennon-számnak a szövegét sikerült magyarra fordítaniuk. Versengett a két gyerek, csiszolták, javították a fordítást. Az apa megpróbálta felidézni a szöveg értelmét, de semmi sem jutott belőle az eszébe.

„Nem baj, majd hazajön, és újra lefordítjuk. És rendet teremt összekeveredett dolgai között is.”

Az apa mániákusan rendszerető ember volt, és sohasem kételkedett abban, hogy a fia ezt a tulajdonságát is örökli majd tőle.

„Csak az a dög kutya ne vonítana olyan rondán...”

A temető dombra kapaszkodó útján sorfalat álltak a diákok. A lovak fújtatva húzták a gyászkocsit. Aztán eltűnt a sorfal, hideg kövek, betonerdők szegélyezték az utat. A gyászkocsi a tetőn visszafordult, és lefelé indult a sáros mellékúton. A polihisztor síremléke előtt pillanatra megálltak a lovak. Az apa feleségét és leányát támogatta. A polihisztor kőbe faragott szakállát nézte, félt a száz évet élt ember kőszemébe nézni.

„Vigyáztatok volna jobban!”

„Hogyan?”

„Neveltétek volna sírósnak, nyavalygósnak, üvöltősnek!”

„Tűrőnek, szelídnék, megmaradónak neveltük!”

„Neveltétek volna követelőzőnek, asztalt döngetőnek, önmagáért is kiállónak!”

„Bizakodónak neveltük!”

„A tudatlanok és védtelenek elnyomásától,
A szabadság elleni ármányoktól,
A nagyravágás nyilvános és alattomos küzdelmeitől,
Az irigység rágó férgétől,
A hidegség és részvétlenségtől,
A fejtelenségtől és
A kényuraságtól
Ments meg, Uram, minket!”

„Vak véletlen-e a sors, vagy Isten ujja?” „Miért kérdez tőlem olyat, amit a világ még eldönteni nem tudott?...”

Az apa mestersége a kérdezés. Amíg él, nem tehet mást: kérdeznie kell. A mások kérdéseit is fel kell tennie. Kit kérdezhetne, ha nem a polihisztort, aki egyszer fiatal korában hosszú útjáról hólyagos lábbal érkezett haza, és megmaradt. Aki túlélte a százat, mert a „százal haladó” volt, és talán éppen abban a kórházi szobában fejezte be gazdag életét, ahol az apa először látta a fiát. Aki hólyagos lába miatt többé már haza sohasem tér.

Az apáknak mindig is kételkedniük kell a Sorsban.

Mindenben.

Az elfelejtett kőfaragó sírja előtt áll a gyászkocsi. Szürkén tátong a sír. Hét évtized alatt megemésztette a kőfaragót. Az apa lenézett a mélybe. Bajuszos bácsit látott. Éppen munkakötényét és a kezét pallta. A fiúval készült parolázni.

– Faragtál-e már követ?

– Egyet faragtam, de az nem az volt!

– Székely vagy, hogy olyanformán beszélsz?

– E város lakója vagyok immár legalábbis négyszáz éve. Apám és nagyapám így tudják. Kőből pedig faragtam egy hamutartót – vendégeink használták – és egy vázát ajándékba anyámnak.

– Ügyes legény vagy! No, csapj belé – nyújtotta a kezét a kőfaragó, és a fiú mosolyogva állta egy darabig a kőfaragó kézszorítását. Aztán maga is erőt adott a kézszorításba. A kőfaragó ettől szikes-agyagos földde mállott, és elterült a sírgödör mélyén.

A földhányás szélén a vízilabdacsapat edzője búcsúzott. Az apa barátjától vette át a szót, aki vallomást tett.

„Édesapád apám helyett apám volt, és én is apa vagyok, két gyermek apja. Te a testvérem voltál. A szemem előtt nőttél föl, és váltál érett emberré, barátommá. Miért kellett meghalnod?! Miért kell meghalnia annak, aki fiatal és jó?! És ha elgondoljuk, hogy messziről jött surmókkal tele az egykor kincses város...”

– Kitartó voltál a küzdelemben – folytatta az edző. – Szófogadó, komoly és megbízható. A csapat érdekeit sohasem felejtetted; úgy tanultál, hogy edzésekről sem hiányoztál. Barátunk voltál, akit nem felejtünk!

A sír mellett széles körben lányok, fiúk, osztálytársak, csapattársak, tanárok, ismerősök. A rokonság a rudakra helyezett koporsó két oldalán.

Az apa barátja beszél. Másfél évtized alatt negyvenhat barátját temette el. Többségüket a politikai foglyok szigorú szabályzatában előírt minimális „pompával”, deszkaládában. Most mégis remeg a hangja.

„És most, hogy az elválás végső perce elkövetkezett, kétségbeesetten keresünk valamilyen fogódzót, amelyben megkapaszkodva, a fájdalomban megingott lélek ismét egyensúlyára lel, keressük a vigasztaló szavakat, melyekkel hozzátartozóid fájdalmán valamicskét is enyhíthetnénk. Ám hiába kétségbeesett vergődésünk, hiába a tudás, a kérlelhetetlen valóság fekete csonkjai makacsul merednek elő a »költészet és bölcsészet kódvarázsa« mögül. Értelmetlen halálad szörnyű bizonyosságának páncélfalán pozdorjává zúzódik a józan ész minden jó szándékú érvelése, mi pedig lehajtott zászlóval állunk az ismeretlen végzet előtt, döbönt lélekkel, tehetetlenül.

Nem egy híres embert temetünk – nem egy nagy művészt, aki halhatatlan alkotásokkal gazdagított; nem egy tudóst, aki új utakat nyitott az emberi szellem fejlődése előtt; nem egy közéleti személyiséget, aki életét milliók javára áldozta; nem is egy családapát temetünk, akitől gyermekei fájdalommal vesznek búcsút, de az élet örök törvénye szerint tovább folytatják az apjuktól reájuk testált életet.

Nem, kicsi barátunk, mi a te koporsódban most mindezeket együtt temetjük el azzal a lehetőséggel, amely a te bontakozó fiatal életedben benne volt. Az élet természetes rendjében rettenetes akcidencia állt be! S ezért mi most a fiút temetjük, a gyermeket, az élet folytatását, akiben a szülők és nevelők szerető gondoskodásának, fáradhatatlan munkájának eredményei napról napra halmozódtak. S mikor e csodás energiáktól duzzadó mag éppen szárba szökkeni készült, hogy megteremje a föld legszebb virágát, az emberi felelőtlenség által nyitva hagyott ajtó résén át orvul fagyhalál tört rá.

Reményünk egy darabját temetjük most veled, s nincs olyan ember, aki haláloddal ne veszített volna. Szüleid elvesztették fiukat, életük folytatóját, erejük, jókedvük örök kútforrását. Húgod elvesztette bátyját, nagyobbik testvérét, aki az élet keresztútjainál tanácsadóként, az élet nehéz perceiben segítőként állhatott volna mellette. S mi, barátaid, ismerőseid, kis társadalmad, elvesztettük benned azt a testben-lélemben ép, jövőbeli férfit, aki a kiöregedők helyébe léphetett volna, s akire nap-nap után mind nagyobb szükségünk van.

Korán végezted el futásodat, kicsi barátunk, még mielőtt tanulmányaidat befejezhetted volna, hogy másokat is taníthass. Ám a sors azt akarta, hogy ha életedben nem is taníthattál, legalább haláloddal taníthass. Mert halálad az anyák sírása révén kettős tanítást hirdet messze hangzóan. Az egyik tanításod az, hogy ne engedjük át magunkat a közönynek a legnehezebb körülmények között sem, vigyázzunk jobban egymásra, s főleg egymás életére, egyetlen kincsünkre, melyet a jövődönék átadni kötelességünk. A másik tanításod pedig az, hogy aki felelős helyen áll, aki embertársai sorsának irányítását magára vállalja, az nem lehet sem felkészületlen, sem felületes, sem pedig felelőtlen. Szörnyű árat kellett fizetned érte, hogy e tanításokat nekünk elmondhasd!

És most búcsúzunk tőled. Tested itt fog pihenni oly sok nagy emberünk és oly sok kisember teste mellett, akik családjukért, népükért élő napi hősök voltak valamennyien. Most már gyökérré válsz te is; egy szállal több, amely most már szorosabban köt e földhöz valamennyiünket.

Tested itt fog pihenni, de tizenhét éves lényedet szeretteid szívükbe zárva magukkal viszik, s magunkkal visszük mi is, akik ismertünk és szerettünk. Jövőd meghalt, de tragikusan rövid életed időtlenné vált, s átköltözött szeretteid szívébe. S ha a halálban egyáltalán lelni lehet valami vigasztalót, csupán az, hogy senki sem hal meg mindaddig, amíg valaki szeretettel emlékszik rá. Változz hát szeretteid lelkében derűs emlékké, hogy elbírhják fájdalmuk terhét, s élni tudjanak tovább egymásért és miérettünk.

Nyugodj békében, kis bajtársunk, legyen neked könnyű ez a föld.”

Egy kidöntött sírkövön állt az apa barátja. Az apa látta, hogy a szeme tele van könnyel, és csontos arcán patakzik megpróbáltatásainak sűrű ráncait mosva.

„Ki vigasztalja meg a vigasztalót?»

Nyakukat behúzza, a döbbenettől némán álltak az emberek. A juhnyáj tesz így zivatar idején.

Langyos nyári vasárnap délelőtt. Az erdei séták és a folyóparti napozások ideje. Szól a rádió, megy a tévé. A lakást kávé és sajtos omlett illata járja át. Ráérős pillanatok, szép órák. A fiú a „feleségét” várja. Még nem döntöttek, mit csinálnak ezen a vasárnapon. De mert a fiú lakásaihoz közelebb az erdő, és a folyó partján áll a tömbház, amelyben lakik, úgy határoztak, hogy ma a lány jön a fiúhoz, függetlenül attól, mit mondanak a szülők. A szülők mosolyogtak.

Az anya elmondja, hogy ismerős tanárnővel találkozott, tőle tudja, fia és a lány között komoly kapcsolat.

„Ki az az ügyes kicsi lány? Az iskolaépület előtt álltak, és láttam, hogy az a lány úgy nézett, de úgy nézett fel a fiadra... Csillagokra néztünk mi úgy annak idején, szerelmes éjszakáinkon. A fiad férfias komolysággal magyarázott valamit. Meglepett, hogy különben szűkszavú fiad milyen kitartóan magyaráz.” Ezt mondta...

A fiú könyvespolcból kihajtható asztala mellett ül, és az elmúlt héten látott filmek címét írja be a külön erre a célra tartogatott jegyzetfüzetbe. Mosolyog a bajusza alatt.

– A szülői értekezleten – meséli az anya – a barátod édesanyja mellett ültem. Szomorúan mondta, hogy a fia még nem udvarol, miközben másoknak, köztük neked is, már „feleséged” van...

– Bizonyára kapcsolatuk komolyságát jelenti ez a megnevezés – tűnődik fennhangon az apa.

A fiú mosolyog a bajusza alatt.

– Én is szeretném, ha egy fiú így nevezne engem. Persze, egy komoly fiú! – mondja a fiú húga. A tévé előtt ül, és egy könyvet olvas.

– Ahhoz te még gyerek vagy! – szól enyhe szigorúsággal a fiú.

A szülők egymásra néznek, mosolyognak.

Szól a bim-bam-csengő az ajtónál Jön a lány. Halk és illemtudó. A fiú valamiért ideges. Nem tudják eldönteni, sétálni vagy napozni menjenek.

– Nem akarok oda menni, ahol nagy a tömeg! – mondja a fiú. Hangja nyers, idegesen durva.

– Ne hagyd, hogy így beszéljen veled – tanácsolja az anya a lánynak.

– Rendesen beszélj! – figyelmezteti fiát az apa.

Végül elindulnak.

Könnnyű takarót visznek, elemózsiát a lány szatyrában. A fiú tornanadrágban, strandpapucsban. Hóna alatt Rimbaud-kötet.

Az apa utánuk néz az ablakból. „Rimbaud összehozza őket?”

– Anya! Mi volna, ha gyűjtenénk egy kis pénzt, és befizetnénk nekik egy ügyes kis lakásra?

– Talán korai még?

– Pedig hát gyűjtenünk kell!

– Gyűjtsünk, ha úgy gondolod – mondja az anya, és indul a konyhába megfőzni a vasárnapi ebédet.

A folyóparton a fiatal pár a kiskatonáról olvas verset. Titkuk marad, miért tetszik nekik ez a vers. Az ebédet is elkésik a vers által kiváltott hangulat miatt.

Az anya nem szereti a pontatlanságot.

Az apa nem szereti a pontatlanságot.

Lányukat féltik: valahol csavarog?

A színésznő fellép a kidöntött sírkőre. Cipőjén decemberi sár, hangja remeg, de nem a lámpaláztól: szívét szorítja a fájdalom.

„Rimbaud: A völgyben egy katona alszik...”

Megáll.

Erőt vesz magán.

„Egy zöld liget, ahol dalol, dalol a csermely,
gyémánt- s ezüst-ronggyal tarkázva a gyeget.
A nap a hegy mögül idenez sárga szemmel.
A kicsi völgykatlan sugártúztól pezseg.
Egy ifjú katona, nyílt szájjal, sapka nélkül –
Nyaka körül kéklő vadsóskák játszanak –
úgy alszik a fűvön, fönn fellegárny sötétül,
úgy alszik zöld ágyán a napba sápatag.”

Az apa felsóhajt:

„Zöld ligetünk gyászban van. Az ég ránk borult.”
„Mosolyog. Lábánál madárliliomok.
Mint a beteg gyerek alszik és mosolyog.
Ringasd szegénykét, föld, vedd a karodra: fázik.”

Az anya felzokog:

„Mindig is fázós volt, szegény.”
„Hiába illatoz neki puha pázsit.
A napban aluszik, a keze halovány.
Nyugodt. Két vörös lyuk tátong jobb oldalán.”

A színész nő lehajtja fejét. Csönd van. Áldozata megrendítő. A lányok arcán hangtalanul gurulnak az üveg-
szilánkok. Trombita harsan. Sortűz dördül. A koporsó eltűnik a gödörben. Hullnak a göröngyök. Az apa kezében
a szoritástól összeáll az agyag. Elengedi az alaktalan agyagcsomót.

Emberek sorjáznak előtte. Kézfogásuk hideg. Beleszédül az arcok tengerébe.

Forog a lemez. Bob Marley énekel:

In this life, in this life, in this life
In this oh sweet life
we're coming in from the cold
we're coming in, coming in, coming in,
coming in from the cold...

A lány levelet ír a naplójába. A bátyjának írja címzés nélkül.

„Mióta forog ez a lemez? Egy órája, két éve? Szeptembertől?”

Az apa tanácstalan. Elzsibbadt a dal ritmusától.

– Miért olyan szomorúak ezek a fiúk?
– Ilyenek.

A lány gyorsan rója a sorokat. Fel sem néz az írásból.

– És mit akarnak az étellel meg a hideggel?

– Agyrákban meghalt ez az énekes...

– Bob Marley?

– Igen, ő. Azt mondják, nem tudtak rajta segíteni.

– Azért énekelt ilyen szomorúan?

– Nem hiszem, hogy csak ezért. Lehet, hogy amikor ezt a számot fölvtették, még nem is tudta, hogy beteg.

– De azért megérezhette?...

A lány legyint. Nincs kedve a vitához. Az apa a lány mögé áll, és belepillant a naplóba.

A „Kedves bátyám!” megszólítás mellett a következő hónap dátuma áll: január 6. Az évszám is mutatja, hogy
nem tévedésről van szó.

„Miért ír decemberben januári levelet ez a lány? Az apa házi feladatnak véli a fogalmazványt.

Visszamegy a szobájába, és olvas.

A lány naplóját tartja a kezében.

„Mióta olvasom ezt a naplót? Egy órája? Két hónapja? Nem szokásom a gyerekek naplóját olvasni...”

Kedves bátyám! Ha akarsz, Gougounak vagy Tassinnak szólítalak. De talán a leginkább a Joe illik hozzád. Nincs sok Joe a világunkban, de garantálom, hogy olyan, mint te, nem volt, és nem is lesz több. Lehet, erre azt mondod, hogy hülye vagyok. De bizonyára tudod, hogy amióta (kb. egy éve) jól egyezünk, nagyon-nagyon szeretlek, tisztellek és büszke vagyok rád. Ritka az olyan, akinek ilyen jó és megbízható „ember” bátyja van. Ritkán beszéltem veled így, vagyis ritkán tártuk fel egymás előtt érzéseinket. Előbbi levelemben hülyén és meggondolatlanul panaszkodtam neked. Válaszodban meggyőztél, és most már nem felejttem el soha, hogy a szüleim csak a javamat akarják. Ígérem neked, hogy ezentúl megpróbálok velük emberségesen bánni. Mert ők tényleg szeretnek. Ha nem is annyira; mint téged, de szeretnek.

Elhatároztam, hogy minden második héten írok neked. Válaszodat megpróbálok kitalálni. Azt hiszem, ismerlek annyira, hogy kitaláljam válaszaid.

Ma kint voltunk a „tomb”-odnál. A karácsonyfád még mindig gyönyörű. Fáj, hogy nem mi ketten díszítettük fel, hanem az osztálytársaidal. Nem értem ezt a hülye sorsot.

A tegnap ment el katonának C. Hol kap ő még egy olyan jó havert, mint te voltál? Eljött hozzánk, és elbúcsúzott. Képet is adott neked rólad. Azt, amelyiken mi hárman vagyunk. Ezen a képen igazi arcod mutatod. A másik jó képed az a kalapos. Ez mindenkinek tetszik.

Zoli is tegnap utazott. Felhívott, és megígérte, írni fog. Valahogyan szimpatikus nekem. Tudom, most azt mondanád: „Hát igen, te kivel nem szimpatizálsz?!” Tévedsz. Mostanában már ritka az a srác, aki tetszik nekem. Zoli szeméből azt olvastam ki, hogy én is tetszem neki. Lehet, hogy erre azt mondod, kevés még a tapasztalatom az ilyen dologban, és azt hiszem, nem tévedsz. De az én gyerekes fejemmel majd kitalálok valamit, hogy tudassam veled, hogy tetszik nekem. El sem tudod képzelni, hogy mennyire várom a levelét.

Ez a szilveszter nem olyan volt, mint a többi. Rokonoknál voltunk. Hiányoztál. B. felhívott. Irtó fájdalmas szilvesztere lehetett. Egy hétig nálunk lakott. Nehéz hét volt. Mindnyájunknak. Édesanyáék nemigen érzik jól magukat. Édesanya fogyott vagy hat kilót. Édesapja ideges. Mégis, mi, a család, jól egyezünk. Ezt akartad, nem? Azt hiszem, mindent leírtam. Nehezen, de elbúcsúzom tőled. Milliószer puszillak.

I. 13.

Kedves bátyuskám!

Ne haragudj a megszólításért, de most olyan jól esik becézni téged.

Voltam a „tomb”-odnál. A karácsonyfa még mindig áll, és gyönyörű. Akárhányszor megyünk, mindig friss virágot találunk ott. Csak most látom, milyen sokan szeretnek. Emlékszel, amikor ketten mentünk valahova, te minden tizedik embernek köszöntél. Milyen büszke voltam rád akkor!

És amikor szeptember 15-én velem jöttél a suliba, és osztálytársaid közé vittél... Tudtad, mit jelent ez nekem? Láttad, milyen boldog voltam? Boldog és büszke voltam, hogy a testvérem vagy. Hogy éppen te vagy a testvérem. Mikor kicsi voltam, nem gondoltam volna, hogy ennyire foglak szeretni! Tudod, mennyire hiányzol?! Biztosan tudod! Tegnapelőtt töltöttem tizenhatodik évemet. Nem érzem, hogy különösebben megváltoztam volna. Ha változtam, akkor az decemberben volt. Amikor megtudtam, hogy mi lett veled.

Én nem ilyen születnapra gondoltam. Annyit terveztem, s látod, nem sikerült. Amit én tervezek, az sosem sikerül. Sírni tudnék, de nincs már erőm. Mindenki sajnál, de senki sem tud vigasztalni. Úgy érzem, szakadék van közöttem és az emberek között: Ha itt volnál, biztosan találnál valami kiutat ebből a helyzetből.

Születésnapomra kaptam egy télikabátot, fekete pulóvert, harisnyát, tortát, csokit, Rexona szappant, két szép trikót, virágot... Egy halom holmit, de ez sem vigasztal. Tudom, te valami kicsi bügyürt adtál volna. Valami szépet és érdekeset.

Vittem neked egy gyertyát. Amikor ott vagyok, nem tudok sírni.

Búcsúzom, kedves bátyám. Ezerszer puszillak.

Ui. Az éjjel veled álmodtam. Hazajöttél, és mindenkit megcsókoltál. Engem a számon.

Ma elég ideges voltam.

Úgynevezett zártkörű esküvő volt. A lányos (tömb)háznál terítettek. A szülők, a közeli rokonság és a fiatal pár iskolatársai ültek a hosszú asztalnál.

A menyasszony hófehérben, a vőlegény feketében.

– Szép pár – mondta a vőlegény nagyapja.

– Ezt is megértük – nyugtázta a menyasszony anyja, és sírt örömeiben.

Éjfélkor a menyasszony abbahagyta a táncot. Visszaült az asztalfőre, és sírt.

A vőlegény a lemezejátszóhoz lépett. Turkált a lemezek között.

– Adjatok valami jó számot. Egy világszám kellene!

Barátja segített.

Amikor beindult a lemezejátszó és a szobát bejárta az édesbús dallam, a vőlegény megfogta a menyasszony kezét. Álltak az asztalfőn.

A rokonság hallgatta az angolul éneklő zenészeket, a lemezejátszóból sztereofonikusan kiömlő vidám ricsajgást; és nem értette, miért komolyodtak el hirtelen a fiatalok.

– Most pedig tartsunk egy percnyi néma csendet – mondta a menyasszony.

– Osztálytársad és barátunk emlékére – egészítette ki a vőlegény.

– Az emlékére – mondta a vőlegény barátja. Egy hosszú percre elnémult a lakodalom.

Aztán töltöttek a poharakba, és ittak szótlánul.

„Ilyen lakodalom nincsen. Ott nevetni és sírni kell. De temetni soha!”

„Soha...”

Soha...

Soha...”

Az apa felugrott, és szaladt a lemezejátszóhoz. „Hát senki sem hallja, hogy beakadt a tű?! Állítsátok meg, hiszen vonít a lemez!”

I. 19.

Kedves bátyám!

Azt a lemezt hallgatom, amit meglepetésként szántam neked. Most már mindig rád emlékeztet majd. Biztos vagyok benne, hogy tetszene neked: Eagles: Hotel California. Remélem, befogadod a gyűjteményedbe, és eldicseksz vele a haveroknak. Voltunk kinn nálad.

Sírtam.

Átnéztem a holmidat, mindazokat a semmiségeket, amelyeket éveken át gyűjtöttél, rendben tartottál, és örültél nekik. Megpróbálom folytatni a munkád, s a meglévőket megtartani. Ügyelek majd rájuk, hogy bajuk ne legyen. És a lemezeidre, amelyeket nagyon szeretted. Szerzek még hozzá, ígérem neked. Tudom, hogy nem bízol meg a tájékozottságomban, de megkérem C.-t, hogy segítsen, írjon fel nekem néhány lemezcímet azokból, amelyeket szeretted. Így aztán megbízhatok bennem, igaz?

Édesanya talán már jobban van, de nem eszik. Három veknit vettem, egy hétig ettük. Ha itt volnál, két napig sem tartana. Nehéz megszokni, hogy csak hárman vagyunk, és fele annyit sem eszünk, mint amikor négyen voltunk. Te erre azt mondanád „Nagyon jó, legalább spóroltok!” Nincs igazad. Megvennék a fél várost, csak hogy itthon légy.

Úgy volt, hogy ma kezdődik a sulis, de elhalasztották. Ezek a halasztások az ember idegeire mennek.

Még nem kaptunk levelet a fiúktól. Ha van egy levél a postaládában, rohanok, hogy kivegyem. Aztán letör, hogy nem tőlük jött.

Nagyon félek a felvételitől. Anyánk egyik orvossága lenne, ha továbbjutnék. Ha nem sikerül, nem tudom, mi lesz velem.

Hagylak, mert tartalmat kell írnom a Baltából. Jól fogna most a segítséged. És hány ilyen dolog akad, amiben hiába várom a segítséged. Ma hülye napom van. De azért puszipillak.

Egyetlen hűgöd.

I. 26.

Napjaink unalmasak és szomorúak. Már egy hete olyan a műsor a tévében, hogy nem érdemes bekapcsolni. Nem baj, mert kölcsön kaptam négy lemezt (Olivia N. J., Pink Floyd, Piramis I., és Wings), és nem unatkozom. A zene nemcsak ellágyít, elszomorít, hanem vigasztal is. Kitölti az időm.

Voltunk nálad. Eltelt egy hónap, és még mindig sok a friss virág. Meggyűjtöttem a gyertyámat. A koszorúk felirataiból hazahoztam néhányat.

Megkezdődött a tanítás. Első órán rögit írtunk románból. Az óra végén hívott a tanárnő. Azt kérdezte, most mit csinálunk. Azt mondta, még mindig ott lát az első padban ülni, a helyeden. Sírt. Belőlem is kitört a bőgés. A

francia tanárnő is megpuszilt, és ő is sírt. Jaj, nem bírom már! Ugye, most haragszol, mert nem tudom visszafojtani az érzéseimet. Igazán szégyellem magam. Bizony, vannak olyan perceim, hogy elbőgöm magam. És senki sem tud megvigasztalni. Na, de most már elég!

Képzeld el, írt Zoli. Le nem írhatom, milyen boldog voltam. Pár sort írt csupán. Másnap válaszoltunk neki. C.-től, sajnos, nem jött levél. Ma is emlegettük.

Nagyon buta voltam, és még mindig az vagyok. Nem tudom a fizikát, és már a mateket sem értem. Elhatároztam, hogy meg sem próbálom a reálszakot a főiskolán. Remélem, te is beleegyezel?

Még egy jó hír. F. sem felejtett el. Már többször felkeresett a suliban, és nagyon rendesen és kedvesen beszélt. Tisztelem, mert a barátod. Azt hiszem, ő is tisztel engem.

Van egy rakás tanulnivalóm, és már hét óra. Nagyon sokszor pusziállak.

„Fura dolog ilyen kíméletlen témát adni házi fogalmazvány témájául.”

Az apa háborgott, de tovább olvasta a „leveleket”.

II. 1.

Kedves bátyám!

Bocsáss meg a macskakaparásoméért, de ma nem vagyok formában. Egy csomó dolgot kell leírnom, de nem tudom, mivel kezdjem.

Még nem feleltetek. Rögiiket írunk. A román hatos. Most lehet, hogy szitkozódasz, hogy miért vagyok ennyire... De hát váratlanul jött. Írtam, hogy az első napon történt. Azóta írtunk még kémiából és matekból is. Nem sikerültek valami jól.

C.-től még semmi. Zolitól sem. B. mesélte, hogy Gábor úgy sírt a búcsúnál, mint egy gyermek. Nagyon érzékeny. Azért írok róla, mert tudom, hogy őt különösen tisztelted az osztálytársaid közül. Neki is megmondtam. De megbántam, mert nagyon sírt. Nagyon szeretett.

B. mesélt a júniusban együtt töltött napjaitokról. Így igen! Természetes és helyénvaló volt. Irigyeltem B.-t. Ritka az olyan srác, mint te voltál. Ebből is tanultam. E. újból meglátogatott. Feldagadt az arca. Fáj a foga szegénynek. Vicesen megígérte, hogy a februári fizetésekor elvisz sörözni. Persze rögtön hozzátette, hogy limonádét iszom majd szipókával. Ő pedig megissza az én sörömet is. Jólesik, hogy ügyel rám, és hogy heti egy óráját velem tölti. Remélem, bejut majd az egyetemre. A te szakodra készül.

Péter tegnap jött először suliba. Ezelőtt gyakorlaton voltak. Máskor, ha találkoztunk, megsimogatta a hajam vagy hátba vert. Most félve szervuszt köszönt, és gyorsan eltűnt. Mi ez? Nem értettem. Aztán rájöttem, hogy ez is érted volt. Ő is közel állt hozzád. Remélem, megjön a bátorsága. Nem szeretnék egy ilyen jó barátot elveszíteni. Nagyon hiányzol. Puszi, puszi, puszi... Húgi.

II 6.

Kedves bátyám!

Szégyellem magam, mert a héten nem voltam képes kimenni a „tomb”-odhoz. Az az igazság, hogy te itt vagy velem, nem, pedig ott kinn. Ott nincs, ami rád emlékeztetne. Remélem, megbocsátsz. Csúnya dolog nem betartani az ígéretet.

Most este tíz óra, fáradt vagyok. És nagyon szomorú. Tegnap Édesanya megemléltette, amit én is tudtam, csak nem akartam bevallani magamnak. Zoliról van szó. Azt mondja Édesanya, hogy lehetséges; nem érez irántam semmit. Olyan volt, mint a késdöfés, de kibírtam. Azt hiszem, igaza van. De hát nem értem, akkor miért hívott fel. Miért búcsúzott el tőlem? Miért emlegette első találkozásunkat, amire én már egyáltalán nem is emlékeztem? Miért mondta, hogy kár, hogy nem ismert előbb? Levelet is írt.

Szép, hosszú levelet. A végén külön írt nekem is pár sort. Másnap már küldtem a választ. De megbántam, mert igen szentimentálisan fogalmaztam. Félek, azt hiszi, amit Édesanya is mondott, hogy kapaszkodom belé. Javítani próbáltam azzal, hogy küldtem egy kis csomagot, és benne egy hidegebb hangú levelet. Most megint a te segítségemre volna szükségem. Adnál jó tanácsot... Hálás vagyok azért is, amit Öcsivel kapcsolatban írtál. Megértettem, és hidegen hagyott.

Istvánról hallottam, hogy negyven injekciót kapott. C.-t is felsértette a bakancs. Zoli három hétig kezelte a lábát, amíg helyrejött.

Búcsúzom tőled. Sokszor pusziállak.

„Milyen hosszú a sötét éjszaka? Ha álmainkkal mérjük, minden bizonnyal végtelen. De minden reggel újra kezdődik az élet. És mi egyebet sem teszünk: tagadjuk rossz álmainkat.”

Az apa felrettent álmából. „Énekel a fiam!” Fájdalmasan búgó elektromos hangszerek hangját hallotta. És a fia hangját. Egy dalt énekelt segílyt kérően. Hosszan elnyújtott szavakból állt a dal.

Hej! Ti!
Ti, akik még éltek, akik még éltek!
MIÉRT?
Hej! Ti!
Akik még éltek
Ti mit tudtok az összetartozásról?
És Ti!
Akik álltok a sorban
Álljatok szorosabban
Ti is szorosabban
Sebként tátong minden rés
Sebként tátong...
Hej! Ti!
MIÉRT?
Miért éltek, akik még éltek?
Hej! Ti! Ti mind
Miért éltek?

Felugrott az ágyból, átsietett a nappaliba.

A lemezjátszón az egyik Pink Floyd-lemez forgott.

A fia nem volt sehol.

Megvárta, amíg lejár a lemez. Fázott. Előkereste Vivaldi Négy évszak-ját. Tizenvalahány éve hozta egy külföldi útgárdól. Azóta hallgatják, és nem unták még meg. Kivette a borítóból a lemezt, lefújta róla a pöszléket. Aztán újra visszacsúsztatta a borítóba.

„Biztosan a konyhában kotyvaszt valamit magának.”

Végül egy Bach koncertet választott. Akármelyiket szívesen hallgatták. Az olvasás és a tanulás könnyebben ment a szárnyaló muzsikára.

Visszatért a hálószobába. Az anya kérdően nézett a férjére.

– Azt hittem, ő énekel.

– Eridj már. Nemigen tudott énekelni. Legfennebb népdalokat. Kitől tanult volna énekelni, hiszen mindketten botfűlűek vagyunk.

– Azért ő még dalolhatna...

– Dalolhatna, hát persze, hogy dalolhatna. Szeretném is, ha zengne a ház...

– Ki ne szeretné, hogy énekszótól legyen hangos a háza?

Az apa kérdően nézett az anyára.

– Hány óra? – kérdezte az anya.

– Éjfél elmúlt...

– Akkor miért gyötröd a lemezjátszót?

– És te miért égeted a villanyt?

– Miért? Miért?! – csattant fel az anya. Küszködve ejtette a szavakat, és elfordította férjéről a tekintetét.

„Szigetek vagyunk az áramlatban.”

Hemingway tudta ezt:

„Mondjuk ki kereken. A fiadat elvesztetted. A szerelmet elvesztetted. A becsületed már réges-régen odavan. Csak a kötelesség maradt.

Igen, és mi az a kötelesség? Amire azt mondják, csináljam? És az a sok minden más, amire azt mondják, »csináld«?...”

Úgy látszik álmodni sem érdemes, nem hoz megoldást – mondta magában.

Hihetőleg minden marad a régiben, semmi remény az érzéstelenítésre. Hát akkor rajta, gondold végig.

Mindössze néhány alapgondod van, és néhány átmeneti gondod. Minthogy csak ennyi az egész, jobb, ha megbarátkozol vele. Soha többé nem lesznek szép álmaid, tehát nem baj, ha nem alszol. Csak fekdj, használd

az eszedet, míg föl nem mondja a szolgálatot, s számíts rá, hogy ha elaludtál, szörnyű álmaid lesznek. Ebben a szar versenyben, amiben benne vagy, ott van előtted a cél, a kantárszárat megereszted, aztán leszakítod a jutalmat, a szorongásos, nyugtalan álmot. Egy paraszthajszál híja, hogy nem az álmatlanságot szakítod le. Te kerested, ahelyett, ami talán éppolyan jó lett volna. Most álmos vagy. Aludj hát, és számíts rá, hogy verejtékben fürödve ébredsz. Hát aztán?...

– Honnan tudod? – tette föl magának a kérdést. A távozás is végleges lehet.

Kisértélni az ajtón, végleges lehet. A végkiárusítás végleges.

De most csak a szád jár.

A halál az, ami igazán végleges.”

II. 14.

Kedves Gougou!

Tegnap sokat beszélünk rólad B.-vel. Elmesélem. Az egyik nap feljött hozzánk, és elhozta a „gatyát”. Jó kis farmer. Kicsit szűk, de így is hálás vagyok neki. Igazán büszke lehetsz a te kicsi „feleségedre”! Aznap este színházba kellett menjek. Hívott, így hát elmentem hozzájuk. Bebabáltam egy csomó süteményt, és elfüstöltem két szivart. Tudom, egyiket sem helyesled. Légy nyugodt, nem fogok rászokni a cigarettára. Mindig is ellenezted. Sok prima cigit hoztál nekem. Egyiket sem szívtam el. Mind megtartottam, és a decemberi napokban B.-nek adtam valamennyit. Olyan volt, mintha neked adtam volna vissza. Nem sajnáltam.

A tésztábol is azért ettem olyan sokat, mert a te kedvenc süteményed volt.

Ma, február 16-án folytatom.

Nem mentem suliba. Ülök az asztalodnál, és néhány matekpéldát próbálok megoldani.

Tegnap B. elkéreztetett az utolsó óráról. Bementünk egy kávézóba, mert volt még ideje munkakezdésig. Ott belénk kötött egy degenerált pali. Rászállt B.-re. Kijöttünk, de a hangulatunk elromlott.

Különben B. nagyon jól néz ki. A hajából levágott egy kicsit, mert ráömlött valami ragasztóanyag. Jól egyezünk.

Zolitól nem kaptunk levelet, de azt üzente, hogy köszöni a csomagot. Kezd reménytelenné válni a dolog. Próbálok józanul megítélni a helyzetem. Azt hiszem, csak B. adhatna tanácsot, de szégyellem neki elmondani, mi bánt. Lehet, hogy ő anélkül is tudja, de amikor erre tereli a szót, én beszélek másról.

Édesanyárol mostanában újra azt képzelem, hogy utál, hogy ki nem állhat. Szeretném újra kikérni a tanácsodat.

Most pedig enged meg, hogy matekezzem, hiszen azért maradtam itthon.

Sokszor puszilla.

III. 5.

Kedves bátyám!

Kérlek, ne haragudj, hogy rég nem írtam. Nem volt időm, és nem is volt mit.

Két barátnőmmel színházban voltam. Láttam Öcsit. Levágatta a haját. Jól néz ki, de hidegen hagy. Néha arra gondolok, hogy jól egyeztünk volna, ha megváltozik. C. is megváltozott, miután megismerte D.-t.

Még egy hét tanulás, és megyünk gyakorlatra. Alig várom, mert fáradt vagyok. Matekból és fizikából javítottam. A többiből rontottam.

Kétszer is voltam a „tomb”-odnál. Leszedtük a koszorúkat. Édesanya fenyőágot tett rád. Tele van a sírod cicussal és hóvirággal. Vittem neked fréziát. Fenyőfád még mindig áll. Befagyott a földbe, nem tudjuk kiszedni.

Most pedig hív édesanya, a tévében megy valami...

Sok puszit küldök neked.

Az apa a konyhaasztalra könyökölve kinézett az ablakon. Az ablakpárkányon galambok csőrükkel kopogtatva rizst szemeltek.

– Most mit szeretnél a leginkább?

A fiú fürdőköpenyben félig feküdt a konyhaasztal melletti padon. Jóleső vasárnap délelőtti bágyadtság telepedett rájuk.

– Élni szeretnék. Itt, Európában szeretnék élni!

Vontatottan, különös hangsúllyal ejtette ki a szavakat.

Az apa közelebb hajolt fiához, hogy jobban szemügyre vegye az arcát. A nézéséből szerette volna megtudni, hogy mit akart mondani ezzel a fia.

A fiú arca helyén tejfehér foltot látott. Aztán valaki lassan újrarajzolta a képet. Az apa, mint tükörben, a saját arcvonásait látta. És azt, hogy arcvonásait fehér foltta oldja az idő.

Nem tudta, hogy közben hány perc, hány év telt el.

A fehérség, az üres folt rövidesen végérvényessé vált: vakító tisztasággá, amilyennek a láthatatlan igazságot tudjuk.

„Mi van előbb, az élet vagy az álom? Ezt sem tudjuk. Az élet véges, és néha legszörnyűbb álmaink is rémes valósággá válnak.”

Hazatérés

December utolsó vasárnapján az apa sietve lemosta a Trabantot. Késő este kihajtott az állomásra. A gyors késett valamennyit. Összejárta a bűzös várótermeket, benézett az önkiszolgálóba, ahol vágni lehetett a füstöt.

Amikor befutott a vonat, a peronon állt az egyik oszlop mellett.

Az utasok tolongtak.

Szemmel tartotta az aluljáróba vezető lépcsőt, de a fiát nem látta sehhol.

Öt perc alatt csaknem elnéptelenedett a peron.

Néhányan, akik rokont vagy ismerőst kísértek ki az állomásra, integettek, és jókívánságokkal halmozták el a vonatablakban álló szeretteiket.

Az apa lerohant az aluljáró lépcsőjén, átvágott a kiürült pénztártermen.

Az állomásépület sarkánál hagyta a Trabantját.

Kinyitotta a bal oldali ajtót.

A fia bent ült a kocsiban.

– Hüüü! Megijesztettél! Hát, szervusz!

Az apa odahajolt a fiúhoz, és megcsókolta borostás képét.

„Milyen hideg az arca.”

– Nyitva felejtettem a jobb oldali ajtót? Nem írtál, nem telefonáltál. Nem tudtuk, mikor jössz. Ilyenkor kicsit bezsong az ember. Pláne ha már nem éppen fiatal.

A fiú mosolygott.

Valamiféle megilletődöttség látszott az arcán, amikor a szembejövő gépkocsik reflektorfénye végigpásztázott rajta.

Kigombolkozva ült az apa mellett, zsíros sapkáját az ölében tartotta.

– Megfürdesz, és új emberré válsz. És kipihened magad...

– Vigyázz! – figyelmeztette a fiú.

Az úttest szélén egy részeg bizonytalankodott.

A villanyfa mellett volt a helye, háttal parkolt, mintha garázsba hajtott volna.

A fiú hátranyúlt a csomagjaiért.

– Hagyd csak! – mondta az apa.

– Siess, Anyád már régóta vár reád.

Rohant, eltűnt a fiú.

„A nap közelében meleg van; az anya mellett jól érzi magát a fiú” – ezt az orosz közmondást írta az anyjának adott kicsengetési kártyára.”

Az apa komótosan összeszedte a fiú cókmojkját, bezárta a kocsit.

Műanyagzacskókban szennyes fehérnemű, az élelmiszercsomagból megmaradt keksztörmelék, néhány cukorka. Az ananászkonzerv, amit barátainak szánt a közös szilveszteri koktélokhoz. És egy üveg muroklé, amit több mint egy hónapja tartogat a kislánynak. És levelek három borítékba osztva.

Az egyikén HOME, a másikon GINO, a harmadikon a FRIENDS felirat állt.
A lelakatolt fabőrönd rettenetesen súlyos volt.

„Hol vagy, fiam?!”

Az apa kiáltani akart, de a fiú eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. Úgysem hallotta volna.
Talán jó is, hogy nem hallja az utána küldött sóhajtásokat:

„Nehéz, nagyon nehéz nélkülöd...”

Cluj-Napoca, 1982 december – 1983 január

MÁSODIK KÖNYV
MINDEN KIDERÜL

A történetek után

Az apa

Fekete karácsony. Abban az esztendőben háromszorosan is fekete karácsonyuk volt. Szomorúan szürke felhők seregletek városuk felett, kitartóan szemerkélt az őszi eső, az utcák sárosak voltak, az emberek kedvetlenek. Karácsony napja akkor már majdnem három évtizede nem volt hivatalos ünnep. Nagyhéten temették fiukat. Pap nélküli katonai temetésre kényszerültek. A kivezérelt kiskatonák sírtak, a gyászoló tömeg ijedten húzta össze magát a négy fegyverből nem egyszerre eldőrdülő szegényes sortűz alatt. Rengetegen állták körül a tátongó sírt. Ott voltak a Brassai Sámuel felsőosztályos tanulói, rokonok, ismerősök és a Politechnikai Intézet vízilabdázói, akik bombaerős lövéséért tisztelt legfiatalabb csapattársukat gyászolták. A család barátai közül valaki idegnyugtató tablettákat erőltetett a gyászoló család tagjaiba. Mindhárman némán állták végig a búcsúztató beszédek, patakzó könnyeiket sem érzékelték. A koszorútorony mellől baráti figyelmezők engedelmes kicsi nyájként terelték őket a temető bejáratánál parkoló kocsiba. Velük tartott Gino is. Otthon összeborultak. A szülők és a testvér faldalmához a fiú kedvesének szerelmes fájdalma társult. Így érte őket karácsony hajnala. Kilátástalan ünnep, kilátástalan évvége, kilátástalan új esztendő elé néztek. Olyan fájdalom terhét hordozták fel-felnyögve, sóhajtva, amelyek értelmetlenné teszik az életet.

Napokig alvajáróként éltek: az apának és anyának dolgoznia kellett, a lányoknak tanulniuk. Miközben mind-egyre visszatértek a fiú sírjához, hogy megbizonyosodjanak, nem rossz álom volt az ő megmagyarázatlan halála, arcukról alig észrevehetően lekopott és egyre beljebb rejtőzött bensőjükbe a legfájdalmasabb szeretet, amely örökre bevési szeretteink arcképét emlékezetünkbe.

Az apa éjszakánként ébren forgolódott az ágyában. Önvádja alattomosan terjedő betegségként nem hagyta nyugodni. Furcsákat álmódott. Gondolatait álmában megrögzött grafomániásként zsinórírással róttá egy sohasem látott koromfekete fedelű vonalas füzetbe. Könnyedén ment az írás.

„Makacs kíváncsiság már nem gyötör, egyre nagyobb bizonyossággal állíthatom, hogy az egyszeri élet híveként, nem szükséges megválaszolnunk minden utunkba került és időnként fel-felhorgadó kérdést. Botor gondolat, hogy örökké szolgálatot közemberként kell nyüzsgönnünk a dolgok forrásának és forgásának közelében. A méltósággal való távollatást gyakorolják minden időben az okosokkal együtt még azok is, akik a «savanyú a szőlő» hangoztatásával, tisztos távolból figyelik a közügyekből mindig adódó koncon marakodók ízléstelen táncát, gyakori helycserés figurázásaikat, amelyekkel törtétesben megtépzott méltóságukat igyekeznek kevés sikerrel leplezni. A történelem folyamán mindig számosan voltak olyanok, akik a hatalmat áhítozóktól csömörölten visszahúzódtak, s lettek örökös ellenzékiek, mert a magát mindig újnak hirdetett hatalom eszméinek tartalmasságát kevesellték. Mások a hatalomra jutottak erkölcsi tartásából következtettek arra, hogy valóban gyökeres változtatásokhoz nemcsak az új eszmék hiányoznak, hanem az az új generáció is, amely megtisztulhatott az előtte ajnározott életmódok mérgeitől, amik a mindig piszkos politikában sokáig lappanganak, és időnként, az egész világot megdöbbenően, még ma is hatnak. Mindig lényeges, hogy milyen, és mekkora erőket, mekkora közösségeket képes a hatalom a reménykedés szérumával beoltani. A csak képzeletünkben teljes demokráciát eszmei szépségéből mindig kifordítva, mindig megcsúfolva, olyan árnyjátékkal debütál minden hatalom, amely a ténykedések hatalmasnak festett vásznára óriásokat vetít, hogy elkápráztassa a látványosságra kiéhezett, báméskodásra ítélt nézősereget. Az veszít, aki belemegy ebbe a játékba. Ha nem határozzuk el idejében, hogy nem törtétünk, nem lelkesedünk, nem tenyerelünk, hanem ülünk vesztig, nem keveredünk a politika piszkába, lassacskán rájövünk, hogy ne mondva csinált közösségek bábjaként éljük egyetlen életünk. A feltartóztatatlanul atomizálódó társadalom egyénekre szabott forradalma szükségességének tudatában, életünk kiszabott idejében, annak kiteljesítőjének kell cselekednünk. Ehhez, akár a nagy ünnepeken támadt képzeletbeli szívdarvány alatt, naponta át kell mennünk a kérdések kérdésének kapuján: Mi történik itt?! Ha tudnánk, hogy valójában mi történik, a boldogság titkát is megismerhetnénk. Isteni magasságba kellene emelkednünk, hogy messzire lássunk, abba a távolba, amely mindig közvetlenül a lábunk előtt kezdődik.”

Felriadt. Keserű szájjal ébredt. „Miféle szöveg ez?” Kitántorgott a fürdőszobába, fogat mosott. Idegesítően hosszan vizelt, volt ideje azon bosszankodni, hogy még álmában is közügyes témák foglalkoztatják. „Ézert is idegeskedem?” Hirtelen elhatározással magára kapkodta ruháit és kirohant a lakásból. Az utcák néptelensége még inkább felkorbácsolta pattanásig feszült idegeit. Átvágott a kihalt városon. Felkaptatott a házsongárdi temetőt kettőbe szelő meredek úton a fia sírjái. Finom porhó takarta az utat és a sírokat. Talpa alatt ijedően roppant az éjszakában is vakítóan fehér halotti lepel. A lombtalan fák kiszáradt óriás vénasszonyoknak tűntek, töpörödött feketeségükkel boszorkányosan bólogattak. A fia sírjára helyezett koszorúk hervadtságától könny szökött a szemébe. Nekitámaszkodott a sír fejéhez helyezett kopjafának. Áll ott szótlánul, állt értetlenül. Nem tudta, miért került éjfél után a kietlen temetőbe. A kopjafán matatott a keze. Ráismert arra a diófa törzsre, amit a magyarókereki, halálosan beteg asztalos faragott javaslatára elhunyt nőknek valóan tulipánosra és kontyosra,

hogy az udvaron heverő szilvafa törzsére állítva, nagyszobájuk sarkába való dísz legyen belőle. Most mégis a fia sírját jelöli ideiglenesen. Bútorgyári barátja alakította legényeknek valóan zászlósan csúcspdíszessé.

„Mit rontottam el? Hogyan történhetett? Miért nem sikerül megelőznöm a bajt?” Önvád bénította. Behunyt szemmel, szoborként állt mozdulatlanul. Befelé, önmagába nézett. Sűrű vágásokkal rohanó ritmusú film képsorai sorjázta képzeletében.

A lippai kórház jelentéktelen földszintes épületében egy anyás képű nővért követve jutott az anyával együtt egy orvosi felszerelésekkel teledobált raktárhelyiségbe. Katonai szolgálata idején járt hasonló helyen, amikor önként jelentkezett műtétre, hogy krónikus tüszős mandulagyulladásától megszabaduljon. A műtétet megelőző napon az egyik, mindenre kapható, szolgálatra kész katonabeutalt beteg, a bejáratú lépcsőn ülve fenőkövön élesítette a kórház egyetlen valamirevaló szikéjét. Őt a két sebész közül az operálta, amelyik éppen törvénytörési vizsgálat alatt állt egy halálos kimenetelű mandula operáció miatt. Remegett az orvos keze, amikor a szikével a szájába nyúlt. Most a saját kezén érezte a megállíthatatlan remegést.

Fia élettelen teste, fehér lepedővel leterítve, egy kiszuperált műtőasztalon feküdt. Egy pillantásnyi időre látta a fia arcát. Az anya fiára borult. Arcukról kettőzött erővel robbant és szétfröcskölődött az a némaságában is agyfacsaró kín, amely őt is letaglózta. Felocsúdva, sietve kitakarta a fiú ballábát, óvatosan lehúzta róla a vastag gyapjúharisnyát. A fiú bal lábának sarkán hüvelyujj vastag, száraz mély seb tátongott.

Kitántorgott a raktárból, öntudatlanul botorkált a havas udvaron. A drótkerítésig jutott, amikor elemi erővel kitört belőle a zokogás. Mögötte fájdalmas képpel, némán szobrozott a jóságos képű nővér.

– Meg tudom érteni a fájdalmát, nekem is van fiam...

Beültek a Trabantba, sietve hajtottak a kaszárnyába. Az ezredorvos rendelőjének várójában az apa és anya egymásra nézett. Fájdalom vakította, fájdalom tette szótlanná őket.

– Tetanusz vagy vérmérgezés? – kérdezte vádlón az apa. A katonaeorvos készségesen magyarázott. – Tetanusz nem lehet, mert az nyakmerevéssel jár...

– Akkor vérmérgezés! – mondta tompán az apa. Az orvos felkapta a fejét. Erőltetetten tiltakozott. Orvosi kifejezésekkel tarkított előadásba kezdett. Végül menekült. – A vérmérgezés is kizárt. Ebben annyira bizonyos vagyok – mondta teátrálisan.

– Ha vérmérgezés, akkor én ciánkálit veszek be!

Az apa nem értette, hogy miért éppen a ciánkáli jutott az orvos eszébe. Jól képzett titkos ügynökök leltárában ez halálos méreg a végső menekülés eszköze.

Az apa tekintete hosszasan kutatta az orvos megjátszott elefántpofáját. Nem látszott rajta fuvallatnyi részvét, cseppnyi megbánás. Ellenséges közönyt sugárzott az arca. Az apából forró gőzként szakadt ki a megérzés:

– Gyilkosok! – Felugrott. Kézen fogta félig ájult feleségét. Köszönés nélkül kimenekültek az orvosi rendelőből.

Így történt, motyogta az apa. Kifehéredett ujjakkal szorította a kopjafát.

A temetőgondozók szállása felől egy, a hajnali munkára a városba igyekező fiatalember a temetőt átszelő rövidebb utat választotta. Halkan füttyörészve ereszkedett alá Bölöni Farkas Sándor és Brassai Sámuel sírja mellett. Az apa önkéntelenül mozdult, teste hangtalanul elvált a kopjafától. Nagyot sóhajtott. A fiatalember gyáva nyúlként szökkent, futott esztelenül. Nyomában reccsenve ropogott a jéggé fagyott hó.

Naplótöredék

A naplók sorsa kiszámíthatatlan. Ha csupán az erdélyi, hagyományosan jó naplóírók munkáinak sorsára gondolunk, akad köztük, amelyiket évszázadokra eltemetett az ismeretlenség, és olyan is, amelyet néhány évtized múltán nyomtatásban terjesztettek. Évtizeddel ezelőtt elkezdett, elrománosításunk „apró” ügyeit tartalmazó naplójegyzeteimet apósom házában rejtegettük, és most azért kellett előkeresniünk, mert napjainkban meg-gondolkoztató hasonlósággal ismétlődik és folytatódik mindaz, amit a romániai magyar kisebbség a hatalom általi erőszakos kisebbsítésének tudtunk. A diktatúra nemzetiségi politikájának folytatói elé tükröt kell tartanunk: akkor a szocializmus zászlaja alatt, most sajátosan értelmezett demokratizmusunk hangzatos jelszavaival törekednek beolvasztásunkra. Vérző sebeink felmutatása a dolgunk: a segítőkész világnak tudnia kell az igazságot! Továbbra is küzdenünk kell – talán az eddigieknél jobban összefogva fogunk majd küzdeni – a romániai magyarság megmaradásáért.

Még emlékszem arra a vasárnap délelőttre, amikor a kolozsvári Sétatéren, tőlünk néhány méternyire azért szűrtak le egy embert, mert magyarul szólt. Anyám nagyon erősen szorította a kezünk, és suttogva kért, hogy egyetlen hangot se ejtsünk. A filagória közelében jártunk, ahol máskor fűvószenekear vonzotta a báméskodókat. Egy fiatalember ugrott ki a bokrok mögül, monostori legények véres késsel követték. A menekülő útját elvágták. Bevetette magát a tó vizébe és a tulsó partra menekült. Szüleimmel, nővéremmel megkerültük a tavat, hogy a

park város felőli részébe, épületek közelébe jussunk. Amerre jártunk verekedőket és leszúrt, kiterített áldozatokat láttunk. A Mátyás-szanatórium előtt teherautó várakozott. Rakfelületén megkéselt, sebesült emberek. Mind magyarok. Két rendőr vigyázott rájuk, mert a késelők ott sem hagytak nekik békét. Ezek is monostoriak voltak. Talán éppen azok, akik azokban a napokban felirattal zárták el a városba vezető utat. A felirat szövege ez volt: „Pană aici democrația, de aici Mănăstur!” (Eddig demokrácia, ezen túl Monostor!) Felsiettünk a főtérre. A pártház akkor a mostani bank épületében volt. Anyám bement és követelte, hogy sürgősen lépjenek közbe, vessenek véget a vérengzésnek. Szótlanul tértünk haza. Azután a sokféle esemény sodrában kiment a fejünkől ez a rossz emlékü vasárnap. Hittük, hogy ehhez hasonló már soha nem történhet. Most négy évtizeddel a történetek után érthetetlenül állunk az ilyen primitív indulatok előtt. Kinek, kiknek állt érdekében ezek elszabadítása? Hiszen a politikai; gazdasági és erkölcsi csőd, amelyben tehetetlenül vergődik az ország a nemzetiségek egymás ellen uszításával, az indulatok fölkorlácsolásával nem szüntethető meg. Az ilyen szerencsétlen konfliktusokból, az oszd meg és uralkodj elv alapján csakis a hatalom nyer.

Xántus János temetésén szólt B. E., hogy baj van a házsongárdi sírhelyekkel, amennyiben önkényesen felszámolják és eltüntetik nagy és híres emberek sírhelyét, ledöntik emlékoszlopaikat. Beadványt fogalmaztak a barbár cselekménysorozat megfékezésére. A vizsgálódás során kiderült, hogy csak azok válthatják meg őseik sírját, akik országunk állampolgárai. Sok híres kolozsvári és erdélyi nagycsalád leszármazottjai már csak külföldön élnek, de sírhelyeiket még valutával sem engedik nekik megváltani. Ezeket a sírokat gyorsan lebontják, eltüntetik. Az ez elleni cselekvést az is megnehezíti, hogy már nincs műemlékvédő bizottság. B. E.-t, aki alelnöke volt a bizottságnak, ennek megszüntetése után csaknem egy évvel értesítették, hogy nincs miért sűrgetnie a soron lévő beszámoló gyűlés összehívását, mert már nincs ilyen. Különböztetést is most tudtam meg, hogy a sírhelyek nem minősülnek műemléknek. A nagyon régi és a nagyon híres emberek síremlékei sem. Nincs is Kolozsváron – egy-kettő kivételével – hivatalosan elismert műemlék, amit országos szinten is jegyeznének, nyilvántartanának. A Szent Mihály-templomot természetesen műemlékként kezelik, de a régi sírokkal azt tesznek, amit csak akarnak...

Apám is majdnem elvesztette őseink sírhelyét. Ez a B parcella és a főút sarkához közel áll. Egyszer csak azt látja, hogy egy Pop nevezetű követ állított a sírfőre. Szerencsére, akkor még volt annyi tekintélye, hogy visszakapta jogát a sírhelyhez. Még abban az évben betonkeretet és fedőlapot készíttetett és új sírkövet állíttatott. Így biztosabb, hogy megmarad a sír és nem foglalja el valamelyik mohó betolakodó.

V. J. is említette, hogy nemrég a temetőben járt. A dombra felkapaszkodó baloldali út elágazásába egy, a neve alapján regáti származású tábornok építtetett vörös márványból grandiózus síremléket. A márványba vésett nevekből és az évszámokból egész családfája leolvasható. A beavatatlannak úgy tetszik, hogy régi kolozsvári család hamvai nyugszanak ott. A hamisítást nem most, már évtizede, hogy elkezdtek, és azóta is folytatják nagy erővel. Ugyancsak évtizedekkel ezelőtt filológus egyetemi hallgatók összegyűjtötték a régi sírok feliratait, és MI (monument istoric = történelmi emlékmű) felirattal látták el a sírköveket és a díszes sírfedő lapokat. Ezeket a sírköveket valaki megbízásából a temető dolgozói önkényesen kiszélték és útszélre hányták. A diákoknak pedig megtiltották, hogy a sírkövek leltározásával, gondozásával foglalkozzanak. Az elmúlt években számos írás jelent meg a temetőről a különféle folyóiratokban és lapokban. A szerzők szóvá tették a panteon elhanyagolt állapotát, és dicsérték azok fanatikus ügybuzgalmát, akik nem hajlandók ebbe belenyugodni. Ma már csak sajnálkozunk azon, hogy nem találjuk régi, híres embereink sírhelyét, illetőleg azon, hogy a sírjuk fölött román feliratú sírkövek pompáznak. Semminek nincs létjogosultsága, ha az az egykori német és magyar város polgárainak műveltségét bizonyítja. A mai, az átírt történelem nem szenved a neki ellentmondó tényeket, legyenek azok sírhely vagy írott dokumentáció alakjában... Ezért egyszerűbb, ha nincsenek. És kivétettek múzeumokból, temetőkből, könyvtárakból – elzártak levéltárakban is – mindent, ami magyar. Ennek felháborító példáját is V. I.-től hallottam. A Hősök Temetőjében, a magyar katonasírok parcellájában található szélső sorok keresztjeit eltávolították és román nevekkal ellátott ortodox keresztet helyeztek a helyükbe. Valószínűleg az időnként itt megjelenő és koszorúzó „elvtársak” szemét bántotta a magyar katonai sírhelyek látványa. Most úgy tűnik, hogy az egész parcella a román hősök nyughelye. És ez csak egy példa a sok közül, amely mutatja, hogy olyan „testvérek” között élünk, akiknek semmi, de aztán semmi sem szent. Műveltséghiányos vad indulatukban irtják a múltat, szennyeznek a jelent és megsemmisítik a jövőnket. A nacionalizmus most már átcsap aljas sovinizmusba. Nem történhetett másként: ahol visszaszorul a kultúra, ott nem a megértés, nem az európaiság, hanem a primitív indulatok uralkodnak.

Sz. G. még mindig nem került elő. Egyoldalú telefonálása és levele után, amelyet Vásárhelyre címzett, semmit sem tudunk róla. Az apja bejelentésére a rendőrségen azt válaszolták, hogy amint tudnak róla valamit, rögtön értesítik a szülőket. Mindezek azt bizonyítják, hogy itt azt tesznek az emberrel, amit akarnak! Itt országos a maffia, és nincs ellentábor, aki fölvenné a küzdelmet, hacsak nem csupasz kezű önmagunkra gondolok. Nem csodálkoznék, ha Sz. G.-t valahol útszéli erdőben találnák, esztétikusan öngyilkosként, hiszen már terjesztik is róla, hogy beszámíthatatlan. Az persze semmit sem számít, hogy a józan emberek tudják: ebből semmi sem lehet igaz! A másik lehetőség, hogy a madridi ügyek lecsendesülése után szabadlábba helyezik Sz. G.-t. És az is lehet,

hogy akkor már ő sem ismer reánk, és mi se rá. Kurkó Gyárfást láttam ilyen helyzetben, Brassóban. Nem közöttünk, hanem egy ismeretlen világban élt. Ezt valamiféle agyomosással okozhatták. Az erdélyi magyarság egykori vezetőjét nem fizikailag, hanem szellemileg kellett megsemmisíteni. A Sz. G.-nek és társainak is ezt a sorsot szánják. De mit tesznek az egyelőre még néma tanúk ezreivel és százazezreivel? És velünk, akik még gondolkozunk, és így vagy úgy védekezünk, mert hiszünk abban, hogy lehetetlen itt Európa szélén, besötétített életmódban és szisztematikus visszaszorításban, kitartó üldözésben megsemmisíteni közel kétmillió nemzetiiségünket.

A napokban fiam, másoknak küldött leveleiből rekonstruálhattam a történeteket. November 24-én több helyen feltörte a bakancs a lábát. A sebek egy része begyógyult. A sarkán lévő vízthólyag alatt gennyes góc alakult ki. Nem kapott semmiféle antibiotikumot. A gennyes fertőzés fokozatosan eluralkodott a szervezetén, megtámadta a máját, tüdejét, agyát. Az orvos biztatta. Ő hitt az orvosban. De ez elementáris hibát hibára halmozott. Loghinnak hívják és ezredes. A lippei kórházban úgy beszéltek róla, mint akít nem tartanak orvosnak. Kötelessége lett volna, hogy idejében értesítsen minket. Legalább akkor, amikor a tüdejében is rendellenességet fedezett föl. De röntgenre sem küldte. Nem tudom, hogy tudatlanságból vagy más okból ölte meg... Nem értem, nem értem, mi történhetett?! F. K. felesége kezdő orvos, és mégis a leírt tünetekből rögtön felismerte, hogy vérmérgezésről van szó. Egy harminc éve gyakorló katonarvos ne ismerte volna fel?

Költőbarátja Rekvienjének sorai zakatoltak agyában. ...s a sarkadból genny robban /apád, anyád mire megéri /belerokkan /a fiú feje oldalra billen /pedig csak hordágy /nem kereszt /a lator hol van? Magában így fogalmazott: „Gyilkosság történik minden pillanatban. És minden gyilkossággal nem egy embert: mindnyájunkat ölnek! A gyalázatos trianoni döntés utáni században az erőszakos asszimiláció elleni küzdelem hősi halottai leszünk mindnyájan. Egyenlőtlen harc ez. A kisebbség kilátástalan küzdelme a megveszekedett hatalommal szemben.”

Barátai figyelmeztették, hogy az ősszel a város közeli erdőben találtak rá a rendőrök arra a lázadó fiatalemberre, aki sok gondot okozott kinyilatkoztatásaival a belügyiseknek. Első dolguk az volt, hogy lezárták a környéket. A helyszínelést gyorsan végezték.

– Öngyilkosság – állapította meg szűkszavúan a vizsgálóbíró, miközben levétette a kötelet a szétvert fejű áldozat nyakáról.

„Meghalni volna jó!” – gondolta az apa. „De fiamat már nem tudjuk feltámasztani. Magunkat sem.”

Az ünnepek után az apa meghívta lakásukba a fia kolozsvári katonatársait és osztálytársait. Jöttek vonakodva néhányan. Tőlük szerette volna hallani, miként történhetett a tragédia. Szabadságuk után vissza kellett térniük a kaszárnyába, ezért biztosította őket, hogy nem kérdez katonai titkokat, nem tanúvallomásra kéri őket. A lassan induló beszélgetésből kiderült, hogy a magyarokat szigorú parancs értelmében elvegyítették a századokba, nem volt szabad egymás mellett állniuk a sorban, nem választhattak ágyat egymás mellett a közös hálókbán. A fia magas és sportos termete miatt csoportvezetőként első volt a sorban. Románul nehezen kiejthető hármask Magyar neve miatt Ungurinak szólították. Ormótlanul nagy katonai bakancsot kapott, amely az otthonról hozott kapcák ellenére is feltörte a lábát. Sebe megfertőződött. A gennyes sebet az orvos kétszer műtötte, de nem adott antibiotikumot. A beteget elkülönítette. A vérmérgezést mutató jeleket tüdőbetegséggel magyarázta. Társainak nem volt szabad meglátogatniuk. Utolsó pillanatban vitette a helyi kórházba. Furcsa módon aznap az ezredorvos parancsára kivételesen bőséges, flekkes ebédet kapott. Nagyon hasonlít ez a kivégzésre ítélték bánásmódjára. A kórházban nem tudtak mit kezdeni vele. Kiszenvédett.

A felsőbb parancsnokságról elrendelt vizsgálat előtt váratlanul leszerelték azt a szanitéc katonát, aki kapcsolatban volt a fiúval. Ő bizonyíthatna volna, hogy a gyengélkedőbe utalt katona nem kapott antibiotikumot. A fia barátai érdeklődésére az egyik tiszthelyettes furcsa választ adott: „a szanitéc ismeretlen helyre távozott”. Az egészségügyi ellátás gondatlanságát mutatta, hogy néhány katona sárgaságban megbetegedett.

A katonai vizsgálat eredményeként az egység parancsnokát leváltották. Az ezredorvost, miután bebizonyosodott, az apa gyanúja: a fia vérmérgezésben halt meg, gyorsított eljárással leszerelték.

Naplótöredék

Barátaink velünk vannak. Különösen Varró János érez velünk együtt. Együtt sírtunk. Vallomások perceiben elmondta, hogy őt 1958-ban tizenhat évre ítélték. Akkor elsőként D. Gy.-t, tartóztatták le, és aláírtak vele egy nyilatkozatot, miszerint ő, L. E. és Varró János elhatározták, ha ellenforradalomra kerül sor, a hegyekbe vonulnak, és csapatot szerveznek. Erről persze, egyetlen szó sem volt közöttük. A másik vád az volt, hogy a temetőben azért biztatta Varró János az ősök sírhelyének gondozására diákjait, hogy nemzeti érzésükre apellálva ellenforradalmi tevékenységre serkentse őket. Varró hiába védekezett azzal, hogy a rektor írásbeli engedélyével végeztek kegyelet teljes munkát a házsongárdi temetőben irodalmunk jeles embereinek sírjánál, az ítélelhezők ezt nem vették figyelembe. Varró abban az időben az öngyilkos Szabédi Lászlónak volt a tanársegédje. Szabédi a Bolyai Tudományegyetemen négy évig a magyar irodalomtörténeti tanszék vezetője volt és irodalomkritikusként

összetűzésbe került Csehi Gyulával, akiről Czíkó Lőrinc mesélte Bukarestben az apának, hogy Nedelcunak, a Kolozs tartományi rendőrfőnöknek maga ajánlotta fel besúgói szolgálatát. Nedelcu még azt is elmondta, hogy Csehi ezért 800 lej havi bért kapott. Állítólag Söni Pál is utal erre önéletrajzi írásában. Nos, Csehi Gyula egyszer a következőket mondta Varrónak: „Csak bátran fiatalember, gátlástalanul és arcátlanul!” Ebből arra lehet következtetni, hogy ő juttatta börtönbe. Különben akkor a Bolyai Egyetem egyesítését (beolvasztását) a Babes Egyetemmel nagyban megkönnyítette az, hogy eltávolították onnan a fiatal értelmiségieket. Mert valószínűleg ők nem hagyták volna szó nélkül az egyesítést. Így aztán csak Nagy István volt az, aki szót emelt. Ezután lett ő is kegyvesztett. Rendre kihagyták minden hivatalos helyről és szereplésből. A per alkalmával D. Gy. szóban is megismételte írásos vallomását. Ugyanis neki olyan Varró aláírásával ellátott vallomást mutattak, amelyben az állott, hogy ők hárman egyezsége kötöttek a katonai ellenállásra. Három fiatal tartalékos tisztről lévén szó, az egészet így katonai összeesküvésnek tüntették fel. Varró tizenhat évet kapott. És doktori disszertációját azóta sem védhette meg. Amikor kiszabadult, azt mondták, ártatlan volt. De hiába jelentkezett az akadémia megüresedett irodalomkutatói helyére, nem engedték versenyvizsgára. Amikor reklamált, a titkár kirúgta irodájából, beadványát az ügyészség nem fogadta el. Ez egy állítólagos jogállamban történt. Mit szenvedett ez az ember?! És mi szenvedés vár mireánk is ezek után...

Szabédi halálának körülményeiről egy a lányomat kezelő orvos titoktartásomat kérve mesélte, hogy orvostanhallgatóként éppen a hullaházban tartózkodott, amikor a tanár holttestét boncolásra hozták. Feltűnt neki, hogy nem látott rajta még horzsolást sem, pedig a hivatalos verzió szerint vonat alá vetette magát. Meggyőződéssel állította, hogy az egyetemi tanár halálának az oka nem öngyilkosság. Olyan időket élünk, hogy itt minden megtörténhet.

Ezt a naplót, csak magamnak megvallva, a fiamnak írtam. És neki gyűjtöttem könyvtáramban a könyveket, ráhagytam volna minden küzdelmemet is. Képzettebben, jó érzékkel, nagyobb román és magyar nyelvtudással, korszerűbben folytatta volna a munkát. Nekem már nincs jövőm. Illetve már csak annak fele van meg. A lányom kezében. Talán sikerül majd neki, hogy fokozatosan okosodva túlhaladjon engem és többet végezzen annál, amit most kétségbeesésben kishitűen elképzélhetek. Családneveinket is már csak ő tarthatja meg. Talán még unokáink is lehetnek, hogy fiamhoz hasonlóká neveljük őket. Ha nem üldöz minket továbbra is a balsors és a hatalom, amely már mindenütt jelen van emberi kapcsolatainkat mérgezõn, régi erkölcsöt feldúlva, becsületes magatartást kiölve, az emberekbe vetett hitet gyengítve, minden jó helyébe korrupciót, rokonosdit, klikkszellemet, az elemi kötelességek semmibe vételét állandósítva, talán sikerül tovább vonszolnunk magunk ebben a céltalanná tett életben. Rohadt világban élünk, a mérgezés tömeges, úgy tűnik, menthetetlenek vagyunk. Levelet írtam a tábornoknak, aki kivizsgálta a fiam esetét... Szeretném, ha megértené, hogy olyan felületes emberekkel, mint az a katonaorvos és az az egészségügyi személyzet, amely a lippai kaszárnyában van, életet menteni nem lehet, csak rombolni. Beadványt készítek minden fórumhoz, hogy ilyen többé ne fordulhasson elő. Ez emberi kötelességem. Az orvos diplomáját sem volna szabad meghagyniuk, hiszen a laikusoknál kevesebb ismerettel rendelkezik. Hát miként lehetséges ekkora tudatlanság, ekkora melléfogás? Vagy talán ártatlan gyermekemet ölték meg helyettem?... Amikor elkezdtem ezt a naplót, Michelangelót idézve a Faragott fájdalom címet írtam az első oldalra. Jaj, nem tudtam, hogy mekkora fájdalom ér még ebben az esztendőben. Kire hagyom már ezek után igazságtalanságaink és fogadkozásaink krónikáját?!

Álmában Jiddu Krishnamurtit, az indiai gondolkodót idézte:

„Annyi, de annyi az ember a Földön, minddel nem találkozhatunk, de gondolataikkal talán. Éppen csak le kell írunk, csak össze kell szedniük őket. Tesszük ezt sok ezer éve, szokásainkban él a gondviselés.” Gondolatai szöcskeként, irányíthatatlanul ide-oda ugortak. Félálmban, éjszakai temető-látogatásai idején is a hétköznapiakból elszabadult, szabadjára engedett ábrándok gyötörték. „Ebben az évezredben sem foroghat világunk visszafelé, nagyobb kényelmetlenség nem érhet bennünket az emberöltõnkben is sokszor tapasztalható egyhelyben topogástól. Az emberiség ma már tudományos megközelítéssel felmért földi életének végét százhuszszézer évre becsülik, életkorunk felső határául pedig a százhusz esztendõt. Amikor Afrika partjai látótávolságra megközelítik Európát, az egykori Karthágó szomszédos lesz az örök Rómával, a Földközi tenger alatti tektonikusmozgások akkorára bizonyára alaposan átrendezik a vidéket. A kelet-ausztráliai tengeráramlás a Déli-sark közelében nyaldossa majd ezt az eljegesedõ földrészt, a New-York és Stockholm fölötti vizekben óriásteknõsökbõl alakult hatalmas hiüllõk úszkálnak. Apró, de nagyfejû emberek aránytalanul fejlett, sűrûn használt, kifinomult nemzõszerszámokkal felszerelten az örömszerzés apró szüneteiben digitálisan intézik majd a világmindenség dolgait. A Földet óriási atomerõvel hajtott művekkel a Naphoz közeli az eddiginél elõnyösebb pályára vezérlik, miközben boldogan örökéletet élnek. A megmaradt szárazföld minden négyzetcentiméterét, de a tengerek mélyét is behálózó, több száz emeletes, ésszerűen fûtött építményeik egyikében látta magát, amint a mérnökfia családjának körében bőséges vacsora után pipázgatnak. Zenegépükbõl halkán szól a Hotel California szívbemarkoló dallama.”

Az apa büszke volt arra, hogy az egyetemi felvételizõk listáján második helyen látta a fia nevét. A szomszéd-asszony a Politechnikai Intézet tanársegédjeként, Józsit, egy tasnádi sváb fiút ajánlott nekik a fia tanulóársául. Naponta, késõ délutánig keményen dolgoztak, végig próbálták a felvételi vizsgán elfordulható összes

matematikai és fizikai feladatféléseket, s csak akkor hagyták abba a gyakorlást, amikor a fiúnak edzésre kellett mennie. Egyetlen vízilabdaedzést sem hagyott ki. Józsi harmadéves, életvidám fiatalember volt, könnyen beilleszkedett a család életrendjébe. Szülei szíves vendéglátók voltak. Az apa többször is megfordult náluk Tasnádon, ahol Józsi kiterjedt rokonsága szívesen látta. Nagyapja barátként fogadta. Druszák voltak. Hajlott hátú, büszke, egyenes ember volt a bajorországi Könyvmolnárok családjából. Jó volt vele a múltrol és kedvelt foglalkozásáról, a borjúnevelésről beszélgetni. Maga nevelte növendékállatait annyira kedvelte, hogy könnyezve vált meg tőlük, amikor eljött a beszolgáltatás ideje. „Vesszen az ellenségünk!” – szüntelen lázadását ebbe a kívánságába sűrítette.

Az apa egyik nagyapját sem ismerte. Egyiket elvitte az első világháború. A másikat Amerikába üldözte a nincstelenség. Tasnádi druszájához addig nem gyakorolt fiú-szeretete közelítette. Józsival együtt gyakran gondoltak az öregre. A Józsi szülei a háború után megjárták a „malenkij robot” poklát. Hálásak voltak, hogy fiúk jó családba került. Anyagi nehézségeik is csökkentek, mert Józsi baráti, de mindenben szigorú tanári munkájáért teljes ellátást kapott, ösztöndíját a diákszállásról való kiköltözése után kézhez kapta. Az apa elképzelése bevált, az anyával együtt gondoskodniuk kellett a fogadott fiú és a lányuk ellátásáért, szülői feladataik kiterjesztése kevesebb időt hagyott a szomorkodásra. Négyen ülték körül a családi asztalt, napi gondjaikat megoszthatták. Józsi érdeme, hogy vállalta a beilleszkedést a család gyászába, barátsága az elhunyttal erre alkalmassá tették. Tudatos vállalása őszinte emberségét mutatta. Évfolyamelsőként végzett, és tanársegédi kinevezéssel választott szülővárosában, az akkori szabályoknak megfelelően három éves gyakorlati időre, munkahelyet.

A fiú halálát követő esztendőben az anya bostoni nagynénje rokonlátogatásra érkezett a városba. Dollárjaival azt is elérte, hogy az anya amerikai utazásra érvényes útlevelet kapott. Nyár közepén utazott. Józsi a Duna-Fekete-tengeri csatorna diákoknak szervezett munkatelepén vakációzott. Az apában minden éjszakai temetőlátogatás után egyre erősödött a gyanú, hogy a fia halála nem volt véletlen. Nem csupán hanyagság műve volt, hanem akaratlagos, ügyeskedve álcázott gyilkosság.

A véletlen folytán kétszer is a szekuritáté épületének közelében találkozott a szakállas fiatal fellegvári költővel. Egymásnak adták a kilincset: mindketten kihallgatásra mentek, vagy kihallgatásról jöttek.

– HoSiMin? HoSiMin? – kérdezte az üldözött költő.

– OK! S te hogysmint? – kérdezte az apa.

– Ááá... Nálatok *cse ziar?* *Cse ziar?* – kérdezte az üldözött költő.

– Lehetnének jobban is! – újságot az apa.

– Mit *fács?*! Mit *fács?*! – kérdezte az üldözött költő.

– Ezt kérdezhetném én is... mondta az apa.

Az üldözött költő körülpillantott és halkán a szakállába mondta:

– Most jövök... Rólad is szó volt. „Úgy akarsz járni, mint az ő fia?” Ezt kérdezték.

Pillanatnyi hallgatás után elváltak.

– Szálvé – mondta az üldözött költő.

– Szálvé! – motyogta az apa.

Legközelebb kanadai előadásán beszélhetett az üldözött költő. Ott bővebben szólt és gyanúja indokolt: A belügyiek mindenkinél többet tudtak a lippai kaszárnyában történekről

Meggyőződését, hogy a fiát meggyilkolták, a következőkre alapozta. A fia halálának évében többször is behívták a szekuritáté kolozsvári székhelyére. Félelem nélkül ment egykori iskolájának épületébe, amit a bécsi döntés után a Magyar Királyi Kolozsvári Honvéd Hadtestparancsnokság számára egy épülő iskolából alakítottak tekintélyes székhelyet Bácsi-toroki mészkőből faragott kopjapillérekkel és tojástagos ívkövekkel szegélyezett félköríves falnyílásokkal, s azokban dús faragású tölgyfa szárnyak homokkőből faragott magyaros díszítésekkel, emeletenként változó egyesített szárnyú ablakokkal. Az apa gyerekkorában, amikor még Árpád út volt a neve az utcának, még megcsodálhatta az épület kódíszzeit, a fa applikációkat, a falképeket, a vakítóan fehér nemes vakolat által hatásosan kiemelt sgrafitókat. Az iparművészeti munkák is hasonlóan látványosak voltak: a főbejáratot kopjamintás kovácsoltvas rácsos kapu díszítette. Az előcsarnok és a díszlépcső ólombetétes üveglakain címerek, várképek, fejedelmi arcképek és az ősmagyar legendárium jelenetei pompáztak. Az épület kapujában Hunor és Magor, az előcsarnokban Árpád szobra állt. A bútorzat Szervátiusz Jenő tervei szerint készült. Ő alkotta a Hét vezér címmel azt a szoborcsoportot is, amelyik egyik rokona kertjébe került a háború végén. 1948-tól műszaki iskolák működtek az épületben, az ólombetétes üveglakokat betörték, a berendezéseket, a díszítéseket, a szobrokat megrongálták és eltávolították. A bejárat fölötti hatalmas falképet azóta vastag mészréteg takarja. Az apa egy keserves esztendeig a felső emeleti bennlakás lakója volt.

Mosolygott, amikor beidéztek az épületbe és aztán ismételten megfenyegették, hogy számos róla begyűjtött jelentés alapján letartóztatják.

– Ha valóban olyasmit cselekedtem, ami törvényellenes, akkor tartóztassanak le – mondta nyugodtan és nyújtotta összekulcsolt kezét a bilincseléshez.

– Tessék, zárjanak el!

A három hónapig tartó zaklatást nehezen viselte.

Közben az anyára is ráállítottak egy guvadt szemű magyar nemzetiségű szekust, aki kislányát felhasználva közeledett a tömbház melletti park padján pihenő asszonyhoz. A kislány bájos volt, az apa céltudatos. Az apa távollétében, valamilyen ürüggyel lakásukba is felkérkezett. Miközben az anya kávéfőzött a konyhában, a vendég az apa íróasztalán kutakodott. – Gyufa kellene... A kávéhoz jól esne a dohányfüst – bizonykodott, amikor az anya rajtakapta. A véletlen folytán egy május elsejei ünnep alkalmával apa megmutathatta feleségének, hogy annak a bájos leánykának apja, az a „barátságos és kedves szomszéd” a belügyiek kék egyenruhájában feszít, és feltehetően nem emberbaráti érzések kényszerítették lakáslátogatásra.

Alighogy elment a felesége, csengettek. A kapitány állt az ajtóban. Bosszúságát nem titkolva nézte egy pillanatra a jelentéktelen embert, akin úgy állt a civil ruha, mintha villával hányták volna rá. Zsíros haja fésülten és rendezetlen volt, mint azoknak a falusi embereknek, akik télen-nyáron fejfédőt hordanak, és nem fésűvel szoktatták hajszálaikat valamiféle rendbe. „Oltyán, mint általában az uralkodó réteg nagymenői” – futott át az agyán, miközben a kreol bőrű kapitányt mustrálta. „És vásottak a fogai... Vajon miért vásott fogúak ezek az indiai származású Kárpáton-túliak?” Mindenfelé utazott az országban, és jó tulajdonságai között tartotta számon, hogy arcuk jellegzetes vonásai alapján csalhatatlanul megkülönböztethette az embereket: a románt a magyartól és a szásztól, az erdélyit a moldovaitól, a székelyt a havasalfölditől. Az oltyánoknál fedezte fel, hogy sokuk metszőfogai jól láthatóan, furcsán és ferdén, sokaknál félig elvásottabbak. „Talán a sok savanyú csorba- és a puliszka-evéstől...” – mondta egy ismerőse, amit azért nem hitt, mert az illető arcismerete annyira fejletlen volt, hogy közös vásárlásaik alatt többször is, a magyar kiszolgálót románul, a románt pedig magyarul szólította meg. „Mit akarhat megint ez az oltyán?” – gondolta, miközben kényszeredetten betessékelte a kellelten vendéget. „Hiszen mindent elmondtam már magamról.” Többször is be kellett mennie a belügyisek palotájába, ahol a kapitánytól és magyar nevű társától megtudhatta, hogy mindent, de mindent tudnak róla. Azt is, hogy merre járt, kivel mit beszélt.

– Bizony, bizony – nyugtatta meg akkor a kapitány –, olyasmiket is mondott, amit nem kellett volna. És olyanokat is, amiknek komoly következményei lehetnek! Pedig maga párttag, ugyebár?

– Hát, igen... és ha valóban törvénybe ütköző dolgokat mondtam – kivel nem fordul elő ilyesmi manapság? –, akkor tartóztassak le, vonjanak felelősségre, állítsanak törvény elé, miért tennének kivételt éppen velem?!

A kihallgatók idegesen összenéztek. Nem ezt várták.

– Hetyke szavak ezek... – szólt elgondolkodást mímelve a magyar nevű tiszt románul. – De tudja, mi már láttunk ilyet. A harmadik nap után, amit itt nálunk tölt majd a pincében, maga is másként beszél!

Ráérősen körbenézett a szobában, aztán mosolyogva mondta a kapitány szemébe.

– Harmincnéhány esztendővel ezelőtt ültem már itt. Az iskolapadban. Éppen itt volt az osztályunk. Ha kivernék a választófalat, még inkább itthon érezném magam. És a pincét úgy ismerem, mint a tenyeremet, mert bentlakóként sokszor voltam konyhaszolgálattal, ott hámoztuk azt a rengeteg krumplit, onnan cipeltük fel azt a rengeteg káposztát, amit sok minden mással persze, megettünk velünk. Mondhatom, barátságos hely. S akik hajlamosak a nosztalgiára...

A kapitány félbeszakította.

– Maga okos ember, szót kell értenünk. Mi azért vagyunk, hogy a rendre vigyázzunk. Segítségére lenne szükségünk.

– Rend a lelke mindennek! – mondta megjátszott ünnepélyességgel. – Ebben egyetértünk.

Ezután oldott, mondhatni kedélyes beszélgetésbe kezdtek hétköznapi dolgokról. A piaci bevásárlástól a foci-bajnokságtól, a tévé antennaszerezéstől a kisbányai kirándulásokig.

Kávé mellett, parttalanul folyt a csevegés.

A következő beszélgetésen csak annyit kértek, hogy alkalomadtán, hiszen többször jár arra kiszállásain, keressen fel a fővárosban egy ezredest. Megadták a telefonszámát.

Két hétig nyugton hagyták. Aztán telefonon jelezte a kapitány, hogy másnap délelőtt, mert éppen városnegyedükben jár, felugrik hozzá. A konyhában fogadta. A kapitány rosszalta, hogy előbbi találkozásuk után, egyik kiszállása alkalmával megfordult a fővárosban, és mégsem jelentkezett az ezredestől.

– Bevallom, megfeledeztem róla – mondta bűnbánást mutatva.

A kapitány pártfeladatnak nevezte, és megismételte kérését, újra felíratta vele az ezredes telefonszámát.

Amikor valamennyi idő után újra felelősségre vonta a kapitány, zsúfolt fővárosi programjára hivatkozva mentette magát.

„Most újra itt ül a konyhában. Kileste, mikor ment el a feleségem. A szemben lévő toronyház üvegajtaja mögül figyelt, megvárta, amíg a trolibusz megállója felé siet a feleségem, aztán átsétál a mi tömbházunkba és beáll a liftbe. Mondhatom kényelmes foglalkozást választott.”

Kávézás közben a kapitány locsog.

– Tudja, szeretem a művészetet. Mindig arról álmodtam, hogy művészekkel foglalkozom, járom a galériákat, a műtermeket, kiállításokat rendezek, kritikákat írok... Ha kérdezi valaki a szomszédok közül, hogy ki vagyok, mondja azt, hogy műkritikus. És hívjon, mondjuk, Bratunak. Egy fővárosi lapnál dolgozom.

– És mondhatom, hogy ismeri Babát?

– Az ki? – szaladt ki önkéntelenül a kapitány száján a kérdés.

– Na, jó. Akkor azt mondom, hogy Greco csodálója...

– Greco? Ja persze! Grecu. Ismerem... Ismerem...

– Tudja, azok a hosszúkás, lebegő figurák. Szentek és próféták... És kékes színárnyalatok...

– Nem. Inkább valami mást mondjon ismerőseinek. Hagyjuk a klerikális beütéseket... Persze, nem olyan lényeges – tette hozzá engedékenyen.

– Jó – mondta az apa, miközben azt gondolta, hogy nem ellenkezik, hátha hamarabb elviszi az ördög kelletlen látogatóját.

A kapitány táskájából egy névsort tett elébe a konyhaasztalra. Mintegy félszáz név szerepelt a listán.

– Kit ismer ezek közül?

Végigszaladt a szeme a névsoron.

– Mindet ismerem – felelte könnyedén.

– Csakugyan?!

– Hát persze! Írók, újságírók, színészek, zenészek... Ki ne ismerné őket?

– Persze, igaza van. De őt bizonyára jól ismeri? – a kapitány nikotinos mutatóujját egyik barátja neve mellé csúsztatta.

– Ismerem, hiszen tudja.

– Persze, hogy tudjuk. Mi mindent tudunk. De kíváncsiak vagyunk a véleményére: Milyen ember a kollégája?

– Jó ember!

– Meghiszem. Írjon róla egy kis véleményezést. Ez pártfeladat!

– Ha pártfeladat, azt az alapszervezeti titkártól kellene, hogy kapjam. És alapszervezetileg a fővároshoz tartozom...

– Tudjuk, tudjuk... Éppen ezért, maga a megyei első titkár szabta ki magára ezt a feladatot...

– Csakugyan... Hát ez megtisztelő! És mi a feladatom?

– Semmi vész. Csupán néhány véleményezést várunk öntől.

– Véleményezést, ha valóban pártfeladat, írhatok?!

– Jó az, ha mindenkinek különféle vélemények vannak a káderdossziéjában. Például a munkatárs vagy a barát véleménye – szólt nyugtatón a kapitány. Papírt és golyóstollat vett elő a táskájából..

– Rendben – mondta pillanatnyi gondolkodás után az apa és „Alulírott”-tal kezdve sietősen róttá egymás alá a sorokat. Közismert sablonszöveget írt, amit egymás támogatására hivatalból fogalmaztak meg fizetésemeléskor, előléptetéskor vagy áthelyezéskor a munkatársak, és pártfelvételkor az ajánlók. A kapitány figyelmesen elolvasta a véleményezést és csodálkozott:

– Ez egy hibátlan ember? Vajon tényleg lehetséges, hogy minden rendben van vele? Vagy a maga kritikai érzékében a hiba? Nézze csak át még egyszer...

Átnézte és kiegészítette. Azt írta, amit maga is tapasztalt: „Olykor indulatos, heves természetű, rossz idegállapotának tulajdoníthatóan felindultságát nehezen képes leplezni, sértődékeny, gyakran szóváltásba keveredik munkatársaival.”

– Ennyi?

– Más hibájára nem emlékszem... – tétovázott, miközben magában kuncogva arra emlékezett, hogy kollégája a múltkor úgy bevágta a főnöki iroda ajtaját, hogy az kifordult a sarkából. Tehette, hiszen a főnöke egyetemi

évfolyamtársa volt. És jól tette, mert a főnök a többi főnökhöz hasonlóan a hatalmat szorgalmasan szolgálni óhajto igyekezetében, gyakran megfélekedezett arról, hogy honnan jött, és merre kellene tartania.

– De azt csak tudja, hogy kedves kollégája sokat és meggondolatlanul beszél. Sűrűn utazgat, és kétes elemekkel tart szoros kapcsolatot. Talán bizony nem is sejtí, hogy felforgató tevékenysége enyhén szólva államellenes? Mindent tudunk róla. Nemrég, amikor itt járt városunkban, társaival egy garzonlakásban találkoztak. Lépésről lépésre, már otthonról követtük. Hajnalig együtt voltak abban a lakásban. Minden szavukat rögzítettük a szomszéd lakásból, mert már jó előre tudtunk erről a találkozóóról. Bizony, barátocskám! Hát így állunk mi a kedves kollégájával. Barátilag figyelmeztetem, hogy az ilyen embereket nincs miért pártfogásába fogadnia. Jó lesz vigyázni, barátocskám! Nem mindegy, hogy kikkel keveredik...

– Erről most hallok először... Nincs mit hozzátennem. – Eltolta magától a papírt.

– Írja alá... – figyelmeztette a kapitány. – Írja alá, hogy... mondjuk: Vieru.

– Vieru?

– Igen. Ez lesz a neve.

– Van már nevem. Méghozzá becsületes! – mondta és megszokott aláírásával látta el a véleményezést.

A kapitány is tudta, hogy addig kell ütni a vasat, amíg meleg. Még egy véleményezést sajtolt ki emberéből, és mindenik aláírása előtt azt bizonygatta, ha Vieru névvel írja alá, rajtuk kívül senki sem tudja majd, hogy ki írta a véleményezést.

– Én pedig azt szeretném, ha mindenki tudná, mit írtam, mert ez nem lehet titok. Amit írtam, azt vállalom. Különben, a véleményezéseket mindig is a saját nevünkkel vállaltuk... – magyarázta, miközben halaszthatatlan fontos munkájára hivatkozva kiteszkolta lakásából a kapitányt.

Másnap reggel egykori osztálytársánál, a megyei pártbizottság ipari titkáránál jelentkezett. A titkárnő mosolyogva intett, hogy ez alkalommal szerencséje van, szabad utat kapott.

– Kérlek, segíts bejutnom a főnökhöz. Nagyon fontos! – mondta komor arccal egykori padtársának, és sorjában elmesélte esetét a kapitánnyal.

– Hm! – mondta a titkár. – Amúgy is be kell mennem hozzá. Megpróbálom rávenni, hogy szokása ellenére, fogadjon. Nyugi! Itt várj reám...

Negyedóra múlva szemben ült az első titkárral.

– Egy kapitány közvetítésével pártfeladatot kaptam öntől.

– Ez igaz!

A megyei mindenható csodálkozott, kérdezősködött, tájékozódott. Végül bölcsen így szólt:

– Tulajdonképpen adhattam volna magam is ezt a feladatot... Csakhogy... – úgy tett, mint, aki beszélgetőtársát tökéletesen értve, annak gondolatsorát könnyedén továbbfűzve jut el helyes következtetésre.

– Csakhogy... vette át a szót az apa a panaszosok vibráló felháborodásával – „...a belügynek semmilyen körülmények között sem szabad a párt fölé nőnie!” Márpedig ez történt! – Azt is rögtön hozzátette, hogy az idézet a legfelsőbb vezetőtől van.

Rögtönzött kiselőadását nem egy, hanem három hosszú idézettel támasztotta alá. Mindhárom idézet a legfelsőbb vezető régebbi beszédeiből való volt. Abból az időből, amikor nagy pompával eltemetett elődje sírján még el sem hervadtak a virágok, és ő a teljes hatalomért küzdve, új szabályokat fogalmazott, új parancsokat osztogatott. Az idézetek forrását nyugodtan elhallgathatta, az első titkárnak erről amúgy sem volt tudása.

– Persze... – szólt jelentőségteljesen a megyei helytartó.

Az apa látta, hogy az idézetekkel nem sikerült teljesen meggyőznie, hiszen a párt- és az államvezetés gyakorlata az idézetek ellenkezőjét mutatta. Hirtelen irányt változtatott.

– Ami pedig a kapitányt illeti, szerintem alkalmatlan az ilyen munkára! Megjelenése, műveltsége, vásott fogai, szóval egész habitusa visszataszító. Kicsinyes csselfogásai, útszéli viselkedése sértik a mundér becsületét. És az, hogy Önre hivatkozik?! Hát, hogy is mondjam? Nem gondolja, hogy működésével Önre is rossz fényt vet?!

Az első titkár, mint az alvó oroszlán, akit találat ért, hirtelen felkapta a fejét.

– Hmm! – Addig nyújtotta nyögését, amíg eszébe jutott a megoldás. – Holnap beszédet kell mondanom az országgyűlésen, most nem érek rá, de amint visszatérek, hármásban beszéljük meg a dolgot. Rendben?!

Kézfogás nélküli búcsúzkodás következett.

A tágas dolgozószoba óriási perzsaszőnyegén átgyalogolva elégtételt érzett. Sejtette, hogy látogatásának következményei lesznek.

Nem sejtette, milyen következményei.

A kapitány többé nem jelentkezett. És nem hívták régi iskolájába sem, hogy „elbeszélgessenek” vele. Az első titkár sem kérte magához. Egykori osztálytársától megtudta, hogy a kapitányt fegyelmi úton egy évre egy távoli megyébe helyezték.

Valószínűtlen csend támadt körülötte.

Mégis úgy érezte, kútba zuhant.

Aztán munkahelyén, átszervezésre hivatkozva, alacsonyabb beosztásba került.

„Halál kaszál gazos kertünk alján.”

Az idézet a fia halála után egyre gyakrabban kongott, cintányér-remegősen remegett az agyában. Hiába hessegette el, a szekuritáté bosszújára gyanakodott. „Ők teheték! Mindenhova elér a kezük. Ezzel büntettek ellenszegülésemért.”

Az apát fiatalkorában, éppen, amikor kézhez kapta technikus diplomáját, hónapokig kitartóan üldözte a belügyi rendőrség civil embere.

– Belép hozzánk. Holnap felavatjuk. Kapitányi rangot kap – ígérte munkahelyi káderese előtt a küldött és munkáskádernek nevezte.

– Nem szeretem a katonaruhát! – vetette oda idegesen a magyarul tökéletesen beszélő toborzónak, amikor betegeskedő apja előtt folyt a rábeszélés.

– Egy napra kell egyenruhába öltöznie. Utána civil lesz...

– Tanulni szeretnék – menekült a kényszerített.

– Egyetemre küldjük. És külföldi szolgálatra...

– Hagyjon békén!

A makacs ember az apját győzködte.

–Nem szólhatok a fiam dolgába – mondta a beteg.

Így ment ez hónapokon át.

Az apa azt gondolta, fiatalkori kitartásával most is elejét veheti a bajnak. Tévedett.

Csökönnyösen visszatért figyelmeztetés rémisztette.

„Halál kaszál gazos kertünknek alján.”

A belerokkanásig ezt ismételtetheti, miközben állati sorsából eredendő félelmét rendre levetkőzve második halálát várja. A kivételezettek sorában hitte magát, akinek a hihetetlen gondviselés jóvoltából kijár a sokszoros, a valóságos halálnál többszörösen is szörnyűsége, de cseppet sem titokzatos halál, amit nem az Egy és az Örök, hanem halandó kortársai embertelenségeikkel okoznak egymásnak.

Naplótöredék

Miért hagyok szakállat? Nem kérdik, csak nemtetszésüket nyilvánítják. Érdekes, ahogyan viszonyulnak ehhez a kis merészséghez. Mert kell valamennyi merészség ehhez is. Kiugorni a sablonokba vezető vágányról, más lenni, akarni valamit – ez már bűn. Legalábbis úgy néznek rám, mint aki valamiféle bünt követett el. Riadt pillanatokkal, behúzott nyakkal, körülnézve, mindjárt tiltakozva, fennhangon is elhatárolva maguk tőlem, aki lázadó, vagy az akar lenni, hiszen felháborító, megbotránkoztató: szakállat viselek, van képem nem elvegyülni a tömegben, ártani a kincstári küllemnek, eltérni a szabványtól, csúnya, sőt ronda lenni, mert ugyebár velük ellenkezem, őket nem követem... Bizony, bizony, bátorság kell a szakállhoz. Nyilván van valami oka annak, hogy szőrös az arcom. Más akarok lenni, mint a többség? Éppen most akarok más lenni? Miért nem eddig? Ötven éves vagyok, és eddig is más voltam, más akartam lenni. Nem akartam, hogy összetévesszenek a nyakkendő-sőkkel. Tizenhat éves koromban egyszer nyakkendősen mentem az iskolába, egyik tanárom táblához hívott, feleltetett. Tudtam, hát megdicsért. Bizonyára a ruhámért, a megjelenésemért is. Mert már ő is unta a nyakkendőtlenekeket, a tréningruhásokat. A társadalom kitermeli és megteremti az ellenszenvet a hatalom embereivel szemben: most nem szeretik a nyakkendő-söket, a skatulyából kihúzottakat, a tisztviselőket, az aktivistákat, de csak kevesen mernek nyíltan más lenni, másként kinézni, nem a hatalom embereit utánozni.

Miért ellenszenves most a nyakkendő-sők, a bőrkabátosok serege? Mert devalválódott a jólöltözöttség értéke. Akik viselik, nem viselkednek úriemberekhez méltóan. Tehenek, akiken sehogy sem áll a gatyá. Úriembereknek öltöztek, akik nem úriemberek; értelmiségiek, akik egyáltalán nem értelmeseek; tisztáknak tűnnek, de erkölcstelének... És így tovább, ellentétek malmában morzsolódnak azok az igények, melyeket az embertől elvárunk, amelyeket hiába várunk. Most zárjuk a kört: a felszabadulás után a munkáshatalom jóindulatú dadogásait ismételjük jóindulatok nélkül, a műveletlenség kedve szerint, a visszafejlődött, az infantilizálódott hatalom kénye szerint. Ennyi lenne a fejlődés? Ilyen hát a mi tangónk!

Szakállam gyászt jelent, nemcsak azért, mert fiam halálának évfordulóján hagytam meg, hanem mert valóban gyászolni kell az elvesztegetett húsz „fényévet” és a többi, amit éretlenül nem is érzékelhettem. A visszalépések gyásztól ültethetik halálunkig. És halálunkkal, mert addig már nem sok változik, a változtatók most születnek, vagy meg sem születnek.

Szakállas vagyok, mert elfogytak mellőlünk a szakállasok. Csak az elmúlt néhány évben elment Aradi Jócó, Hürkecz István, Dusa Ödön, Bodor Pál, Szőcs Géza és nemrég Veress Zoli is. Az utóbbit sokáig nem engedték ki családjával, aztán egy írószövetségi küldöttséggel küldték volna, de nem ment, azt üzenté, hogy nincs cipője. Most felült Budapesten a Stockholmba tartó repülőre feleségétől, unokáستól. Utódaiból nem akar tapsoncokat. Lehetünk-e egyebek? Rengeteg fiatal növeszt szakállat, így nem jók tapsoncoknak. De a gyerekek arcán nem serken a szőr, és szégyellik magukat, pirulnak értünk is.

Mennek barátaink szakállasan és szakáll nélkül. Ha tehetik, kinn maradnak. Helyettük vagyok én itt. Ha mehetnék is. Éltem negyvenhét évet. Pontosabban: volt miért élnem, volt jövőm. Kivittük a Házsongárdba. Oda tartok én is. Az én helyállásom ennyi. Úgy hozta a sors, hogy nincs mitől félnem, nincs mitől tartanom, aki mindent elvesztett, annak már nincs mit vesztenie.

Holnap van a fiam 22. születésnapja. Sírjáról lopják a virágot. Talán, mert megszokták, hogy friss virágot mindig találnak ott. Csak az idén ültetett fű kopott meg, míg odavoltam Bagon vagy tíz napra. Tegnapelőtt Veress György virágkosarát találtam ott megdézsmálva. Ez a fiú az iskola első tanulójaként kapta a fiam emlékére alapított emlékdíjat. És még vagy hat másik díjat. Igazán méltó rá. Az idei ballagás félig román, félig magyar nyelven zajlott. Jövőre ballag az első román osztály, akkor csak románul lesz minden. Nem tudom, mi lesz az emlékdíjjal. Elvileg román tanulónak is kiosztható, csak a szöveget kell lefordítani, de az alapítók, a fiam osztálytársai nem valószínű, hogy beleegyeznek. Gondolom, az én szavam döntő lehet; igyekszem valami megoldást találni arra, hogy a díj valamelyik magyar osztályban végzett tanulóé legyen. Az idén nem két, hanem három magyar osztály végzett, jövőre azt hiszem csak egy. A nemzetiségi elnyomás egyre nő. A zeneiskolában (a VII. osztályban) a román tanárnő dolgozatot íratott a következő címmel: Anyanyelvem, a román nyelv ősrégi kultúra hordozója stb. A magyar tanulók egy sort sem írtak. A tanárnő megmagyarázta nekik, hogy a magyar nyelv nem érdemes arra, hogy foglalkozzanak vele, nyelvtana nincs stb. Lászlóffy Csaba felháborodottan tiltakozott. Beadványt készül írni. Legalább valaki hivatalosan is jegyzi ezt a nyílt sovinizmust, amelyet büntetlenül folytathatnak a hazafias pózban tetszelgő műveletlenek. Nemcsak az iskolapolitikában gyorsítják az asszimilációt, hanem a kultúra minden területén. A vonalas Kovács János kiadás előtt lévő elméletieskedő szövegekből összeállított kötetéből kihúzták „a romániai magyar irodalom” kifejezést, és ezt azzal indokolták, hogy ilyen nincs. Az, hogy tankönyv jelent meg róla és kritikai irodalma van, mit számít! Most, hogy nem tetszik a fogalom, elhatározták, hogy törlik az erdélyi magyar irodalmat. Ha nem írjuk le, ha nem beszélünk róla – akkor nincs. Ez a felfogás divatos immár jó ideje a román történelemhamisítók háza táján. A fiúk megőrzik az apák nevét, ha van, hírnevét is. Nekem, a fiamnak kell nevet és hírnevet szereznem, mert ehhez jussa volt és tehetsége is. Serkenő szakállal temettük el. János bácsi azt mondta, ne nyúzzuk, még kiserken finom bőrén a vér. A vére, amelyet megmérgezték...

Ma utaznak vissza Lórándék. Tegnap mentek barátaik, Jakóék. Úgy beszéltek róluk, mint akik végleg elmennek. Ha sikerül továbblépniük a szomszédból, nem látjuk többet őket. Nem ismertük a családot, gyermektelenek, miért nem mentek eddig? Most már van hova menjenek. R. Sanyika is azt ígérte, hogy találkozik barátjával, és K.-ék is mennek még az idén. Vajon nem éppen az a „marxista ivadékok” szándéka, hogy a legkülönfélébb sanyargatásokkal kivándorlásra készítsék az erdélyi magyarságot? Statisztikailag bizonyítható, hogy szándékuk sikerül. Régen „kitántorgott” millió emberünk, most kinn marad, lopózkodik, bujkál, lóg, menekül, aki tud. Egyik kisebbségből a másikba. Az emberibb kisebbségbe. Az ilyen szocialista országban kialakult kisebbség az ottaninak, a kapitalista államokban kialakult kisebbségnek összehasonlíthatatlan párja. Itt jogainak hangoztatásával jogtalan, nyelvét, kultúráját, múltját veszti. Ott mindez csak az egyén érdeklődésétől függ, műveltségi szintjétől. És mert az anyagi jólétben él, nincs előtte sok akadály: szervezkedhet, művelődhet, élheti a maga választotta közösségi életét. Ha ezt teszi, felemelkedhet, prosperálhat, vagyonosodhat? Nyilván kevésbé, mint azok, akik asszimilálódnak. Akik szakítanak a sok szempontból visszahúzó magyar környezettel, többre vihetik, de akik nem, azok élete is összehasonlíthatatlanul másként folyik, mint a román elnyomás alatt. De lehetnek a nyugati fiai, látszólag belesimulva az amerikai, a német vagy ausztrál valóságba, és ugyanakkor magyarságukat megtartva, saját nemzetiségi klubjukat is látogathatják, ápolhatják ilyen irányú kapcsolataikat. Sokat tesz a szórványvidéken az egyház, és inkább vonz, mint bármilyen egyesület. Lényegében ez is a kivándorlók önmegtartó erejét hirdeti: maguk tartják, fizetik az egyházat, a lelkészt, a templomot, imaházat. Feltehetően, aki itt Romániában semmit sem tehet magyarságáért, ott kinn könyveket rendelhet, újságot, fizethet klubdíjat, egyházadót, elmehet egy-egy rendezvényre, évenként nyári egyetemre, magyar napokra, és feltöltheti magyarság igényét. Itt nálunk csak atomizálódhat az ember. Minden kisközösséget árgus szemmel, rosszindulattal figyelnek és bomlasztanak. Ezer módon akadályoznak. Lehet, hogy az ebből eredő ellenállás inkább hasznunkra van, mint a „nagy lehetőségek”

házaja, ahol házuk elé tűzhetik az emberek nemzeti lobogójukat, ahol a legnagyobb felmorzsoló erő az érdeklenség. Hiszen első az anyagi gyarapodás, aztán a lelkiek, a nemzetiségi érzés és tudat. A kisebbségi sors mindenképpen embertelen, mégis miként éltek és virágoztak őseink? Küzdelmük, a halódástól a lelkes lángolásig, csodálatos és valóban igazán emberi. „Mondottam: ember, küzdj és bízza bízzál!” Az idézet (pontos?) lényege ránk illik. Úgy tűnik, az ilyen nyomás alatti élet szül nagy dolgokat és a nemzetiségek büszkeségére méltó embereket. Örök ellentmondás. Az asszimilálók ne tudnák ezt?! A sokféle népet és kultúrát egyesítő Amerika az anyagiak iránti érdeklődés fenntartásával asszimilál, hagyja, hogy a gazdasági érdek törvényessége alapján és törvényszerűsége folyamatában oldódjanak meg a különféle nemzetiségek együttélésének problémái. Nálunk a minden erővel Nagy-Romániát évszázados késéssel építő ultranacionalisták, az erőszakos beavatkozás és a tüzzel-vassal múltat égető indulatok dominálnak. Szerencsétlenségünkre és szerencsénkre teljesen elhanyagolják az anyagi fellendülés egyéneket boldogító, a kisembernek tetsző oldalait, és ezzel még a gondolkozó románságot is lassan eltávolítják az erőszakos mindennapi gyakorlat (mindenféle emberi jogok látszatával ellentétes tiltások özöne) igenlésétől. A gondolkodó románsággal rég megutáltatták a szocializmust, ha Maniu lenne hatalmon, bizonyára demokratikusabb látszattal irtotta volna a magyarság jogait, és olykor persze fizikailag a magyarságot. A diktatúra végtelenbe való kiterjesztése pedig minden bizonnyal elveszi majd a magyar-üldözök kedvét is. Ha ütnek valakit, inkább eltűri, ha maga is sanyargathat egy nála gyengébbet? Egy darabig bizonyára. De meddig? Végül is az elnyomás mindig megteremti a különféle nemzetiségű, vallású, színű, felfogású stb. emberek egységét. Az idő nekünk dolgozik. Még akkor is, ha mi nem érjük meg a minőség újabb emberi fokát. Még akkor is, ha gyermekeinket irtják, hogy ők se dolgozhassanak az elnyomás ellen. Az erdélyi magyarság jelentős kisebbség a világon, nem eltörölhető, sajátos helyzetében, sajátos törvényeit követve újraéled és megmarad egy emberibb valóságra, önmaga is emberibb arcot öltve, két vagy három kultúrát asszimilálva, minden esetben nyitottan reagálva a változásokra, de önmagát föl nem adva, hiszen erkölce és műveltsége európai fokán fogadja be a környező világ hatásait. A föld mindenféle maggal bevethető, a termés is befolyásolja a talajt, de a föld végül mégis csak föld marad javulva, lerontva, kiuzsorázva, elsoványítva, pusztítva. A hasonlat most is sántít: a remény is?!

A Szabad Európa román nyelvű adásában kerekasztal-beszélgetésen Maniu Gyulát éltetik, és magyarázzák a szabadság utolsó román bajnokát. Szóba kerültek a '44 utáni események, a választás, amit meghamisítottak. Valóban: anyám meséli (benn volt a kerekdombi számláló bizottságban), hogy kosárral hordták szemétre a Maniura adott szavazócédulákat. Nagybátyám is hasonló emlékeket idéz. Magam is emlékszem, hogy míg mi a Nap és az egyenlőség jelét (A Magyar Népi Szövetség jelét) festettük környékünkön, rengeteg csirizzel ragasztott szemet szedtünk össze (ez volt Maniu pártjának választási jele). A MNSZ nyilván Maniuék ellen foglalt állást, mert Maniuék nyíltan magyarellenesek, magyarirtók voltak. A hírhedt Maniu-gárdák atrocitásairól manapság semmit sem írnak, de akkor egyaránt szellőztették a horthysták véres tetteit. A MNSZ tehát minden erővel baloldali volt, nemcsak politikai elgondolásból, hanem nemzetiségét féltő megfontolásból is, Maniu 33 képviselőt küldött akkor a parlamentbe, a képviselők 10%-át. A választások meghamisítása nélkül ennél sokkal többre jutottak volna. A visszaemlékezők úgy vélik, többségben lettek volna a manisták. Ki tudna ehhez pontos adatokat szolgáltatni. Józan felbecsülés szerint a népi erővel egyenlő volt a Maniu mögött felsorakozott, jórészt erdélyi román parasztokból és kisemberekből, de vagyonosokból is álló szavazók tábora, akiket a nemzeti prosperitás, Nagy-Románia és az egység érdekében kifejtett propagandával lelkesítettek. A választások meghamisításának gyakorlatát nem kellett importálni. Ez itt szokás volt, és maradt mind a mai napig. Akinek a kezében van a hatalom, annak a kezében vannak az urnák is, és a szavazatszámológók ma is „keményen dolgoznak”. Ha a megyének nem tetszik a munkájuk, visszaküldik őket, hogy újra számlálják a szavazatokat, amíg a ma divatos 97-99 %-os győzelmet ki nem hozzák. Ma is gondolkodás és lelkiismeret-furdalás nélkül átírják a szavazat-számlálók jegyzőkönyveit, hogy a felsőbb szervnek tetsző adatokat hozzanak ki. Írtam már erről, amikor R. E. beszámolt a legutóbbi választásról, az emberek nyíltan ellene szavaztak a választási cirkusznak. Fiam is megírta, hogy katonai egységében az egész szavazás gusztustalanul megrendezett cirkusz volt. Az sem megy ki a fejemből (másnak sem, aki mer gondolkodni), hogy Szilágy megyében egyetlen ellenszavazatot sem számláltak, pedig a szavazók 100 százaléka urnához járult (!). Ilyen nem volt még a világon. Éppen Szilágy megyében?! Ott, ahol 1873-ban Maniu született (Szilágy-somlyón)? Azt, hogy most nem kellett a szavazatok többségét meghamisítani, ezt elhiszem! Ugyanis Maniu, ha élne, elégedetten támogatná ezt a hatalmat. A nemzeti dölyf és kivagyiság sohasem volt ilyen általános, mint most. Nagy-Románia majdnem teljes. Besszarábiát nem merik kérni, ehhez valakinek le kellene győznie a keleti szomszédot. A magyarok szervezet, kultúra és mindenféleképpen jövő nélkül, a társadalom aljára szorítva kussolnak, az újra csinált történelem, a világ legősibb népe, legnagyobb kultúrájú nemzete stb. címekkel felfuvalkodottak serege pedig abban leli örömét, hogy más népek lenézését (a magyarok kulturálatlanok, nyelvük primitív, nyelvtanuk nincs, mondta egy zseniális tanár), hirdetik fennhangon. A Luceafáru oldalas írásokban uszít a horthysta maradványok, a leszármazottak megsemmisítésére, ugyanis tudni véli, hogy ezek újra „akarnak valamit”. Ez a düh és elvakult uszítás abból származik, hogy a vezetést uraló manisták most kívánják megtorolni a felszabadulás után itt, a valóságos demokratizmust kialakítani megpróbáló magyarságon azt, hogy a manisták ellen küzdött. Ugyanis, ha akkor az NMSZ nem a Groza-féle tömbbel, nem az

RKP-val egyesül egy frontba, hanem a régi erővel, akkor a választás kimenetele minden valószínűség szerint más lett volna. Csakhogy a manisták elvakultságukban, sajátos nagyzási mániájukban elfelejtkeztek arról, hogy a polgári demokratizmus melletti kitartás hirdetésekor a kisebbséget is figyelembe kell venni. Győzelmük akkor is a magyarság visszaszorítását eredményezte volna, de talán nem annyira, mint most, hiszen most ugyanazok a manisták a kommunisták állásaiból irtanak, ha akkor győznek, tekintettel kellett volna lenniük külföldi kapcsolataikra, biztosítaniuk kellett volna a magyaroknak a látszatszabadságot, amely nem lehetett volna rosszabb, mint a két világháború közötti időszakban, amikor az erdélyi magyar kultúra sokkal erőteljesebb volt, mint a mai, és a közéletben is el lehetett menni a tiltakozásig, a sérelmi politikáig. A manisták rájöttek arra, hogy ahhoz, amit ők akarnak csinálni, diktatúra kell, ennek szocialista névvel illetett formája, úgy látszik, a legideálisabb a terveik megvalósításához. Csak hálások lehetnek az ideiglenes vereségért. A történelem kárpótlása, hogy most már minden, de minden magyarságot elnyomó tervüket, ha rendre, ha időnként visszakozyva is, de véghezvihatják.

Érdekes, hogy azt a rádióadást, amelyben több egykori manista vezető is megszólalt, nem zavarták, talán még tisztították is, olyan jól hallható volt. Amit még nem tudnak itt az országban kimondani, elmondja a román hivatalosságok által megtagadott nyugati rádió.

A múltkori önéletrajzomba beírtam, hogy nem voltam és nem leszek manista. Visszaszólt a főnököm, hogy írjak új életrajzot. Úgy látszik, sértésnek vette kijelentésemet, vagy veszélyesnek, mivel a káderes bizonyára (szerintem csakis) manista lehet.

Csont és bőr szarvasmarha áll roskatagon a Mihai Viteazul szobor mellett. Olyan, mint sok téesz istállójában számos társa. Nagy szemében az elmúlás szomorúsága. Messziről látszik gondozatlansága, bőrén vastagon áll a trágya, szőrét csomókba ragasztotta a trágyalé. Valaki – talán az ujjával – ezt írta az oldalára: Epoca Ceaușescu. Rendőrök jöttek, pokrócot dobtak a tehen hátára. Teherautó jött, eltakarították a tehenet. A vágóhídi munkások még elolvashatták a tehen oldalára rótt feliratot. Nem siettek. Elgondolkozva, késő délután vágták le a tehenet.

Földalatti építésénél dolgozó munkás érkezett haza szabadságra. Szesz szagú és őszinte. „Mind mentiünk, onnan nem lehetett hiányozni. Vonultunk végig az utcákon. Le Ceaușescuval! – ordítottuk. Nem bántott senki. Nem mertek hozzánk nyúlni. Különben mi, földalattinál dolgozók havonta öt kiló húst kapunk, négy kiló fehér lisztet, két liter olajat, hat kiló málélisztet... És mégis...”

Márciustól a magyar nyelvű elemi iskolában román nyelvű ábécés könyvből tanítják a tanulókat. Miért? Ez a fából vaskariká lépés a magyar elemi oktatás felszámolására. Ha a magyar nyelv oktatása ilyen színvonalon történik, a gyermekek magyar tudása siralmas lesz, beolvasztásuk lényegesen felgyorsul. Mi lesz a következő lépés? Emlékszem, egy Kazány környéki tatár iskolában – ahol bevallottan az első és második osztályban tanulják a gyerekek anyanyelvüket –, egyetlen tatár ábécét sem sikerült találnunk. Pedig ugyancsak szorgalmaztam. Akkor már láttam, hogy a nemzetiségi kérdés „megoldásának” egyetlen módját ismerik: az asszimilálást. Nálunk mindent, ami ellenükre (az egész nép ellenére) van, eltanulják a SZU-tól vagy bármelyik más országtól. A kizsákmányolás és elnyomás legnyilvánvalóbb formájától sem riadnak vissza. És mindezt a szocializmus építésének égisze alatt. Egy sohasemvolt-sohasemlesz jó társadalom építésének unos-untalan hirdetői a legnyilvánvalóbb elnyomást gyakorolják középkori brutalitással.

Megindult az erőlködés a lapokban annak bizonyítására, hogy „a nemzetiségek kérdése véglegesen megoldott Romániában”. A Scînteia-ban Boda József ír egy „sokáig semmi” cikket, amelyben a fentieket szeretné igazolni. Ez a Boda szilágysági. Évtizeddel ezelőtt még másként nyilatkozott Cs. G-nek, aki terjedelmes beszélgetésben örökítette meg a testvériség rögzös útján való bolyongásainkat. Ez a fiatalember akkor oly merész volt, hogy az ifjúsági minisztert felelősségre vonta: ki tette magát ide? A bunkót aztán leváltották, és nem tudta, miként kell trolibuszszal hazamennie, mert addig csak a hivatali kocsival járt. Boda pedig a Ștefan Gheorghiu Akadémiára került. Most innen ugratták, szerintem hiába. Egyetlen kérdéssel szétzúzható délibábos elégedettségük a nemzetiségi kérdés (végleges!?) megoldása felett. Miként sikerült megoldani a nemzetiségi kérdést? Hogyan? Úgy, hogy most kevesebb a magyar osztály az elemi iskolákban, mint húsz évvel ezelőtt?! Sokkal kevesebb a középiskolákban?! A szakmai oktatásban pedig fehér holló a magyar tannyelvű tanítás. Ha pedig van, azt csakis alsóbbrendű mesterségek elsajátítására indítanak! Idézi Boda az alkotmányt, amely kimondja, hogy a nemzetiségeknek minden fokon biztosított az anyanyelvű tanítás. Felsőfokon vajon hol tanulhatnak még? És hány tantárgyat adnak le magyarul? Hol vannak egyetemünk? (Amelyek voltak akkor, amikor még a nemzetiségi kérdést nem „oldották meg” teljesen!) Hogyan sikerült megoldani a nemzetiségi kérdést? Azzal, hogy kevesebb a magyar nyelvű újság, kevesebb a könyv, eltűntek a magyar nyelvű műkedvelők, kiutálták a klubokból a különféle haladó nemzetiségi műkedvelést: táncházat, baráti társaságokat. Azzal, hogy az állandó kételkedés légkörét támasztották a magyarul beszélők körében? Azzal, hogy belügyiek rángatják és fenyegetik őket? A nemzetiségi

kérdés „megoldása” az a tény, hogy angolul kérhetek akármit az üzletekben, magyarul nem, mert megtiltották a magyar szót az elárúsítóknak? Hogyan oldódott meg a nemzetiségi kérdés? Úgy, hogy ma már csak a családban használhatjuk anyanyelvünket?! Megoldásnak számít, hogy elmentek legjobb színészeink, tanáraink, íróink? Hogy nincs egyetlen szerv, testület, egyesület, amely legalább a művelődés szempontjából összefoghatná a magyarságot? A kórházakban (Kolozsváron például) elég ritka a magyar orvos. Feltűnő, hiszen évtizedekkel ezelőtt, amikor még nem volt „teljesen megoldva” a nemzetiségi kérdés, ez a város az orvostudomány magyar központja is volt. Ma már magyar nyelvű szakmunkák sem jelenhetnek meg. Abban áll az egyenlőség, hogy a tudomány emberei megírhatják román nyelven tanulmányaikat? Abban áll, hogy a kiadók többnyire már csak románból fordított műveket jelentethetnek meg a nemzetiségek nyelvén. Megoldott a nemzetiségi kérdés, mert minden magyar nyelvű feliratot el kellett tüntetni mindenünnen, az iskolák folyosóiról, az osztályokból, a szaktantermekből, ahol ezek nélkül nem is lehet megfelelően tanítani anyanyelven. És a megoldást és a szocializmust szolgálja, hogy még Petőfi képét is levették a falról? És a tankönyvekből kivették az erdélyi magyarság nagyjait, így aztán a mi őseink a dákok, tanulja az elemista, és a következő lépés, hogy ezt ne magyar nyelvű, hanem román nyelvű könyvből kell tanulnia. „Megoldódott” a nemzetiségi kérdés, hiszen sem televízió, sem rádió nincs, ahol magyarul megszólalhatnánk, az a nyúlfarknyi fővárosi adás anyanyelvünkön ellenünk szól. És megoldott a nemzeti kérdés, hiszen akármikor előrángatnak néhány ellenőrzött fél magyart, akik, ha tudnának sem szólnának egy szót sem az erdélyi magyarok érdekében, és felcipelik Bukarestbe, hogy megtapsolják a főnököt, és megszavazzanak mindenféle nyilatkozatot arról, hogy a nemzetiségi kérdés, íme, itt már véglegesen megoldódott. Annyira megoldódott már, hogy csak akkor kerülünk szóba, csak akkor említenek meg különböző beszédekben, ha szorít a kapca, esik a kedvezmény, gazdaságilag bánják a testvérek a mi erőszakolt, „nagy titokban”, ország-világ előtt nyilvánvaló asszimilálásunkat, és ezer évre visszamenőleg úgy átírják a történelmünket, hogy unokáink őseink nyomát se találják.

Csak hogy a műveletlenség és dölyfösség elvakította a magyarevőket: a történelmet – az igazit – nem ők írják! És nem is a nemzetiségekkel való minősíthetetlen bánásmód miatt, hanem saját népükkel szembeni embertelen magatartásuk miatt kerülnek szemétre. A józan és európai műveltség után áhítózó románság visszaadja majd maradékainknak jogainkat, mert Erdély magyarok nélkül nem lehetett, és a jövőben sem lehet az az értékké, amit nevével a világban jelöl. Egyszerű volna néhány kérdéssel megállítani a nemzetiségi kérdéssről handabandázók táborát. Úgy érzem, nem kell már sokáig várunk, és záporozni fognak a kérdések.

Hideg van. Száz éve nem volt ilyen. Fűtés alig. Napok óta még olvasni sem tudtam. Ha így megy, leszokom a naplóírásról. Ezt akarják a hivatalosságok is. Tegnap Bodor Pál olvasott fel a rádióban. Megtudtuk belőle, hogy a Szótörténeti Tár sem készül, megrekedt az V. kötetnél. És még mennyi más fontos munka, amely hiába készült, pedig még a Scínteia vezércikke is foglalkozott egy időben az Irodalmi Lexikkal például.

Késő éjszakai adásban levelet olvasott fel a román nyelvű SZER, amelyben részletezi az erdélyi magyarság jogainak fokozatos megcsonkítását. Nevek is szerepelnek, azoké, akiknek menniük kellett tisztjükből, mert komolyan vették a „testvériséget”, az „egyenlőséget” és jogainkat. És azokról is szó volt, akik bábként jöttek, talpnyalóként iparkodnak. Megnyugtató, hogy tudja a világ, ki kicsoda?! Igaz az is, hogy ezekben a nehéz időkben tudjuk meg a szemémberek teljes névsorát. Jó ez a kiválasztódás, megtisztulás. Két táborra oszlik immár az erdélyi magyar értelmiség; a szolgálalkéeknek kell félniük, az idő ellenük dolgozik.

A magyar lapok napok óta közlik a nemzetiségi céción hozzászólók szövegeit, hazugságait. Minek nevezhetjük például Hegedűs nevezetű hivatalnok áradozását a közművelődésről, a Megéneklünk Románia című felhajtásban a magyarok részvételéről, amikor tudjuk, hogy például Kolozsváron már nincs magyar műkedvelő együttes. A Művelődési Házban az utoljára ártatlan szilveszteri műsort, operett-színvonalú játékot produkáló együttest is elfújta a „támogatás”... Különben a diktatúra tisztviselői az operettnél és a népi hacacárénál nem jutnak tovább, ezzel elégedettek. Műveletlenségük, igényeik is mutatják: kisszerű, ember- és kultúraellenes diktatúrával van dolgunk. Ennél rosszabb már nem is lehet.

Az apa barátai segítségével méltó sírhelyet tervezett a fiának. A Házsongárdi temető az elmúlt évtizedek alatt betonrengetegé vált. A sírokat fedő betonlapok sivársága és a halottak neveit tartalmazó sablonos cementtáblák miatt eluralkodott szürkeség. Az élők ridegségét bizonyára nehezen viselik a holtak, de ők már nem tiltakozhatnak. Az apa a sírhelyet körülhatároló fehér márvány keretet tervezett. A sír fejéhez egyszerű követ gondolt. A család mérnök barátja a városgazdálkodásnál dolgozott. Egy alkalommal, kocsijával kivitte a Csucsza közeli kőbányába. A robbantás után szertesztet heverő gránittömbök közül a bánya felelősenek bólintására kiválogattak egy két méter magas, töredékes, egyik végén csúcsosodó szikladarabot. A városgazdálkodók homokot szállító teherautóba rejtették a sírkőnek valót és egy a temető környékén használt daruval a sír mellé csempészték. Aki látta, szemet hunyt. Az apa sohasem tudta mennyibe, vagy mibe került mindez. A munkások, akár más munkahelyeken időnként maguknak tudták a gyárat, az anyagokat, a termékeket. Ha szükségük volt, valamennyit hazavitték belőlük. Ha emberbaráti ügyet kívántak szolgálni, nyugodt lelkiismerettel vettek belőle, a felelősök

pedig mindenütt megtanultak szemet hunyni, az ilyesmi nem számított eltulajdonításnak, a lopás gyanúja sem érthette őket.

Idős ember volt a kőfaragó. Pócsai bácsinak ismerte a város. Nyugdíjasként csak azért vállalt munkát, mert a sírkő katonafiúnak kellett.

– Ne kérdezze miért! – mondta fagyosan.

– Köszönöm, Pócsai úr! Hálásan köszönöm! – hálálkodott az apa és kezét szorította a csodákra képes emberrel. A kőfaragó vésővel és kalapáccsal laposra faragta a gránittömb vastagabb felét, hófehér márványtalapzatra állította a sírkövet és óvatos munkával 186 centiméter hosszú, öt centiméter keskeny vájatott faragott a kő hosszába, amelybe az apa fehérmárvány csíkot készítettett. Tetejébe a mester egy fényes, feketére csiszolt gránit éket ágyazott a gránitsziclába. Az életet szimbolizáló fehér márványcsíkot elvágó fekete ék az életet kioltó könyörtelen halált mutatta. A nyers gránittömb lapos oldalára az apa kérésére Pócsai bácsi aprólékos munkával rovással ezt írta:



Az ismert katona utolsó fényképe szemüveg nélkül a kaszárnyában készült. Ennek a fiatalembernek a szemén látszik a közelgő veszedelem, minden, ami ezekben a hónapokban, ezekben az években s talán egész életében reá vártak volna. Kisebbségbe születni egy olyan országban, ahol a politika mindent elkövetett, hogy sikereit a műveletlenek túlfűtött nemzeti érzéseinek felkavarásával és a hamisított történelemre alapozott nemzeti önértetére, a kivagyiskodók buta büszkeségére alapozza, ezer bajt jelent. Ezt a képet az apa barátai, a helyi lap nyomdájában cinklemezre másolták. A kép alatti feliraton az olvasható, hogy az „elesett” katona ősi magyar neve éppen ezeréves. A cinklemeznek négyzetű bemélyedést faragott a fekete gránitba a kőfaragó. A sírkő előtt a földre sülyesztve, fehér márványablán ezüstszínű kővér betűkkel a fiú neve. A sír lábához lépcsők vezetnek a keskeny aszfaltozott temetőúttól. Ezt elővigyázatból tervezte az apa, mert a Házsongárdban is régóta irányított az elrománosítás. A régi magyar sírokat, ha nem lehetett felszámolni, eléjük, akármilyen szűkös is a hely, kiváltságos engedéllyel románok temetkezhetnek. Az idegen látogatók előtt azt a látszatot kívánják kelteni az akarnokok, hogy a Házsongárdban, akár néhány évtized alatt megnégyszereződött városban a folyamatosan növekvő betelepültek arányának megfelelően többségben van a románság.

Miután elkészült a sírhely, szerte Erdélyben mintaként másolták és állítottak ehhez hasonlót, katonai szolgálat közben elpusztult fiaiknak emléket a szülők. Meghökkenítő volt, hogy azokban az években hány Attila, Lóránt, Szabolcs és Zsolt keresztnévű fiatal emlékezetére emeltek ilyen sírhelyeket. Az apa arra is felfigyelt, hogy feltűnően sok hármas magyar nevű fiú halt meg katonai szolgálat közben. Tengerbe, folyóba fulladtak, mindenféle balesetet szenvedtek azok, akiknek a szülei levélben és telefonon keresték meg az apát. Együttérzők küldtek fényképet azokról a sírokról, amelyek az *Ismert katona* nyughelyének mintájára készültek. A fia halála után az addig ismeretlennek számító Koppány névre keresztelt fiúk száma észrevehetően megsokasodott.

Az apa a temetőgondozók közül talált egy mérai magyar embert, akinek segítségével mosott kavicsot kerített a sírhely köré.

– Fűmag kellene – szölt az apa a mérai embernek. – A fehér márványkereten belül pázsitot szeretnék. Olyat, amit nyírni és öntözni kell...

– Olyan lesz, mint az angol gyep! – biztatta az utolsó magyar temetőgondozó. Szavának állt. Mielőtt áthelyezték, hogy helyébe megbízható hazafit alkalmazzanak, szerzett fűmagot. Búcsúzáskor az apa markába nyomott egy piros-fehér-zöld kokárdát.

– Engedelmeivel – szölt halkán a mérai ember – a sírről vettem. Ha ezek ilyet látnak a sírokon... Mindenre képesek. Legyünk óvatosak.

Az apa az évek során cipős doboznyi kokárdát, nemzetiszínű szalagot gyűjtött a fia sírjáról. Jóleső érzéssel gyűjtötte a messziről érkezett temetőlátogatók csokrait, olvasta együtt érző és biztató leveleiket.

„Nem hal meg az, akinek emlékezete él!”

Naplótöredék

Tegnap nem voltam a Házsongárdban. Azt akarom látni, milyen lesz a fiam sírja, ha mi nem viseljük gondját.

Nem lehet ezt a naplót abbagagyni. Nem szabad. Hetek óta beszélük, hogy a Szent Mihály-templom keresztjét egy éjszaka helikopterről leszerelték, elvitték, egy óra elteltével mást hoztak és helyére tették. Ez a kereszt cifrább,

mint elődje: románosabb. Tegnap óta már csak románul lehet leírni a helységek nevét. Nem lehet leírni „a nemzeti kérdés megoldása” összetételt.. „Nincsen rózsza Teiusz nélkül!” – A régi román világban egy cenzor így változtatta meg a közsímet dal első sorát. Akkor már csak egy év volt a háborúig. A fasizmus pedig a csúcson volt. És itt?

A fiam barátja mesélte, hogy tegnap este „Halál a magyarokra!” ordítással vonult el egy csoport az ablakuk alatt. A templomozás (éjféli mise) után, az Óvárban hasonlóan magyarellenes jelszavakat ordítottak részeg vagy magukat részegnek mutató alakok. Provokációjuk nem sikerült. A templomot zsúfolásig megtöltő emberek békésen hazamentek.

Mi jöhet még ezután? A nyelvvizsga – keseredik a feleségem és azon vitatkozunk, hogy most amikor pl. Kárpát-Ukrajnában engedélyezik a magyar helységek magyar névhasználatát, nálunk miért oly dühödtek a románosítás. Azért, hogy aztán nemzetközi nyomásra visszaléphessenek. Hogy legyen mit engedniük! Szerintem, távol áll ettől a primitív, műveletlen, és éppen ezért elvakult sovínisztáktól a visszakozás gondolata. Ezek vakon és habzó szájjal vágtatnak kitervelt céljuk felé: az elrománosított Nagy-Románia megvalósítása felé. Azzal vigasztalom barátaimat, hogy most már minden gyorsítás jó, hiszen veszítükbe rohannak! Minden tettük ellenállást és utálatot kelt minden jóérezsű emberben. Most már a királyi Románia magyar-ellenességén is rég túltettek a „szocializmus” égíse alatt. Kilátszik a lóláb, és mindez a külföldi közvéleményt javunkra alakítja. Elnyomatásunk köztudomású. Most mondja a rádió, hogy végleges a kedvezmény elvének felfüggesztése, 200 millió dollár úszott el így, de bebizonyosodott, hogy ez sem kevés az elnyomóknak, amikor az emberi jogok kitaró tiptrásához ragaszkodnak. Rohamosan közeledünk az elszigetelt országok sorsához. Az albán példa is bizonyítja, hogy ez az út sem járható, csak arra jó, hogy a kondukátor haláláig megtarthassa hatalmát. Emberi sorsunk immár a várva várt „biológiai” változástól függ. A történelemből erre is szomorú példákat sorolhatnánk. Magyarországon forradalmat várnak, itt nincs annyi akarat, hogy a méhekhez hasonlóan megszabaduljunk a heréktől. Amit a kezdeti, a háború utáni évek hoztak demokratizmusban, életigenlésben, jövőhitben, azt elvitték a „fényévek”, eltörölte az „aranykorszak”. A szocializmust megutálta az értelmiségi, a dolgozó, és a nem gondolkodó ember is. Más eszme, követendő cél nincs. Románia saját mocskában, részegsége bűzében rekedt, és nincs ki elvonókúrára fogja. Az emberek menekülnek. Nincs más kiút?!

Vadember koromban olyan féktelen volt bennem az indulat, hogy rikácsolva rárontottam arra, akit ellenségemnek hittem, és átharaptam a torkát. Később bunkómmal leütöttem, lándzsámmal átdöftem, kardommal leszúrtam, puskámmal lelőttem, forgópisztolyommal csípőből ledurrantottam, mérgezett hajtűmmel megsúrtam vagy italába mérget kevertem, szitává lőttem golyószórómmal, feljelentettem a hatalom elleni szervezkedésért, kocsijával, házával, hivatalával együtt küldtem a levegőbe, kinyírtam bérgyilkosokkal, elakasztottam az utcán, letaszítottam valamely felhőkarcolóról, hegycsúcsról, toronyból. Mostanában pedig magamra aggatott bombákkal lopózom közelébe, mert annyira gyűlölöm, hogy megsemmisítéséért magamat is megölném.

Fogat – fogért! Szemet – szemért! Magamért – mást. Mást is. Mindenkit. Vesszen az ellenségünk! Vesszen a világ! Az én világom is! Vesszen, ha nem értünk szót. Vesszen, ha a bizalom, akár a tiszta levegő, rohamosan fogy, és csak tehetetlenül hápogunk hiányától. Megdőlni látszanak a farkas farkas-természetéről ismertek, az ember farkas-mivoltáról nincs okunk kételkedni.

De a szót értő állatok között a legkiválóbbak csodákra képesek. Nem feltétlenül kell egymás agyába lékeléssel behatolnunk, hogy elfogadható gondolatainknak pihentető ágyat vessünk. Az emberi kozmosz egyedeinek keringése közben a kapcsolattartás, az időnkénti rendkívül kellemes egyesülés, eddigelé célirányosan hasznosnak bizonyult.

– Maga itt marad! – figyelmeztette a Katonai Törvényszék őrnagya a fiatalembert a várakozóban, majd udvariasságot mímelve kísérete nélkül tessékelt be az apát az irodájába.

– Mit akar?! Minek hozta magával? – kérdezte nyersen, amikor leültette íróasztala túloldalán.

– Kérem, én szívbjajos vagyok... Bármikor megtörténhet... Hát azért. És az is jó lett volna, ha hallja mit beszélünk... A betegségem miatt... – védekezett az apa.

– Maga nem úgy néz ki! Ami pedig az ügyét illeti, rövid leszek. Tanulmányoztam az iratcsomót, lezártuk az ügyet. A fiát ugyebár már senki nem támaszthatja fel...

– Törvény elé szeretném vinni, hogy máskor ilyen ne fordulhasson elő! Merthogy több hasonló eset történt... Egyik a tengerben, a másik a tank alatt, harmadik a betegszobán végezte...

Az őrnagy idegesen félbeszakította:

– Semmi szükség az általánosításra! Vigyázzon, mit beszél! A maga fiának a lábát felsértette a bakancs. A kezelés ellenére történt, ami történt... Ez a civil életben is előfordul.

– Igen. De nem kapott antibiotikumot, enyhén szólva a katonarvos tudatlansága okozta a halálát.

– Erre nincs bizonyíték!

– Igen, mert egyik napról a másikra leszerelték a felcsert, aki a vizsgálóbizottság előtt tanúsíthatta volna miként bántak a fiammal! A fiamat mindentől elzárták. Állapota fokozatosan romlott, mutatkoztak a vérmérgezés jelei, de csak az utolsó pillanatban vitték kórházba...

– Semmire sincs bizonyítéka.

– Vizsgálatot kértem!

– Tárgytalan! A katonarost leszerelték... Lezártuk az ügyet!

– Továbbmegyek!

– Mehet, ahova akar!

– A Legfelsőbb Törvényszékig is elmegyek!

– Kidobott pénz... Részemről befejeztem.

Az apa kiszédelgett a váróterembe. Sápadt volt.

– Mindössze annyit tudtam meg, hogy a katonarost kirúgták – nyögte a türelmesen várakozó Józsinak.

Szóltanul vonatoztak haza. Most már értették, hogy miért kellett a nagyváradi Katonai Törvényszékére bízni a fiú ügyét.

Az apa a Legfelsőbb Törvényszékre is beadta kivizsgálásra a fia ügyét. Elutasító választ kapott.

Nem volt szívbajos.

Elhatározta, hogy újra beszél a katonarossal. Hosszas érdeklődés után megtudta, hogy az egyik régi munkatársának katonatiszt fia a lippai kaszárnyában szolgál. Levelet írt neki. Karácsonyig kellett várnia, amíg a fiatal katonatiszt hazatért a szüleihez.

– Sajnos, nem mondhatok semmi jót! Tudok a fia esetéről. Az egység orvosát valóban leszerelték, de néhány hónap múlva eltűnt a környékről. Azt beszélik, hogy családotól egy nyugati országba távozott. – A katonatiszt felvonta szemöldökét és jelentőségteljesen megkérdezte:

– Érti már?! Többet nem mondhatok...

„Tehát igaz!” – nyilallt az apába a felismerés. „Maffia. A fiamat választották áldozatul! A hóhért pedig újabb munkára, külföldre menekítették.” Agyát elborította a vér. Nyögött fájdalomában. Nyilvánvaló, hogy így történt.

Később iskolatársa is megerősítette a hírt. A bátyja őrnagyi rangban Aradon szolgált. A tisztek között ismert volt az orvos ezredes furcsa esete. Megfejtethetlen volt, hogy másfél hónappal leszereltetése után miként távozhatott Nyugat-Németországba. A hivatásos katonák, ha leszereltek is, évekig nem távozhattak külföldre, mert katonai titkok tudói voltak. Ez az intézkedés a katonai titkok védelmében született. Kik és miért segítettek az orvos távozását? Az orvos olyan titkokat ismert, amiket ott, ahova küldték, inkább megőrizhetett, mint hazájában, ahol valamelyik akaratos igazságkereső beadványaival veszélybe sodorhatja őt és megbízóit is. A szekuritáté mindekközt állt. Uralta az országot. A kivándorlásukat kérvényezőket évekig gyötörték, amíg mindenükből kiforgatva, csomagjukat a legrészletesebben átkutatva, áttették őket a határon. Az apa nem talált más magyarázatot. Költőbarátját idézte: „nagy manőver ez – a jövőt / idézik fenyegetve / zabszemlelkű zupás / őrmesterek s békében / te vagy a hadisarc”.

A város piacterén időnként megjelent egy bomlott agyú szakállas ember. A mindenhova magával cipelt deszkaládára állt és szónokolt.

– Ne féljete! Jóemberek! Ne féljete! Nektek szólok, lehajtott fejűek! Nektek szólok kámpicsorodottak! Nektek, akiknek eddig a „Pofa be!” volt a jussotok. Befogtátok a pofátokat emberek?! Be bizony, mert különben úszott volna a kenyerek! Nyüsztítő kiskutyák voltatok a nagykutyák szigorú őrizetében. Farkasok, hiénák és veszett rókkák figyelték lépéseiteket. És behúztátok a farkatokat. Ugye te is behúztad, te kockás kalapos?! És te is, te szőke bajuszkás?! És az a pocakos is ott! Mit vigyorogsz? Talán nincs igazam?! De bizony igazam van, amikor kimondom, szertesét kiáltom a világba, hogy rosszul viselkedtetek! Gyatrán! Gyáván! Gügyögösen! A félelem mosogatórongyot csinált belőletek! Rondák vagytok! Nézzetek magatokba. És utálkoztatok! Öklendeztetek! Mert erősen rusnyák lettetek, kedves barátaim! Sápadtak, ráncosak és repedeztetek vagytok, mint a disznószar! Te is ott, csak mosolyogj! Mosolyogj csak bambán és bárgyún! Néztél ma már tükörbe?! És mit láttál kedves atyámfia? És ti, bámuló tömeg, néztetek mostanában tükörbe?! Elégedtetek vagytok magatokkal? Mondjátok, nem kellene szembeköpnötök magatokat? Pofoztátok fel magatokat, emberek! Megérdemlitek. „Tegyetek meg mindent!” Ugye, ismerős a biztatás. És mit tettetek? Nem sokat. Mi az, hogy nem sokat? Keveset, még mindig alig tettetek valamit a mostani nagy fene demokráciában! Azt hiszitek örökké tart?! Egy szart! Minden elmúlik egyszer? Igazam van?! De mennyire igazam van! És ti csak gyurakodtok, gyalogoltok, hangyák módjára sürgölődtek. Bódult lelkek vagytok csupán. Csúszó-mászók, bogarak, férgek! Undokok vagytok! Bizonyisten ordinárek vagytok, ha félték! Hát ne féljete! Emberek, ne féljete! Nemsokára itt a világ

vége. Egyszer mindenkinek eljön. Ha féltek, akkor is eljön, ha nem féltek, akkor is. Világos?! Hát nem értitek?! Mit szaladgáltok itt össze-vissza? Álljatok meg! Ó, ti szerencsétlenek, tekintetek föl az égre, a messzeségbe, a múltba, magatokba: Figyeljetek rám! Tudom, mit beszélek!”

Az apa a bozontos szakállú szónokot többször látta kedvenc helyén, a piac sarkán. Kis gyümölcsös ládáján, a tömeg fölé magasodva állt. Kinyilatkoztatásai végén rendszerint a hóna alá kapta ládáját és fapofával elvegyült a tömegben. Érces hangja, kellemes basszbaritonja messze hangzott, mondhatott bármit, a piacra siető, szüntelenül tóduló-kavarodó emberek és a rendőrök sem bántották, papírja volt arról, hogy nem közveszélyes. Időnként hangtalan szoborrá változott, olykor meglepően összefüggő, máskor meg mindent összezagyválva szólt az általa képzelt vagy valóságos tömeghez.

– Hééé emberek, kinek beszélek én itt?! Hé, ti futkározók! Vesztetekbe rohantok! Gondolkodtok ti egyáltalán?! A francba, a sok süket alakkal! Mit töröm magamat itt értetek...

Valamiért aztán hirtelen megsértődve, magasra tartott fejével, haragosan zord arccal továbbvonult. Ivott néhány kortyot a zsebéből kikandikáló műanyagpalackból, és a piac másik bejáratánál újra felhangzott változatlanul messze hangzó dörgő hangja. Ha van élő lelkiismeret, ő volt az. Valamitől megrészegedetten mindhalálig az ilyen emberek mondják ki a félelmeinktől belénk rekedt gondolatainkat.

Augusztusi forró délelőtt lépésben gurult doromboló Trabant-kombiján a Toldalagi-Korda palota sarkánál lévő keresztveződésbe. Egy pillanatra a majdnem két évszázados, barokk jellegzetességeket is őrző klasszicista épület kiugró ablakainak empire rácsain akadt meg a szeme. Amikor erre járt, mindig megpróbálta kibetűzni a grófi korona alatti névbetűket. Arra gondolt, hogyha valamivel hamarabb születik, talán még láthatta volna a házban lakó jeles emlékiró és híres vadász kitömött farkasát, amint gazdája bérelt lakásának minden ajtónyitásokor, valamiféle elmés szerkezet segítségével ugrásra emelkedik. Tréfacsináló ember lehetett, hogy ezzel ijesztgette látogatóit. De ha még előbb születik, az építető Toldalagi Lászlót is láthatta volna, akinek az apja Marosvásárhelyen együtt sétálhatott II. Józseffel, ő maga pedig többek között Göttingenben is tanulhatott.

Most sem tudta magát túltenni azon az egyszerű, de örökös kérdésen, hogy az ember nem a maga akaratából, hanem csak úgy, találmány vagy esetleg egy emberpár kénye-kedve szerint jön a világra. Időnként egy világhíres agykutató kétségei gyötörték, aki úgy képzelte el az életet, hogy szűk folyosó, amelynek két oldala a mágnes két pólusa, és miközben végigszáguldunk vagy végigvászorgunk ezen a folyosón, vonzanak és taszítanak a dolgok. Szabad akaratunk meghatározatlan, a képzelt teremő őslélek része, amely nem lehet eleve gonosz és kárhozatra ítélt, hanem akaratunk szerint irányítható, mi döntjük el, hogy a mágnes melyik oldalához dörgölözünk, és ha betartjuk a legfontosabb parancsolatokat, úgy épülhetünk vissza az őslélekbe, avagy az örökéletbe, hogy azt tökéletesíthetjük.

Mennék. A szívem úgy vibrál, remeg –
És mégis, mint egy kőszent állok itten,
Belülről zeng a dal: „Isten áldd meg!”
S én gondolom: Ó, hogy megvert az isten!

Azon is bosszankodott, hogy nem emlékszik már a költő arcára, aki valószínűleg ebben a házban írta verseit, és aki, a kor szokásainak engedve, Ady Endréhez és József Attilához hasonlóan, szép verssorokban gyakran emlegette a szívét. Szentül meg volt győződve, hogy már jóval előbb találkozhatott Reményik Sándorral, még mielőtt annak verseskönyvei a kezébe kerültek. Merthogy naponta erre haladt el elemi iskolája, később pedig a Református Kollégium felé.

„Jól nézek ki! Mit válasszak? Mikor kellett volna vagy kellene élnem? A kincses város régi polgári életének kezdeteit, az erdélyi országgyűlések idejét, a főkormányzó-székhellyé avanzsált városban az akkori új korszak kezdetét válasszam, vagy a saját életem idejét, amelyben a ‘magyar idő’ alakította ki bennem mindazt, amiért élnem érdemes?” A környezethez illő költői kérdés volt.

Hirtelen átható füstszagot érzett.

Elhessegette magát a riadalmat. Azt gondolta, hogy ama százkilencven évvel azelőtti augusztus végi tűzvésznek a képzelete csapta meg füstjével. És történelmi visszapillantásához igazodó szaglása idézi azt a sokáig emlékezetes eseményt, amikor a belvárosnak ez a része teljesen leégett.

„Ha kell, ha nem, mindig jön valamiféle tűzvész, amelynek következménye az újakezdés. Ez a ragyogó épület sem született volna meg, ha az akkori tűzvész után, az építőkedvű neves házaspár, nem talál akkor a szénné égett vagyona látványától szabadulni vágyó, telek helyét elpredáló eladóra. De megtörtént.” Úgy érezte, hogy az ehhez hasonló történések mágnesének vonzásában jó élni. Erős ütés-ként érte a felismerés. A Trabant szélvédőjén át egy lebontott ház üres telkét látta. A telket határoló ház vörösteéglás tűzfalát, négy ijedten nyitott ajtójával, egy fekete kocsi orra támasztotta szükségtelenül. A házfalnak, mivel semmilyen nyomos oka nem volt rá, esze ágában sem volt összeomlani. Kikászolódt a kocsiból, körbesétálva tapogatta, faarccal állapította meg, hogy

kocsija sértetlen. Fájós bal halántékát dörzsölve, kissé furcsállotta, hogy a Toldalagi-Korda palota „PVC-jaguárja” mögé került.

– Jól van, uram? – kérdezte egy idősebb hölgy az összecsődült járókelők közül. Aztán a fekete kocsis utasai vették körbe, hogy felváltva a gépkocsizás elemi szabályairól tartsanak neki kiselőadást. Közben közösen körbejárták mindkét kocsit. A Trabant visszapillantó tükre hiányzott.

– Maguk – szolt felemelt ujjal egy szaktekintély kiállítású férfi –, a megengedett sebességet jócskán túlhaladva érkeztek a kereszteződésbe!

Rövid vita keletkezett arról, hogy melyik kocsinak volt elsősege. A jelenlevő önkéntesek bevonásával, gyors körülszaglással megállapították, hogy két gépkocsivezető közül egyik sem fogyasztott alkoholt.

Aztán, az esemény főszereplői, mert rendőr nem mutatkozott a környéken, felületes kézfogással búcsúzva egymástól, óvatos körületekintések közepette elhajtottak a helyszínről.

Felhajtott a dombközépre épült klinikák fölé, a bolondok „zöldfedelűnek” becézett ideggyógyászatára. A „csendeseknek” fenntartott épületben szomorúságukat gyógyították a beutaltak. A fiatal, de legalább mázsás, vidámra kifestett ápolónő, puha porcikáival gyakorta végigringatózott a betegek között, széles mosolygások közepette placebót osztogatott. Minden megjelenésekor annak a műkedvelő színjátszó csoportnak a színpadán képzelte magát, ahol arasznyi balettszoknyában lejtett szólótáncával fergeteges sikert aratott. Nem volt közveszélyes. Az apácaképző, vénkisasszony orvosnő félelmes pillantása alatt törpékké zsugorodtak a betegek. Bejáró betegként nem volt mitől félnie, elektrosokkal csak a beutaltakat kezelik. Elmondta balesetét. Azt sem hallgatta el, hogy az előző nap karján hazáig cipelte az élelmiszerbolt kosarát, de már nem volt benne az a két csomag vaj, amiért óráig sorban állt. Visszavitte a kosarat az üzletbe. Emlékezett arra, hogy a pénztárnál kifizette a vajat, de nem tudta hol, merre járt, hogyan ért haza.

– Nem kap több nyugtatót! – szolt idegesen az apácaképző orvosnő. – Figyelmeztetem, hogy egyelőre nem vezethet kocsit. Mit akar? A zárt osztályon sincs már hely...

Megfejtethetlen, hogy mitől vált idegessé az orvosnő.

Óvatos hajbókolással kimenekült az intézetből.

Ha igaz, hogy négyezer-négyezer-négyvennégy aprólékosan kórismert betegség rágja az embert, mondhatom, van dolgunk elég. Agybajaink kórokozói leginkább embertársainktól származnak. Szókkal, tettel, pillantással, testjelekkel és kimondatlan gondolatainkkal is betegítjük egymást. Óriásbacilusok, halálvírusok, rákfének vagyunk. Egymás ellenségei, miközben legalább két évezred óta a világszeretetről papolunk.

Belátta, hogy a magába roskadt szomorúság helyett jobb, ha inkább vidámabb teendőkkal folytatja az életet.

A plébánián hideg volt, bundáskabátban állva beszélgettek a fiatal pappal. Az apa nem volt vallásos, de katonafia furcsa halála után vállalta, hogy a fia barátjának gyermekét megkereszteli.

Mivel a kisvárosban ismerték szabadgondolkozását, és mert nem akarta, hogy megkérdőjelezzék tisztességét, eljárt a keresztszülőket eligazító felkészítőre, keresztpapi felelősségét indoklása szövegébe foglalta, az írást pedig átnyújtotta a fiatal papnak. Az írásban többek között ez állt:

„A keresztpapát vállalva, hiszem és remélem, hogy a katolikus egyház továbbra is, a közelmúltban bizonyított elszánt bátorsággal, kitartóan küzd magyarságunk megőrzéséért.”

A keresztelőt a nagytemplom mellékhajójában tartották. Ez alkalommal több gyermeket kereszteltek. Az apa idegenkedett a ceremóniáktól, de az ünnepélyes hangulatnak megfelelően viselkedett.

A plébánián a fiatal pap félrevonta egy pillanatra.

– Köszönettel fogadtuk beadványát, de bocsánatot kérünk, nem iktathatjuk. Szigorú ellenőrzés alatt állunk, és ha idegen kezekbe kerül ez az írás, következményei tragikusak lehetnek.

– Úgy érzem, ezt kellett tennem. Nekünk már nincs mit féltünk. De azért köszönöm a figyelmeztetést – felelte az apa, és azon sem csodálkozott, hogy váratlanul papi áldásban részesült.

A lány

A szülők örömeire lányuk sikeresen felvételizett és bejutott a Politechnikai Intézetbe. Nagyon akarta, hogy a bátyja helyébe lépjen. Az épületgépészeti szakot választotta, ahol Józsi volt végzős hallgató. Matematikából és fizikából (hála a Józsi segítségének) kiváló, de sejteni lehetett, hogy nem érdekli a mérnöki pálya. A szülők iránti szeretetből választotta a mérnöki pályát. Zokszó nélkül végezte az első évet, sikeresen vizsgázott minden tantárgyból. Beleértve a matematikát, amiből kitűnő volt. A vizsgán kapott iránytangensű egyenes egyenlet tételének bizonyítását táblára írva gyorsan levezette és aláhúzta a hibátlan eredményt. Magyarázatában sem talált

hibát a vizsgáztató tanárnő. Közismerten szigorú volt a lányokkal, mert férjét elszerezte az egyik csinos egyetemi hallgató. A magyar lányokkal pedig különösen kegyetlenül bánt.

– Nem fogadhatom el a feleletét, mert román kiejtése enyhén szólva pocsek. Így nem lehet beszélni Romániában! Volt elég ideje, hogy megtanulja az ország nyelvét. Ősszel találkozunk...

A lány elsápadt. Összeszorított foggal tűrte a gúnyos pocskondiázást és kitántorgott a vizsgateremből. Otthon sem panaszkodott. De magában megfogadta, hogy nem tanul tovább olyan intézetben, ahol nemzetisége miatt büntetlenül megalázzhatják az embert.

Naplótöredék.

Lányom mostanában iskolából jövet benéz a központi nagy élelmiszerüzletbe, hogy valamiért sorba álljon. Képzem, hogy micsoda csivitelést rendeztek ma is, amikor osztálytársnőivel együtt állt be a sorba. Valamennyi idő után, mert azt sem tudták, mit osztanak, megkérdezték az előttük álló nénit, de az nem válaszolt. Újra próbálkoztak, azt hitték nem hall jól. Egy idő után a néni dühösen kifakadt „Beszéljetek románul, hogy én is értem!”. Románul kérdezték, mert ezt már így szoktuk meg, hogy először az állam nyelvét használjuk az ilyen esetekben, s ha a kérdező akarja, magyarra fordíthatja a szót. Az öregasszony azért méltatlankodott, hogy nem érti, amit a lányok maguk között magyarul beszélnek. Ehhez a tapintatosság szabálya szerint akkor sincs joga, ha történetesen egy nyelvet beszél a lányokkal. Íme, hova visz a szabad nyelvhasználat jogának a mindennapi élet gyakorlatában tiltássá alakult szabálya. Olyan hangsúlyozottan erőssé vált a rosszul értelmezett nemzeti érzés, hogy a civilizált viselkedés magától érthető, irratlanul is elfogadott szokásait is felrúgják érte a „testvérek”. És ha angolul vagy franciául beszéltek volna a lányok? Akkor esetleg fölnézett volna a lányokra a néni. Biztosra veszem, hogy esze ágában sem lett volna, hogy megszólítsa őket. A magyar nyelv nem idegen nyelv a többségiek számára (egyesek szerint nagyon is az!), de mivel a kisebbség nyelve, az ezen megszólaló letácsolható, elhallgattatható, mert beszéde fülsértő, mert... Olyanok is cselekszik ezt, akiket nem érhetett hasonló bántás a régi magyar világban. Miért teszik? Miért vágja okatlanul is botját a marhák közé az egyhangú élettől szenvedő falusi? Miért kergeti a kisállatok seregét a csintalan gyermek? A maga felsőbbrendűségének bizonyítására, uralkodási vágyból, primitív ösztöneit tápláló gyönyörűségéből. Megfigyeltem ezt a jelenséget a magukat jó hazafinak nevező román értelmiségiek között is. Mostanában sokfelé előszeretettel soknyelvű feliratokat helyeznek el. Magyarul eszükbe sem jut ugyanazt a jelentésű feliratot elkészíteni. Annyira, hogy a még a szokásos ünnepi üdvözlőlaponkról is hiányzik az angol, német, francia, orosz stb. szöveg mellől a magyar. A valamennyire is tudományos könyvek végén többnyelvű rövid ismertetést találunk. Magyarul még véletlenül sem írnak összefoglalót. Tünető mellőzése ez a velük egy hazában élő milliós magyarságnak, és ha kismértékben is, de a könyvben foglaltak terjesztésének kárára megy, hiszen a világ minden részén élnek magyarok, akik lehetnének a román könyvek népszerűsítői, Románia barátai. De ez sem és az sem számít, hogy a magyar nyelvű ismertetők, feliratok és reklámfüzetek valóságos bizonyítékai lennének a mindenütt nagy zajjal meghirdetett nemzeti kérdés megoldásának, a Romániában kialakult demokratikus légkörnek és a testvériségnek, amellyel a hatalom emberei határaikon innen és túl egyszer sem mulasztják el dicsekedni.

Ryszard Kapuscinski A császár című könyve megdöbbenően illik a mi helyzetünkre, és bizonyítja, hogy a hatalom évezredek óta azonos módszerekkel bitorolja a vezetést és képes mindenütt egyformán primitíven évszázadig fennmaradni. Ez a könyv bizonyítja, hogy nincs közösségi épeszű gondolkodás, az egyén logikája szerint nem történik semmi, minden a hatalom malmára hajtja a vizet. „A legmagasabb rangú egyben a legjobb, okos és nemes, feddhetetlen és jóságos.” A demagógia óriásira puffadt, szemünkbe mondják, és egyedüli igazságnak tüntetik föl a legképtelenebb hazugságokat, olyasmit is, amelynek ellenkezőjét magunkon tapasztaljuk és az életben karnyújtásnyira látjuk. A haladásról beszélnek folyton, amikor az ország mindenestül az ellenkező végletbe rohan, és ezt a folyamatot már-már nem lehet megállítani. Egyre sűrűbbek az ún. munkalátogatások, amelyek milliókba kerülnek, hogy az ünnepekről ne is szóljunk. Fürtökben aggatják a dicsérő jelzőket előbb egyetlen emberre, majd hozzátartozóira, később mindenre, amit elhatározott, amelynek megvalósítására akárcsak kézlegyintéssel vagy bólogatással jelt adott. Kapuscinski könyvének erénye, hogy feltárja a diktátor elkerülhetetlen bukásának folyamatát. Amikor az emberek hálálkodásában már nem fokozhatják alázatukat, a külföldről beáramló vélemények és hatások ellen sűrűn hangoztatni kell azt, hogy a beavatkozásra senkinek sincs joga. A rend és a fegyelem (értsd: ne szólj, ne is gondolkozz!), valamint az alattvalók alázatának állandósítása érdekében éheztetni kell a népet, a sokszínűség helyett egyetlen, (nálunk három) színt szabad elfogadni, és a vezető állásokba következetesen tudatlanokat, mindenképpen műveletleneket, tehát könnyebben irányíthatókat kell emelni. De minden túlzás, amelyhez folyamatosan és szokásból ragaszkodik a hatalom, épüljön az akármilyen jól szervezett elnyomó szervre, és akármennyire is kisajátítja a hatalmi propaganda az egykor haladó eszméket, kezében minden visszajára fordul, uralkodása véges. El kell pusztulnia, mert elemésztí önmagát. Fél lábunk Európában, és a barbárságnak mégis sikerült megkapaszkodnia és a polgári demokratizmushoz képest középkori állapotokat előidéznie társadalmunk minden szintjén. A szocializmus és a kommunizmus fennhangon hirdetett aranykora helyett valójában dinasztikus csomagolásban primitívséget kaptunk és kapunk. A társadalmi

élet természetes velejárója a haladás, melyet rendszerint visszalépések tarkítanak. A felszabadulástól számítva mi főleg visszafejlődésben mutatunk nagyot, ezt gyakoroljuk. És visszakozásunk, minden téren való lemaradásunk az elkövetkezőkben egyre gyorsul majd. Hány generáció élete megy rá erre, ki tudja? A minden eszmétől való megcsömörlés képtelenné teszi a társadalmat a haladásra. Hajó leszünk kietlen tengeren iránytű és cél nélkül. A visszalépés a polgári demokráciához azért lesz nehéz, mert annak gyakorlatát még könyvekből sem ismeri a nép. Elkerülhetetlen katasztrófához vezet az, hogy a mai iskola nem gondolkodó, nem a saját fejét használni tudó, valamiben hívő embereket nevel, hanem a parancsot gondolkodás nélkül végrehajtó állampolgárokat, akiket az sem zavar, hogy közben a szocialista társadalom építéséről, mint tudatos cselekvésről harsognak himnuszt a nép fülébe. A könyvben, annak ellenére, hogy Etiópia soknemzetiségű, nem esik szó a nemzetiségek és a hatalom viszonyáról. Az író ezt nem tartotta fontosnak, feltételezésem szerint hazájára, Lengyelországra figyelve írta ezt az afrikai történetet, és ebből a szempontból számára a nemzetiségi kérdés nem volt lényeges. Könyvét mégis élvezettel és haszonnal forgathatjuk, hiszen arra tanít, hogy a császárokat előbb-utóbb mindenki meztelenül látja. Az igazságérzet és a szabadságvágy hozhat változást minden diktatúrában, ha az elnyomottakból a humanizmust nem sikerül teljesen kiirtani.

Egy régi kimutatásban olvasom, hogy 1930-ban 12 981 324 román, 1 425 507 magyar, 745 421 német, 728 115 zsidó, 409 150 orosz, 582 115 rutén-ukrán, 366 384 bolgár és 819 012 más nemzetiségi volt az országban. Az 1980-as statisztikai évkönyvben egyetlen adat sincs a lakosság nemzetiségi összetételéről. Nem jön, hogy elhiggyem. Újra és újra átlapozom a kötetet. Nincs benne egyetlen ilyen adat sem! Nem fontos? Nincs mire hivatkoznunk, nincs mihez viszonyítanunk... A felszabadulás után, országos viszonylatban 10% volt a magyarok száma, Kolozsváron 50% fölött, aztán fokozatosan csökkent, most 7,4%-nál, Kolozsváron kb. 30%-nál tartunk. De lehet, hogy 26% körül? Szám szerint egymillió hétszáz ezer magyarról írnak hivatalosan, de mindenki kétmilliót mond. Egy idő óta, ha erre terelődik a beszélgetés, valaki keserűen megjegyzi: a magyarság nem szaporodik. Csakugyan – volt is erre valamiféle statisztika – a romániai magyarság szaporodási hányadosa kisebb, mint a románoké. Már a cigányok sem szaporodnak az eddigi hagyományosan nagy ütemben. Különbözik a cigányokat rom néven jegyezték be, magam láttam ezt néhány személyazonossági igazolványban. A rom-hoz már csak két betűt kell írni, hogy román legyen belőle. Tudom, hogy hivatalosan talán sohasem fogjuk elérni a kétmilliót, ezt minden áron és módon akadályozzák. Ide tartozik az is, hogy a statisztikai évkönyvből kihagyták a nemzetiségekről szóló fejezetet. Úgy logikus, hogy számbeli növekedésüknek megfelelően növekedjenek a nemzetiségek jogai. Bizonyos szám elérése (kétmillió?) felveti a nagyobb önállóság – talán még az elszakadás – jogát is. A nemzetközi porondon is másként hat, ha az egymillió valahány-ezres vagy, ha a kétmillió magyar kisebbségről beszélnek. Ezért kell manipulálni a statisztikát. Pedig az elszakadás igénye már álmainkban sem fordul elő.

Ünnepre készül a Brassai Sámuel Líceum: 425 éves! B.I.Gh. csóválja a fejét, mert szerinte az évfordulót köszöntő ülészakon felolvasandó dolgozatok témái nem felelnek meg a követelményeknek. Neveket sorol, olyan régi tanárait és tanulóit az iskolának, akiket ő nem ismer. Honnan ismerné őket? Következésképpen ezek nem illenek az ünnepi műsorba. Kénytelen volt beleszólni a dologba. Nyilván kiadták neki ezt az eseményt ellenőrzésre. Az eredmény a következő: B.I.Gh. két előadást tart az ünnepségen. Egyet az ifjúsági sajtóról és egyet Coşbucról. Ez utóbbit miért, és miért éppen ő, a párttörténész tartja, nem lehet tudni! Engem is felkért egy előadásra, de nem tudtunk megegyezni egy neki tetsző, vonalas témájú előadásban, így aztán, hála az egeknek, függőben maradt a dolog.

A románság irigysége, és ilyen indulatú, szervezett, tompító hadjárata nyomja rá a bélyegét minden ünnepünkre. Mert nekik nincs négyszáz éves iskolájuk, régi énekkaruk, színházuk stb. Mi erről nem tehetünk, de mi isszuk ennek is a levét. Múltunkról csak negyed gözzel vallhatunk, lelkesedésünk csak negyed erővel mutatkozhat, hogy meg ne sértsük az uralkodó nemzet érzékeny fiait. Testvériségünk kinyilvánításához tartozik, hogy sorra olyan csinnadrattás ünnepségeket rendeznek a maguk kis-évszámú évfordulóin, ahol egyetlen szó sem hangzik el az itt élő nemzetiségek és kultúrájuk egymásra hatásáról, természetes egymás mellett éléséről. Ha feledékenységből történe, ez akkor is sértés, de mellőzésünkhöz a feledékenységnél sokkal főbb kell: önteltség, rövidlátás, műveletlenség. Sajnos, éppen ezek azok, melyekből most sincs hiány. Ami pedig a sértést illeti, a nagy „testvér” ezt bármikor gyakorolhatja. A kicsi hallgat, és ha okos, tapasztalatokban gyarapodik.

A Brassai-ünnepélyt végül is csakazértis-hangulatban megtartották az iskola udvarán. Boda Károly iskolaigazgató beszéde alatt megszólalt és aláfestésként zengett a templomi harangszó. Éppen akkor kondult először a harang, amikor Dávid Ferencet említette az iskola alapításával kapcsolatban. Egy tanuló azt a különleges gondoskodást köszönte a nagyvezérnek, amely a nemzeti kérdés megoldásában megmutatkozik az egész országban. Mostanában minden ilyen köszönet és ajnázás fordított értelmet kap. Mintha apám, öreg suszter módin elmondott, túlzásokkal sűrűn tűzdelt, csúfpondáros szavát hallanám. Erre szokták azt mondani, hogy „nem

tudni, mikor beszél komolyan”. Vajon akad még olyan ember, aki nem a szavak mögöttire figyel, hanem egy az egyhez érti az ilyen beszédet?!

Tegnap Tasnádon jártunk a Józsi szüleinél, a „Sóváb” utcában. 1945-ben innen mindenkit elvittek a Donyec-medencébe, ahol szénbányában kellett dolgozniuk. Német nevű emberek élnek itt, de magyarok. Sokan öt évet szenvedtek ártatlanul. Tizenhét éveseket is elvittek, akik ezzel a büntetéssel kezdték a felnőttkort. Sokan, ott aztán be is fejezték életüket, nem tértek vissza Tasnádra, csak a haláluk híre jutott haza. Józsi nagyapja, nagyanyja, apja és anyja végigszenvedte ezt a megpróbáltatást. Visszatértek és újrakezdték az életet, összeszedték, egybegyűjtötték családtagjaikat. Őket már soha senki nem fogja tudni meggyőzni e rendszer emberségességéről. Mert ők sem tudják, miért kellett szenvedniük. És nem tudnak semmiféle tanulságot levonni a megtörténekből, amit továbbadhatnának gyermekeiknek és unokáiknak, hogy azok elkerülhessék az újabb üldöztetést. Az egyedüli konklúziójuk az, hogy háború és mindenféle diktatúra idején tetszés szerint gyötörhetik az embereket, mindössze valamiféle okot kell, hogy kitaláljanak erre. Valamiféle átlátszó indoklás is megteszi, az erőszaknál nem az indoklás, hanem az erő a fő. A testvériséget prédikálóknak is elég, ha valakinek vagy valakiknek a nevéből következtetnek a származására, s máris éveket elrekvirálhatnak életéből vagy életükből a hatalom tetszése szerint. És nincs arra semmiféle biztosíték, hogy ezt akárhányszor meg nem ismételték, ha akarják. Mindenféle asszimilálással együtt jár az erőszak, ha a kisebbség nem hajlik a hatalmi szóra. A zsidók, mivel tanultak a sokféle, ellenük végrehajtott megtorlásból, előre látva az üldöztetést, ha kellett, többszöri névváltoztatással készséget mutattak az asszimilálódásra, lelkesedést és örömet színelve meghajoltak, de összetartozásukat erősítve, legbensőbb önmagukat, hagyományaikat továbbéltették, családjuknak élve, egymást önzetlenül segítve lavíroztak a zavaros időkben. Mi, magyarok, nyakasok vagyunk, primitíven kitartóak mindenben, és talán még mindig kevésbé megpróbálták a történelem viharában és az embertelen elnyomásban. És számbelileg sem vagyunk annyira kevesen, hogy más kisebbségek önmegtartó módszereit magunkévá tegyünk, lemásoljuk és alkalmazzuk. Magam is úgy hiszem, hogy eltiportatásunk előtti olyan szakaszba érkeztünk, amikor jogaink védelmében még egy utolsó közös és bátor kiállással felhívhatjuk, fel kell hívnunk magunkra a világ figyelmét

Brassai Sámuel neve lekerül az iskola „cégtáblájáról”! Miután a volt piarista gimnáziumot és a volt tanítóképzőt hiába próbálták „szétbombáztatni” (csak annyit értek el, hogy romár nyelvű esti líceumot varrtak a nyakukba), most a Brassaira vetették magukat. A javaslatot mindenfelé meglepődéssel beszélik a hazafiasságtól begerjedt román értelmiségiek és szörnyülködő suttogással a magyarok. „Már a Brassai neve sem jó, azé, aki többnyelvű lapjában a románságot támogatja.” Fáj nekik az itt meghonosodott iskolaszellem, a hagyományos ballagás: az, hogy nemrég megtalálták a befalazott iskolázászlót a Musis és virtutibus felirattal, és hogy ezt körülhordozzák érettségi előtt a búcsúzóik. Az is fáj, hogy a vendiákok visszatérnek és segítenek a nevelésben, együtt fociznak a tanulókkal, barátkoznak. Fáj nekik az is, hogy az iskola olyan közösséget teremtett, amelybe a szülők is beletartoznak, azok, akik anyanyelvükön hallgathatják a gyerekeikhez intézett felemelő szavakat. Nem erős iskola a Brassai, az oktatás színvonala alig közepes, de azt nyújtja a fiataloknak, amire szükségük van: közösséget. És most át akarják tenni a líceumi részt a 3-as számú iskolába! És a Brassait elemivé lefokozni, hogy ezzel nevét veszítse, hagyományos ballagásainak pedig vége legyen... Tiltakozunk. Félve várjuk a vakáció végét.

Az egyháznak tulajdonképpen félnie kellene az egyszemélyes hatalomtól, mert az nem tűr maga fölött urat. De végeredményben a kettő megfér egymással, hiszen célok és a célnak megfelelő doktrínájuk egy: istenné kiáltani ki valakit, akinek teljes engedelmisséggel tartozunk. Ezért is fér meg egymás mellett a kommunizmust ígérő egyszemélyes diktatúra és az egyelőre lelki alázatot igénylő egyház. A kettő közül még mindig az egyház a haladóbb, hiszen a belenyugvást, szelídséget, lehajtott fejtiséget a túlvilági élet reményében, a mindenek fölé emelt, a láthatatlan Isten szolgálatában igényli. Ennél primitívebb az egyéni hatalom, amikor elvárja, kikényszeríti a polcra emelt műveletlen ember dicsőítését, nem törődve azzal, hogy ezt a készakarva tudatlanságra és anyagi stagnálásra ítélt öregek csak képmutatóan, a gyávaság súlyosbodó nyomása alatt teszik.

Az emberiség megjárta már ezt a poklot is. A görögök bölcs demokratizmusa, többistenűsége, amely lehetett egy-egy tudomány szimbóluma is, miként, milyen törvényszerűségnek engedve fordulhatott át a mindent birtoklás vágyától liktető hatalomvágyássá, amit fáraók, császárok, hadvezérek megszállottan még inkább túlfeszítettek. A hatalom végtelenbe helyezésével olyan átmeneti filozófiát kaptunk, amelynek hatásában ki kellett volna jőzanodnia az embernek. Az „Egy az Isten!” jelszavával minden hívő ember lelki tisztántartásához nyílt út, de végül ez sem vált be, tartósan nem alakulhatott történelmet irányító, emberiséget megnyugtató eszmévé. Mert az egyház szerveztségében a régi hatalmi rendszert sietve kiépítette; „Isten rokonsága”, baráti köre lett a kormányzókból. És a középkorban az egyház már nem tűrt ellenkezést, vallásellenes véleményt a legkevésbé. Az inkvizíció megtanította az emberiséget arra, hogy a végtelenbe kihelyezett úr nevében is embertelenül uralkodhat minden hatalomra építkező emberellenes szervezet. Mint minden túlkapás, az inkvizíció is megszülte a maga ellentáborát... A reformáció aztán lenyesegette a vallási vezetés tiranikus hajtásait, demokratikus keretet teremtett, és itt nálunk, a többnemzetiségű, többvallású Erdélyben rövid évszázadig lehetőséget az emberi többféleségre, az egymás közötti ellenségeskedés túlzásai nélkül. Maradt a mindenek fölötti, a lelkünk fölött

uralkodó Isten, amely a világ tudományos kiismerhetetlenségének szimbólumaként jogos és ésszerű, akár egy matematikai egyenletben az ismeretlen, a kiszámíthatatlan X.

A kommunizmus eszméje a világi élet reformációja volt, az egyenlőség, a testvériség, a szabadság újra meghirdetése, amelyhez ugyebár, minden embernek megközelítőleg egyenlő anyagi feltételek is kellenének. A hatalomra jutott szocializmus elszigeteltséggel, nyomorral, tudatlansággal és a primitív ember azon tudatával, hogy maga fölé mindig irányítót, szolgálni való urat óhajt, amely bizonytalanságérzését, az életirány miatti pánikszerű félelmét enyhíti – nem tudott megbirkózni. Az uralkodási vágy, a meghirdetett jelszóból is kiérezhető hataloméhség (A tudás hatalom!) újabb csoportosulásokat szült, vezetőket, akik aztán királyként, császárként, istenként viselkedtek (A hatalom tudás!), és a népet még inkább kihasználták. A második világháború után újabb lehetőség csillant, a meghirdetett internacionalizmus a vallással nem ellenkező erő eszmének bizonyult. Sajnos, tiszavirág életű volt a visszahúzó erők: anarchikus hatalomra törekvő csoportok, a zavarosban halászó műveletlen diktátorok céltudatosan törtek hatalomra. A központ, a kicsi országok fölött uralkodni vágyó nagyhatalom saját embereivel manipulált; ellentáboroként erősödött a nacionalista klikk és szellem, amely kisajátította a szocializmus eszméit, és ennek jelszavaival olyan diktatúrát hozott létre, amely felülmúl mindent, amit a történelem eddig alkotott. Az anyagi, termelési, gazdasági kérdések megoldhatatlansága, az erőszakolt függetlenségből és a civilizáció elmaradottságából ered. Csökönys tirannizmus előrelátható válasza erre nem más, mint a már meghaladott társadalmi rendszer kipróbált fegyvere: a sovinizmus. Már csak a vérfürdők hiányoznak. Nálunk és másutt is. Mi lesz ezután? A kis nemzetiségek beolvasztása után milyen fegyverhez nyúlnak? Ha nem jön a háború, mivel fékezik az ígéretekkel hülyített népet? Megfékezéséhez már most aligha elég a belvédelem, a kiépített sűrű besúgórendszer és minden, amit már a múlt században produkáltak a modem államok. Érezhetően nagyobb teret kap az egyház. A túlvilági távlatokba helyezett igazság és béke elfogadhatóbbak, mint a tévé képernyőjéről szemünkbe fröcskölő, a valóságnak ellentmondó, sokat hangoztatott, alaptalan és hihetetlen, üres jelszavak sokasága.

Az egyház a nemzeti kisebbségek esetében az anyanyelv gyógyírjával is nyugtató a félelmeket, az étellel, a jövővel szembeni pánikot kivédő hatásával újra a legjótékonyabb intézmény. Az újrakezdés lehetőségét tartogatja talán, de eltompító, a külvilági-evilági eseményekkel szembeni magatartásával jámbor népet ugyanakkor még inkább kiszolgáltatja az elnyomóknak.

Naponta felriadok a különféle híradásokra, ezeket le kellene jegyeznem, hiszen magam is elfelejtem jó részét, az újabb és újabb „meglepetések” áradatában. Módszerként tehát a friss történések feljegyzésekor a témával kapcsolatosan visszafelé forgó forgószínpadszerűen írom az általam lényegesnek tartottakat.

A napokban játszották „utoljára” a Hunyadi Lászlót. A közönség az előadás végén ülve maradt és lassan, állítólag egy órán át tapsolt. Nem volt szabad az ismétlés, a művészek jöttek, meghajoltak és a közönség tapsolt. Újra jöttek, újra erősödött a taps, és így ment tovább. Aztán a meghatódottságtól a színészek és a közönség is sírt. A teremben jelen volt a magyar konzul is. A taps ellenére, azt hiszem, csendes, civilizált tüntetés volt... Egyfajta temetés, de az összetartás megmutatózó, forró jeleivel. Semmi rendezvény, semmi magyarkodás. Mert nemcsak magyarságunk melletti kiállítás, hanem a kultúra melletti tüntetés is volt ez az alkalom. A lányom szerint (egyik osztálytársától tudja) egy másik előadáson hasonlóképpen történt. Ma hallom, hogy elrendelték: az Állami Magyar Színház mostani előadásaira kétszáz jegyet nem szabad eladni, hogy kevesebben legyenek a teremben, hogy ne legyen telt ház. A mostani előadások azt jelentik, hogy egész sor előadást betiltottak, talán már a következő hónapban nem játszanak. Így azokat, amelyek az Osztrák-Magyar Monarchiával hozhatók kapcsolatba. És nyilván, a magyar történelemből vett témájú előadásokat. Az operetteket nem is bánám, de most nem jön helyettük semmi (se jobb, se rosszabb), kevesebbek leszünk a színpadjainkról elhangzott magyar szóval. Hol maradt még magyar közönség előtt elhangzó magyar szó? Már csak néhány, talán tucatnyi előadáson, műkedvelők színpadán (Kolozsváron már csak egy szórakoztató előadással évenként egyszer-kétszer jelentkező ilyen csoport van) a tévé nyúlfarknyi magyar adásában (Ki nézi még? Kibírhatalanul semmitmondó, bárgyúan, primitíven hozsannázó) és a templomokban. Mostanában egyre inkább tisztelnünk kell őseinket, akik „Erős várunk...” jelszóval évszázadokra megmaradóan építkeztek. Persze, az épületek: nem minden. Elvehetik, lebontják... Valószínűleg a paputánpótlás akadályozásával próbálkoznak majd egy valamikori következő asszimilációs fázisban.

Most szűnt meg egyik napról a másikra a kolozsvári rádió. És a vásárhelyi, a temesvári... Megszűnt ezzel az a sajátosan, néha szégyellnivalóan rossz vagy helytelen kiejtésű magyar hang a rádióhullámok között, amely ország-világ előtt figyelmeztetett nyelvapolásunk szükségességére és persze az elmondottak ürességére is. A magyar kisebbségi kultúrában elhelyezkedő értelmiségi (és nemcsak értelmiségi) réteg beszűkülése még inkább válságosra fordult: a rádió szerkesztőit egy gyászos gyűlés után szabadságra küldték és megígérték, hogy három hónapon belül elhelyezik őket. Hova?

A szilveszterestét otthon töltöttük. Lányom barátnőjével együtt, fiam „özvegyült” társánál rendeztek batus szilvesztert. Ott voltak fiam barátai, talán a tavalyi, kihagyott együttlét emlékére, amit leveleivel olyan aprólékosan szervezett, minden részletre, igényre ügyelve, és irányítva lánybarátját egy mértéktartó, kellemes újévkezdés megrendezésében. Mi otthon ültünk, be sem kapcsoltuk a tévét. A Szózat után lefeküdtünk. Senki sem hívott, mi sem telefonáltunk senkinek.

A mi tragédiánk az, hogy európaiak akarunk maradni a rohamosan balkániasodó Erdélyben. Érdeemes újra felidézni ennek a folyamatnak a kisémbertől is érzékelhető momentumait. Először a tisztviselőréteg változott, feltűntek az oltyánok, minden fontosabb székbe ők kerültek. Egyelőre nem a pártban, hanem az államapparátusban, katonaságnál, kereskedelemben, más hivatalokban. Ennek következménye a korrupció általánosodása. Aztán a városok képe megváltozott, lassanként elborított mindent a kosz. A ragyogóan tiszta erdélyi városok két évtizede szemetesek, nem költenek a karbantartásukra. Ezzel együtt változtak a vendéglők, fokozatosan kicserélték a személyzetet, rohamosan szegényedett minden vendéglátó étlapja. Eltűntek a magyaros ételek, a levesek, a cukrászsütemények. A régi szakácsok nyugdíjba mentek, de már azelőtt az étlapokat „hazafias” felelősök állították össze. Bejött a „gratar” és a „mititei”, a „ciorba”, még a „ciorba de burta is. Eltűntek, kivesztek a civilizált pincérek, a személyzetről ma már messziről megállapítható, hogy nagy részük nemrég került be faluról, és otthon sohasem ült terített asztal mellett. Ezután következett a közszállítás minősíthetatlenné „fejlesztése”. Elhanyagolják az utak és utcák karbantartását. A lényeg az, hogy hol jár a főnök, és az, hogy a látogatások előtt oda gyors aszfalt kerüljön valamely gyár és a repülőtér felé vezető útra. Ezzel egyidejűleg lerontják a kultúra fokozatos leépítésére. Mutatja ezt a plakátok hiánya, az utca arculatának elszűkülése. De silánnyá váltak a színházak és az operák műsorai, a mozi hálózat nem fejlődött a tévé miatt. Talán ezután valamivel növekszik majd a mozilátogatók száma, mivel a tévé ritkán tűz műsorára filmet, és amikor ezt teszi, akkor is régi, rossz filmeket ad. Hasonló átalakuláson ment át a kereskedelem. Két évtizeddel ezelőtt még magyarul is lehetett beszélni az üzletekben. Aztán megtiltották, hogy magyarul beszéljenek a kiszolgálók. És csak románokat vettek fel ilyen munkára. Fialat falusi lányok lepték el a különféle üzleteket. Nem tudnak, nem akarnak kiszolgálni, viselkedni sem tanította őket senki. Az árukiosztás még inkább lerontotta a kereskedelemben joggal elvárható civilizációs szintet.

És végül az egyszerű embernek is észre kellett vennie, hogy minimálisra csökkent a sportrendezvények száma. Még a felszabadulás utáni években is tornatermekben, szabadtéren, sporttelepeken vasárnaponként, ha nem mást, háziversenyeket rendeztek, a kisebb lakosú Kolozsvár ekkor több érdeklődőt adott, mint most. Leromlottak a híres sportegyesületek, az olyan szakosztályok (vívás, torna, atlétika, kosárlabda, ökölvívás, kerékpár stb.), amelyek sok sikert hoztak, nagy szurkolótáborra vonzottak a városban és Erdély-szerte mindenütt.

Eltűntek a régi bálók, a tánchelyiségek. Igaz, új helyek (disco) alakultak az iskolákban, főiskolákon. De a hirtelen megnövekedett számú munkásfiataloknak nem marad más csak az utca, a kocsmák. Ez utóbbiak sem sokáig, mert állami kezelésbe jutva gyorsan leromlottak.

A magyarság kulturális tevékenységének visszaszorításával (nem maradt csak 1-2 magyar nyelvű színjátszó csoport) a két-három évtizede még sokféle közművelődési lehetőség (tudománynépszerűsítés, zene, könyvtár, klubtevékenység, sakk, bélyeggyűjtés, vitakörök, nőszövetségi körök) léteztek. Most majdnem semmi. Még román nyelven sincs, mert nem igénylik, úgy ahogyan nem igénylik a színházat sem. A Román Opera előadásain alig néhány néző jelenik meg, évek óta a Magyar Opera gyakori operett előadásával hozza az egyesített adminisztrációs művészeti intézmények számára a pénzt. Úgy tűnik, hogy a szocializmus építését – szabályszerűen az operett dalok muzsikájára, grófocskák és delnök szánalmas történeteinek akkordjai közepette, nyitányaival és érzelmes díváinak hangja mellett kell végezni. Mit bizonyít ez? Azt, hogy a hatalomra jutott műveletlen vezető réteg és az utánuk igazodó új tisztviselő réteg csak a kispolgári szintig volt képes eljutni, ehhez pedig igazán nem kellett nagyobb műveltség. Itt élünk hát egy félművelt (a legjobb esetben félművelt) vezetőséggel a nyakunkon. Igényeik: a drága ruhák, a tele has. És a buta nőcskék használata, amiért nem állják maguk közé fogadni, aktivistává kinevezni az erre hajlandókat. Ez a réteg csak a magukhoz hasonlókból választ munkatársakat és utódokat. A nemzetiségekből, hogy bizonyos százalékot kimutassanak a vezetőrétegben, még náluk is műveletlenebbet válogatnak, hogy felsőbbrendűségüket gyakorolhassák. Ezek sem románul, sem magyarul gondolkodni nem tudnak. Szólni nem mernek. Nyilatkoznak, ha kell, előre gyártott szövegeket felolvasva, gyűlésen tévében, rádióban. Az a néhány értelmiségi, amely a felső vezetőségbe került, garantáltan gyáva, csak gyógyíthatatlan betegségük esetén szánják el magukat petíciók aláírására, a régi sérelmi politika halk szavú folytatására.

Mi a teendő? Miközben az orvostudomány aprólékosan leír valamely betegséget, figyeli előrehaladását, a páciensek rendre elpusztulnak. Áldozatuk nem volt hiábavaló. De ésszerűbb lett volna a beavatkozás, a megelőzés, a mentés. Úgy néz ki, hogy ebben a szakaszban minékünk a magunk megmentésére kell ügyelniünk. Megfigyeléseinknek is ez kell, hogy legyen az indítóoka. Megmaradásunk hasonló a halálraítél jőzőn erőfeszítéséhez, hogy életének minden pillanatát tudatosan élje, hideg fejjel rögzítse és gondolja végig mindazt, ami vele történik nemcsak azért, hogy tanulságait az utánuk jövőkre hagyja, hanem mert remélnie kell! Életünk pillanatainak elemzésekor talán még találhatunk megoldást a csúfos vég elkerülésére. Minden hatalom önmagát pusztítja, amikor az ember ellen cselekszik. A fölöttünk uralkodó hatalom embertelenségét naponta észleljük. Ezt

jegyezni kell. Nemcsak az emberi butaság történetére, de az emberi aljasság történetére is szükségünk van a küszöbön álló, általános elaljasodás elkerülhetősége végett

Az asszimilációt siettető intézkedések brutális gyarapodására számíthatunk mindaddig, amíg a primitív vezetés dominál. A többnyelvűség nyitottságot, műveltséget igényel. Nálunk ennek ellenkezőjét tapasztaljuk. Elzárkózást, fizikai és szellemi határok erősítését, különállást. Ehhez törvényszerűen egy nyelv is sok: megvalósul tehát a hallgatás, a robotolás adekvát „nyelve”, a hurrázás és tapsolás, a primitivizmus. Előbb kiírják: mindenki beszéljen románul!, de azt értik: hallgass! Később: a kuss! járja (már most gyakorolják az erőskezű aktivisták) és korbács! Közben katonásdit játszanak velünk, hogy ne tűnjék föl a sok reánk felügyelő katona. Ehhez némi császár-családi kultusz és felsőbbrendűség-imádat hajlongás, kézcsók, leborulás kell, és máris kész a középkori műveltséggel működő fasizmus, az eredetnél ez tökéletesebb változat, hiszen megfelelő szervezethez, csiszlik erkölcs, balkáni nagyvonalúság és műveltségigény hiánya az alapanyaga. Hataloméhség, hatalomvágy, hatalmi elbizakodottság... Mind olyan dolgok, amelyek magukban hordozzák az elkerülhetetlen bukást. De előbb a civilizációt, a humanizmust temetik el, és néhány nemzedéket, amely az eddigieknél inkább megközelíthető szabadságról álmodott.

Ha nem volna ebben az országban a kétmillió kisebbség, a hatalom háborúban (Besszarábiáért) mutatná meg fasiszta voltát. Így elég ez a belső háború, amely egyre inkább lefoglalja, mert türelmetlensége az ország anyagi romlásával együtt nő. Már a vezetőrétegnek sincs más célkitűzése, nem állítanak elé más, sikerrel kecsegtető tennivalót csakis a nemzetiségek felszámolását, amit dühödten és a legnagyobb lelkiismeretességgel végez. Ez a hatalom a szocialista jelzővel díszített polgári ultranacionális álmok vaskezü megvalósítója és zavaros századvégi elméletekre támaszkodik, azokra, amelyek a fasizmust is szülték. Freitske: „minden állam joga a benne egyesített nemzetiségeket eggyé olvasztani”, a német nemzetelmélet alapján a dák eredet és műveltség felsőbbrendűségének belemagyarozásával, a román kommunizmus megvalósításának sűrű hangoztatása közepette, de átvéve és alkalmazva Deák Ferenc idevágó nézeteit, miszerint oszthatatlan és egységes nemzetet képez mindenki, bármely nemzetiséghez tartozzék. A politikai nemzet fogalmával meghirdetett egyenjogúság nyilván az asszimiláción alapul és – Deáktól eltérően – a művelődésre is kiterjeszhető, ami teljes elnyomással, a nemzetiségek teljes megszüntetésével jár. De Deák azt is tudta, hogy „ha mi a nemzetiségeket megnyerni akarjuk, ennek nem az az útja, hogy őket mindenáron magyarosítsuk, hanem az, hogy velük a magyar viszonyokat megkedveltesük”. De annak idején honpolgárookra volt szükség. Itt és most: robotoló, igénytelen tömeg kialakítása van folyamatban, egyféle rabszolgaság kialakítása, amihez nem megnyerni akarják az embereket, hanem ellenőrizhetően korlátozni tevékenységüket, hogy minden felülről jött parancsot gondolkodás nélkül végrehajtsanak és jópofát vágjanak a legfelsőbb vezető nagyzási hóbortja kielégítésére rendezett cirkusz (nagygyűlések, mindent egyöntetűen elfogadó kongresszusok, semmit sem érő látogatások, születésnapok, választások) statisztálóiként, a szükséges tömegjelenetek részvevőiként. A hatalom legfőbb fegyvere nem a szédítő propaganda, mert ennek óvása csaknem a nullával egyenlő. A rohamosan növekvő, mindent behálózó belügyi rendőrség, amely átvette a régi káderosztályok nyilvántartását és hatalmát, meghatározza mindeniütt, hogy milyen képesítésű, nemzetiségű és igényű emberek kerüljenek nemcsak a fontos, hanem a kevésbé fontos vezető állásokba. Ezért itt mindig azé lesz a hatalom, aki a belügyre ráteszi a kezét, aki vagy akik ellenőrzésük alatt tartják ezt a hadsereget. A hatalomátadás ilyen formája már Gheorghiu-Dej idejében gyakorlat volt. Az új dinasztia is erre épít, amikor gátlástalanul előkészíti uralmát a következő évszázadra, hatalom közelbe juttatja a C. család minden tagját, hogy a fiú hatalomátvételét zökkenőmentesen előkészítse.

Ezt a klikket megtörni csak külső beavatkozás, háború vagy egészen alulról jövő emberi felháborodáson, elnyomást megelőző önfeláldozáson alapuló lázadás képes. Mindez kilátástalanul messze van – olykor ijesztően közel – nem úgy tűnik, hogy valamiféle törvényszerűség közel hozná vagy távolíthatná ezt a végtelenbe. De múlt századi romantikusokkal kell mondanunk és hinniünk: az idő nekünk (az emberiség emberségben hívő, elnyomást ellenző felének) érik!

Azt mondják, hogy bementa a Szabad Európa: elbocsátották Domokos Gézát. Ha még nem bocsátották el, rossz jel. Ha elbocsátották, ami várható, azt is jelenti, hogy egyre nehezebben terjednek a minket érintő hírek. Azt magam is hallottam, hogy Király Károly a megyei titkárhoz írt a belügyiek túlkapásai ellen. A Vásárhelyen végzett orvosokat mind Moldvába küldik, pedig már egy-két tantárgyon kívül nem tanulnak magyarul.

A fiam halálával haltam magam is. Csodálkozva tapasztaltam, hogy, mint máskor, reggel hatkor kelek, gépiesen megteszek mindent, mint azelőtt, este fáradtan dőlök ágyba, napról-napra zsibbadtan folytatom taposómalom életem. Addigi életemben valahogyan elkerült a félelem, a fiam halála után nem fogott rajtam, életemben nem következhetett nagyobb fájdalom. Élő halottnak hittem magam, akinek nem árthat semmi, megkönnyebbülés lehet akármilyen baleset, nem fenyegethet a hatalom, szíjat hasíthatnak a hátamból, rugdoshatnak, testem, lelkem darabokra hasíthatják, minden törvényen kívül állok. Álmatlan kínos éjszakák következtek. Éjjél után továbbra is holdkórosként járom a temetőt, órákig ülök a fiam behavazott sírjánál, töprengem, mit rontottam el, miért nem voltam képes megelőzni a bajt. Elképzelttem: mérnök fiam áll mellettem és vigyáz reám. De aztán teltek a

változás követő örömmámor-napok, özönöltek a magukat mentő sunyi akarnokok, a kaméleon természetűek, akik a mindenkori hatalomhoz simulva, örökké a saját peccsenyjüket sütögetik. Azok, akik a közért, netán eszményeinkért soha semmit sem áldoznak, és hirdetett lelkiismereti önvizsgálatom elöl menekülve, hadjárattal folytatott rágalmozással, ujjuk mögé bújva lapultak és lapulnak a maguk lelkiismerete elöl ma is, amíg a feledés homálya végleg be nem takarja őket. A fiam nélkül nehezebb volt a harc, értelmetlen a védekezés ellenük. Az én jövőmnek befellegzett a fiam halálakor. Amikor sikerül az öregséggel járó közönyt leráznom magamról, fiam életre kell bennem. Furcsa fordítottság éltet, apaként fiam dolgát végzem minden lázadásomban.

Társaságunk valahol a Bihari havasokban egy mesterséges tó partjára épített nyaralóban szállt meg. Alattunk kékllett a tó vize. A szokásos szalonasütés, flekkenezés, italozás vidámsága nem ért el hozzám, mint kopogó esőcseppek az átláthatatlan ablaküvegről, lepattant rólam az ismerősök kíméletes sajnálata. Üvegkalitkában megszűnt az idő, a nappalok összekeveredtek az éjszakákkal, hangtalanul úsztam a szomorúságban, gyermekkorombeli ájulásaim előtti percek dagadtak ilyen végtelen ürré, amelyben súlytalanul, ájultan lebegtem. Egy a nagyok társaságában unatkozó kislánnyal csónakba szálltam, és lassan messze eveztem az erdővel övezett hosszúkás völgytő vizén. A távolból, romos templom közvonalai tűntek fel. Látomásként lebegtem a vízen. Célnak megfelelt. Gépiesen, szótlánul eveztem a derékig vízben álló templomig. Kíváncsian körbecsónakáztuk a siralmas voltában is tekintélyes romot. A megbontott fal tátongó oldalán beláttunk az épület hajójába, a padok helyén szellő fodrozta a vizet. Szomorú, gyászhangulatomnak megfelelő látvány volt. Döbbsent hallgatásba burkolóztunk.

A nyár végén, másodszori kérésre, a lány mégis átvehette útlevelét és boldogan utazott a magyar fővárosba, hogy az új egyetemi év kezdete előtt, ahogyan ezt mondani szokták, feltöltődjön kissé, világot lásson, szórakozzon. Az apa előtte járt Budapesten egészségi engedéllyel. Idegösszeroppanásos hónapjai után a klinika legidősebb és legnevesebb szemorvosa, három rendbéli vizsgálat után is szemfenéki daganatra gyanakodott. Ennek megerősítésére utazott az apa Budapestre, s került némi protekcióval a korszerűbb vizsgálati eszközökkel rendelkező egyetemi tanár rendelőjébe.

– Egyféle anyajegyét látok bal szeme fenekén – nyugtatta meg az orvos. Az apa emlékezett, hogy apjának évtizedekkel ezelőtt ugyanezt a diagnózist állapította meg egy fiatal szemorvos. Némi büszkeséggel nyugtázta a hasonlóságot. Jó érzéssel töltötte el, hogy végre örökölt valamit az apjától.

Pesten egyik osztálytársával találkozott, aki titkot bízott rá. – Dobbantok! – mondta mosolyogva és mutatta Stockholmba szóló repülőjegyét. Az apa beállt a menekülőt kísérő rokonok és ismerősök közé, vidáman sörözve búcsúzkodtak a Ferihegyi repülőtéren. A teraszról integettek a magasba emelkedő utasszállítóknak.

– Ő már szabad! – jegyezte meg könnyű sóhajjal valaki a csoportból, amikor kiléptek a repülőtér épületéből. A kijáratnál az elbúcsúztatottba ütköztek. Az apa meghökkenve kérdezte:

– Te itt?

Barátja bosszúsán magyarázta.

– A legújabb rendelkezések értelmében erdélyi magyart nem engednek felszállni a repülőre... Azt útlevelemet vizsgáló tiszt sajnálkozva mondta miközben végigböngészte a kezében tartott listát azokról, akiknek szabad utat mutathatott: „Ha legalább az egyik neve román volna, mehetne...”

Az apa hazatérve másoktól is hallott az új rendelkezésekről. És arról is több erdélyi magyar, ha nem mehetett nyugatra, Magyarországon maradt. Befogadták. Letelepedhetett, segítséget kapott. Kiszabadulva a román diktatúra alól, sokan kezdtek ebben az időben új életet.

A felesége éppen azokban a napokban érkezett Budapestre az Egyesült Államokból. Blauéknál sokféleképpen marasztalták. A nagynénje győzködte:

– Felejtsd el a nyomort. Itt mindened meglehet. Baráti körünkben van egy derék ember, feleségül vesz... a lányodat is kihozhatjuk...

Az unokahúga kategorikusabban fogalmazott:

– Döntsd el, mit akarsz?! Ha magyarkodni akarsz, az egy dolog... De ha jól élni, akkor megfelelő munkát keresünk neked, és gond nélkül élhetsz. Beszélj a férjeddal.

Az anya felhívta élettársát, izgatott hangon kérdezte mitévő legyen? Maradjak?

Az apa félbeszakította.

– Emlékszel, miben egyeztünk meg? Ahhoz tartsd magad.

Az anya, mintha nem hallotta volna a figyelmeztetést. Pedig tudta, hogy megegyeztek abban, hogy az ilyesmi nem telefontéma, hiszen telefonbeszélgetésüket magnóra rögzítik a belügyisek. Folytatta volna, belekezdett a rokonai által ajánlott megoldások részletezésébe. Az apa erélyesen figyelmeztette.

– Tégy mindent megegyezésünk szerint! Vigyázz magadra, az ottani időjárás nem kedvez az egészségednek...

Telefonbeszélgetésük egész ideje alatt két malomban öröltek. Az anya rokonai, a telefonbeszélgetés drágaságára hivatkozva, véget vetettek párbeszédüknek.

Naplótöredék

A múlt vasárnap telefonált a lányom Stockholmból. Aztán a feleségem Atlantából. Az előbbi vagy az utóbbi helyen akarnak megtelepedni – ez izgatja őket! S amit mondtam a terveimről, a dolgaimról? Könnyen elszakadnak onnan, ahol nem öröm az élet. És azt gondolják, nekem nincs más dolgom: kövessem őket, és hagyjam a fiam a Házsongárdban, ahonnan 2002-ben a nyomát is eltüntetik; Mindent hagyjak itt a nagyobb vajás kenyér reményében?! Nem szeretem a vajás kenyeret, a félmunkát, a meghátrálást, a hűtlenséget. Nem hiszem, hogy az öregség miatt nehéz vállalnom a változtatást. Mindig szerettem az új környezetet, a megismerést egyenesen élveztem, a nehezebb körülmények sem rettentettek el ettől, akkor hát miért ne vállalnám a régóta megismerni óhajtott civilizációt, nyugatot, a szabadságot? Összegyűjtött szerszámaimat: könyveimet féltem? Öregkori szórakozásaimról nehéz lemondanom? Mindezek mellett számot kell adnom magamnak arról is, hogy megmaradt családom nem tud, nem képes követni. Hiába mondom fel terveimet, apránként megvalósított életem nem példakép, nem kellek már sem a lányomnak, sem a feleségemnek, nem kell a vezetésem, az irányításom, az eligazításom, nem hallgatnak rám? Két malomban öröülünk? Eszménytelenségük nem köti őket? Hozzám sem, akit talán maradinak, változtatni képtelennek tartanak. Az én tragédiámban benne van a társadalom siker-telensége, eszménytelensége, embertelensége.

Az asszony nem maradt Amerikában. De Pesten találkozott a lányával, és ismerőseinek minisztériumi kapcsolatai révén elintézte, hogy lánya felkerüljön az engedélyezett listájára. Stockholmból, majd egy tengerparti svéd kisvárosból telefonált, hogy jól van, már tanulja a befogadó ország nyelvét.

Az apa a „zöldfedelőnek” nevezett bolondokházában tért magához. Az étkezés egy kis helyiségben történt, ahol a nem veszélyesekre engedték a félig örülteket, akik állati ösztönnel látványos zabálásba kezdtek. Kíváncsiságának engedve bemerészkedett közéjük. Elé állt egy nagy növésű törpe ember, amolyan zsugorított óriás, és mint azt az új fiúknak szokás volt, elmagyarázta-mutatta, hogy miként szelídített meg egy bikát a szarvánál fogva. Mutatta, miként csavarta le a bika fejét a nyakáról, és hogyan dobta bámulói elé: „nesztek, egyétek meg!” Körülötte mindenki félelmetesen vigyorgott. És akkor belibbent az a gömböc-lány, aki a kolozsvári műkedvelő színjátszók üdvöskéje volt, és az egykori Vasas Klub színpadán apró túllszoknyájában olyan komikusan balettezett, hogy a közönség mindenkor a hasát fogta a nevetéstől. Szája élénkvrösrre festve. Édesen mosolygott. A bárgyú, brómmal beetetett társaság elalélt az élvezettől. A kellemesen megnyugtató, életerőtől duzzadóm mázsás, de azért minden porcikájában nőies jelenséget, csorgó nyállal bámulta a sokféle megpróbáltatástól állatiasult társaság. Kimenekült a szobájukból.

Kórtermében öngyilkos jelöltek hevertek ágyaikon. Katonásan vetett ágya környékén kóválygott, amikor két ápoló előtt haladva, bejött a szobába egy sápadt polgár.

– Itt jó lesz – szólott az egyik ápoló és ágyamra mutatott. A beteg, akin semmi nyomát sem látta betegségének, engedelmesen hanyatt feküdt az ágyon. Kapott egy intravénás injekciót. Behunyta szemét, önkívületi állapotba került. Fejére óriási fülvédőszerűséget raktak, amelynek zsinórja egy kerekeken guruló elektromos berendezésből indult. A hóhér képű ápoló babrált valamit a készüléken. Óriási puffanás hallatszott, az ágyba fekvő teste nagyot huppant, és döngve esett vissza az ágyra. Ezt megismételték néhányszor, aztán sietve távoztak.

Kimenekült a szobából, ki az épületből. A kertben száraz avaron téblábolva belebotlott Murád Hamidba. Tömzsi alakja mit sem változott, amióta 1952-ben búcsút mondtak a műszaki fémipari középiskola kazán- és fémszerkezetekre szakosított végzős osztályának. Okos, megfontolt ember volt, szarkazmussal teli mosolyát megőrizte. Kedvelt, okos fiú volt. Albán apjának volt mersze mindkét fiát a városban ritkán hallott névre keresztelni. Testvérét Kemálnak hívták. Örült a régi ismerősnek. Hamid is valamiféle nyugdíjazási ügylet kapcsán került az ideggyógyászatra. Nem titkolta ősei földjét szeretné látni. Menni szeretne innét mihamarabb. Akkor tért vissza a szobájába, amikor a sokterápián átesett paciensnek éppen felpattant a szeme. Körülnézett. Nem tudta, hol van. Zavartan feltápáskodott, eligazította ágyamon a pokrócot, bocsánatot kért, és hülyén mosolyogva távozott. A betegek sajnálkozva, némán néztek utána. Remélte, hogy vele ilyen ilyet sohasem tesznek. Szigorú, amolyan koránvénkisasszony doktornő kezelte, valamilyen nyugtatókkal etette, amelyek hatására régi dolgait nem, de közeli tetteit sűrűn feledte. Hétféteken hazamehetett. Egyszer éppen vaját osztottak a tömbházuk melletti élelmiszerüzletben. Sorban állt, fizetett és megindult a zsákmánnyal hazafelé. Otthon már nem volt szatyrában a vaj. Visszatért az üzletbe, de hiába kóválygott a környéken, nem jött rá, hol hagyta el a ritkán látott drága kincset.

Az orvosi bizottság átmenetileg beszámíthatatlannak ítélte. Fél esztendei hercehurcás utánajárás után betegnyugdíjazták.

A diktatúra után

Az apa

A fegyverropogásra kiléptek lakásuk erkélyére, amely a város felé nézett. Szomszédjaink is ezt tették. A sűrűsödő fegyverropogás felháborította az embereket. Legyőzve félelmünket, kitört belőlünk a tiltakozás. Húúúú! Hújjj! Fúúújjjj! zengett messze hangzón a tömbházak között. Néhány percnyi gondolkodás után, miután meggyőződött arról, hogy lánya jó helyen van barátnőjénél, szólt a feleségének, hogy mennie kell.

Nyugdíjas volt, nem tartozott sehova. Úgy érezte, élettársa belegyezésével indulhat.

– Menj! Menned kell! – szólt az anya megértően.

Pillanatig teátrálisnak érezte a helyzetet, hiszen nem gondolta magát harcosnak, aki csata előtt szeretteitől búcsúzkodik. Magára kapta rövid báránybórbundáját, robogott Trabantjával a belváros felé. Társakat kellett találnia nyugtalansága enyhítésére. A városháza gyűlésterme tele volt emberekkel. Az elnöki asztalnál valami-féle ideiglenes vezetőség egyik pufajkás tagja elnökölt. „Útmutásra ne várjon senki, mindnyájan tudjuk, mit kell tennünk.” A megyei pártbizottság székháza elöl elvonultak a tankok.

A tömeg betört az épületbe és leszaggatta az első titkár szobájának faláról a diktátor különlegesen szép faragott képkeretes portréját, hogy az erkélyről a ház előtti tömeg tetszésnyilvánítása közepette kidobja. Az ipari titkár, aki nem menekült a székházból, megállj intett, és arra kérte az embereket, hogy a képkeretnek kegyelmezzenek, mert az olyan érték, amit érdemes megőrizni. Aztán valaki jóindulatú tanácsára vette az esernyőjét és a tőle megszokott nyugodt eleganciájával távozott. Nemzeti Színház felől Victor Rebenciuc, a neves és népszerű román színész érkezett. Őt beengedték a székházba. Napokkal később a román tévében is láthatta az ország, amikor vécépapírt helyezve az asztalra, arra biztatta a diktatúra volt politikusait, hogy szájukat töröljék meg, amikor a demokráciáról beszélnek. A Főtéren, a Szamos-híd Astoria szálloda felőli járdáján és a sörgyár közelében gyertyák égtek a forradalom áldozatainak emlékére.

Azokban a forró, év végi napokban Kolozsvár magyarsága az Állami Magyar Színház épületében és előtte nyüzsgött. Az év utolsó napján a szabadság címmel megjelenő helyi lapban kivágható cetli alakban a következő szöveggel BELÉPÉSI NYILATKOZAT jelent meg:

Csatlakozom a Romániai Magyar Demokrata Szövetséghez. Egyetértek az erdélyi, a romániai magyarság demokratikus jövőjét szolgáló törekvésekkel, vállalom a cselekvő részvételt az ország építő munkában.

Nevet, foglalkozást, lakáscímet és telefonszámot kértek a belépőktől. A naponta közölt jelentkezőlapot kivágták és sokszorosították az emberek. A Magyar Opera pénztára napokig fogadta a jelentkezőket.

A városnegyedekben, üzemekben, falvakon egyre alakultak a Romániai Magyar Demokratikus Szövetség szervezetei. Az apa egyik alakuló ülésen Kós Károly könyvéből vett idézeteket olvasott fel a lelkes hallgatóságnak. „Le kell vonnunk a tanulságot; szembe kell néznünk a kérlelhetetlenül rideg valósággal, és nem szabad ámtánunk magunkat. Dolgoznunk kell, ha élni akarunk és akarunk élni, tehát dolgozni fogunk... Fölbredtünk. Látni akarunk tisztán. Szembe akarunk nézni az Élettel, tisztában akarunk lenni helyzetünkkel. Ösmerni akarjuk magunkat. Számba kell vennünk erőnket, szerveznünk kell a munkát, tudnunk kell a célt, amit el akarunk érni... Az lesz a mienk, amit ki tudunk küzdeni magunknak. A bátraknak kiáltok hát, a harcolni akaróknak, a kötelességtudóknak; a látni akaróknak, az előrenézőknek. Álljanak elő, ne szégyenkezzenek, ne aludjanak, ne duzzogjanak. Az Élet nem vár; az Élet rohan. A rohanó idő füledbe harsogja: elég a passzivitásból. Ami eddig orvosság volt és védelem is talán, de mindenestre becsület volt, méreg az ezentúl és gyávaság. Kiáltom a jelszót: építenünk kell, szervezkedjünk hát a munkára.”

Naplótöredék

A megszenvedett időről vallók bátorságát tapasztalva, nincs okunk kivagyisággal minősíteni azokat, akik saját és mások cselekedeteire emlékezve tanúsítják, hogy lehetett volna másként is. Például oly módon, hogy amikor besúgásra kényszerítettek valakit, nem a szekuritáté által választott fedőnevet, hanem a saját becsületes nevüket írják a valakiről vagy valakikről kikényszerített véleményezésük alá, és a különféle módon rájuk parancsolt megbízatásokról „megfelelkeznek”, betegségeikre hivatkoznak, vagy Svejk módjára viszonyultak volna a piszkos munkához. Voltak, akik összeszorított foggal a sokféle sanyargatással és megaláztatással járó kivándorlást választották. Akkoriban így gondolkoztam: „a kérdés most is az, hogy kikkel dolgozunk együtt? Hogy hiszünk-e még a hatalommal való együttműködésben? Lehet-e bízni abban, hogy azonos a célunk: valamiféle új életmód kialakítása? Úgy látom, hogy amennyire Románia eltávolodik a nemzetiségi jogok tiszteletben tartásától, annyira kerül messzebb a meghirdetett jogállamiságtól. Most lenne nagy szükség a Bethlen Gáborokra! Hogy kell lehajtanunk a fejünk, hogy ugyanakkor a gerincünk egyenesen maradjon, és büszkeségünk se szenvedjen csorbát? Hogy jövőlátásunk se romoljék oly rohamosan? A rádió a minap egy francia, egy svájci és

egy német lapból idézte az erdélyi magyarság dolgait, és ez azt jelenti, hogy a világ közvéleménye, ha ideig-óráig, de foglalkozik velünk. Tehát nem tűnünk el a népek közül nyomtalanul. Végre mi is felsorakozunk azon kisebbségek mellé, akik tesznek is egyet-mást, hallatják szavuk, ellenállnak beolvasztásuknak. Mi, Európa egyik népes kisebbsége Románia négeri leszünk, ha nem a saját, hanem az általuk elképzelt és óhajtott módon részesülünk a kultúrából. Értelmiségünk szerepe ilyenformán növekedőben van. Kár, hogy szavakban is halkán hirdetett vállalásuk nem követi, vagy csak nehezen követi a némaságból kibontakozás sürgető igényeit.

Félelem lengte be minden napunk. Már nemcsak a hatalomtól féltünk, hanem egymástól is. Tudatosan irányított volt mindez, hiszen megosztva, atomizálódva, magunkba temetkezve, tehetetlenkedve nem sok vizet zavarhattunk. De ahogyan minden csavarással nőtt bennünk a fájdalom, gyarapodott bennünk az ellenkezés, az apránként gyűjtött bátorság is. A naplóíráshoz is kellett valamennyi. A rendszerváltás után kiderült, hogy sokan mások is írtak naplót, emlékeztetőt, amelyeket aztán naplónak elnevezve, ellenállásukat bátran részletezve, állásfoglalásukat a mai kívánalmakhoz igazítva kibontottak, s magyarázták lelkiismeretüknek megfelelően. Nyilván látteleiteim nem feleltek meg a bekövetkezett változásokban véleményt, célt, arcot, magatartást váltó szereplőknek, csak néhányan értékelték szókimondásomat, nyers és szubjektív véleményeimet. Baráti körömben is megijedhetek szókimondásomtól. A diktatúrában törtézők nem találtak jobb megoldást, mint a lényegi elhallgatás mellett annak bizonyítását, hogy mindenki sáros. S elérték céljukat, hiszen fedő alatt maradt minden, és csak kevesekben ébredt fel a nyílt lelkiismeretvizsgálat igénye. Az idő meggyógyít mindent. De azok, akik maguk előtt is titkolják a régi rendszerben való „ügyeskedéseiket” nem mentheti fel semmi. Magukkal cipelik feldolgozatlanul, be nem vallott hibás tetteik lélektörpítő göncét. Magam is ezt teszem.

Minden harc után rengeteg az önjelölt hős. Értem már, hogy lelkiismeretvizsgálatunkban nem a mások hibáit kell keresnünk, hanem kortársaink erényeit felmutatva a magunk életével összevetve, tévedéseinket kell kijavítanunk. Visszatekintve, úgy látom, hogy sokan voltunk, akik nem fértünk a rendszer bőrében. A magam példája csak arra jó, hogy erre felhívjam azok figyelmét, akikben van akarat múltunk elemzésére, s tanulságainak számbevételére, amelyek tanulságai nélkül nehezebb a jelenben élni, hogy sok minden ismétlődik. Az ember saját maga és közössége erkölcsi normáinak taposómalmában erőlködik, hogy mások által is elfogadható életet éljen. Azt hittem, hogy az erdélyi magyarság erőltetett beolvasztása ellenében, sokféle különbözőségünk ellenére is mindig összefoghatunk. De csalatkoznom kellett, mindig nagyobb volt az egyéni érdekek melletti egymással szembe forduló küzdelem vagy küszködés, mint a közösségi ügyeinkért való kiállás. Igaz, a kivételek ma is tiszteletet ébresztenek. Önbizalom nélkül tapodtat sem mehetünk előbbre. Milyen az ember? Kedve, ereje, bizakodása egyszer fenn, egyszer lenn. Fiam halálával családi tutajunk is zátonyra futott, költőbarátom barátom sorai beigazolódta: "... apád anyád mire megérti / belerokkan".

Újból Michelangelónak képzelte magát. Hatalmas könyvek között sétált, megpróbált mindből lehántani minden fölöslegest és létrehozni, kifaragni a magáét. Hűűű! Nem volt könnyű, még a töke izzadt belé, amikor egyik másik munkájának neki kezdett. Sehogy sem haladt. Tudta, hogy „minden kezdet nehéz”. Na, de ennyire! Főként az zavarta, hogy miközben vésője nyomán, apránként kezdett kibontakozni egyik-másik alkotása, nemcsak a lehántott részben, hanem a megmaradtakban is látta mindazt, amit mások már belegendoltak az alkotásba. Még hogy nincs új a Nap alatt?! Érezte, ha ezt csak egy pillanatra is elhiszi, elfogja a félelem, hogy hiába kutatja a teremtés titkát. Örögi munkájában csak az vigasztalta, hogy valószínűleg sohasem tudja meg: jónak vagy rossznak született. Álmaiban ezt még sohasem sikerült kiderítenie. De ébrenléteiben még inkább elhatalmasodott rajta a félelem.

– A félelem népbetegség. Orvossága a hit – mondta mindentudó barátja, de a mindenek fölött uralkodó reklámok idejében kijózanítottak, minden orvosságnak bizonyára rengeteg mellékhatása van, amelyekről többet megtudhatunk, ha bizalommal felkeressük házi orvosunkat vagy/és gyógyszerészünket, akik mint mindenben, örökösén józan mértékletességre intenek, nem szükséges mindent bevennünk.

Az újkor prófétái nem nagy sikerrel, gondoskodnak arról, hogy ezt a népbetegséget, amely nyájszellemisségben rendkívül ragályos, és szertartásokkal és más gondolkodást gátló ceremóniákkal csak ideig-óráig gyógyítható, következetes kételkedéssel enyhíthetjük, netán megelőzhetjük. A visszaeső bűnbánók egy része a gyógyszer-túladagolástól szenved, mások gyógyszerfüggővé válnak.

– Mi a teendő? – súgta Csernisevszkijt és Vladimir Iljicsset megelőzve valamely álombeli józan ész.

Hiába kerülgetjük, végleg el nem kerülhetjük, talán csak azért élünk, hogy félelmünkkel küszködünk, gyönyörű küzdelmeket vívjunk önmagunkkal, nagyszerű és tökéletes tragédiánkat megpróbáljuk az utánunk következőkre örökíteni, beleírni az arisztotelészi hagyatékba apró katarzisaink sorát. Akinek pedig elég esze van ahhoz, hogy legyőzze magában az örökösén felhorgadó végtelenségbe vágyódást, olyan nagy hirtelen megy el, a szemét is elfelejti lehunyni, befelé nézését is megszünteti, és az arcára van írva a csodálkozás, mert minden félelme, amelytől egész életén át olykor hangtalanul is vinnogva szenvedett, szempillantás alatt szertefoszlott. Halálunk másokban okozhat sistersgő fájdalmat, ha nem másért, talán azért érdemes élnünk, hogy az ismeretlen túlvilágtól

való félelmünk alaptalanságáról legalább egyetlen egyszer, bizonyára az utolsó lehetséges alkalommal megbizonyosodjunk. Műveljük a magunk kertjét! Hirdette ezt egykor az ifjabb Arouet, a király pedig, még ha Ferenc nagybátyámról van is szó, maradjon a kaptafánál, mert különben: *Nem mi tapossuk szét a gyalázatot, hanem a gyalázatos tapos szét bennünket!*

A Főtéren állt, a templomajtóval szemben, a plébánia előtt. Hamuszínű felhők alatt sietős emberek hangybolyában, a vérnyomásos tavasz, a hideg esők és elnyomorított éveik súlyától a falhoz simulva. Repdeső szemmel reménysugarakat kutatott a magasságos magasban és az előtte sorjázó emberek arcán. A Jóságost kellene látnom, az lenne megnyugtató. És ekkor hirtelen tótágast áll a pillanat. Krémszínű esőkabátjáról, selyemsáljáról az arcára siklott a tekintete. Unott, kissé puffadt arc, gyorsan forgó-fürkésző, apró szemek, homlokba nőtt haj, összeszorított keskeny ajkak, visszataszító primitívségre borított ápoltság. Kilátszott alóla a lélek férgessége. „Hol láttam ezt az arcot?” Hessegette a képet, görcsberándult aggyal nem akaródzott kitalálni kit látnak szemei. Pedig tudta, ha az alak kinyitja a száját, apró, vásott fogakat látna, melyeket elszürkített a gyerekkorban megszokott ápolatlanság. A Regátban látott ilyen csaknem az ínyig kopott szem- és metszőfogú embereket, akikről azt hitte, hogy korpaciberével savanyított ételeik miatt csúfultak meg ilyenformán. Még sajnálta is őket, mert többjükön is felfedezte ezt a furcsaságot, ezt a társadalmi betegséget.

– Ő az! – mondta ki hangosan, és attól sem lepődött volna meg, ha embere szájában az apró vásott fogak helyén aranyból készültekre esik a sápadt fény.

– Ismered? – kérdezte az apát a mellette álló barátja.

– Három hónapig nem hagyott békén. Ötvennél több kolozsvári magyar névsorát tette elém, és kötelezőnek mondott írásbeli nyilatkozatokat kért tőlem, amelyeket diktálni akart. Vitánkat a megyei első titkárig vittem a teljhatalmút idézve, miszerint nekik ahhoz nincs joguk, hogy ezt pártfeladatként adják valakinek vagy valakiknek. Az első titkár azt válaszolta, hogy ezt ő megteheti, és a kérdést elnapolta. A vásott fogú jellemzésekor nem fukarkodtam a jelzőkkel, mert ők sem fukarkodtak a fenyegetésekkel, amelyek közül egykor iskolám pincéjének alaposabb „megismertetése” a szelídebbek közé tartozott... Aztán emberemet, egy évre, más vidékre helyezték. És még azon az őszön, ma is tisztázatlan körülmények között, vérmérgezésben meghalt katona-fiam... És most újra itt van a vásott fogú...

– Tőlem a csángókról és a táncházról kérdezősködött – mondta csendesen az apa barátja. És tovább beszélgetve rájöttek, hogy többen is voltak és vannak hozzá hasonlóak, akik a magyarság alapos megismerését valószínűleg szakmai feladatként – kémkedve, kit, hogy lehet, felbujtva, megfélemlítve, megzsarolva – odaadóan végezték.

„Vajon most mit csinálnak? Átképezték volna őket? Elfelejtették volna évtizedekig gyakorolt kíváncsiszkodásuk és bajkeverésük mesterfogásait?” Ezek a vádak nem hangoztathatók. Nem mondhatják fel köznapi tapasztalataikon hízalt látleteleiket a visszarendezésről. „Vigyázzatok!” – fogalmazták minden polgárhoz szóló tömör biztatásukat. „Évvel ezelőtt is vigyáznunk kellett, hol lépünk le a járdáról. Mindenféle járdákról leszorítottan éltünk. Labirintusokba kényszerítették, közösségeinket atomjaira bontották. Nem félünk! Emberek, ne féljetek!”

Másik alkalommal hússorban várakozott. Az is valami, hogy mostanában van ilyen sor, lehet végre húst kapni. Amikor befordult kanyarodó sorban a pult elé, oldalról megpillantotta a kapitányt. Vásott fogát mutatta, amikor az előtte állónak mondott valamit. Nem tudta levenni róla a szemét. „Hát visszatért! Újból itt van?!” Kitartó nézését megérezte a kapitány, tekintetük mielőtt védekezően visszafordult, összevillant.

– Jogtanácsos vagyok egy vállalatnál, igazán jó hely, rendes emberek közé kerültem – újságolta torkát köszörülve az előtte állónak, olyan hangosan, hogy mások is hallják.

„Jön, hogy belérúgjak!”

Sohasem látta katonatiszti egyenruhájában. A kapitány szürkés-kék öltönyéhez tökéletlenül kötött bordó nyakendőt hordott, zsíros haja csapzottan lógott a homlokába.

„Ki hiszi, hogy munkahelyet változtattál. Kopó vagy ma is! Azért fizetnek továbbra is, hogy féljenek az emberek.”

Hányingert érzett. Agyába tódult a vér, erős indulat kínozza, alig volt képes uralkodni magán.

„Mit tehetnék!?” Félelemérzete fia halálakor megszűnt. A vérbosszút nem gyávasága miatt vetette el. Értelmetlennek tartotta, akár a megbocsátást. Költőbarátja intése kattogott az agyában: „a fiú feje oldalra billen / pedig csak hordágy nem kereszt /a lator hol van? /ne is keresd /ne képzeld magad az ókorban” Bosszúvágya elől égő arccal menekült az üzletből.

Naplótöredék

Nézi az ember a televíziót. Ettől leszünk homo politikusok. És hallgatjuk a rádiót is, mert fáradt szemünk már nem veszi be a képi információt, illetőleg ha közvetít is valamit, az összegubancolódik az agyunkban, mert ugyebár gyakran előfordul, hogy egyet látunk és mást hallunk. Látjuk például a rommá lőtt házakat, bombázott

és ágyúzott kisvárosokat valahol horvát földön. Kiküldött tudósítónk pedig mindig azzal kezdi beszámolóját, hogy az otthonukat védő horvátok támadásáról beszél. Mintha ők lőtték volna szét a saját házaikat. Nyilvánvalóan szerbpartí a román tévé. Kiküldött tudósítója ennek még a látszatát sem igyekezett elkerülni, amikor magára öltötte a támadók egyenruháját. A rádióból (persze nem a hazaiból) aztán megtudjuk, hogy mi a helyzet. A levágott fejekről és a szomszéd országban kiképzett zsoldosokról, meg egyéb „csúsztatásokról” is kiderül, hogy nem egyebek olyan hazugságoknál, amelyeket a nacionalizmus mérgétől szenvedők szoktak kitalálni nemcsak nálunk, hanem a világon mindenütt. Szóval szépen visszarendeződünk ebből a szempontból is: hallgatjuk a hazai híradásokat és rohanunk a rádióhoz, hogy lám, mit mond a Szabad Európa, itt nálunk az igazságot mondják, de amit külföldről hallunk, mintha igazabb volna. Legalábbis nem elfogult, nem pártos. Tessék megfigyelni, hogy minden nagymenő a tiszta igazat, a szennyezetlen információt ígéri, azt dicséri, arra esküszik. Hát ez is tisztára visszarendeződése a dolgoknak. Két évvel ezelőtt is a nép jövőjéről, az ország jólétéért, ama nagy függetlenségért és bőséggért szónokoltak. S hogy valójában mi történt, azt a bőrünkön éreztük. Aztán a nép érdekében, a rendért és az ország felvirágoztatásáért lóttek is. Visszarendeződött a párttörténevezés is. Láttam a tévében, ahogyan légből kapott ötlettel, valójában régi sablonjait használva, Tőkés László érdemét kisebbítendő, a forradalom országos méretű szerveztségéről beszélt. Nincsenek róla adatai, hiszen szerinte csak évek múlva lehet történelmet írni (amikor majd eldől, hogy kinek a javára kell) és kiderül majd, hogy szervezték, irányították, kirobbantották stb.. Ha jól beszél – mindent elkövetett, hogy választékosan szóljon – az is visszarendeződhet, hogy ezért újra elnöki dicséretben részesül majd. És így tovább. Nem szeretem a nyelvünkre tolazkodó idegen szavakat, de most románosan azt kell mondanom, hogy manipulálnak minket. Azon pedig már nem is csodálkozom, hogy az ágyat is vissza kell rendeznünk. És mielőtt belebújunk, melegítőbe öltözünk, sapkát teszünk. Fázunk. Topogunk, helyben járunk. Már hallom a régi fohászt is: Csak rosszabb ne legyen! Megtapsolt szövegekkel bizonyíthatjuk, hogy a visszarendeződés örömmámorában a „fiúk” még erre is rátesznek egy-egy (kisebbséget szomorító) lapáttal. Sokan vannak, akik – kis túlzással – még évekkal a rendszerváltás után szokásból vagy rossz beidegződésből nem merik húszt fognál melegebbre fűteni lakásukat. Lefekvéskor nem vetkőznek, hanem felöltöznek, a hivatalnokokat elvtársnak szólítják, és arra várnak, hogy valamilyen felsőbb szerv adjon engedélyt az emberibb életre. A félelem gubanc, görcsös csomó torkunkban, gubanc az agyunkban.

Az idej kolozsvári meglepetések közé sorolhatjuk az Adevărul în libertate című helyi lap ajándékát, azt a négy oldalt, amelyen a VATRA ROMÂNESCĂ kulturálisnak nevezett egyesület alapszabályzat-programját és több neves egyéniség írását közli. Az összeállítás kisebb bombaként hat az Erdélyben élő kisebbségre. Az egyik cikkíró már első mondatában jelzi, hogy az egyesület tevékenysége nagy érdeklődést keltett, de „valószínűleg némi kétséget támaszt az Erdélyben élő kisebbségiek soraiban”. Ha eltekintünk (miért tennénk?) az egyesület február eleji marosvásárhelyi zászlóbontásától, ahol a „Vissza a hunokkal Ázsiába!”, „Nyitva a határ, menjetek!”, „Ti Istenben tisztak vagy abban a féreg Tőkés Lászlóban?”, és más le nem írható jelszavak domináltak, bizony kétkedve kell fogadnunk ezt a politikai szervezetet. Szabályzatukban kimondják, hogy az európai demokrácia szellemében a barátságért küzdenek majd, de többek között, az egyetlen hivatalosnak elismert román nyelv exkluzív használatáért az egész országban. Minden tettükben tiszteletben tartják majd az emberi jogokat, a helsinki dokumentumokat és az ország Alkotmányát, de ellene lesznek minden szeparatista, sovínista és nacionalista törekvésnek. Az olvasók megnyugtatóra közlik, hogy a szervezet tevékenységét csakis törvényesen és nem erőszakosan kívánja lebonyolítani. Ezek után püspöki gondolatokat olvashatunk az összeállításban arról, hogy örülnünk kell és büszkéek lehetünk, mert Romániában születünk. Nyilván ez nem vonatkozik azokra, akiket a „történelem széljárása és hullámverése” hozott e tájra. A szerzők – többen egyetemi tanárok – majd mindegyike rögtön tárgyára tért és az erdélyiek együttélését dicsérve a szeparatizmus buktatóiról szól. Őszinte párbeszédre kéri föl az erdélyi magyarságot, de elveti például a Bolyai Egyetem létesítésének gondolatát és általában a magyar nyelvű oktatást. Az értelemre és az egyensúlyra hivatkozva közli egy másik tanár-szerző az olvasóval, hogy bármely erdélyi iskolában a román gyerekek mellett magyarokat, németeket, cigányokat és más nemzetiségűeket találunk, akik ha elkülönülnek, szellemi fejletlenségük jeleit mutatják. Megtudjuk, hogy az Erdélyben élő magyarság nem képez egységes etnikai csoportot, és különben is, legalább hét nem magyar etnikai csoportból tevődnek össze: székelyek, csángók, elmagyarosodott románok, elmagyarosodott zsidók stb. Az erdélyi magyaroknak föl kell tenniük a kérdést: lehetséges ilyen alapon őszinte és nyílt tárgyalást, igazi megértést remélni, ettől a románságot egyesíteni óhajtó egyesülettől? Amennyiben a Ceausescu-korszak magyarokat asszimiláló eredményein nem akarnak gyökeresen változtatni, minden: a megegyezésre, a megértésre és az egységre való felhívásuk őszintesége megkérdőjelezhető. És ilyenformán nem valószínű, hogy az erdélyi magyarság ezt a „márciuskát” valamikor is a szíve fölé, a keblére fogja tűzni.

Halottak, sebesültek, pogrom. Marosvásárhelyen tankok választják el a románokat a magyaroktól. Az előrelátók évekkal ezelőtt megjósolták ezt. Csakhogy bekövetkezését a Ceausescu-korszakban gondolták, és nem most, a szabadságot és demokráciát ígérő decemberi forradalom utáni harmadik hónapban. Ami itt és most történik,

beigazolódása annak az igazságnak, amit a forradalom első heteiben megfogalmazhattak az eseményekre figyelő erdélyiek: tudatában kell lenniünk annak, hogy nemcsak Ceaușescu tartotta fenn a nacionalizmust és a sovinizmust, hanem a nacionalizmus és a sovinizmus tartotta fenn Ceaușescut. A diktátor eltűnt, tanácsadói a háttérben maradtak, az országos nacionalista összeesküvést folytatják, maradt a megmérgezett légkör, és az a román értelmiség is, amely csakis olyan demokráciát akar létrehozni, melyben a kisebbségi önszerveződésnek a valóságos egyenlőségnek nincs helye, és ők tudják miként kell felbujtatniuk az egyszerű román embert arra, hogy botot és fejszét ragadjon, eltörölje az itt-ott megjelenő magyar feliratokat, összetörje az utcatáblákat, ha azon magyar szöveget lát.

A telefon nem kapcsolja Marosvásárhelyt. A helyszínről érkezett fiatalember meséli, hogy azért tört ki a botrány, mert az egyik gyógszertárra magyar felirat került, és ez nem tetszett a sarki vattacukor-árusnak, aki támogatókra talált a közeli kocsmából érkezők között. Egy szatmári születésű német tanárnőtől tudom, hogy március 15-én nem tudták megkoszorúzni a Bălcescu-szobrot, mert egyes elvakultak szerint ott nincs mit keresnie a magyarok tiszteletének, és a templomba menekített koszorúért a templomajtóban is tusakodásra került sor. A jó érzésű románokat is elkésérik az ilyen események. Ezzel szemben a bukaresti tévé miközben megbékélésre, rendre és csendre int, azt a látszatot kelti, hogy a magyar követelések miatt következtek be a sajátos véres események. Kétségtelenül szembetűnő, hogy a marosvásárhelyi néhány napos összetűzésekről sem filmet, sem fotót nem közöl, de az iasziak ún. szolidarizáló gyűlését, ahol azt mondták, hogy a betegeknek ezután magyarul kell tanulniuk, hiszen a marosvásárhelyiek mindenáron magyar nyelvű orvosi egyetemet akarnak, a Le a szeparatizmussal! jelszót, valamint egyéb más kiforgatott gondolatot szellőztettek, amelyeknek célja félremagyarázni a romániai magyarság jogos követeléseit. A tévé bukaresti és kolozsvári magyar adásában sok a kapkodás, a néző akaratlanul is arra gondol, hogy nem lehet véletlen a képsorok hirtelen megszakítása, a kimaradó kommentár, a tatógó bemozdó és az a sietség, hogy mindenáron minél előbb befejezzék a magyar nyelvű híradást, hogy aztán hosszú percekig, negyedórát semmit se lásson vagy csak az adás képjelében „gyönyörködjék” a néző. Nem szabad elbizonytalankodnunk, ha a jogok, melyekért küzdünk, nem érvényesülnek a gyakorlatban. „Igazságunkról nem mondhatunk le” – írja Cs. Gyimesi Éva biztatóként, és a lap közli a szövetség programtervezését, amely kimondja: „...a nemzeti kisebbség bármilyen természetű jogfosztása, az erőszakos asszimiláció és a homogén nemzetállam megvalósítására irányuló bármilyen kísérlet elkerülhetetlenül az egyetemes emberi jogok és a demokrácia korlátozását, eltorzítását eredményezheti.” A romániai magyarság cselekvő egységében, békés dialógusban kívánja elérni követeléseit teljesítését.

Ötszáz éve halt meg Mátyás király, azóta oda az igazság? A kolozsvári szobor talán sohasem volt annyira elhanyagolt, mint éppen most, amikor a város szülöttének fél évezredes halálára emlékezzünk. Amikor az UNESCO felkérésére, Mátyás királyra emlékeznek a világ kulturált nemzetei. Hunyadi Mátyás 1443. február 24-én született abban a kolozsvári óvári polgárházban, ahol egykor ezt múzeummá nyilvánítva őrizték emlékét. Gyerekkoromban sokszor vitt a kíváncsiság szülőháza ablakához, ahol betekintve óriási csizmáit láthattam. Később, benn az épületben az őt ábrázoló szobrok makettjét csodálhattam, amelyeket a pályázók küldtek. Ma képzőművészeti intézet működik az épületben és csodával határos módon látható még a kapu mellett, a falra elhelyezett, bronzból készült emléktábla, amely magyar feliratú. Mátyás király emléke ebben a városban elhalványult, a helyi magyarságnál tízszeresen gyorsabban gyarapodó román lakosoknak a királyt illető tudatlansága miatt, mert Mátyás király kimaradt a román történelemkönyvekből. Pedig a történészek megegyező véleménye szerint Mátyás „nemes és fényes havasalföldi nemzetségből származik”. Apja Hunyadi János a törökverő, nándorfehérvári diadaláért szól minden déli harangszó. Őt Iancu de Hunedoara névvel illeti a román történelem, de fiát már nem méltatja. Egy magyar királynak ez nem dukál. Nemrég történt, hogy vidéki román tanítónő így mutatta be a szobrot tanítványainak: „Látjátok, az ott fenn a híres román király amint fogadja a hódoló magyarok köszöntését...” A háború utáni években, majd minden január 24-én, amikor az egységes nemzeti állam alakulásának évfordulóját ünnepli az ország, hangoskodó tömeg lepi el a szobor környékét, néhányan fölmásznak rá és válogatott módon meggyalázzák. Szólni ellenük senki sem mer, a rend őrei pedig félrevonulva tűrik a rongálók próbálkozásait. A szobor ellenáll. Legutóbb a marosvásárhelyi események alatt mászták meg a szobrot, és a király bronzalakjának szemét nemzetiszínű zászlóval bekötötték. A város régi lakói nem engedték magukat provokáltatni. Ki a hibás abban, hogy a műveletlen tömeg nem képes tisztelni Kelet-Közép-Európa legnagyobb reneszánsz uralkodóját? Még azt sem, aki vér szerint is kötődik hozzájuk. És így jár majd minden neves magyar, aki itt született, vagy itt halt meg Erdélyben. E föld történetében nincs hely azoknak a nem román történelmi nagyságoknak, akik sorsuknál fogva kötődnek a tájhoz. Többet között ez sem igazság. Egyetlen perc alatt ez is végiggondolható. Mátyás király halálának kerekén 500. évfordulóján, a kolozsvári főtéri szobor előtt csupán néhány szál virág volt látható a Mátyás szobor alapzatán, a szerény megemlékezés tétova jeleként.

Egy kolozsvári fiatal szakí, jó lakatos és szerszámszakértő hosszú útra készül. Úgy döntött, hogy végleg elhagyja hazáját. Fél esztendeje született, kékszemű, ragyogóan szép fiacskáját Zsoltnak keresztelte. Azt mondja, csekély magyar történelem tudására hivatkozva ez a fiatalember, hogy nálunk a történelem negyven-ötven évenként

ismétlődik. Ekkor szoktak újabb vérfürdőt rendezni itt a magyarok között. És ha az események felgyorsulnak? Akkor mire emberré lesz a fia, jön a következő tömegverekedés, késelés, pogrom. Ez a lakatos erős, izmos ember. Nem fél. A fiát félti. És az unokáit is látni szeretné. Ezért mondja: határon kívül tágas a világ, két keze munkájából bárhol megél, és megmarad magyarnak. Nem mondtam fiatal barátomnak, hogy mennyire igaza van. És nem beszéltem arról, hogy mennyire nincs igaza, ha elmegy. Nem jött ki szó a számon, mert eszembe jutott egy gyermekkori emlék. Beléptem az üzletbe egy család társaságában, akikkel néhány szót váltottam magyarul. Néhány fiatalemberből álló csoport felháborodva figyelmeztetett, hogy románul beszéljünk! Pergő nyelvű, bátor asszony volt az eladó, nem hagyta ezt szó nélkül. Az Alkotmány 22. szakaszára hivatkozva védekezett. Nagy csend támadt a könyvesboltban. Távozóban a fiatalok szószólója megjegyezte, hogy az ilyen könyveladókat mind mellbe kellene szúrni... És ez fényes nappal történt Kolozsváron, az egykori Unió utcában, az utca nevét viselő történelmi nevezetességű épülettel átellenben. Hasonló példát mesél a feleségem. A vasút-igazgatóság szervezeti irodájában az elnök kérésére felhívta D. táncanárt. Természetesen magyarul beszélt vele, hiszen miért ne beszélne két magyar egymással anyanyelvén. A főnök nyomban figyelmeztette, hogy egy belső rendelkezés értelmében munkahelyi telefonon csakis románul beszélhet. Az ilyen esetekről mit gondoljon az ember? Félt a hatalom? És éppen tőlünk fél? Hát már annyira műveletlenek és nemzeti gögtől pöffeszkedők a vezetők, hogy az örökösén zengett testvériséget, az ideológiailag is helyesnek tartott nemzetköziséget sem gyakorolják? A fokozatosan beszűkülő kultúra keretei között és a nemzeti büszkeség unos-untalan fölfelé srófólása miatt a dühödt nacionalizmus immár nemcsak megtűrt, hanem hivatalosan elfogadott és táplált irányzat a hétköznapi politikában.

Még emlékszem arra a felszabadulás utáni vasárnap délelőttre, amikor a kolozsvári Sétatéren, tőlünk alig néhány méterre, azért szúrtak le egy embert, mert magyarul mert megszólalni. Anyám erősen szorította a kezünket, és suttogva kért, hogy egyetlen hangot se ejtsünk. A filagória közelében jártunk, ahol máskor fúvószenekar vonzotta a bámeszkodókat. Egy fiatalember ugrott ki a bokrok közül, monostori legények véres késekkel követték és elvágta az útját. Ekkor a tó felé futott, bevetette magát a vízbe, átmenekült a túlsó partra. Megkerültük a tavat, hogy a park város felőli részébe, az épületek közelébe jussunk. Amerre jártunk, mindenütt verekedőket, leszúrt, kiterített áldozatokat láttunk. A Mátyás-szombat előtt tehergépkocsi várakozott. Rakfelületén megkéselt, sebesült emberek. Mind magyarok voltak. Két rendőr vigyázott rájuk, mert a késelők ott sem hagyták őket békén. Ezek is monostoriak voltak. Talán éppen azok, akikről azt híresztelték a városban, hogy felirattal zárták el a városba vezető utat. A feliraton ez állt: „Pâna aici democrația, de aici Mănăstur!” (Idáig demokrácia, ezen túl Monostor!) Felsiettünk a főtérre. Anyám bement egy tekintélyes épületbe és követelte az elöljáróságtól, hogy véget vessenek a vérengzésnek. Szótlatlanul tértünk haza. Később elfelejtettük ezt a rossz emlékű vasárnapot. Azt hittük, hogy ehhez hasonló már soha sem történhet. Érthetetlenül állunk az ehhez hasonló primitív indulatok előtt. Kinek és kiknek áll érdekében ezeknek az indulatoknak az elszabadítása? Hiszen a politikai, gazdasági és erkölcsi csőd, amelyben tehetetlenül vergődik az ország, a nemzetiségek egymás elleni uszításával, az indulatok fölkorlácsolásával sohasem szüntethető meg. Az ilyen szerencsétlen konfliktusokból az „oszd meg és uralkodj” elv alapján csakis a hatalom nyer! Fiatal, lakatos barátom, amikor szépen berendezett, az erdélyi lehetőségekhez mérten kényelmes lakása ajtajához kísért, szomorúságomat feloldandó, a következő fanyar viccel búcsúzott: „Bula azt kérdezte Móríckától: Mondd, mikor lesz Romániában végre demokrácia? – Tudom, legyintett Mórícka. És te is tudd meg; itt demokrácia akkor lesz, amikor Tökés püspök úr lambadát jár Doinea Cornea asszonnyal!” Sokféleképpen találónak érzem ezt a tréfát. Azt például biztosra veszem, hogy „tánc” lesz itt még éppen elég!

Egy a diktatúra idején külföldre kitért barátom megúván azt, hogy ott mindenütt románnak tartják, valamilyen csellel-ügyeskedéssel új állampolgársága nyomán kapott útleveleibe születési helyéül nem Cluj-t, nem Kolozsvárt, hanem Klausenburgot, az országot jelölő rubrikába pedig Románia helyett Siebenbürgent íratott. A forradalom előtt hazalátogatva a határon idegennek néztek, angolul kérdezték, mit keres itt, ahol még a madár sem szívesen jár. Számos alkalommal magam sem kerülhettem el szülőhazám megnevezését, és külföldön, belföldön egyaránt ma is azt vallom, hogy erdélyi vagyok. És ha valamilyen pártba még egyszer be kell lépnem, akkor az csakis az Erdély Párt lehet. Ha nincs ilyen, előbb-utóbb alakítanunk kell. Ez semmiképpen sem lesz nehéz dolog, mert elképzelésem szerint ebben a pártban nem lesz túlekedés a vezetőségi posztok, a szenátusi és a parlamenti képviselő helyeinek betöltésére, nem kell majd pártszékházért kilincselni a hatalom helytartóinál, nem kell lobogó és jelvény, nem lesz szükség a tagsági díj körülményes beszédére, nem folyik majd a párt kebelében belső frakciók között küzdelem, nem kerül sor holmi csatározásokra tisztújítás idején. Az Erdély Pártot ugyanis egyelőre egyszemélyes pártnak képzelte el. Mégpedig olyanformán, hogy mindenki, aki szereti Erdélyt, ezt a pártot magában bízva, önmaga épülésére számítva, maga magának hivatalosan bejegyzí. Az Erdély Párt nem holmi kirakatpárt. Célkitűzései között olyan nagyszerű dolgok szerepelhetnének, mint például Erdély értékeinek megőrzése. A kincses Erdélyt ugyanis az elmúlt idők során belepte a sanyarú korok guanója. Sok mindenünk romokban hever. Köztudomású váraink, műemlékeink, városaink, falvaink romlása, hogy az erdélyi lélek károsodásáról ne is beszéljek. Az a társadalmi por, amit itt fél évszázada folyton csak kavarnak, agyunkat és lelkiünket is belepte. Ha elül ez a szemünket kiégető szerencsétlenség-felhő, a vaknak is látnia kell

szörnyű kisebbsítésünk. Többek között már németeink, zsidóink sincsenek, erkölcsünk romokban, szokásainkat, becsületünket, emberségünket megtartó íratlan szabályaink széthányva, vérző sebeket okozó cserepekben, sárban hevernek. Az Erdély Pártnak rengeteg a teendője. Meg kell tisztítani magát mindattól, amit a betolakodók ráerőszakoltak. Az Erdély Párt nem gyökértelen, mindig is működött, amióta a Kárpátok védettségében itt ember élt. Az Erdély Párt már hajdanán tisztelte a nagy műveltségű rómaiakat, a dákokkal nem volt semmi dolga, de nem szerette a török és a tatár betolakodókat. Támogatta a svábokat, zsidókat, örményeket, szlovákokat lengyeleket, szerbeket, bolgárokat és minden ide települt, aki nem azért jött, hogy a fejünkre üljön. Az Erdély Párt éppen úgy nem szerette a pökhendi anyaországi magyarokat, akik új viselkedési módot, rangkórságot erőszakoltak reánk, mint az apránként, de évtizedekig tartó nyomásban, a mindenféle hivatalokba és vezető helyekre pártfeladatokkal érkező oltyánokat, akik öndicséretükből táplálkozó magasabbrendűségükben szétzilálták mindent, ami itt európai módon volt jó. Munkaszervezés, közellátás, városkép, tisztaságigény, hivatali pontosság károsodott nyomukban maradandóan. Ne féljünk erről szólni, ne tegyünk úgy, mintha anyagilag és karrierista célokot követve is fentről támogatott idetelepítésük Románia sokoldalú fejlődését szolgálta volna vagy szolgálná. Az Erdély Pártnak bátran ki kell mondania, hogy ma már mindenki előtt világos; a „regátból” ide irányítottakkal az Erdélyben élő kisebbségek számarányát kellett a központosított politika százjéze szerint kozmetikázni az örökké nagyromániás bódulatú politikában. Ismeretes például, hogy Kolozsvár, de nemcsak Kolozsvár abban az időben azért kapott hozzá nem értő polgármestert, mert a felküldött három jelölt közül csakis az oltyán jöhetett szóba. Ismerek olyan oltyánt, akinek Râmnicul Vilcea központjában háza van, de Kolozsvárt el nem hagyja, ezt megfogadta, azt mondja úgy él itt, mintha külföldön lakna.

A napokban végigmentem az Antonescu utcán és hosszasan megbámultam az új utcatáblát. Eszembe jutott, hogy Amerikát gyakran a nagy lehetőségek hazájának nevezik, Romániáról pedig világszerte állítják, hogy itt minden lehetséges. Lám, még az is, hogy utcákat nevezzenek el a Marsallról, hiszen megparancsolta a románoknak, hogy keljenek át a Pruton, és Hitler szolgálatába is azért állott, mert ezt Erdély érdeke követelte meg. Am, nekünk más emlékünknél is van a nagy hazafiról! Nevéhez kötődik sok ezer zsidó embertelen halála. Kormányának nemzetellenes politikáját már annak idején emlékiratban ítélté el hatvanhárom román tudományos személyiség. És 1944. augusztus 23-án Mihály király letartóztatta, hogy Románia fegyverfordítását véghezvihesse. Vajon mit szólna a román közvélemény ahhoz, ha Németországban Hitlerről, Olaszországban Mussoliniról, Magyarországon Széllásiról neveznének el utcát? Hogy ez belügy? Meglehet. Mindenesetre furcsa és felháborító lenne? Ha tehetem, messze elkerülöm az ilyen nevű utcákat. Számomra teljesen világos, hogy ezeken az utcákon át merre tart, buzgón hova igyekeznek egyre türelmetlenebbül a mindent a maga képére átalakítani óhajtó helyi hatalom. Örökény egyik egypercesében az ór lelövi Dr. K. H. G.-t, akinek kényelmetlen kérdései nyomán kiderül az ór rendkívüli műveletlensége. Az áldozat nevét ismerjük. Az órét nem. Nálunk ez fordítva van. Merthogy nálunk ez is lehetséges!

– Látnunk kell a lányunkat – mondta az anya. Furcsa szomorúság bujkált a hangjában, amióta betegeskedett. Gyengének érezte magát, fogyott, aminek a nő általában örülni szoktam ötvenes éveikben, amikor megmagyarázhatatlan érzések sóhajként sejtelmes félelemként motoszkálnak bennük, hogy hamarosan búcsúzniuk kell nőiességük javától, rájuk tör az idegesség, a kényszerű lemondás hajlama, amely azt súgja nekik, nem tetszenek már a férfiaknak, mágneses erejük fogyatkozóban. Az apa nem sokat teketóriázott, jegyet vásárolt, csomagolt. Vasúton utaztak. A cseperedő tavaszban megbámulták a magyar, a szlovák, a cseh és a német városokat, falvakat. A Ssassnitz és Trelleborg közötti hajóúton nem mertek leszállni a vonatfülkéjükből, nem volt kire hagyniuk a csomagjaikat. Látták ugyan, hogy ezzel a velük együtt utazók nem törődtek, a tengerjáró kompon kávézva és sörözve töltötték a hajókázás négy óráját, csomagjaikat nem féltették.

– Ezt is meg lehet szokni – mondta az apa erőltetett bölcsességgel. Maga sem tudta, hogy a tolvajlásra vagy az attól való oktalan félelmére gondolt.

A lány

Lánya Sölvesborgban, ebben a Balti tengere néző patinás kisvárosban lakott. Ötödik éve érkezett Svédországba. Ezalatt az idő alatt a szigorú előírásoknak megfelelően, s mert nem ismerték el sem érettségijét, sem első éves tanulmányait a kolozsvári Politechnikai Intézetben, sikeres svéd érettségi vizsgája után a fogászatot választotta, foghigiénikusi főiskolát végzett. Tartózkodási helyéül Sölvesborgot jelölték ki számára. Itt a bevándorlókkal foglalkozó fiatal tisztviselővel találkozott, aki a bátyjára emlékeztette. Az apa feladatának tekintette, hogy hosszú levelekben eligazítsa lányát a házasságra készülődés előtt. A barátság és a szerelem közötti különbséget csak nagyjából sikerült tisztázniuk. Az apa veje tipikusan svéd.

Magas, gyér hajú szőke embert mondhatott vejének, aki a helyi városháza folyosóit falfestményeivel díszítette magánszorgalomból. Sikere nyomán ő is kedvet kapott a tanulásra, a közeli Kristianstadban végzett képzőművészeti főiskolát.

Majdnem három hónapig vendégeskedtek a lány szülei a fiatal házasoknál. A fiatalok reggeltől estig tanultak, mindketten naponta ingáztak. Az apa és anya időmilliomosokként ismerkedtek a várossal, vendégeskedtek az itt megtelepült erdélyi ismerősöknél. Csodálták a kisváros rendjét, tisztaságát. Utcájukban kéthetenként megjelent egy diák kinézésű fiatalember, villanymotoros kerti gépei zsinórját a járda a gránitkockákkal díszített szegélyébe ötvenméterenként illesztett konnectorba csatlakoztatta. A blekingei tájban minden rendezett volt, a fű bársony zöld, a virágok működtek, a felhők frissen, gyorsan jártak a magasságos kék mezőben, a fekete rigók a házak közelében füttyölték hajnali imádságukat, azokat a serkentő dalokat, amelyekről kinyílik az ember szíve, a levegő pedig minden áldott nap frissítő illatokban fürödve táncol a házak közén pompázó parkokban, vagy ha úgy tetszik, a ligetekbe épített házak folyamatosan fürödtek a zöldövezetek babusgató ölében. A lakosok homlok-ráncatlanok, a szitokszavakat nem ismerik, és azt tartják, ha valaki a másik édesanyját szidja, azt az ördög viszi el, mégpedig mosolyogva, mert munkáját itt mindenki így végzi, kivételt senki sem képezhet.

Ott tartózkodásuk második hetében az apa vejével üzenték a bevándorlási hivatalból, hogy ideje volna menedéket kérniük. Az apa egész éjjel fontolgatta feleségével maradjanak-e, vagy ne. Az anya szüleire gondolva a hazatérést választotta. Az apa őseire gondolt, akik több mint hatszáz esztendeje a valamikori kincses város lakói voltak. Nyoma van ennek a Regestrum Hungarorum de civitate Clusvár című lajstromban találta, amit a város első népszámlálásakor 1453-ban írtak. Reggelre megszületett a döntés. Üzenték a bevándorlók irodájába, hogy nem kívánnak Svédországban maradni.

– Ilyen még nem volt – üzente vissza a bevándorlási hivatal vezetője és biztató szavakat küldött: Jelentkezhetnek, amikor csak akarnak. A szülők fájó szívvel, de mégis lemondtak arról, hogy a jóléti ország befogadottjai, és őt, eddig csak álmódott bő esztendő múlva pedig megbecsült polgárai legyenek a két évszázada békében fejlődő országnak. Embertelen kisebbségből, emberséges kisebbsége léphetek volna, mégsem tehették. Azok a szállak, amelyek hazájukhoz kötötték, számukra akkor még elszakíthatatlanoknak tűntek.

Kolozsvári ismerőseik közül ketten is hívták a szülőket stockholmi látogatásra. Felkerekedtek és élvezettel utaztak zajtalanul suhanó, számukra feltűnően tiszta vonatokon, tátott szájjal bámulták a város nevezetességeit, otthon érezték magukat a németek által épített Óvárosban, elidőztek a sokféle, gránitba vajt, hatalmas földalatti megállókon, elhajóztak városszéli ligetek kastélyait csodálni, Az egyik tóparton váratlanul tizlélésnyire kerültek a csónakázásra induló királyi családhoz. Hej!-jel köszöntötték, de akár le is tegezheték volna a királyt, ez nem számít sértésnek. Jártak múzeumokban és a világhíres skanzenben. A lányuk legkedvesebb svéd tanárnője rénszarvassülttel várta őket, amelyhez főtt krumplit kaptak a svédek szokása szerint héjastól.

Munkát is találtak. A tekintélyes Valhallavägen sugárúton három tizenvalahány emeletes pengeblokk és egy toronyház magyar tulajdonosnője alkalmazta az apát. A sofóri teendők mellett az anyával együtt főznie kellett. Nagyétkű volt a Pestről elszármazott idős asszony, félkegyelmű fiával együtt. Csirkepaprikást és krumplis nudlit készítettek egy alkalommal. Mindkét fogásból nagy állal. Ízelt mindkettőjüknek. Kocsikázás közben a milliomos nő magyar irodalmi jártasságát fitogtatta. Az apa sem volt rest. A nap végén az asszony száz koronát adott az anyának. Azért csak ennyit, mert indoklása szerint az ételből mindnyájan bőven fogyasztottak, a gépkocsi-vezetés közbeni irodalmi csevegés pedig mindnyájuknak kellemes élmény volt. Másnap akadozva indult a milliomos nő különleges Ladája, amit a mozgáskorlátozott fiának járó kedvezményel vásárolt valamikor.

– A gyűjtással lehet a baj – tájékoztatta a tulajdonosnőt az apa.

– Ki kell cserélnem ezt a járgányt – szólt a gazdag utas.

Az egyik útkereszteződés közepén csökönyös számárhoz hasonlóan lecövekelt a járgány. Miközben az apa újraélesztette, az asszony halkan káromkodott.

– Magának adom ezt a tragacsot – fogadkozott.

A tengerpartra hajtottak, ahol hatalmas gránithegyen állt a milliomos nő nyári lakhelye. Az apa kertészkedett. Elterített a csupasz szikla néhány négyzetméternyi területén néhány zsák kerti földet, és beültetette az útközben kétezer koronára vásárolt díszbokrokat, rózsatöveket, elszórta a fűmagot.

Aznap a temetőben is megfordultak. Virágot vittek az asszony rokonainak sírjára. Várakozás közben az apa megtisztította a kocsikumulátorának elektródjait és a motor gyertyáit. A bal hátsó ajtó zárja is kisjavításra szorult. Hazafelé a kocsik hibátlanul működött, a hátsó ajtó sem okozott gondot.

– Nem adom a kocsit – mondta váláskor szigorúan a milliomos asszony. – Nincs ennek semmi baja, ezt maga is jól láthatja...

Szabadidejükben vegyész mérnök ismerősük furikáztatta őket. Úgy ismerte Stockholmot, mint a tenyerét. Buszsofőrként is elégedetten „tengette” életét. Másik ugyancsak vegyész mérnök ismerősük az egyik egyetem alkalmazottjaként a telefonszolgálati magas szakmai beosztásig jutott. Téglavörös Volkswagen Passaton és sok löerős Saab-on kocsikáztak. Mindkettő Lacus tulajdona volt. Látogatásuk végén meglepte az apát.

– Neked adom a Passatot. Amikor hármamba kapcsolok, valami zörgést hallok. Figyeld!

Az apa csupa fül volt. Valóban rezgett valami a kocsi alján, amikor a gépkocsi sebessége elérte a 71-et.

– A fékkábel rezeghet, onnan a zaj – szölt tétován az apa.

– Vidd, legyen a tiéd! Meg kell szabadulnom tőle... – gyözködött Lacus.

– Mennyi? – kérdezte az apa.

– Semennyi! – mondta Lacus.

– Nem fogadhatom el!

– De! – erősítette Lacus.

Ebben maradtak. Beugrottak a városnegyedi hivatalba. Egy tisztviselőnő széssel kínálta őket és félóra alatt minden papír a kezükben volt a kocsi átírásától a kiviteli engedéllyel együtt.

Az apa ámulva fogadkozott.

– Amikor Kolozsváron vakációzol, használhatod a kocsid.

– A tied! – mosolygott Lacus. – Köszönöm – mondta az apa meghatódva. Tizenhét éves kocsi volt a Volkswagen Passat, de Lacus motort cserélt benne. Az apa a Stockholmtól Sölvesborgig tartó hatszázötven kilométeres utat hat órán át száguldva tette meg. Ez több mint száz kilométeres óránkénti átlag. Az autópályán egyszer a 150 felé közeledett a sebességmérő mutatója.

– Az órát is ki kell majd cserélnem – panaszkodott az anyának. A kifogástalan úton nem érezte a sebességet. A Trabanthoz viszonyítva azt hitte, lépésben haladnak. Ki akart szállni a kocsiból.

Sölvesborgban a Volvo szervizben a főnök megengedte, hogy ott dolgozó kolozsvári ismerősük átnézze az ajándékba kapott kocsit. Valóban a fékkábelrel volt baj: lötyögött és időnként berezgett. Az ismerős olajat cserélt, feltöltötte az ablaktörlő folyadék tartályát. Egy csavarhúzóval megdöfkölte a karosszéria alját. Itt-ott puha rozsdába fűrődött a csavarhúzó hegye.

– Ezt otthon kijavítja bármelyik kisiparos – vigasztalta az apát.

Szép, hosszú utazás várt a szülőkre. Egész úton Pavarotti-kazettát hallgattak. Vele szálltak, repültek boldogan hazafelé.

Naplótöredék

Meddig tart a csúnya álmom? Olykor csak néhány pillanatig. Akkor felébred az ember, és rácsodálkozik a körülötte lévő világra. És megpróbálja elfelejteni mindazt, amely csúnyaságával megriasztotta, és életbe vetett hitét csorbította. Vannak visszatérő, borzalmas álmaink. Ismerek egy embert, aki évek óta mohás, mély kútból menekül a hön öhajtott napvilágra. Minden hasonlat sántít. Miként is hasonlíthatnám a magam kútját a szülőföldemhez? Pedig, kérem, higgyék el, közel járok az igazsághoz, amikor azt mondom: mély kútból jövök, és alig hiszem, hogy kimásztam belőle. És most itt állok, romániai magyar nyugdíjasként, a forradalom előtti és utáni féléves ismételt könnyörgés után, számomra is megnyíltak Svédország kapui, eljöhettek, végre láthatom a lányomat, aki ezt a gyönyörűen érdekes földet választotta hazájának. És most azt kérdik tőlem, milyennek látom ezt az országot? Udvariatlanság lenne, hogy csupa jót mondjak róla, és csakis a szépet lássam itt. Minden ember visel egyféle szemüveget: az idegen tájat a szülőföldjéhez hasonlítva értékeli. Ezt teszem magam is.

Svédország emberközpontú ország. A háború utáni euforikus esztendőben valami ilyesfélére gondoltak nálunk azok, akik a szocializmusról és a kommunizmusról ábrándoztak. Itt rend van, önkéntesen vállalt fegyelem, tisztaság, és tisztelet a másik ember iránt, a természet és a jól elvégzett munka tisztelete. Mi, erdélyiek szeretjük magunkat az európai országok közé sorolni. Valamikor háromnyelvű országgrészünkben jó volt a németes pontosság, a magyaros becsület és a romános lelkesedés. Az elmúlt fél évszázadban erényeink szétfoszlottak a hatalom diktálta falurombolásban, a mesterséges városba özőnöltetésben, és a más országgrészekből való állandó betelepítések miatt. Ezek áldozatául esett a rend, a fegyelem, a tisztaság, a szavatartóság és még sok más minden, melyek nélkül nincs európaiság. Kultúránk elsatnyult, megmaradt műveltségünk legfennebb szakmai barbárságunkat bizonyítja. Visszalépünk egy olyan primitív korba, ahol az emberek legfontosabb teendőjüknek a mindennapi élelem beszerzését tartják. Mindaz, amit itt, ma Svédországban megszokottan tartanak, ez nekünk még nagyon sokáig csak vágyálmunk lesz. Éppen az elmúlt évben volt háromszázharminc éve annak, hogy az erdélyiek számára oly tragikus körülmények között, rövid ideig kapcsolatba kerültünk Svédországgal. Az erdélyiek lengyelországi kalandja előtti időszakban, azt hiszem, sok mindenben jobban álltunk, mint a svédek, de

máig tartó balsorsunkban sokszor cseréltünk volna velük, és egyre inkább kialakult bennünk, hogy álmaink földje Európa, és példaképünk benne ez az évszázadok óta békés északi ország. Visszatekintve a történelemre, nagyon sokan egyszerűen nem értik, hogy az elmúlt négy évszázadban mi történt velünk. Én azt mondom, hogy önhibánkon kívül jutottunk mostani mostoha helyzetünkbe. Az egykori önálló Erdélyt századunkban is többször feldarabolták, részeket belőle ide-oda csatoltak. Most, amikor valahol fölmutatom az útleveletemet, azt mondják rólam, hogy román vagyok. Ilyenkor elfog a keserűség, hiszen nemzetiségem háttérbe szorításával kevesebbnek érzem magam, minden porcikám tiltakozik az ellen, hogy magamra vegyem román hazámfiainak a szokását, a viselkedését, az erkölcsét. A svédek ne haragudjanak, de mi, romániai magyarok nem tudjuk elfogadni neheztlenség nélkül azt, hogy egy kalap alá soroljanak a románokkal. Ezzel nem azt akarom hangsúlyozni, hogy különbek lennének a románoknál. A nacionalista gög rég nem illik Európába. Különbben is, ma már az emberi értékek meghatározásában nem a nemzetiség a fontos, a svédek sem ilyenek vagy olyanok, hanem egyik ilyen, a másik meg más; természete, vérmérséklete és neveltetése szerint. Mi a balkánizmus leheletének közelében élünk, és állítom, hogy a Balkán egyelőre még nem Európa. Nálunk, olykor felelős emberek szájából is elhangzik a meg gondolatlan kijelentés, miszerint nincs is szükségünk Európára. Azt hiszem, éppen az ilyen kijelentések azok, amelyek kiváltják belőlünk az elhatárolódás igényét. Ennek ellenére állítom, hogy bárhol is jön, és bárhol is jár az ember: keresnie kell azt, ami bennünket összeköt. Svédország tele van ilyen alkalmakkal és lehetőségekkel. A Berlinton Sassnitzig tartó vonatkozásunk legnagyobb élménye a vasúti kocsi tisztasága volt. Nálunk ugyanis rendkívül koszosak a vonatok. Az ülőhelyekre, a falakra, és ki tudja, miként, a mennyezetre is lerakodott a szurtos mocsok. Mindez a sorozatos takarítatlanság miatt van. Az elhanyagoltság különben mindenről lerí országunkban. Egy ma megnyitott, vadonatúj felszereléssel ellátott bárhelyiség, nem egészen egy hét leforgása alatt, szurtozássá zúlik. Mert nálunk piszkos az utca, mosdatlanok az emberek... Tisztaságigényünk még alig fejlett: ázsiai, afrikai vagy a legjobb esetben balkáni. Ezért aztán valóságos ünnep volt számunkra ez az utazás. Gyönyörködöttünk a rendezett tájban, az út mentén felsorakozó takaros kisvárosokban. Nálunk a kisvárosi jelleghez a nagyvárosoknál nagyobb elhanyagoltság tartozik, azért nehezen értjük Sassnitz és Trelleborg nekünk patikatiszta környezetének világát. Némi tolatás után kocsinkat elnyelte a komphajó gyomra. Itt is ért meglepetés. Nemcsak a pazarul berendezett többemeletes hajó nyugodt utazáshoz felkészített légköre vagy a korszerűen felszerelt hajó-üzlet keltett bennünk jó benyomást. Különbben vásárolni nem akartunk, hiszen régóta valuta nélküli ország fia vagyunk, ahol kisebb összegért is bezárták az egyszerű polgárt. Ezzel szemben meglepetés volt számunkra az, hogy az utasok elegáns könnyedséggel, sűrű egymásutánban elhagyták a vasúti kocsit, és semmit sem törődtek azzal, hogy a csomagjaik és ruházatuk egy része ott maradt. Nem érezték volna azt a görcsös szorítást, amely a magunkfajta, egyszerű emberekben ilyenkor a bizonytalanság és a rettegés bénító erejével stresszes állapotot okoz? Merthogy nálunk nem elhagyni a poggyászt, hanem félrepillantani is elegendő ahhoz, hogy ellopják. Igen, nálunk lopnak, mint a tűz. Hihetetlen gyorsasággal eltűnik minden, amit felügyelet nélkül hagynak. Nem jött, hogy elhiggyük: itt, a világnak ezen a részén, minden egészen másként van. Nem tágítottunk csomagjaink mellől, illetve felváltva, sietve bejártuk a hajót és igyekeztünk vissza a vasúti kocsiba, nehogy valami kár érjen bennünket. És éppen így ért a legnagyobb baj. Az történt, hogy elvesztettünk életünkéből néhány nyugodt, örömteli órát. És – mondanom sem kell – a hajóút során senkinek sem tűnt el semmi; kár volt ettől tartanunk. Lehet, hogy itt Svédországban még hazánkiai sem lopnak? Ezt nem hinném! Ugyanis jól ismerem őket. És közmondásukat is, amely szerint: a farkas, ha szőre színét megváltoztatja is, természetét soha! Magyarul ezt úgy mondjuk, hogy kutyából nem lesz szalonna! Biztosan van ennek a mondásnak svéd változata is. A vasutat elhagyva, aszfalton folytattuk utunkat. Kitűnő utakon jártunk. Azt hiszem, a svéd embernek ez már fel sem tűnik. Az autót azért autót, hogy sima és tiszta legyen minden időben. Nálunk az utak tele vannak meglepetésekkel. Gödrök, jobb esetben durván foltozottak, egyenetlenek. Minden kocsit megsínyli minősíthetetlen útjainkat. Pedig hát Romániában van aszfalt. Különbben ez az ország aránylag gazdag altalajkincsekben, és természeti adottságai miatt sem kellene bánkódnunk. Európa egyik gyönyörű és gazdag országa lehetne, ha rendjén mennének a dolgai! Ami az aszfaltot illeti, szakemberektől tudom, hogy a világ legjobb aszfaltját nálunk állítják elő parafinmentes nyersanyagból, hogy potom áron, mind egy cseppig külföldre szállítsák. Igaz, valutáért adták, amelyre az országnak a jövőben is nagy szüksége lesz. Ilyen zajelnyelő tulajdonságokkal rendelkező román aszfalttal borítják például London utcáit. Kiszámították, hogy egyetlen erdélyi lelőhelyről származó aszfalttal, az elmúlt tizenöt esztendőben, az összes romániai utat (beleértve az erdei utakat is) beboríthatjuk volna. De nálunk még a nemzetközinek mondott utak sem elfogadható minőségűek. Svédország gazdag ország. Ezt lépten-nyomon tapasztaljuk. Jólesik látni, hogy nem csupán egyesek, hanem az egész nép életszínvonalja megnyerően emberi. Ilyen körülmények között valóban lehet és érdemes élni! Itt mindenkiből lehet alkotó, tudatosan gondolkodó ember. Valahogyan ilyenformán érhet társadalmi valósággá a sokat emlegetett humanizmus. Az általános jólét nem zavarja az egyes ember belső függetlenségét, a közösség érdekében sem kell senkinek sem feladnia egyéniségét. Mindenkinek joga van a maga külön világához és életéhez. Nálunk, Romániában ennek ellenkezőjét tapasztaljuk, hiszen parancsuralmi rendszerben élünk, a valóságos demokráciát most sem ismerjük, nem gyakorolhatjuk. Nálunk még nem értik, hogy a nép sokfélesége nem lehet akadálya a közös boldogulásnak. Nálunk még kísért az uniformizálásra való törekvés. Talán csak most kezdődik az emberi értékek valóságos megkülönböztetése és az igazi versenyszellem, amely előreviheti a

társadalmat a fejlődésben. Az uniformizálás nemcsak a fizetésekben mutatkozott meg, hanem a gondolkodásban, a mindennapi gazdasági és társadalmi kérdések megfogalmazásában. És megmutatkozott a kisebbségekkel való bánásmódban is. Sokan ma is követelik az ország lakosságának negyedét kitevő magyar, cigány, német, szerb, török, tatár, szlovák, lipován és más nemzetiségűektől, hogy kizárólag csakis a román nyelvet használják a társadalmi érintkezésben. Ez az állami szinten is megmutatózó igény lehetetlenné teszi a több kultúra kifejlődését, csorbítja a nemzeti kisebbségek emberi jogait. Az elmúlt decemberi változások után a román tévében megkezdtek az orosz, az angol, a francia, az olasz, a spanyol és a német nyelv oktatását. A felsorolt idegen nyelvek mellé nem fért be a magyar nyelv oktatása, pedig ezt a nyelvet kétfélmilliónál is többen beszélik Romániában, és a józanul gondolkodó román emberek szívesen tanulnának magyar barátai, munkatársai, rokoni és vegyes házasságúak esetében, családtagjaik nyelvén is. Arról nem is szólva, hogy a magyarul tanuló jó szolgálatot tennének a szomszédos Magyarországgal való gazdasági és kulturális kapcsolatok elmélyítésében, amelyre mindkét fél szempontjából nagy szükség mutatkozik, hiszen a két állam és a két nép közötti baráti kapcsolatokat sietethetik, ennek ellenkezője gátolhatja felzárkózásukat Európához. De e két nép valóságos közeledéséért mégis alig tesz valamit a román fél. Hangadó politikusaik már évszázada legfőbb célja, az egységes Nagy-Románia kialakítása, amelyhez hiányzik még a szovjetekhez tartozó Besszarabia visszacsatolása és a romániai magyarság teljes asszimilálása. A svéd emberek mostanában gyakran fölkapják a fejük a híradásokban szereplő román események miatt. De nem értik, nem érthetik: mi történt valójában ebben az országban, mert nem ismerik a romániai sajátosságokat. Pedig ezek a svédországi hétköznapi eseményekben is megmutatkoznak, hiszen az ide bevándorlók között sok a romániai... Járválva a blekingeni nyárban, ahol hangosabb szó ütötte meg a fülinket, ott hazánk fiaival találkozhattunk. Minél később érkezett közülük ide valaki, annál hangosabb. Az évekkel ezelőtt letelepedettek abban is hasonlítani akarnak a svédekhez, hogy halk szavúak. Már tudják, hogy igazukat nem hangerejükkel és nem erejük fitogtatásával kell kivívniuk. Nálunk, mint minden primitív országban, az erő és az erőszak van szokásban. A tévében többször is látható volt mostanában, hogy „jóembereink” visszahozták a divatba a század elején, a választások alkalmával sűrűn használt bunkósbotot is. Demokratizmust akarnak a diákok? Botot kapnak! Jogokat akarnak a nemzetiségiek? Nosza, elő a husáanggal! A gondolatsor végén megállapíthatjuk, hogy Svédországhoz képest évszázadokkal elmaradtunk a viselkedés-kultúrában. Pedig a román ember gyakran hivatkozik a családban kapott hétéves neveltetésére. Ki tudja, miért éppen hét évet emlegetnek? De úgymond, a családi nevelés ezen évei nélkül nincs illedelmes ember. A diktatúra évtizedeiben a családot sem kímélte a hatalom, amely az emberek legintimebb dolgaiba is beleszólt. Felbomlottak, széthullottak a nagy családok és az erkölcsöt megtartó régi hagyományos közösségek. Az óriási betonrengetegekbe, szűk börtönlakásokba kényszerített városiak atomizálódása oly nagymértékben előrehaladt, hogy évtizedekre lesz szükség a normális állapotok visszaállításához. Igen, azt állítottam és állítom, hogy Erdély egykoron Svédországra hasonlítva, rendezettségre és tisztaságra törekedett. És akkor a pontosságnak és az adott szó betartásának értéke és becsülete volt. Megfigyeltem, hogy a sölvesborgi vasútállomás előtt akkor is percnyi pontossággal indul a busz, ha teljesen üres a kocsija. És ahová meghívtak, oda percnyi pontossággal illett megérkezni. Svéd vendégeink is komolyan vették, ha valamilyen időpontban megállapodtunk. Nálunk a latin harsánykodás és a szláv puhaság és képlékenység hatására, mindezeknek az ellentétét tapasztaljuk. A közlekedésben például ritkán tartják be a menetrendet. A városi közlekedésben nincs is menetrendünk. Az adott szó ritka virág, az ígéretüket rendszerint elfelejtik az emberek, a rend és a fegyelem, üres szavak. A svéd ember, még egy kisvárosban is, rendszerint a reggelije mellé kapja kedvenc lapját. A posta is megbízható. A szolgáltatások erdejét csodáljuk mi, akik a fejletlen országokból jöttünk, és azt látjuk, hogy olajozott szerkezetként működik itt minden. Romániában is volt ilyen vagy ehhez hasonló szerkezet. Legalábbis az erdélyi országrészben, amely jó ideig az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozva igyekezett az európai szokások szerint élni. A diktatúra csak arra volt jó, hogy az akkor működő szerkezetet tönkretegy. Most ez a szerkezet rozsdás darabokra széthullva szerteszét hever a porban, a mocskokban, amely mindent belepett. Újat kell építenünk. Talán inkább importálnunk, hiszen az idő sohasem áll, a haladókhöz másként nem leszünk képesek fölzárkózni. Egyelőre az a helyzet, hogy nálunk a postások hordják ki az újságokat. Délután, de nem ritkán csak másnap vagy harmadnap kapjuk kézhez. Legújabbán szombatnapként és vasárnap nem működik a posta. A svédországi megnyugtató környezethez tartozik, és nem lehet nem észrevenni, a házak között kialakított pázsitot. Miként lesz a füves térségből rendezett gyepes udvar? Egyszerű. Fűvágó gép kell hozzá és ember, aki a gépet üzemelteti. Nálunk is éppen ilyen üde zöld a fű a hegyekben, mint itt Svédországban. Brecht egyik színjátékában kérdezi a szakértő: „...miért szeretjük a szülőföldünket?” A válasz: „Ízesebb ott a kenyér, magasabb a mennybolt, illatosabb a levegő, erősebben zeng a hang, még a járás is könnyebben esik a földön – hát ezért. Nem igaz?” És miért szeretik a bevándorlók Svédországot? Pontosan azért, mert azt nyújtja nekik, amit hiába várnak szülőföldjükön. Mert, ha jobban, ha alaposabban megvizsgáljuk, nemcsak a fűnyírógép hiányzik a mi, különben jobbra érdemes, gyönyörű országunkból. A svédek nagy nyári ünnepe előtti napokban írom ezeket a sorokat. Ez az egész lakosságot megmozgató ünnepség jó szolgálatot tesz az emberek egymáshoz való közeledésében. Nagy családok, közösségek találkozója az év leghosszabb napja, amikor a szórakozáshoz, az ismerkedéshez minden bizonnyal széles körű véleménycsere is tartozik. Ezt gyakoroljuk immár napok óta mi is: városnézés, látogatás, közös vacsora, és nem utolsósorban az alkalmi munkában végzett eperszedés alkalmával. A tévében is láttuk, hogy ez az ünnep nemcsak

a svédké, hanem a bevándorlóké is. Egy stockholmi műkedvelő előadás közvetítéséből tudjuk, hogy a legkülönbözőbb nemzetiségű emberek kultúráját megbecsülik, nyelvüket maguk között szabadon használhatják. A svéd állampolgár, legyen az svédül gyengén beszélő bevándorló, vagy akárki más, azonos jogokat élvez. A bevándorló iratai szerint svéd, adatai között nem szerepel nemzetisége, csak születési helyéből következtethetnek erre. Egy barátom, aki nemrég kapta meg a svéd állampolgárságot, útlevelebe kolozsvári születési helyét Klausenburgnak íratta, így csak kevesen tudják meg, hogy Romániából való. Ő el akarja felejtetni, hogy honnan jött, honnan kényszerült idegenbe, de esze ágában sincs svédvé válni. Annyira nem, hogy még nem tud svédül. Nem hiszem, hogy ezt helyesen teszi, de mit tehetne, ha – nemzetiségi hovatartozását illetően nem akar cseberből vederbe kerülni. A Romániában élő magyarok saját hazájukban igénylik a nyelvükhöz és kultúrájukhoz való jogot. Itt, az őket befogadó Svédországban, milyen jogon követelhetnék ugyanezt? De az itteni magasabb életszínvonal és demokrácia megadja nekik a lehetőséget arra, hogy megtartsák és műveljék anyanyelvüket. Persze, a társadalmi felemelkedés feltétele itt is az állam nyelvének jó ismerete. De nem csak ennyi. Ne áltassuk magunkat! Minden országban, így Svédországban is vannak olyan erők, amelyek nem szívesen látják az „idegenek” terjeszkedését. Én magam is láttam falra és újtjelző táblára írva ezt a három figyelmeztető betűt: BSS. (Megtartani Svédországot a svédeknek!) Nincs ebben semmi kivetnivaló. De ha arra gondolunk, hogy a bevándorló fiatalok közül csak nagyon kevesen kerülhetnek valamilyen főiskolára, hiszen az értelmiségi pályán a svédnek nem szívesen látják a befogadottakat, akkor bizony arra következtethetünk, hogy hazáján kívül sehol sem lehet teljes jogú az ember, mert önmegvalósításának lehetőségeit mindenütt megnyirbálják. Ismerek néhány elgondolkodtató példát a svéd jöviszeműségéről, illetve, ahogyan ezt nálunk mondják, naivságáról. Elképesztő, hogy csupán az eltelt évtizedek során kiket fogadtak be országukba. Ezek közös ismertetőjeleként megállapíthatjuk, hogy valamennyien menekültek valamiért, valahonnan. Ettől még, új életet kezdve, hasznos állampolgárai lehetnek az őket befogadó országnak. De találkoztam már olyanokkal is, akik semmi egyebet nem akarnak, csupán kihasználni az itteni, államilag biztosított, anyagi előnyöket. A bevándorlóknak juttatott segély például a romániai életszínvonalnál jóval magasabbat nyújt nekik, de – mivel az ottani szocializmusban is meghirdetett „Mindenkinek munkája szerint!”-i elv, más elvekhez hasonlóan, sohasem vált valósággá, tehát erkölcsiségükre sem hathatott – egyes hazánkfiainak úgy tetszik, hogy ne dolgozzanak, és ameddig csak lehet, munka nélkül élvezzék az itteni szabad életet. Azt hiszem, amíg világ a világ, mindig is lesz vándorlás. És mindenünnen elsőként azok indulnak a jobb életet biztosító tájak felé, akiket szülőföldjükön üldöznek, vagy akiket kevésbé köt fajtájuk gondjainak tudatos vállalása, és azok, akiket egyszerűen hajt a kalandvágy. Sokan azok közül, akik itt Svédországban letelepedtek, azt hiszem, hamar rájöttek: ez nem a kalandok országa. Itt hosszú távon csakis szorgalmas munkával lehet köztisztéletet kiváltó módon élni. Ismerek egy svéd fiatalembert, aki képzőművészeti tehetségét már több képkiallításán is bizonyította, aki tisztviselői munkája mellett, minden hajnalban, kerékpárján a környéket járja: hat óráig minden újságot eljuttat az előfizetőkhez, és természetesen egy cseppet sem szégyelli ezt, a különben jól fizetett, munkáját sem. Ugyancsak hajnalban, sölvesborgi lakásunk előtt, megáll egy csodaszép kocsi, és egy nyugdíjas házaspár száll ki belőle: ők is újságot hordanak. Aztán, úgy dél felé, reklámlapok potyognak az előszobánkba. És ilyentéjt érkezik a posta is... Most már kezdem érteni, hogy a sokféle és dicséretes svédországi szolgáltatásokat az emberek többletmunkát vállaló kedve teszi lehetővé, az, hogy a jól fizetett munkát megbecsülik a svédék. Több alkalommal is hallottam már, hogy Svédországot az elképzelt kommunizmus országához hasonlítják. Nálunk most időszerű jelszó: Le a kommunizmussal! Akkor indultunk Romániából, amikor Bukarestben a kommunizmust minden formájában ellenzők éhségstrájkja még javában tartott, és Kolozsváron Mátyás király szobrát teleaggatták a hatalom elleni mindenféle tiltakozással. Mondják, hogy a kommunizmus az égvilágon sehol sem vált be. Ha alaposabban vizsgáljuk a kérdést, látnunk kell, hogy megvalósításával komoly bajok vannak. Az amit Romániában kialakulónak mondtak és dicsértek a propaganda minden eszközével, alapjaiban eltért mindenféle szocializmustól és kommunizmustól. Romániában sok éve szocializmust és kommunizmust prédikáltak, és a középkori elnyomást, rabszolgasághoz hasonló diktatúrát hoztak létre a hatalom megszállottjai. Az elméletben meghirdetett átmeneti diktatúrát véglegessé kívánták tenni, az országot pedig egy célnak, egy embernek alávetni. Ezzel nem azt állítom, hogy a kommunizmus elméletének jövője van. Ez is csak egy az emberiség sokféle, megvalósíthatatlan álmai közül. Egy olyan mennyországot hirdettek nekünk, amely ultraközpontosított vezető szerveivel elnyomja és megalázza az embert. Orwell 1984 című regényében olvashattunk ehhez hasonlót, és ettől a hideg kirázza az embert. A „Le a kommunizmussal!” számomra pontosabban azt jelenti, hogy le az eddigi megvalósításához hasonló próbálkozásokkal. Azért kell így fogalmaznunk, mert az emberiség jövője továbbra sem gondok nélkül való. Mi lesz például az ember ember általi kizsákmányolással? És mi lesz a fejletlen országokban éhező milliókkal? A svédék valószínűleg további nehéz kérdésekre is gondoltak, amikor messze földön híres nagy adóztatásukat bevezették, és úgy alakították ki jóléti társadalmukat, hogy abban a kisember, a kevésbé tehetséges, az elesett, a valamilyen okból gyengébb képességű egyén is jól érezze magát. A csak néhány hétre ide látogató is észreveszi, hogy nem minden, a svéd társadalmat érintő intézkedés vitán felüli, és a jövő szempontjából egyformán hasznos. A mindenben ultrapontos nyilvántartásra való törekvés, a kényelmesekek és a restek segítségével máris létrehozta a „neves” svéd bürokratizmust. A más országbelinek feltűnő nagy szabadság adott helyzetben visszaszorítja a sokféle szükséges célirányos dinamizmust. A szigorú és olykor érthetetlen adózás a versenyszellemet, az alkotómunkát

fékezi. (A napokban jutott el hozzánk, hogy törölték az ösztöndíjkból és az alapítványokból származó bevételekre kivetett adót.) A művész, az író nem élhet valamilyen állandó alkalmazás nélkül, mert alkotásának eredményét csak jókora adólevonással értékesítheti... Kissé furcsának tűnik az, hogy az „egyenjogú” nők immár egyenjogúbban felülkerekednek a család, az adminisztráció irányításában, és hogy talán éppen azért, a férfiak a kelletténél, illetve a nálunk megszokottnál lágyabban viselkednek. Mindezeket meglátni és kérdőjelesen megnevezni, nem jelenti azt, hogy pillanatra is abba kell hagynunk Svédország dicséretét. Svédország nekünk, romániai magyaroknak olyan példakép, amelyet megértetni akarunk a hazai románokkal. A mi megmaradásunkért folytatott küzdelmünket nem jó szemmel nézte, és minden erejével gátolta, üldözte a december végi forradalomban letűnt, a világot felháborító rendszer, de nem sokat tesz érdeünkben a mostani hatalom sem, amelyre éppen ezért nem szavazott az ebben dicséretesen összefogott romániai magyarság. A régóta izmosodó román ultranacionalizmus olykor dühödt sovinizmusba csap át: ha nem mennek a gazdasági dolgok, rendszerint a magyarságot hibáztatják, mert követeléseivel, úgymond, ismételten nehézséget támaszt az ország vezetésében. Azt állítja a hivatalos politika, hogy a magyarok több és nagyobb jogot akarnak a románoknál, mégpedig az utóbbiak rovására, Ez nem igaz. Mint minden kisebbség, a romániai magyarság is – amely Európa számottevő kisebbsége – csupán megmaradásához, nyelvének és kultúrájának ápolásához kér és követel jogokat. Azt szeretnénk, hogy magyarnak maradhassunk szülőföldünkön, Erdélyben, ahol ezer évnél több ideje őseink megtelepedtek, és ne kelljen kivándorolnunk sem az általunk dicsért Svédországba, sem máshova, ahol új életet kell kezdenünk. Minden kisebbség jövője csakis demokratikus és jóléti államban biztosított, ahol a kulturált többség nem akarja a kisebbséget eltüntetni, nem akarja a maga képére átalakítani. Nyilvánvaló, hogy a természetes asszimiláció hatására a kisebbséghez tartozók közül többen is feladják anyanyelvüket, de az is valószínű, hogy egyre többen lesznek azok, akik két- vagy többnyelvűekké és két- és többkultúrúakká válnak, amely az emberiség előrehaladása szempontjából mindenképpen hasznos dolog. Az ilyen közösségekből épülő új Európa ma már nem álom, nem ködös, képzeletbeli világ, hanem a svédországi valóságot tekintve, a létrehozható, a felépíthető, az elérhető korszerű jövő. Hiszem, hogy ezt a kék-sárga zászlókkal díszített országot az egykor úttörőknek kijáró tisztelettel fogja emlegetni a hálás emberiség. Mi magyarok, az ide befogadottak és be nem fogadottak, de az otthon küszködők is, hálásan dicsérik Svédországot. A svédek gyakran használt köszönetése a „Hej!” úgy hangzik, mint a biztatás: Serkenj fel! Amikor viszontlátást mondunk svéd módra, a „Hej dó!” fogadkozás erejű: Veletek tartunk, egy az utunk, ez így természetes... És az itteni nyár reménységet szimbolizáló, erős zöldjéből is viszünk magunkkal valamennyit emlékeztetőül.

Az anya

Örömhír jött: lányuk babát vár. Az anya betegségét titkolva boldogan készült az útra. Közben özvegyen maradt édesanyja meghalt, Magyarországra menekült testvérének pénzre volt szüksége, kierőszakolta, hogy sürgősen adják el családi házukat. Egy hazalátogató amerikai magyar készpénzben, dollárban fizetett. Mire az anya az anya Svédországba utazhatott, megszületett Lundban, ahova közben átköltöztek a fiatalok, az unokájuk. Lányuk egészséges fiúgyermekének elveszített testvére nevét adta. Az apa nemcsak ezért volt büszke volt a lányára. Bátorságát szerette. „Megállta a helyét, ott az idegenben is. Tanult, dolgozik, családja van.”

– Apja lánya – dicsérte az anya és mókásan mosolygott hozzá, mint fiatalkorában.

Lányuk ritka mesterségének köszönhetően rögtön talált munkahelyet az egyetemi kisváros dómja mögötti fogorvosi rendelőben, veje a közeli malmői Képzőművészeti Egyetemen folytatta tanulmányait. Reggel ment, este érkezett, ahogyan ezt a legtöbb svéd tanuló és dolgozó teszi.

A lány nem sok hasznát látta az anyjának. Az anya egyre gyengült, rohamosan fogyott. Kivizsgálásra bekerült a lundi kórházba. Egyetlen kórházi nap egész havi nyugdíjába került volna, ha lánya nem állja a költségeket. Vastag irattartónyi orvosi látteleleiből és laboratóriumi vizsgálatainak eredményeiből nem derült ki betegségének oka. Kíméletből elhallgatták az orvosok. Tolószékben érkezett a ferihegyi repülőtérre., ahol az apa várta. Nem sejtették, hogy már elkezdődött három hónapos haláltusa.

Itt is kolozsvári barátai segítették őket. Laczkóék nagylelkűségének köszönhetően találtak szállást Budapesten. A Laczkó házaspárt a mozgásközpontú kolozsvári Zsebszínház virágkorának idejéből ismerték. Laci aprólékosan kidolgozott alakítása a Peter Weiss: Mockinpott úr kínjai és meggyógyíttatása című darab főszerepében, amit Kövesdi István rendezett, már a közönség előtt tartott próbákon szenzációt keltett. A darab műsorra kerülését meggátolta az akkoriban a Megyei Művelődési Bizottságnál „a maga peccenyéjét sütögető”, felügyelői rangban tetszelgő magyar író, de ezzel a titokban bemutatott előadás visszhangja páratlan sikert hozott. A Zsebszínház tagjai családottságukban szétbentek a világba. Laczkóék két esztendei viszontagságos különélés után találtak az egyik Örs vezér téri panelházra, ahol a hivatali lakással járó házmesteri megbízatást vállalták. Náluk szívesen látott volt minden erdélyi menekült.

Az anya egy Marosvásárhelyről menekült kiváló sebészorvosnak köszönhetően lehetőséget kapott protekciós MR készülékes vizsgálatra. Laczkóék kiterjedt baráti körében akadt egy olyan kisbuszos szállító, aki hajnali három óraker elvitte őket a János Kórház melletti intézetbe.

Hajnali négy óra körül a vizsgálatot végző orvos fáradtan ereszkedett le az előcsarnokba vezető széles lépcsőn. Arcára volt írva a kedvezőtlen eredmény. Tömören fogalmazott.

– Menthetetlen... Két csigolyája is beroppant már... Sajnálom – mondta. Az apa köszönete hiábavalóan keringett körülöttük. Reájuk telepedett a megfellebbezhetetlen halál. A csillogó előcsarnok fényében tehetetlenségük keserősége gyászszalagokkal vibrált szemünk előtt, magunkba fordult lelkünkben vinnyogó fájdalom és világpusztító vágy bömbölt lefojtva. Az apa feszült volt, pusztítani való ellenséget keresett, de nem talált.

Másnap a János Kórházban a készségesen segítő, Marosvásárhelyről áttelepült orvosra várt kedvetlenül a műtő előterében. A kicsapódó lengőajtón át guruló hordágyon hasra fektetett mozdulatlan embert vágóhídon beideg-zett gesztusokkal lökött ki a műtőből két műtős fiatalember. A műtött páciens hullá sárga színe hányingerkeltő volt. Gerince hosszában varrás éktelenkedett. Arra gondolt, hogy az emberi test büntetlenül szétszedhető és összevarrható. És mindig lesznek olyanok, akik kibírják. Konokul reménykedett, hogy talán felesége is kibírja.

Orvosuknak bizonyítania kellett. A provinciából fővárosba került orvosok sorsa ez. Reggeltől a műtőben, délután a rendelőben. Az apa csodálta, hogy az orvos a kórházban megszokott hajzában is elemében volt. A betegszobákban minden ágy foglalt volt. Az orvos ágyat állíttatott az egyik nyolcágyas kórterembe, fiatalabb kollegája néhány dollárért fájdalomcsillapító-adagoló szerkezetet ültetett az anya zúzott csigolyáinak tájkára. Csodálatra méltó volt, ahogyan ezek után az anya elmerészkedett a végéig. A néhány méteres visszaúton összeesett. Az apa egy nővér segítségével ágyba vitte.

– Nem műthető... – sajnálkozott másnap az orvos és segítségével a Déli-pályaudvarhoz közeli onkológiára kaptak beutalót. Napokig mindenféle vizsgálatok következtek. A diagnózis szerint az anya betegsége mellrákkal indult, ennek szövődménye átevődött a gerincére. Rögtön megkezdték a gyógyszeres kezelést. Az apa néhány alkalommal sugárterápiára is elkísérte. Ők sem biztatták.

A kórházat vezető nagytekintélyű professzor titkárnője Erdélyből áttelepült asszony, Laczkóék ismerőse volt. Nincs olyan halálos beteg, aki könnyedén belenyugszik a megváltoztathatatlanba. Szerették volna hallani a professzor véleményét is. De a professzort baleset érte, lábsérülésével bajlódott, nem rendelt. A veje volt az osztály főorvosa. Szívtelen, rideg ember. Minden nagyviziten azzal rombolta az anya föl-fölhorgadó reményét, hogy szemébe mondta, nincs mit keresnie a kórházban. Az apa nem találta szobájában a főorvost. Dollárszázakat szorongatott. Várt egy ideig. Aztán a főorvos asztalára tette a pénzes borítékot. Kilépett a folyósora. Orvosai körében jött a főorvos, látta, hogy irodájában járt. Intett neki. A főorvos bólintott, s ezzel megnyugtatta az apát, hogy felesége maradhat még néhány napot a kórházban. De másnap a nagyvizit után újra nyugtatnia kellett feleségét, hogy a főorvos elnéző lesz, tovább maradhatnak.

Laczkóéknál lakott. Minden reggel hétkor indult a piros jelzésű földalattival. Szabad belépése volt a kórházba, mint minden súlyosan rákos beteg hozzátartozójának. Este tíz óra körül távozott, amikor felesége a fájdalomcsillapítók és az altatók hatására megpihent. Állva utazott a metrón, görcsösen fogódzkodva, mert ülve nehezebben viselte el, hogy időnként nagyokat nyilallik hátgerincébe.

Néhány nap múlva, mégis el kellett hagyniuk a kórházat. Egy újságíró ismerőse közbenjárására kaptak beutalót a Szent Rókus Kórházba. A kétágyas szobában nem volt más beteg, ott tölthette az éjszakát. Kellott, mert éjszakánként betegek kószáltak a folyósón. Hozzájuk is „betevédt” időnként egy-egy tolvajtermészetű kíváncsi alak. Nyitott szemmel feküdt az ágyon. Amikor suttogva felelőségre vonta a betolakodót, az riadtan menekült.

Az orvosok nem zavarták őket. Látogatóik is akadtak szép számmal. A Kakassy-lányok anyja évek óta betegnyugdíjazott férjét gondozta, ő látta el az apát jó tanácsokkal, miként könnyítheti meg fekvőbetege türelmet próbáló napjait. A közeli vendéglőben az apa időnként nagy adag pörköltöt evett galuskával, felét még forrón feleségének vitte, akinek jól esett belőle néhány falat. Valaki ajánlotta a Dd-vizet. A Bajcsy Zsilinszky útról hordta minden második nap. Ismerősei csodatevőt ajánlottak és egy alkalommal el is jött egy természetes, Jézus-képű fiatalember. Göndörített őszes haja volt és zöld szeme. Kikötötte, hogy magára maradjon a beteggel. Néhány perc múlva kifordult a kórteremből, és sajnálkozott, hogy nem tudott hatni a betegre, mert ahhoz az kell, hogy higgyenek benne. Hogy megszabaduljon tőle, az apa a zsebébe nyúlt. Nem nézte húsz- vagy ötvendollárost az „életenergiát hordozó” fiatalembernek. Büszke volt a feleségére, hogy nem dőlt be a kuruzslóknak.

Az apa telefonált a lányának és elmondta, hogy az orvosok szerint nincs remény anyja gyógyulására. Egy forró júliusi napon érkezett három hónapos fiával együtt a lánya Svédországból. A gyermeket az anyja mellé fektette a szabad ágyra. Eljátszadoztak egy darabig a kislíval, aki illedelmesen viselkedett. Mosolygott és vidáman integetett apró kezeivel. De az anya hamar kifáradt, nehezebbre volt együtt-örülni az unokájával.

Az apa eljárta, hogy újra beutalót kaptak az onkológiai intézetbe. A professzor mankóra támaszkodva ült a rendelőjében. Az apa svéd veje grafikáiból vitt neki egy mutatást, amelyen a szürke ködből kirajzolódó nád-szálak szomorúságot árasztottak. A professzor erdélyi titkárnője közvetített. A kórház parkjára nyílt a tekintélyes orvos rendelője. Egy házaspárt fogadott, azokkal tárgyalt hosszan. Az apa a bejárat előtt ingázott. Félt, hogy lejár

a professzor rendelésre szánt ideje. A titkárnőtől hallotta, hogy valahol már várják, egy konferencián kell előadást tartania.

– Maga fél! – ijesztett az apára a professzor, amikor végre beléphetett hozzá. Az apának rosszul esett a professzor megjegyzése, mert a fia halála óta büszkén állította, nincs mitől félnie. Összehúzta magát.

– Egy fiatal svéd grafikus munkáját hoztam...

– Megértem magát! A titkárnőmtől tudom, hogy mit mért magára a sors...Nyugodjon bele a változhatatlanba. A felesége menthetetlen.

– Szenvedését kellene megkönnyíteni... És az is megnyugtatóna, ha a professzor úr megjelenne az ágya mellett.

– Bokám törött, látja, mankóval és nehezen járok. Nem kívánhatja...

– Reménykedem. Nagyon nehéz helyzetbe kerültünk, az osztályvezető orvos naponta figyelmezteti a feleségem, hogy nincs miért itt foglalnia az ágyat. De beroppant gerince miatt legfennebb a határig bírnia ki az utat...Nálunk rosszak az utak, felszereletlenek a mentőkocsik...

– Nézze, meglátom, mit tehetek...

Kifelé menet a titkárnő figyelmeztette, hogy az osztályvezető főorvosról jót vagy semmit, mert a főorvos a professzor veje.

Felrohant az emeletre, hogy megvigye a jó hírt a feleségének. Az asszony sápadtan feküdt az ágyon. A halálról eddig sem beszéltek.

– Megint itt járt a főorvos. Beszélj újra vele. Maradni szeretnék. Itt minden olyan tiszta...

– Aranyvirág! Jó nézni magát. Maga olyan gyönyörű – szolt a szomszéd ágyról néhány napos ellenőrzésre érkezett öregasszony. Az apa nézte és csakugyan szépnek találta asszonyát. Később azon csodálkozott, hogy ilyen szép arccal miként eshetett kómába a felesége.

Közelebb lépett az idős asszony ágyához.

– Szüksége van valamire a városból? Szívesen hozom...

Aztán sietve súgta.

– Ha teheti, menjen haza. Menjen minél előbb. Nem lesz jó itt a következő napokban.

Bekopogott a főorvos szobájába. Nem volt benn senki. Az íróasztalon beteglapot látott.

Alácsúsztatta a dollárokat.

Később, amikor a főorvossal találkozott az egyik betegszoba ajtajában, az kelletlenül megígérte, hogy maradhatnak még néhány napot.

A kórterem orvosa vörös hajú, középkorú gömbölyded orvosnő volt. Átnézett betegein. Nem kérdezte, nem vizsgálta, nem biztatta az anyát sem. A főorvos embereként a be nem avatkozást tartotta célravezetőnek. Egy alkalmas pillanatban az apa megszólította, és kezébe adta az addig összegyűjtött orvosi jelentéseket és az összes laboratóriumi eredményeket. Nem hagyta nyugodni az a megállapítás, hogy a felesége melléből vett próbalelet nem mutatott rákos daganatot. Nem értette, hogy akkor miként terjedhetett az anya gerincoszlopára a betegség. Az irattartóban néhány százdollárost csúsztatott, és arra kérte az orvosnőt, hogy szabadidejében nézze át az összes jelentést, hátha felfedez valami sajátozt a felesége betegségéről.

– Ugye, minden eset más, nincs két egyforma ember – kérlelte az orvosnőt. Az orvosnő elvállalta a különmunkát. Másnap hideg tekintettel visszaadta az iratokat.

– Nem találtam semmit! – mondta ridegen és sarkon fordult. Az apa kővé meredve bámulta az irattartót. Az volt az érzése, hogy az első oldalnál, ahova a pénzt tette, egyszer sem lapozott tovább az orvosnő.

Az apa folyosói sétái alkalmával, bepillanthatott a kórtermekbe. Az egyikben Székelyföldről érkezett fiatalasszony feküdt ágy híján a padlóra helyezett matracon. Az ajtóból éppen visszaforduló főorvos vérforralóan rideg hangon szolt a betegre.

– Maga még itt!? Mit akar? Mondtam, hogy menjen haza! Meg fog halni! Tűnjön el!

Az apa földbegyökerezetten állt a folyosón. Szégyellte, hogy nem volt mersze pofán vágni a mellette elsiető főorvost. Átérezte, mit szenvedhetett a felesége, a retteget reggeli vizitek idején, amikor hasonlóan rideg hangú fenyegetést kapott ettől az elembertelenedett orvostól. (Évtizeddel később a rákkutatók tévében mutatott egyik konferenciáján készített interjú alanyában ismert az orvosra. Professzor apósa helyében az intézet vezetőjeként nyilatkozott hazug empátiával betegeiről.) Az apát azóta is hányinger környéki, amikor erre az emberre gondol.

A halálról, amit ember nem kerülhet el, azt gondolta, hogy fájdalommentesen kellene bekövetkeznie. Ha méltóságunkat megőrizve lépünk a másvilágra, kevesebb fájdalmat okozunk maradékainknak, embertársainknak. A lovakat is felmentjük az értelmetlen haláltusától.

Az apa az embertelen bánásmód megaláztatásait megelégtelve tervezte felesége hazaszállítását. Porladó gerinccsigolyái miatt vízgyanban mentőkocsi vihette volna. De csak a határig. Ebbe nem egyezhetett bele. Ismerve a román mentőkocsik felszereltségét, felesége nem bírta volna ki a hazáig tartó utat. Maradniuk kellett. A felesége szüleinek házáért kapott dollárokat erre fordította.

Az anyát 56. születésnapja a rákkórházban érte. Augusztus elején történt. Szerette a sárga virágokat. Az apa sok virágot nem vihett a kórterembe, ezért tömött menyasszonyi csokrot készíttetett számára. Tüdőszínű, kis csipkegalléros hálóinget vásárolt ajándékkul, olyat, amilyent felesége az árucédulára pillantva, sohasem vásárolt volna magának. Ebbe öltöztette. Eljöttek budapesti ismerőseik. Nem színészkedtek, nem búcsúzkodtak utolsó találkozásnak nevezve együttlétünket, de nem is búslakodtunk. Csak a sógor és családja hiányzott. A hónap végén jöttek, kis lábos sápadt színű, svábos csiriz-levest hoztak. Az anya testvére látta az ünnepélyes csokrot és a különleges hálókba öltöztetett sápadt arcú nővérét, de nem kérdezett, nem szólt. Fél óra teltével szedelőködtek.

– Sokan voltak a születésnapomon... – mondta csendesesen. Sértődöttség nem volt a hangjában, de fájdalmát megtört tekintete mutatta. Az öccse ugyanazzal a megjátszott meglepődöttséggel szabadkozott, hogy „valóban” és „tényleg”, és nem is tudja miként feledkezett meg erről a dátumról. Pedig tudta, hogy ez volt a nővére utolsó születésnapja.

A professzor betartotta szavát, belépett az anya kórtermébe, feltett néhány szokásos orvosi kérdést. Az apa nem beszélt a halálról. Azt ígérte, hazakerülve majd csendesesen éldegélnek, neki nem jelent gondot a főzés, a sütés, a mosás, a takarítás. Jó volt erről beszélgetniük, persze egyikük sem hitt a csodákban.

A főorvos szerint az anyának már csak napjai voltak. Eltelt aránylag csendesesen két hét, a megszokott fájdalomcsillapítók mellett, a kórterem orvosnője valami tablettákat írt elő, amelyek belső vérzést és fokozódó rosszulletet okoztak. Az apa nem győzte hordani az ágytálat. Az orvosi szobában találta az orvosnőt, kérdezte, mit tehetnének. Valami kimutatáson dolgozott az orvosnő, nem volt hajlandó megtenni a kórteremig tartó húsz méteres távolságot. Másnap az anya eszméletét veszítette. Az apa ült a beteg ágya mellett. Az anya időnként felült hirtelen és mintha pohár lett volna a kezében, mohón ivott, aztán visszahanyatlott párnájára. Az apa kapkodott, itatni próbálta. Így ment egész nap. – Jobb lesz magának otthon – mondta az ellenőrzésre érkezett öregasszonynak az apa, hiszen ijesztő volt a felesége haláltusája. Ijesztő lesz végignéznie a feleségem haláltusáját. Végig küzdötték az éjszakát és a következő napot is. Aznap volt az apa születésnapja. Úgy érezte, hogy asszonya minden erejével azért küzd, hogy ne haljon meg élettársa születésnapján. Másnap, az anya csúnyán tátogott, nem kapott levegőt, tátogott. Kínlódott keservesen. Sem orvos, sem nővér nem jött a közelükbe. Estére elszállt az anyából a lélek. Olyan kicsire zsugorodott, mint egy gyermek. Az apa betakarta fehérlepedővel.

Volt még néhány dollárja. Megkereste az éjszakai ügyeletes nővért.

– Ennyi pénzem maradt – mondta és a nővér köpenye zsebébe csúsztatta a pénzt. – Legyen olyan jó, gondoskodjon a feleségem földi maradványairól...

– Maga most mit fog csinálni – kérdezte a nővér. Az apa némán állt és csak állt bután. Fogalma sem volt arról, hogy mit kezdjen magával.

– Kérem, hagyja rajta azt az új hálóinget, amit a születésnapjára hoztam...

Visszament a kórterembe. Szemébe dobott minden megmaradt ételmet, orvosságot, ruhát, cipőt.

Eligazította a felesége ágya elé állított kórházi spanyolfalat.

A hajnali földalattin olyan vigyázva szorította magához utazótáskáját, mintha az feleségének halálban valószínűtlenül hirtelen összetöporódott teste volna.

Az apa

Az urnát maga mellé tette az ülésre. Szokásától eltérően nem kapcsolta be a gépkocsi rádióját. A magnót sem, amelyben a Pavarotti összes dalait tartalmazó kazettát őrizte. Gyászos csendben vezetett. A Királyhágón sem állt meg. Magához sem szólt keserves, kínos utazás volt. Úgy érezte, az elmúlás kapujában áll, se kinn, se benn. A világűr végtelen csendjében téblábolt, a mindegy mágneses középpontjából képtelen volt kiszabadulni.

Otthon a fia érettségije alkalmából kapott ezüst zseborája mellé a könyvespolcra tette a felesége hamvait tartalmazó urnát.

Álmában az apjával sakkozott. Unaloműző beszélgetésbe bonyolódtak.

– Maga hisz a lélekben? – kérdezte az apjától egy magahitten szent ember hangján.

– Kétkedem – felelte az apja bátran.

– Hogy tetszik lenni? – érdeklődött, hogy témát válthassanak. Az apja elvesztette a döntő harmadik játszmát is. Feküdt halálos ágyán és a faliórát figyelte. Amikor az ingaóra szépen zengően egész órát ütött, bekapcsolta a rádiót, hallgatta a híreket. Később megengedően felelt.

– Még megvagyok – mondta kurtán.

– Mit tetszik csinálni? – kérdezte, hogy beszédre bírja.

– Fekszem és gondolkodom. Néha csak fekszem...

– Hát min töri a fejét?

– A hátnak hasa is van! – figyelmeztette az apja jóindulatúan. – Hát... Például arról, hogy hol van az Isten? Hol volt, amikor ismételen családunkra sújtott a sors.

– Mintha ezt már réges-régen eldöntötték volna a nálunk okosabbak...

– El, hát. Persze, hogy eldöntötték.

– S akkor? Mire jutott?

– Arra, hogy van...

– Na, ugye!

– ... Annak, aki hisz benne. Aki pedig nem hisz benne, annak nincs!

– Így!? Ez egyszerre két igazság?

– Az biza. Van ilyen. Merthogy az Isten hitből van.

– Ez is szépen hangzik.

– Ha Ádám sárból, Éva oldalbordából, Jézus szentlélekből lett, akkor a legfőbb Úrnak valami nemesebből kell lennie. Merthogy nem gondolunk hozzá szülőket, s még feleséget sem. Persze, régen nem így volt – magyarázta tudálékosan az apja. – Mert amikor még rengeteg istent ismert az emberiség, a sokféle isten valamiként egymás testvére lehetett. Az, hogy a mi Istenünk rokonságban van a régiekkel, ez nyilvánvaló. Apja lehetett volna valamennyinek, ki tudja ezt?

– Szóval, ahol nincs hit, ott nincs Isten? Nocsak!

– Pontosan. És, ahol más a hit, ott más az isten. Vagy próféta. Vagy teremtő. Vagy nincs...

– Nahát, ez ilyen egyszerű?

– Ilyen egyszerű.

– Nálunk ezt másként gondolják...

– Az emberiség egyharmada, talán a fele hisz valamilyen teremtőben. Mondom, hogy hitből van!

– És a hit miből van?

– Félelemből. Akár az imádság, a könyörgés...

– Ez valóban nagyon elterjedt szokás.

– Az őskorból való, amikor az isten neve Félelem volt.

– Párbeszédünket vele ma is folytatjuk?

– Mert félnünk kell!

– Istentől?

– Istentől. Az ördögtől. De leginkább embertársainktól. A gyilkosoktól.

– Az ördögöt ki teremtette?

– Ha magától nem lett, s nem is fogantatott szeplőtelenül, akkor a Teremtő műve.

– Az ördögnek is az Úr parancsol.

– Másként nem merjük gondolni.

– Maga merte?

– Merem, hát. Hiszen mindig is református voltam. Mindhalálig.

– Az micsoda?

– Ez az a világ, ahol mindenkinek minden szükséglete szerint adatik.

– Akár a mennyországban.

– Hiszek benne.

– A lehetetlenben?

– Hitből való ez is. Csakhogy nem könyörgöm érte, nem imádkoznom hozzá, nem kell megalázkodnom előtte, mint elbizakodott hatalmasaink és pöffeszkedő diktátoraink előtt.

- Akkor magának ugyancsak jó. Nem fél a haláltól.
- Félnem kellene?
- Ezt is magunknak kell eldöntenünk.
- El nem menekülhetünk, így is úgy is véges az életünk.
- A hit ennek ellenkezőjét ajánlja.
- A feltámadást, az újjászületést.
- De nem mindenkinek! A gyilkosok nem támadhatnak fel.
- Emberi és más alakban sem?
- Ez is isteni dolog. Hiszem, ha akarom.
- Boldogok, akik hisznek!
- Idáig magam is eljutottam. Amíg élek, folytatom.
- Mit?
- Méghogy mit? Az életet.
- A gondolkodást kellene...
- A kételkedést, fiam. Mert, aki már mindenben bizonyos, az valamilyen szilárdult ponton áll. Attól fél, nincs hova továbblépnie. Körülötte mindenütt ingovány.
- És mennie kell a végső pihenőre...
- Ez történik majd mindnyájunkkal...

Valami nyomós oka lehetett annak, hogy az apja apránként megölte az Istent. Előre eltervelten magába fojtotta. Akaratának megfelelően reformátusként halt meg. Fiatal tiszteletes mondott sírjánál rövid búcsúztatót.

A gyászszertendő végén az apa református szertartással fia mellé helyezte az anya urnáját. Szenvedéseiket részletező gyászbeszédet kóvályogtak a sír felett. Az apa költőbarátjának jóslata beigazolódott.

„Halál kaszált a gazos kertek alján.”

*„Pedig mint kizöldült vetés
még te szorulnál védelemre
nagy manőver ez – a jövőt
idézik fenyegetve
zabszemlelkű zupás
őrmesterek a békében
te vagy a hadisarc*

.....

*ne hidd hogy az leszel
ami lehetnél
szaros újonc vagy egy rühes
reményű entellektüel
a képedre van írva
egy kis masírozás
s a sarkadból genny robban
**apád anyád mire megéri
belerokkan”***

Szülővárosában egymást követték a sírba családtagjai, barátai, munkatársai, kedves ismerősei. „Házában hazátlanul, családtalanul mihez kezdjek.” Nem gondolt azzal, hogy az esedékes új népszámláláskor ősi neve hiányozni fog a város lakosainak listájáról. Haza ott van, ahol nevedet hibátlanul írják és az egyenlőségben a többség nem lehet egyenlőbb.

Újrafestett ajándék kocsiján hamar túladdott. Árából repülőjegyet vásárolt.

A koppenhágai repülőtéren üldögélve, kíváncsian szívta magába az európai levegőt. Nem kezdett új életet, az élet kezdett vele valami újat. Valami olyat és olyan titokzatossággal, ami a malmói kikötő felé sikló szárnyashajó mögött szétváló tenger mélyén titokként lapult. Úgy döntött, hogy hátralévő esztendeit családjá maradáknak szenteli.

Az utasoknak kijárt az ingyen hűsítő. Nem nyúlt hozzá, mert faluról hozott büszkesége tiltakozott mindenféle „lekenyerezéstől”. Az ingázók Lundba tartó vonatán otthon érezte magát. A balkáni csömörletes koszos világ után megnyugtatta a mindenütt tapasztalható tisztaság.

Nyugalmas őszi pompájában fogadta a kisváros, amely egyetemi központként már akkor büszkén viselte a „kis – nagyváros” jelzőt. Lánya pontos útbaigazítása szerint, nem volt nehéz rátalálnia az ezerkétszáz éves épült patinás dóm épületére. Mögötte, amolyan, nálunk „békebelinek” mondott kóház fogászati rendelőjének egyik aijtáján a lánya nevét olvasta.

– Megjöttem – szólt vontatottan, mert szerette volna addigi küzdelmeinek minden fáradtságát a kígyók megunt bőréhez hasonlatosan egyből levetkezni. Hatvan sanyarú születésnapot élt meg Erdélyben a trianoni sanyarú esztendőkből. Két emberöltőt megalázó embertelenségben, saját szülőföldjén behúzott nyakúsággal, sanyarú másodrendű polgárként. Anyanyelvét tépték a betolakodók, a sunyi köpenyegfordítók.

November végén történt. Katalin napja napján. Este bálba vitte a lánya. A kisváros magyarjai – kétszáznál többen – terített asztalok mellett ültek. Az öregek külön sorban. Bemutatkozott rendre mindenkinek. Invitálták, de egyelőre nem ült közéjük.

Fáradni látta fél évszázad. Megtöretett mostoha időkben, faramuci sorsban. De nem érezte magát idősnek. Éjfél után a gyarapodó vidámságban a jókedvű társaság táncba vitte, hosszú sorban „vonatozott” maga is a jólétet ígérő jövőbe.

Befejezés helyett

Az unokák

Szülei és a nagypapa örömeire fiú volt az elsőszülött. Első keresztnévét svéd apja adta, a másodikat az „ismert katona” emlékére kapta. Rátermettségét bizonyítva, másfél éve korábban tökéletesen utánozta nagyapjának csizmahúzó nyögését, amikor téli sétáikon a lundi ligetek hófedte sétányaira indultak. A későn érő gyerekek jellegzetességeit mutatta. Napközben unaloműző céllal nagyapja emeleti lakásuk ablakába emelte és egy álló hétig szájbarágoan ismételte a pernyi pontossággal háztömbjük előtt elrobogó autóbuszra mutatva: „Busz, busz, busz... Mondjad szépen: busz!” Az unoka nagyapjára emelte tágra nyitott szeméit és makacsul kuka maradt. Az orruk előtt elhaladó teherautóra sem mutatott érdeklődést. „Látod, ez egy teherautó!” Másnap rengeteg autóbusz láttak az ablakból. Az unoka az istennek sem volt hajlandó kimondani ezt a három betűből alkotott szót. Később felbukkant az úton egy teherautó. Az unoka gurgulázó örömmel felkiáltott: „Autóbusz!” A nagypapa odalett az örömtől. Unokája első szava magyar volt.

Az anyanyelvén beszél – újságotla örömmel az apa azon a délutáni három óraker már besötétedett téli napon a lányának. Apanyelvét unokája később, óvodás korában sajátította el, úgy, hogy anyanyelvét sem feledte.

Iskoláskora előtt maga gyártotta metaforával örvendezte meg a nagyapját. Az asztalra szórt kenyérmorzsza példájára és a csupa csillag téli égboltra tekintve a kiscsizmája alátaposott zúzmarát nevezte hirtelen ötlettel „csillagmorzsának”. Egyetemei tanulmányainak kezdetéig minden vasárnap nagyapja erdélyi konyhájának ízeivel együtt gazdagította szókészletét. Tizennyolc éves korában, hajtási igazolványa megszerzése előtt kitűnően vizsgázott a budapesti Balassi Intézetben magyar nyelvből, amelyről nemzetközi használatra érvényes bizonyítványt kapott. Rendszeres vasárnapi „magyarórákon” magyar költők verseiből fordítva, jutott el a kézenfekvő következtetésig: anyanyelve tömörebb apanyelvénél. Ezt próbálja éreztetni svéd átültetéseiben is. Szabó Lőrinc: Szél hozott, szél visz el című versét így fordította: *Gud vet vart jag går, varifrån kom./dimma framför och dimma bakom,/med vinden kom jag, med vinden går./en dum frågar: varför den går?* (Isten tudja, honnan jöttem, /kőd előttem, köd mögöttem, /szél hozott, szél visz el, /bolond kérdi, mért visz el?) Fordításait húgaival együtt minden karácsonykor a csillogó fenyőfa előtt elmondani a szülők örömeire, el nem hanyagolható szokásukká vált.

A nagypapa második és harmadik unokája lánynak született. Mindketten a svéd neveknek megfelelő, azonos írásmódú magyar nevet kaptak. Édesanyjuk anyjának és apai nagyanyjuknak a nevét viselik. Ők is fordításokkal gyarapítják kétnyelvűségüket. Édesanyjuk örömeire és a maguk szórakozására műkorcsolyázók. Tanítványaik már kicsi koruktól fogva szép számmal vannak. Munkájukért órabért kapnak. A kisebbik lány szívesen írogat. Néha egy ültében, négy-öt óra hosszan „regényt” ír. Egyikből harmincvalahány oldalt nagyapjának is megmutatott.

– Ez majdnem regény – mondta a nagypapa dicséretképpen.

– Írtam még vagy hármat – mondta szerényen a kislány. Közben egy göteborgi országos műkorcsolya versenyen a dobogó legfelső helyéről integetett. A nagyobbik lány tizennyolc évesen már gépkocsivezetői jogosítványt szerzett. Azt tervezi, hogy érettségi után Budapesten tanul fodrászatot.

Nagyapjuknak az okoz gondot, hogy lehet-e unokáinak két hazájuk? Nem tudhatja hova, merre viszi a sors őket. Annyi bizonyos, hogy az elemítől kötelező angol nyelv tanulásával világpolgárokká válnak. Annyi rossz, annyi fájdalmas megpróbáltatás, annyi keserű gyász után az apa második életében múltját enyhítő leszármazottainak ígéretesen bontakozó a jövője. Még néhány esztendő és befejezi vállalt küldetését. Unokái kikerülnek a családi fészekből, de anyanyelvükkel örökös kötődést kapnak szeretteikhez és mindkét hazájukhoz. Haza csak egy van. A kettős identitással ennek a meghatározásnak is módosulnia kell.

Az apa a jól végzett munka örömeivel visszatérhet ősei földjé(be)re.

Az apa vallomása

Kegyetlen sors kerülget.

A háború utáni esztendőben korcsolyával jártunk iskolába. Bakancsra szerelt kulcsos korcsolyát használtunk, orra hegyes volt. Ez okozta a bajt. A Kollégium lépcsőjén felszerelt korcsolyával igyekeztünk hazafelé, megcsúszott az egyik fiú mögöttem és korcsolyájának hegye átszakította vékony harisnyám. A hazafelé tartó hat kilométeres úton a seb megfagyott, napokkal később viszkedett, álmomban elvakartam, megfertőződött. A fertőzés később testemen és arcomon is kiütött. Egy haláltáborból szabadult zsidó orvos amerikai katonától, anyám derekát átérő, ujjnyi vastag aranyláncért penicillint szerzett. A Bánffy palotában rendelt, térdig felvágta lábamon a bőrt, egész éjjel injekciózott, másnap térdig tinktúrás lila vízben áztatta lábam, megmentette az életem.

Harminchét esztendővel később fiamat elkülönített betegszobában társaitól elzárva tartották, bakancs okozta sebéért kétszer műtötték, antibiotikumot nem kapott, hüvelykujjnyi lyuk tátongott sarkán, amikor a vérmérgezés utolsó jeleivel vasárnap este a lippai kórházba kerülve percek alatt kimúlt. A hatalom rám osztott bosszúja végzett velem.

Feleségem fogfájás ellen tetracilint szedett állapotosan. Lányom deformált bal lábbal és kézzel jött a világra. Huszonhét évvel utána, nem segített élettársamon semmiféle orvosság. Szemem előtt, apránként vitte el szegényt a rák.

Engem meghagyott, talán itt felejtett, a kegyetlen sors. Elrepült még húsz esztendő. Még vagyok. És emlékezem. Írásban és szóban hirdetem: „Nem hagyok fel a csüggedéssel!”

Nem tudom hol, merre jár a boldogság. Sorsom göröngyös utakra terelt. Jónak születtem, jobb már nem lehettem. Mi a fenét akarhat még tőlem?

Budapest, 2017. november 12. – Kolozsvár, 2017. november 21. – Lund, 2017. november-december

TAR KAROLY:

Ruhadarabok

Apám duplasoros nagykabátjában Tamás Gazsi délelőttönként egyetemre járt. Író lett belőle. Apám sem maradt a kaptafánál. Tamás Gazsi jobb lába sarkán gyógyíthatatlan lőtt sebbel tért vissza a háborúból. Apámnak a le-

két robbantották szét békeidőben.

Békebeli, sötét szövetroháját sokáig nekem ígérte apám. Végül is nem tudott megválni tőle. Csalánszövet ruhában érettségiztem. **Pont-ra** vásároltuk.

Most a fiam ingét hordom. Ot galambszürke érettségiző ruhájába öltöztettük. Mellényzsebében a láncos zsebóra megállt. Bal lába sarkában gyógyuló seb,

feje alatt munder. Békeidőben.

Ki hordja majd az én megmaradt ruhadarabjaimat?

A gyermektelenek nyakig gombolkoznak.

A levetkőztetés kivégzés előtti szokás. Van, akinél a felöltözések félelmetesebbek.

Sok rongy túléli az embert.

Háború van békeidőben.

Tartalom

ELSŐ KÖNYV AZ ISMERT KATONA

Útravalók

Levelek a felnőttkorból

Home

Gino

Friends

Látogatás

További levelek

Rossz álmok

Hazatérés

MÁSODIK KÖNYV MINDEN KIDERÜL

A történetek után

Az apa

A lány

A diktatúra után

Az apa

A lány

Az anya

Az apa

Befejezés helyett

Az unokák

Az apa vallomása

